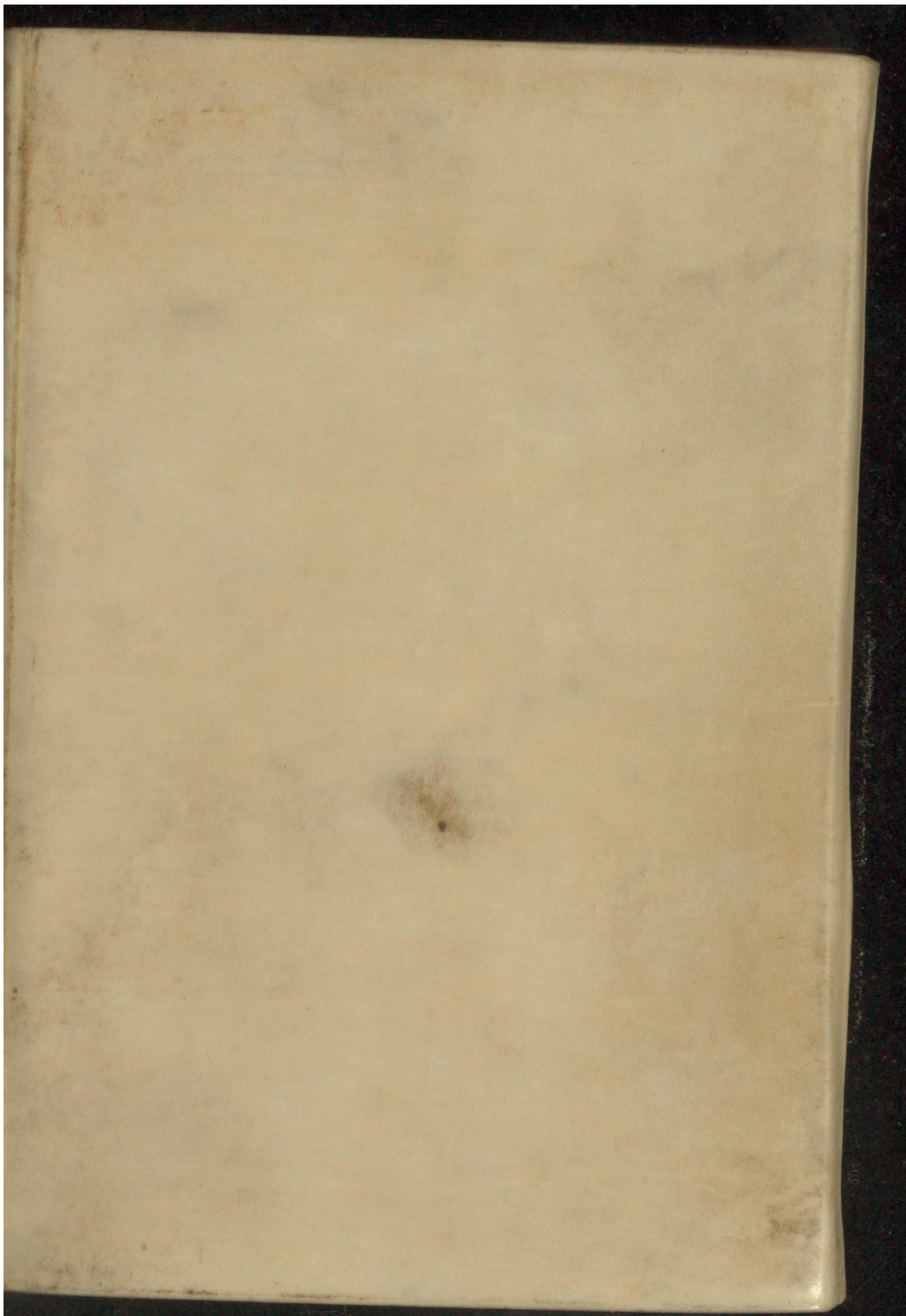
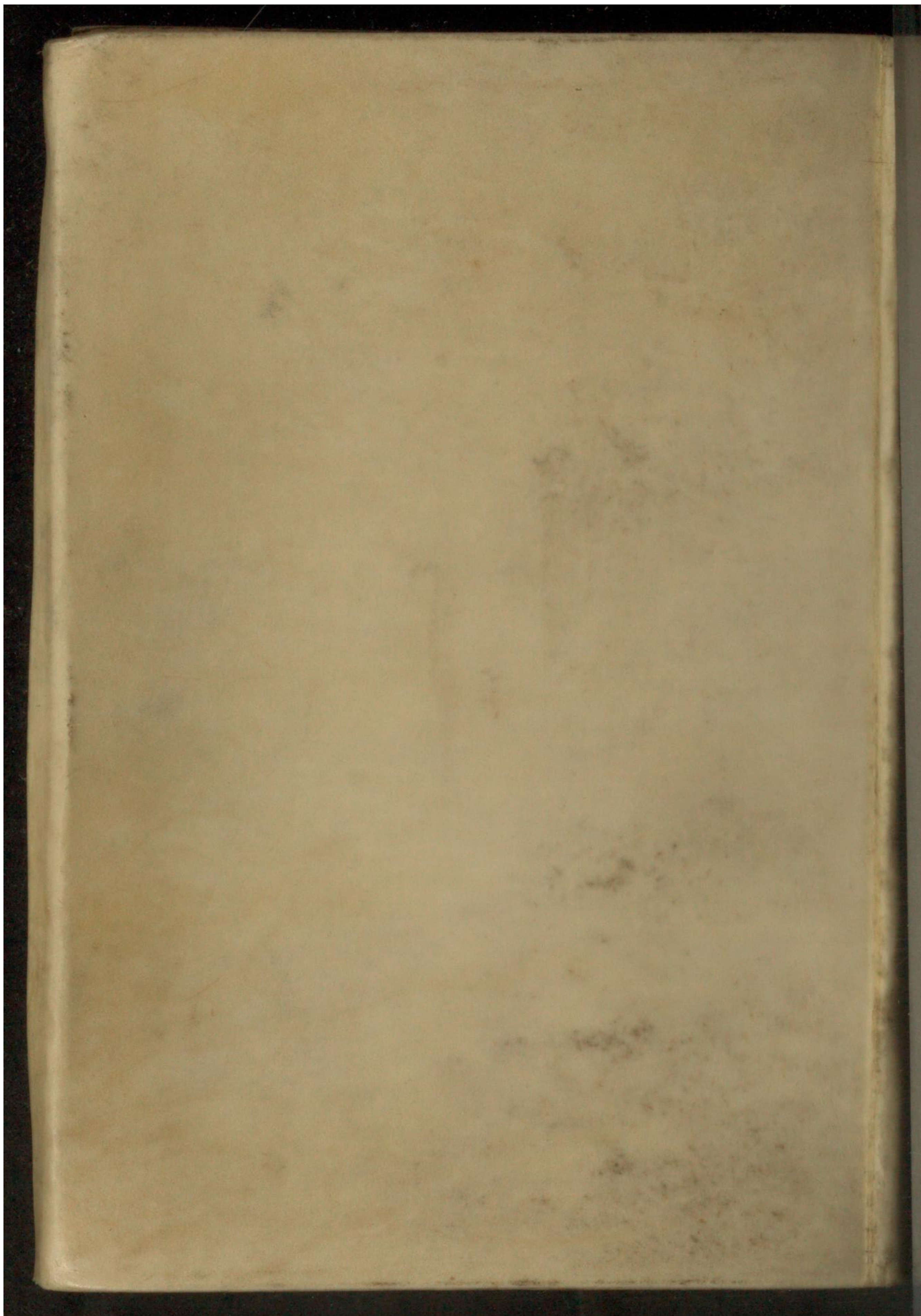

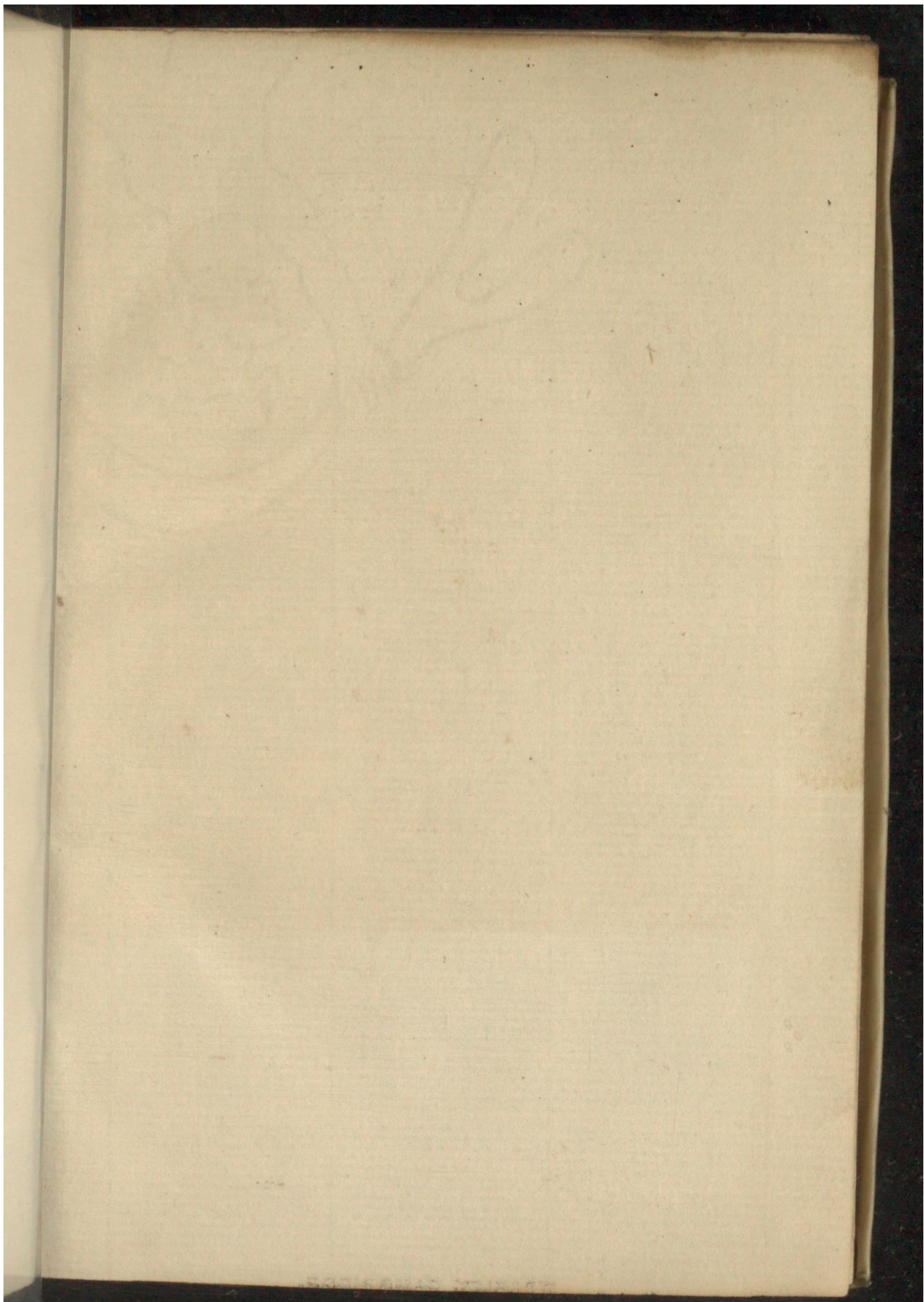

ROSA
GALLICA
S. CHAMPIER
1513

Rosa Gallica aggregatoris Lugdunēsis domini Symphoriani Chāperij omnib⁹ sanitatem affectantibus utilis & necessaria. quæ in se cōtinet p̄cepta, auctoritates, atq; sētētias memoratu dignas, ex Hippocratis, Galeni, Erasistrati, Asclepiadis, Diascoridis, Rasis, Haliabatis, Isaac, Auicēnæ, multorūq; aliorū clarorum virorum libris in vnū collectas: quæ ad medicam artem rectāq; viuendi formā plurimū conducūt. Vna cum sua p̄ciosa Margarita: De Medici atq; ęgri officio.

Vęnundatur ab Iodoco Badio.

DISTINCTIO OPERIS.

Sequentis operis Titulo Rosæ Gallicæ insigniti, generalis distinctio: cum summaria ordinataq; annotatione librorum in eo comprehensorum.

Distinguitur hoc opus in duas partes principales.

In prima parte traduntur sex res non naturales: quæ sunt. Aer: Motus: & quies: Cibus, & potus: Somnus, & vigilia: Inanitio, & repletio. Et accidētia animæ. & hæc est Rosa nostra gallica.

In secunda ponūtur quæ medico sunt necessaria ad ægritudinum curationem. & hæc est pretiosa nostra Margarita.

Prima pars in septem sectatur libros.

Primus de aere. ventis. Motu, & quiete. Coitu, & lauacris.

Secūdus de saporib9. Pane. Carnibus. Ouis. Lacte. Caseo, et piscibus.

Tertius Liber. de holeribus: radicibus: seminibus: fructib9, ciborum condimentis.

Quartus Liber. de Vino, & aqua.

Quintus Liber. de Somno, vigilia, & insomnio.

Sextus Liber. de animæ accidentibus.

Septimus Liber. de inanitione, & repletione, & vomitibus:

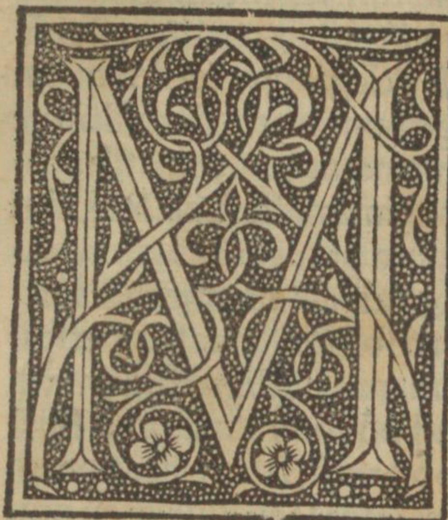
Secūda pars nostræ Margaritæ in duos diuiditur Libros.

Primus est de Medici, atq; ęgri officio ex traditionibus græcorum, & latinorum.

Secundus est de officio medici: ex traditionibus nouitiorū: quos Neotericos nostri appellant.

EPISTOLA DEDICATORIA

¶ Ad reuerendissimũ in Christo patrem, dominũ Stephanũ Põcheriũ Parisiensem Episcopũ Symphoriani Chãperij illustrissimi Antonij ducis Calabrũ & Lotharingorũ, &c. medici primarij in opus suum quod Rosam Gallicam inscripsit: Procemialis Epistola.

Vltiplex, ac varia est hominũ ratio. alia alios delectant: & qđ insignis vates cecinit: Trahit sua queq; voluptas. Quid vero mihi cordi sit: si quis roget: haud dubie responderim. Ex omni rerũ numero: nihil amicitia videri maius/nihil p̃clarius, nec quicq̃ omnino p̃stabilius. Quippe q̃ vna naturæ hominis accõmodatissima est & hoiem maxime cõciliat homini ad vitæ societatẽ. Sed ea inter eos potissimũ existit: quorũ de doctrina, & virtute opinio sit: vt magis p̃stare laudib⁹ iudicentur. Quũ igit̃ semper homines ego illos beatos putarim: q intus, forisq; sunt splẽdidissimi: ĩ quib⁹ & interiora, & exteriora ornamẽta collucẽt quorũ virtuti fortuna coniuncta est. Eo in numero tu cũ primis Maxime antistes pcensendus: in quo, & animi, & fortunę bona cõspiciunt̃. Siquidẽ fortunis es opulẽtus: maiestate episcopali venerabilis: virtute cultissim⁹. Et cũ religio atq; doctrina nodo pulcherrimo inter se copulatę cõsocientur tãq; bene cõueniãt/q̃ bene gẽma auro cludit̃: rosę lilijs cõtexũtur: ĩ te cõnexio ista religionis, atq; doctrinę tã decora, tã lucida, adeo decenter splendicat: vt flos desertorũ: gẽma sacerdotũ esse videaris. Nec immerito. Religio eñi qua cõstat mortaliũ vita, animos nostros omni vitiorũ labe detersa defecat: emaculatq;. Doctrina exornat, & extollit. Sine qua nihil satis ornatũ: nihil satis cultũ esse potest. Tu cũ probe sci-

res claritudinē nataliū parū clarā esse sine radiatione doctrinæ/nitoreq̄ familiæ parū nitescere sine fulgore virtutis:nō tā prosapię tuę splendore/q̄ tibi in Gallia honoratissima est/ q̄ radio literarum illustrari voluisti. quæ te clarum: fauorabilem:mōstrabilem apud Gallos tuos,& in primis apud christianissimū, ac inclytissimū Gallorum regem Ludouicum duodecimū effecerūt: q cū te ex virtutibus cerneret esse cōpactum:te ex omnib⁹ potissimū delegit quo iudice(quem presidētem galliarū primū vulgo nominitant)& cōsiliatore peculiariter vteretur. Et pfecto vt inquit versiculus ille prouerbialis: Principis est virtus maxima nosse suos. Rex christianissimus princeps noster:vtpote prudētissimus, circunspectissimusq̄, tuam in rebus principalibus obeundis dexteritatem,prudētiam,eruditionē solerter,curioseq̄ perspiciens:te ex omnibus vnū existimauit esse dignissimum valdeq̄ idoneum:quem legatum ad pōtificem maximū Iuliū secūdum destinaret. Te quoq̄ post renūciatam legationem virtutis tuæ precellentis haud imemor Rex tuus,te ex omnib⁹ potissimū delegit:quo cōsiliatore peculiariter vteretur. Deniq̄ vt vno vocabulo multa cōplectar tu irreprehensibilis es:qđ sane nomen est absolutissimæ virtutis. Et cum ex ritu solēnitatis paschalis/Rosam: qđ est pōtificium insigne spectatissimū,dare soleat legato exterarum gentium honoratissimo: cui honos quidam quasi cumulus accessit splendori illius legationis:sic & Rosam nostram gallicā:in qua sanitas tanq̄ gemma in auro reconditur vti legato, & antistiti Gallorū honoratissimo dono tibi do:qui cū sis doctrina singulari præditus:doctrinę professores amplecteris:ac foues. Est em̄ ita natura cōparatum:vt callēs artis miretur artificē: vt eruditus eruditionis amet Antistitē. Et cū libellorꝝ meorū studiosum cupidūq̄ te cognoscerē: composui eue stigio Rosam hāc:ipsamq̄ nomini tuo nūcupati dedicaui. Quæ vt esse posset monumētū meę in te obseruātię numerosum: atq̄ diuturnum: curiose elaboraui:vt ab impressore in mil-

le exemplaria vno quasi momento descripta, & formis excusa ederetur vulgareturq;. Te queso antistes maxime: que tua est in rebus omnibus comitas, benignitasq;: vt munusculum hoc literarium hylari fronte, & obuiis (vt aiunt) manibus accipias. Qd te facturum habeo persuasissimū. Scio enim apud episcopum opulentum, ac literatum, auro argētoq; pretiosius esse id genus donationis: quæ ex promptuario literario depromitur. Que sub incude Simphoriana pcuditur. Interea tu antistes maxime cape vultu serenato libellum hunc musteum sub tuo patrocinio editum, atq; sub tuo nomine inuulgatū. Quē queso feriatus perlegas: cuius argumentū, & materiā ex titulo cognosces. Vale decus Antistitū, & Simphorianū Champeriū: qui tibi deditissimus est: mutuo amore cōplectere. Necnon edulia hæc nostra gustato: quorum adipata condimenta hominem interiorē pinguedine quadam salutari poterunt saginare.

RERVM INSIGNIVM

¶Habes cãdidissime Lector in hoc indice non oĩa quæ in hac sanitatis Rosa cõtinentur: Sed quędam magis selecta: & quæ medicis nostris rara sunt. Tu eo candore legas: quo ego ipsa vt tibi minus esset laboris collegi. Et vale.

Index ordine literario.

De litera. A.

¶De litera. B.

¶De litera. C.

¶ De litera. D.

De litera. E.

¶ De litera. F.

¶ De litera. G.

¶De litera. S.

¶De litera. T.

¶De V & Z.

Finis.

¶ Index Librorum qui in hoc volumine cōtinētur.

¶ Libri Primi capita.

¶ In Lib. II. hæc continentur.

¶ Partis secundę lib. ij. Capita.

¶ Secūdi tractatus Partis secūdę Lib. II. Capita.

¶ Partis secundæ, Lib. iij. Capita.

¶ Partis tertiæ, Lib. iij. Capita.

¶ Partis quartæ, Lib. iij. Capita.

¶ Partis quintę. Lib. iij. de condimentis, Capita.

Libri quarti Capita.

Libri quinti Capita.

Libri sexti Capita.

Libri septimi capita.

Margaritæ Sanitatis Capita.

Quæ in ſecundo Libro Margaritæ cōtineantur.

FINIS.

Humanissimo & vndecunq; doctissimo domino Alberto de Podio apollineę artis professori meritissimo/Christianissimi regis Ludouici.xij.cōsiliario atq; physico expertissimo Stephanus de Barro Tullēsis atq; physicus. S.P.D.

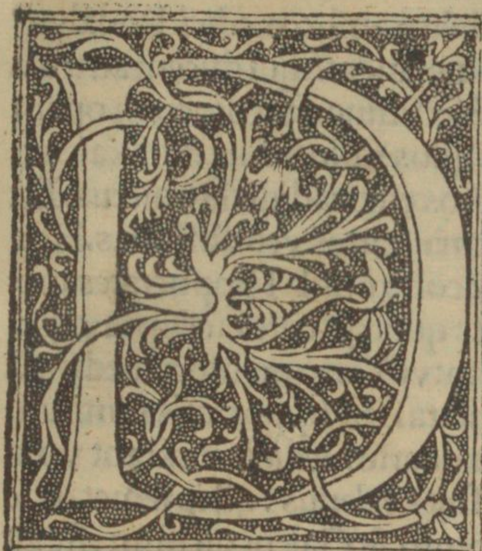

Ersanti mihi cū Symphoriano Hippocrate illo rediuiuo (vt medicā artem a viro tā famato discerē) doctor egregie, ac nōnunq̄ percontanti de his quos in suorū voluminū fronte videbā insertos cū forte fortuna de te sermo orirer: tanta de tui nominis celebritate occurrebāt: vt nō modo suis p̄conijs, verū laudibus apollineis, indicarēt extollēdum. Quo factum est: vt Symphorianus ipse (q̄uis iperare posset) me dep̄caretur: vt huic opusculo/ad te epistolium p̄ponerem: quo lectores tāti viri auctoritate illecti ad lectitandū incitarētur. Verū & si diutius reluctauerim ob linguæ meę balbutientis ineptiam: tñ eius precibus victus succubui: neq; acquiescere nō potui. Parce igitur mihi vir p̄stantissime/qui crassa minerua imbutus/ad te p̄fricata frōte/ausim scribere. Parcātq; lectores optimi si inter has tricas legendum quicq̄ impolitū inueniant: qđ aures eorum delicatas offendat. Vale. ex Nanceio tertiodecimo Calendas Maias, M.DXIIII.

Ascensius Lectori. S.

Quę fragrat hęc digitis ROSA Gallica lecta disertis,
  Longe est Pestanis anteferenda iugis.
Vix paradisiacis talem decerpseris aruis:
  Quæ ferat in morbos quoslibet antidotum.
Hanc legat ante cibum: quisquis vult sanus haberi.
  Postq; cibum qui sit iugiter incolumis.
At qui ferre cupit miseris releuamina lapsis:
  MARGARIS est illi consocianda ROSAE.

Prologus in rosam Gallicam domini Symphoriani Champerij Lugdunensis. Ad eloquētissimum antistitem Hugonem de Hazardis, episcopum ac comitem Tullensem Lotharingię præsidentem dignissimum dominum suum longe obseruandum.

Eterruere me ī hūc vsq3 diē quo minus ad te scriberem: qđ pridem efflagitaras: tum nōnulli studiorum: tum graues quidā aliarum rerū labores. Atqui nosti (vt ipse arbitror) quęnā animum diutius exagitauerint curę: quęq3 me negocia implicuerint nō ignoras. Qđ si immodestius factum sit: quęso te mihi ignosce: sin familiarius actū existimas/ gaudeo mihi ac tibi habeo gratiam. Sed tu si recte memini varias medicorū disciplinas: & eorum quādam veluti seriem postulas quæ res illustrata & cognita maximū non solum literarū rudibus: sed etiā doctis hominibus adiumētum pręstat. Præsertim cū nonnullos sæpe fallat harū rerum, ac disciplinarū ignoratio. Ego vero tuę isti voluntati nō inuitus morē gesserim: quādo tua tantū apud me ponderis auctoritas habet vt nihil mihi pene gratius sit: q̄ id efficere: qđ charū tibi atq3 iucundū fore intellexerim. Ac mihi quidem cogitāti: vnde potissimum exordiendū foret/ id nequaq̄ longioribus inuestigandū visum est/ a qbus medicina id est sanatiua ars fluxit ac permanauerit hominum nationibus. Nā magna hac de re apud viros etiā eruditissimos dissensio est. Vnde apud

græcos dicũt excultã primo: apud quos vetustissimus sane author Aesculapi⁹ celebrat: qui ꝙ adhuc rudem: & vulgarem hãc artem paulo subtilius excoluit: in deorum illorum numerum receptus est. Aristarchus porro arbitratur ab incantamẽtis incepisse medicinam. quidam a remedijs aduersum toxica. Alij eam: quæ vulneribus mederetur fuisse primam. Alij vno contẽdunt tempore medicamina simplicia: & victu medicamen: & incantamentum extitisse. Aesculapio certe duo fuisse filij perhibẽtur ambo medici Podalyri⁹ & Machaon Homerico carmine laudati: qui ducem ad troianum bellum Agamemnonẽ secuti: non mediocrem opem cõmilitonibus suis attulerũt: quos vulneribus dũtaxat ferro & medicamẽtis mederi solitos esse tradidit Homerus. Ex quo apparet has fuisse medicinæ partes vetustissimas. Hos secutus ex eadem stirpe est ex coho insula Hippocrates medicorum omnium quot sunt: quotqꝫ fuere facile princeps. Is templo Aesculapij cremato: vt Varro perhibet medicinã eam instituit: quę clinice vocitata est. Hippocratis nimirum cuius hodie quoqꝫ sexaginta de arte medicinæ extant volumina doctissimus interpres fuit Galenus: qđ ipsemet de se profitetur: sicut Arabs Auicenna se Galeni vicissim esse ait interpretem. Hippocratem igitur cum primũ ex omnibus memoria dignum virum: & arte & facundia insignem: Diocles Caristius secutus est. Inde Praxagoras & Chrysippus: qui ingentis garrulitatis arguitur: cuius Erasistratus discipulus Aristotelis filia genitus. is Antiocho rege sanato centum talẽtis donatus est a rege Ptolemęo eius filio. Hinc alia factio ab experimẽtis Empirice nominata cœpit ĩ Sicilia a Creonte agrigẽtino: Empedoclis physici authoritate commẽdato. Ac de medicinę quidẽ inuẽtione hactenus. ¶ Nũc quæ sint necessaria medico inspiciamus. Quæritur a qbusdã inquit Isidorus æthymologiarũ lib. iiij. quare ĩter cæteras liberales disciplinas medicinę ars nõ cõtineatur. Respondet propterea: quia illę singulares cõtinẽt causas: ista vero om=

nium. Nã & grãmaticã medicus scire iubetur: vt intelligere vel exponere possit quæ legit: quæ in duas partes scinditur. Recte loquẽdi scientiã: cũ qua scribẽdi ratio iungit: & poetarum enarrationẽ: quã præcedit emẽdata lectio: quæ & ꝓpter metroꝝ modulos: & rhithmorum cõsonãtiã: musicã quoq; disciplinã annectit/ac multarũ artium ascíscit peritiam. Similiter & rhetoricam medicus scire iubetur: vt veracibus argumẽtis valeat diffinire quæ tractat/quæ vel conciliat auribus voluptatẽ/vel ad quãdam virtutum speciem/ mentem atq; animũ legẽtis hortatur: cuius id maxime proprium est vt quæ vere gesta sunt in alias species obliquis figurationibus: cũ decore aliquo cõuersa traducat. Necnõ & dialecticã medicus scire tenet propter infirmitatũ causas ratione adhibita perscrutãdas atq; curãdas: q̃ docet rẽ vniuersam distribuere in partes: latentẽ explicare definiendo: obscurã explanare iterpretãdo: ambiguã primũ videre, deide distinguere: postremo habere regulã: qua vera & falsa iudicãtur: & q̃ quibus propositis: quęq; nõ sint consequẽtia. Ars omniũ artiũ pręcipua quasi lux quędã eorũ quę ab alijs cõfuse: aut respõdẽtur: aut aguntur. Sic & Arithmeticã propter numerũ horarũ in accessionibus & periodis dierũ medicus notã habebit. Illa enim quodãmodo reliquarũ mater numeros contẽplatur. Non aliter & Geometriam ꝓpter qualitates regionũ & locorũ situs: ĩ quib⁹ doceat quid quisq; obseruare debeat. Ipsa eñ dimẽsiones/formas: ac figuras cõtẽplat. Porro musica incognita illi nõ erit. Nã multa sunt q̃ in ęgris hominib⁹ per hãc facta legũtur: sicut de Dauid legit. Qui a spiritu immũdo Saulẽ arte modulationis eripuit. Asclepiades quoq; medicus phreneticũ quendã per symphoniã pristinę sanitati restituit. Musica vero neruorũ vocũq; cãtus: q̃ primũ mũdi cõcentũ efficit: humanæ fabricę harmoniã cõponit: mox ad neruorũ: & vocũ trãslata modulos: magnũ cũ sapiẽtia/& diuinarũ rerũ cognitione videtur habere cõmercium: quã cũ literis gymnastica figuratione plęriq; olim apud græcos dis

cebant iuuenes. Porro & physicam medicus scire iubetur/q̄ peruestigat mobile corpus: quia mouetur & quiescit: naturalium cōpositorum rimatur elementa: causarū genera inquirit: transmutationis formā edocet: ortum rerum atq; interitum ostendit: & eorū varietatem: quæ oriuntur/& occidunt. simplicia vero corpora & mixta: pfecta atq; imperfecta/animata atq; inanimata & ad nobilissimā vsq; intellectiuā hominis formā speculādo progreditur. Postremo & Astronomiam notam habebit: per quā contēpletur rationem astrorum & mutationes temporum. Nam sicut ait quidam medicorū cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora commutātur: hinc est q̄ medicina secūda philosophia dicitur. Vtraq; em̄ disciplina (vt Isidoro placet) totū hominem sibi vendicat. Nam sicut per illā animā: ita per hunc corpus curatur. Sed cum de humano corpore ars vna sit: duæ tamen sunt pręcipue & maximæ eius partes. Vna quidem sanitatem: altera vero curas prętendens. At quoniam tum dignitate: tū tempore prior est ęgritudine sanitas: Nos quoq; in hac sanitatis rosa quo pacto custodienda sanitas videatur, dicendum arbitramur. Sed nec putes me vir sacratissime q̄ confugiā ad gētilis hominis auctoritatem ideo redarguendū. Ait enim Augustinus: philosophi si quæ fidei nostræ cōsentanea dixerunt: non solum formidanda non sunt: verū etiam ab eis tanq̄ ab iniustis possessoribus in vsum nostrum conuertenda. sed neq; vitio detur q̄ in hanc gallicā rosam aliena congesserimus. Nam appetitus contumaciam restinguere nostrum est institutū. id seu nostris cōsilijs fiat seu alienis: quid ad hominem sane viuere volentē? De Chrysippo cuius tantū fuit in dialectica nomē aiunt, q̄ testimoniorū nube vsus fuerit: & quibusdam suis opusculis totā Euripidis Medeā inseruerit. & Apollodorus Atheniēsis de eo dixit: si quis tollat de Chrysippi libris quæ aliena sunt: charta vacua relinquetur. plinianæ sentētiæ caustica vis inest: quā quia potest luxuriantē voluptatem reprimere: tanq̄ pharmacū oppor=

tunum & fomētum salutare porrigim⁹. Ad id tamen qđ dicitur hominē nasci nudum Aristoteles de generatione animalium libro secūdo respōdit dicēs. homo nudo maxime omniū & intecto corpore nascitur: quoniā minimū in eo terreni recremēti: quę causa facit vt vngues q̄ minimos ꝓportione sortiatur. Solam sanitatē natura nobis reliquit. Non enim sat est viuere: nisi & sane viuamus: quoniā ecclesiastico teste, Non est census super cēsum salutis corporis. Quāta igitur vtilitas sit ꝙ artes quæ ad bene viuendum diriguntur absq; huius auxilio parum prodesse vidētur. Non enim bene viuere possumus nisi viuamus. Neq; breuissimo hoc vitæ tēpore in quauis facultate multū proficere nisi valeamus bene. Neq; facile multū apud homines deum ve mereri: nisi diu sobrijq; viuam⁹. Omnē vero huiusmodi facultatē quā diligētia medicinę suppeditat: Rosa ista i se cōtinet. Sed habes vir sacratissime: quę poscebas satis (vt arbitror) cumulate. Q; siqua forte desint: ne molestum sit: vt me q̄primū certiorem facias. Nam & ijs quæ scripta sunt si modo iusseris multa subnectam. Demū vero oro te: vt quæ ex multis nec satis vt ipse arbitror exploratis locis deprompta sunt: optimo accipias animo: & in arcula ipa tua thesauroq; reponas. Hęc est præsulum præstātissime farrago Rosæ nostræ: quæ tuo freta auspicio secura in publicum progredietur: atq; intrepida reliquarū subibit censurā: nec maledicorū aut inuidorum expauescet vaniloquiū. Vale literatorū amator. Ex Nanceio Anno. MDXIIII.

Domini Symphoriani Champerij Serenissimi ducis Calabrum & lotharingorũ ac barrẽsium &c. medici primarij, Rosa Gallica in septem libros diuisa. Fœliciter incipit.

De primo hominum ortu & ꝙ deus subiecit omnia seruituti hominum. Caput. I.

Ominum prima generatio (vt testis est Diodorus) apud præstantissimos viros qui de natura rerũ tradiderunt: duplex fertur. Quidam enim ingenitum mũdum & incorruptilem & genus hominum sine vllo ortus principio ab æterno fuisse opinati sunt. Cuius sententię teste Censorino fuerunt: Archytas Tarentinus: Pythagoras Samius: Xenocrates: Aristoteles Stagirites: multiq; alij peripatetici idem senserunt: dicentes omnium quæ in sempiterno isto mundo fuerunt: & futura sunt: principium fuisse nullũ Sed orbem esse quendam generantium nascentiũq;: in quo vniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse videatur. Verum ne huiusmodi ineptias referẽdo probare videamur: ea quæ sacris continentur literis: ac longe veriora sunt: aperiamus. Primus igitur hominũ ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuũ pater atq; hominũ rex (vt poeta ait) perfecto mũdo auctore Iosepho in primo antiquitatũ volumine Adam primũ omnium ex limo hominem fecit. Dicẽte etiam Ouidio. Natus homo est: siue hunc diuino semine fecit Ille opifex rerum. &c. Vnde lactantius in vj. non indecenter hominem dei simulachrum appellat. Item de opificio dei: vas est

inquit quodãmodo fictile: quo animus id est homo ipse verus continetur: & quidẽ non a prometheo fictum (vt poetę loquũtur) sed a summo illo rerum cõditore & artifice deo. Et Cicero hoc idem tradidit q̃uis expers cælestium literarũ in primo de legibus sic scribẽs: hoc animal prouidum: sagax multiplex: acutum: memor: plenũ rationis & consilij: quem vocamus hominẽ: præclara quadam cõditione generatum esse a summo deo. Solus enim est ex tot animãtium generibus atq; naturis particeps rationis & cogitationis: quũ cætera sint omnia expertia. Et vt diuus Augustin⁹ in libro Soliloquiorũ capite xx. ait. Omnia sub pedibus hominis subiecisti: vt solus homo tot⁹ tibi subijceretur. Et vt tuus totus homo esset super omnia opera tua dominat⁹ est homo. Exteriora nẽpe pro corpore cuncta creasti: ipsum vero corpus pro anima: animã vero pro te vt tibi soli vacaret/ & te solum amaret: possidens te ad solatium: inferiora ad seruitium. Quicquid enim cęli ambitu cõtinetur inferius ab anima humana est: quę facta est vt summũ bonũ superius possideret/ cuius possessione beata fieret: cui si adhęserit/ cunctorũ mutabilium inferiorũ necessitudines supergrediens illius summę maiestatis cuius æmulatur speciem/ æternæ immortalitatis faciem cum seueritate videbit. Tunc vero illis bonis optimis fruetur in domo domini/ quorum comparatione cuncta hæc quę hic cernimus velut nihilum computantur. Illa sunt quæ oculus non vidit/ nec auris audiuit: nec in cor hominis ascenderunt quæ pręparauit deus diligentibus se. Et hæc quidem domine daturus es animæ: his etiam quotidie lætificas animas seruorum tuorum/ qui amas animas. Quid miror hęc domine deus meus: imaginẽ quippe tuam honorificas: & similitudinẽ tuam ad quã createę sunt. Nã & corpore nostro licet adhuc corruptibili & ignobili/ vt videret dedisti cæli claritatem per manũ ministrorũ tuorũ indefessorum solis & lunę: qui præcepto tuo iugiter die ac nocte deseruiunt filijs tuis. vt spiraret/ largitus es aeris puritatem:

vt audiret sonorum varietates: vt odoraret odorum suauitates: vt gustaret saporum qualitates: vt contrectaret/dedisti corpulentium omniū grossitates. Adiuuamenta suis necessitatibus dedisti iumenta/ volucres quoq; cæli/ & pisces maris/& fructus terræ ad reficiendum impēdisti. Medicinas de terra propter singulas quasq; suas corruptelas creasti: singula solatia singulis malis obuiantia præparasti: quoniam es misericors/& miserator: & nouisti figmentū nostrū/figulus noster: & nos omnes quasi lutū in manu tua. hęc Augustinus. Hermes ille Trismegistus dixit hominē tantæ sublimitatis: vt deos faciēdi habeat facultatem. Statuis enim fabrefactis demones ad inhabitandū eas magicis artibus inducebant: & eas quasi animatas pro dijs habebant. Insuper & promerendi paradisum habet arbitrium: & vt in secundo physicorū meminit Aristoteles: homo quodāmodo finis est omnium. & vt plinius in principio septimi libri de historia natutali dicit: causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Et idcirco prædictus Hermes. Homo inquit magnum est miraculum o Asclepi. & in secundo libro Astronomicon. M. Manlius de homine loquens ita inquit. Eximiā natura dedit linguāq; capaxq; Ingenium volucremq; animum: quem deniq; in vnum Descendit deus atq; habitat: ipsumq; requirit. Et in tanto demens constitutus honore: dum appetitum magis q̄ rationem sequitur: cōparatur iumentis insipiētibus: quæ nullo rationis moderamine sed solo impetu feruntur appetitus.

De corporis materia. Cap. II.

Vmanum siquidem corpus ex quatuor elementis compositum est: sed in carne & ossib⁹ (Augustino teste) terra maxime apparet propter terrenam soliditatem: Aqua in humoribus: Aer continetur in pulmone: idcirco semper in motu est/ quia ventilabrum cordis est: ne nimio calore cōsumatur cor & dissoluatur. Sedes ignis est in corde: & ideo inferius est latum & superius acu-

tum/quã formã ignis retinet. Quædam vis ignea aere temperata a corde ad cerebrum ascendit/tanꝙ in cælum corporis nostri: ibiqꝫ purificata & colata per oculos/aures/nares/cęteraqꝫ instrumenta sensuum/foras progreditur: & contactu exteriorum formata quinqꝫ sensus corporis facit: visum videlicet/auditum/gustum/odoratum/& tactum: qui tangendi sensus ab anteriori parte cerebri ad posteriorem transiens & inde per ceruicem & medullam spinę descendens per totũ corpus diffunditur. Porro ipsa vis ignea quæ exterius formata sensus dicitur/eadem formata per ipsa sensuũ instrumenta per quæ egreditur & in quibus formatur: natura operante introrsum ad cellam phantasticã vsqꝫ retrahitur & reducitur/atqꝫ imaginatio efficitur. Postea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad mediũ transiens/ipsam animæ rationalis substãtiam contingit/& excitat discretionem: intantum iam purificata & subtilis effecta/ vt ipsi spiritui immediate coniungatur: veraciter tamen naturam corporis retinens & proprietatem. quę quidẽ imaginatio in brutis animalibus phãtasticam cellam non transcendit: in rationalibꝰ autem purior fit/ & vsqꝫ ad rationalem animæ substantiam contingẽdam defertur & progreditur. Est itaqꝫ imaginatio similitudo corporis/per sensus quidẽ corporeos/ ex corporum contactu concepta extrinsecus/atqꝫ ꝑ eosdẽ sensus introrsus ad partem puriorẽ corporei spiritus reducta/eiqꝫ impressa in summo scilicet corporalis spiritus/& in imo rationalis: corporalem informans/& rationalem contingẽs. Spiritum corporeum voco aerem/vel potius ignẽ: qui præ sui subtilitate videri non potest/ & corpora interius vegetando viuificat. Quædam autem vegetat tantum & nõ sensificat: sicut arbores/herbas/& vniuersa in terra germinantia. Quędã sensificat & vegetat/ sicut omnia bruta animalia. In quibus quædam tantum sensum habent/& imaginationẽ non habent. Quædã sensum & imaginationẽ habent. Cũ itaqꝫ magis sit sensificari ꝙ vegetari tantum/cõstat profecto hãc

vim subtiliorẽ esse: & vbi magis subtilis est/magis spiritus est. Magis siquidẽ incorporeæ naturæ appropinquat cum imaginationem format/q̃ cum sensum præstat. Nihil enim in corpore altius vel spiritali naturę vicinius esse potest/q̃ id vbi post sensum vel supra sensum vis imaginandi concipitur: quod quidem in tantum sublime est/vt quicquid supra illud est/aliud nõ sit q̃ ratio. hæc Augustinus. Medici autem humanum corpus quatuor constare elemẽtis affirmant sanguine inquã: flaua: & atra bile: & pituita seu phlegmate. Cũ igitur sibi hæc elementa constiterint: cõquieuerintq;: tum sanus homo esse perhibetur. Cum vero inuicem sese protrudunt redundantia: & subtractione: tum demũ mortales morbo oblanguescunt, redundante aut subtracto humore: altero humore imperante: altero autem oppresso.

De sano corpore. Cap. III.

SAnum corpus est: quod ex genitura temperatũ simplicibus: primisq; partibus est cõmensurabile: ex his sibi cohærentibus membris. Sanum autem vt nunc est corpus quod in præsentia sanũ: nempe quoad bene valet temperatũ: & cõmensurabile: non vtiq; optima temperie: & cõmensurabili: sed sua. Ipsius autem simpliciter sani corporis vsq;quaq; tale temperatum: & cõmensurabile est: vt fere ab optima non differat constitutione. Salubrium vero rerum: vt variorum hominũ natura deposcit: atq; etiã efflagitat victum necessarium & vtilem. Ad custodiendã quæ præsto sit sanitatem abũde satis nunc dicturi sumus: dicturi siquidem sumus quali & quonã modo victu vtẽdum sit: vt q̃ maxime fieri possit quiuis sanus sit. vtq; alienæ sanitatis curam habens eam tueri possit: & cauere ne dum ipsos ægros latet victum agãt negligẽtiorem: aut circũstantias actionum aliquas: aut ne circũfusi aeris vi offendantur: eueniatq; vt capiantur morbosis incursionibꝰ acutorum: vel longorũ languorũ: propterea ꝙ talis gubernatio est vitæ vniuscuiusq; necessaria cum corpus nostrum

q̃uis sanissimum facile irregulatum cadat in ægritudinem. Quod tamē non esset nisi corpus mutabile foret dicente galeno in libro de constitutione artis medicatiuę cap.x. Non enim indiget corpus arte procurante custodito in eo primo habitu sed hoc ipsum est causa indigendo procuratiua arte scilicet quoniā diaforatur:& nō permanet tale quale erat ante. quod etiam voluit in tertio tegni cum ait. Q꞉ si impossibile esset & immutabile corpus & semper maneret in optima compositione tunc nihil indigeret arte constituente ipsum.quoniā vero immutatur & corrumpitur & conuertitur non seruans quā habebat a principio consistentiā procuratione secundum hoc indiget. Et post pauca subiunxit alteratur corpus a quibusdam ex necessitate a quibusdam vero non ex necessitate: dico autē ex necessitate quidem quibus impossibile est ipsum non approximare.nāq꞉ semper incōtinenti immorari & comedere & bibere: & vigilare: necessarium est ei:gladijs vero & bestijs:non necessarium est vti. vnde in priori quidē genere causarum circa corpus ars conficitur:circa vero secundum nequaq̃. Et postea enumerās has causas dicit eas sex esse q̃ sunt Aer: Motus & quies: Cibus & potus: Somnus & vigilia:inanitio & repletio: & accidētia animæ.quorum singulū si indigēti corpori adducatur & in competenti quātitate & qualitate salubre fit:nihil vero indigenti omnino oblatū aut non cōpetenti mensura & quātitate ægrum constituitur.hæc galenus ad literam.

De Aere & vnde tāta in hoibus diuersitas. Cap.IIII.

SI aliquis curiosus inuestigator quærat vnde tāta sit in hominibus naturarū varietas:vt specie nōnulli differre videātur.vt em̄ reperies qui natura timidi sint:tardi:somnolēti:iertes:segnes:pigri: ignauiita videas,qui nascunt̃ animosi strenui:vigiles:idustrij:vegeti:cordati:excitati. Inuenies etiam quosdā natura pios:religiosos:iustos: cōtinētes: modestos:benignos. Itē quosdā ipios:irreligiosos:iniquos: auaros:ꝓcaces: inuere-

cũdos: immanes: bene dispositi a natura (hæc autẽ licet oculo ad oculũ intueri) minori diligẽtia ꝑficiũt. at quib⁹ nouercali odio natura difficilis fuerit: solẽt oĩa faciẽdo nihil ꝑficere: & operã ac impẽsas vt plurimũ ꝑdere. nec thessilus galeni ęmul⁹ / nec themison et Glaucias minusq̃ hippocrates Galenus & Auẽzoar ꝑdiscẽdę medicinę studiũ impẽdisse putãdi sunt: sed minus habuisse fauoris a natura & aere. ꝓpterea illi sunt ignobiles. Isti inter heroicos honorãtur. Plotin⁹ in primo de prouidẽtia libro capite quarto: tria tangit quæ putat nobis inuitis ad bonitatẽ ac malitiã plurimũ cõferre. primũ est inclinatio illa qua etiã ante pręsentẽ vitam cœpit anima vergere in corpus: & carnis optare cõsortium. Aliud est corpus sic affectum: vt animam ad talia prouocet: & statim ab initio incautam: & deinceps gradatim assuefactam. Tertium est subitus sensibilium occursus per sensus in animã sic aut sic afficiẽs eam. Horum trium duo tanq̃ vera suscipimus. Primũ autem reijcimus: quoniam cum catholicis animas ante hãc vitam fuisse non putamus. Si quæras igitur: vnde tanta sit in natura varietas: discrepantia in moribus: ĩ vita diuersitas? nolo me modo coarctare ad inextricabiles huius perplexæ quæstionis angustias. Dico tamen trãseunter & summatim: affirmoq; referre multũ quo semine quis progenitus sit: quo ventre sit fotus embrio: quib⁹ horis natus infans: quibus cibis & exercitijs educatus: quibus cum alitus: quibus disciplinis imbutus: sub qua cæli parte nutritus. Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. Vnde Athenienses ingeniosiores: Thebani robustiores habiti sunt: ꝙ videlicet illi in puriore: isti in crassiore aere versarentur. Hæc igitur quæ ad bene beateq; viuendum tanti momenti sunt: non nostræ sunt facultatis: sed aliunde suppeditantur. Licet enim bene mori nostri sit arbitrij: tamen bene nasci & bene educari nostræ nõ est potestatis. Propterea cũ de salute agitur nõ vitæ principium: sed finis inspicitur. Satis ergo fue-

rit nobis prout capit epitome dixisse. Sed iam ad aerem redeam⁹. Aer autem optimus est omni tempore ad medium purus. fuerit autem huiusmodi qui nō ex paludibus vel stagnis vaporib⁹ perturbatus: nec Hebarathro aliquo letalem auram spirat: vt ex cloacis purgatis magna aliqua perturbatur ciuitas: infestus is est caliginosus quoqꝫ omnis neutiq̄ bonus: veluti qui in cauo loco editissimis vndiqꝫ montibus vallantibus perniciosus strangulosusqꝫ est: qui autē in montibus sublimibusqꝫ locis auram non admittens salubrior cō modus orthopnoicis & phthisicis cunctisqꝫ circa thoraca & caput langoribus: qui vero in humilibus locis purus ī syncopen delabentibus ac senibus. Apud mare autem hydropicis & pituitosis langorib⁹ frigidioribusqꝫ maxime aptus. neruorum quoqꝫ morbis & appetitu carentibus: in saxosis autem locis per hyemē molestus: ꝙ sit frigidus: vel sit rigidus: per æstatem vero strangulosus. Malus quoqꝫ vbi metalla eruuntur quia vapidus. Qui autem in Argillosis locis stomachum soluit: ex ardentibus vero locis aridior: qui ex mollib⁹ locis optim⁹ qđ iuxta āni tēpora sit aeris mutatio.

¶Problemata.

¶Cur ex quatuor facti elementis: hoc est igni/aere/aqua/terra tria habemus quæ ea complectuntur humida solida. Spiritus qđ vt quidam putant ignis essentia tenuibus constās partibus consistendo aeris naturam induit. Ignis enim resolutus in aerem decedit: & aer vi coactus atqꝫ coadunatus ignem gignit: vt in lapidum attritione collisioneqꝫ aer transmutatur. Sunt etiam qui dicāt ipsum actu simul adesse.

¶Cur pestifero tempore. Alij quidem pereunt: alij vero nō hoc inquā iuxta temperamenti accommodationem. Si cui enim corpus fuerit malis refertum humoribus nō dubium quin tabidus sufflatus aer ipsum corrumpat. præsertim qđ per exiguū est quo commode vita vti possit: & perinde omnis ipsorum humor corruptus irremediabiles ac plures parit morbos: itaqꝫ etiam moriuntur. Qꝫ si a superfluitatibus

vacet corpus:bonisq3 excellat humoribus nihil aut parũ ad medium pestilẽs aer hos offendit. Qꝫ autẽ accommodatio causam aeris ad efficiendũ trahat:id externæ indicant siluę. quercus em̃ difficulter patiunt:ac ad cõflagrandũ non satis accõmodatę sunt. At longe magis calami ignis cõflagrationi obnoxij sunt. Sed stupa multo maxime. Cęterum si quis stupã aqua irrorarit præparabit ipsam quo minus incendatur. Item si arũdines virides assumpserit:quercum autẽ aridissimã:vel etiã sulphure illeuerit:idoneã & maxime obnoxiam efficiet igni obijciens vt incẽdatur. Stupa vero ignem prorsus nõ admittet. Hoc sane exemplo vsus qđ quæsitum erat exolues.

¶De aere ex traditionibus auctorum amphorismi ·§··III·

AEr qui nos circũdat non est purus sed est corpus in sua substantia cõmixtum ex aere certo & partibus aqueis vaporosis & partib⁹ terreis in summo & nubibus surgẽtibus & partibus igneis etiam. & huius aeris dispositiones debet medicus considerare. Auicenna. ij. j. doctrina. ij. c. ix.

¶Necessario inhæret medico aeris agnoscere habitudines singulis tẽporibus & singulis locis: causas etiam quibus immutatur. Hali. v. theorice cap. ij.

¶Cum medicus tẽperantiam aeris temporumq3 discordiã pręnotauerit scientia sua semper erit vtilis ad sanitatis ingenium. Hippocrates in libro de aere & aqua.

¶In morborum curatione inquirenda est aeris complexio eo ꝙ afficit corpus sicut medicina: immo etiam plus cum nobis continue adhæreat:nec eius alterationẽ fugere possimus. Galenus tertio de ingenio cap. viij.

¶Alias quidẽ materias & eligere & fugere possumus. eã autẽ materiã quæ ex continẽte nos nõ possibile est fugere: sed necessariũ vti ea quæ est p̃sens. Idem. iij. terapẽtice cap. v.

¶Aer qui vicinus est cuti dissoluit mẽbra sub cute existen=

tia:ita q̃ inaniuntur. Idē.iiij.de accidēti & morbo cap.vij.

¶ Aeris cōplexionis immutatio ꝓpter vapores huiusmodi est. Si enim habitatio sit in loco in quo stagna & paludes sint, oleraq̃ & arbores putridę:sessioq̃ in speluncis aut domibus plurimę humiditatis & muscidis alijsq̃ talibus quę aerē alterant & corrūpunt:eius loci populus multorū est morborum putridarumq̃ febrium quæ multæ in eis emergunt:colores eorū in croceum mutātur nec cibos digerūt bene:& vires habēt paucas & debiles:& membra eorum eneruata. Haliabas.v.theorice cap.x.

¶ Bonus aer est qui certissime est purus: est autem talis qui neq̃ stagnorum neq̃ paludum euaporatione turbatur. Galenus primo de regimine sanitatis.

¶ Aer quidē dum est temperatus & clarus neq̃ substātia extranea cōplexioni spiritus contraria ei admiscetur:est sanitatem efficiens & ipsam cōseruans:cum vero est econtrario cōtrarium operatur. Auicenna.ij.j.

¶ Aer bonæ substantiæ est ille cui non admiscetur ex vaporibus neq̃ ex fumis res extranea & qui discopertus est cęlo: neq̃ cōstrictus in parietibus siue muris qui permanet clarus longinquus a loco in quo oriuntur caules & eruca aut nuces aut ficus & ab oleribus putridis:vētis bonis insufflantibus discopertus. Idem in eodem.

¶ Malus aer est qui ex putrefactione animalium vł olerum vel leguminum vel stercore inquinatur & qui nebulosus est propter fumum vel stagnum vicinum. Galenus primo de regimine sanitatis.

¶ Dico q̃ regiones altę & elatę & loci similiter eorum aer est clarus & frigidę complexionis. Ventus enim borealis illas ab altis perflat locis. Et ideo populus inhabitans est decens facie:& coloris,fortis:sanus/paucorum morborum,corporaq̃ eorum hominum magna:aerem enim respirāt clarum qui ab altis venit locis:vnde viri sunt amicitiæ & mansuetudinis. Econtra autem se habent qui in profundis inhabitant

locis. Habi. v. theorice cap. ix.

¶ Non euadit homo qui mari vicinus existit & lacunis vt prolōgetur in ætate nec a debilitate membrorū nec ab amissione luminis. Sit itaq; locus habitatiōis q̄ altissim⁹ esse possit. Rasis in libro suorum amphorismorum.

¶ Ciuitates meliores sunt & temperatiores quæ cū ab orien te sint discoopertę: ab occidente coopertę inueniuntur. Rasis. iij. almansori cap. xxvj.

¶ Vrbs quæ in ortu solis posita securior est q̄ quæ in septen trione est: vel in calidi venti flatu posita. In illa enim calor & frig⁹ minores & ficciores. Morb⁹ quoq; minor & leuior: nec non & aqua quæ secundum solis est ortum clara ac leuis existit: aer vero ibi nunq̄ grossus habetur: & nimirum præsentia solis perhibetur. Et habitantes in loco facies habent perpulcras: & lenes & colores perlucentes splendidos: voces claras & acutas.

¶ De ventis vbi bonitatem & malitiam ventorum ostendit. Cap. V.

IN vniuersum omnis vētus obiectat corporibus auidum aerem: vi motus aerem īpellendo: q dū certis erūpunt locis eorum obtinēt naturā locoꝝ. Qui ergo a salubribus sunt locis salubres: q a pestiferis pestiferi. quare de aere id possumus conijcere, paucis ergo possumus colligere omnes locales ventos vt ex Anglia a tabulis magis generalibus esse perniciosos. inæqualiter nāq; corpora afficiūtur: neq; totū aerē cōmouēdo: neq; totum diem flādo, Locorū nāq; certorū circa matutinū tēpus maxime flare consueuerūt, quos etesias nautę vocāt. Vniuersaliū aūt ventorū a meridie auster calidus semper est: frequētissimeq; humidus. Inflātes varijs anni mutantur tēporibus, fiuntq; calidi & aridi ob hoc varias adducūt ægritudines. Septentrionales autē temperamēto frigidi sunt, & perinde omniū saluberrimi sunt venti ꝑcipue calidioribus corpulētioribusq; corporibus. Oriētales vēti validissimi, impetuosissimiq;

ſunt: aridiſſimoſq; adducunt morbos. Occidui humidi & leues: magis familiares corporibus noſtris.

Problema.

Cur in hyeme ceſſante pluuia aſtra ſplẽdidiora nobis vi deãtur? q a ventis & pluuijs qui nos ambit aer: & q in ſub limi omnis a motu tenuatus, & pinde vt purgatus dici poſ ſit: vi ſua purgatiorem aſtrorum exhibet corporũ acceptio nem, penetrationẽq; facilem, ac plurimã: id vero vel ex eo liquet q in deſęcatas ac perſpicuas aquas deſcẽdẽtes lõge ſplendidius: ac magis perſpicue iacẽtia vident corpora quę in cœnoſis & materioſis nequaq̃ videri: aut admodũ hebe ti viſu ac vix cerni poſſunt.

De ventis ex traditionibus auctorũ collectiones.

Ventus a polo veniẽs meridiano corpora diſſoluit, ſen ſus turbat, atq; dolorẽ capitis, & oculorũ dolorẽ facit: febres itidem parit propter ſuã putredinẽ: epileptiã quoq; ante cõ ſueta tempora accelerare facit: & eſt plus oĩbus ventis ęgri tudinẽ paratus inferre. Raſis. iii. Almanſoris cap. xxv.

Ventus meridionalis laſſat fortitudinẽ: & aperit poros: et turbat humores, & ęgritudinem efficit & debilitat: & facit febres putridas. ¶ Auicẽna. ij. ſ.

In ventis auſtrinis homines grauius ſe habent & impo tentius. Et ob hanc cauſam venti tales domos meridiei ex poſitas faciunt inſalubres. ¶ Ariſto. primo problematum problemate. xxiiij.

Ventus qui eſt ab occidẽte deterior & groſſus magis exi ſtit. Et pter hoc facies occidẽtalis habitationis nõ appro batur. Queadmodũ ſeptẽtrionales: ratione ventorũ borea liũ qui corroborant, indurãt, & quę manifeſte fluũt phibent digeſtiuã fortẽ efficiũt, & aerẽ putridũ ſanant. Ventus vero a polo veniens ſeptentrionali e parte videlicet minoris vr ſæ frigidus eſt & ſiccus: corpora efficiẽs dura & reddens ro buſta: ſenſus quoq; atq; caput leuia facit & cęteris omnibꝰ vẽtis melior exiſtit: & plus putrefactionem prohibet licet

quãdoq; tussim faciat: & hoc quia frigidus est & siccus. Rasis.iij. Almansoris.cap.xxv.

¶ Occidẽtales vẽti sunt humidi quoniã sup maria trãseũt: et quia sol eos suo diuersificat motu: ideoq; nõ tãtũ resoluit eos sol quãtũ oriẽtales. Auicenna.ij.j.cap.viij.

Boreas si flauerit corpora confortat & indurat: spiritus clarificat, & humores: cerebrũ sanat, & sensus mundificat & subtiliat, motũ confortat, appetitũ auget, digestionẽ corrorat. Auster vero corpora lassat & neruos: humores cõturbat & spirit⁹ ac sensus. vnde grauitatẽ parit audit⁹: defectũ visus: pigritiã nutrit: motũ eneruat. Hali.v.theo.cap.viij.

Orientales quidem venti inter caliditatem & frigiditatẽ sunt temperati, & occidentalibus sicciores: & corpora in eo temperata sunt. Auicenna.ij.j.

De quatuor anni temporibus. Cap.VI.

Verno igitur tẽpore calidus & humid⁹ aer. In æstate aridus & calidus. In autumno frigidus & arid⁹ In hyeme humidus & frigidus. Rursus quolibet tẽpore tres sunt differẽtię. prima/& media/& vltima. Media itaq; integerrimũ tẽporis habet tẽperamẽtũ. Prima vero & vltima ꝓpinquitate temporis alterius minuitur. Luna quoq; in quouis mẽse differẽtias ĩ aere quatuor efficit Prima nãq; hebdomas a coitu ad septẽ vsq; dies in aere humida & calida videtur. Secunda vero hebdomas ad pleniluniũ vsq; similis æstati est. Tertia hebdomas iam deficiẽte luna frigida & arida. Quarta vero & vltima frigida & humida. At quotidie differentiæ fiunt aeris. Matutinũ enim tempus humidũ & calidũ vt ver: ideo corpora exurgũt valẽtiũ et ægrotantiũ. & perinde febricitantibus hoc tempus maxime tolerabile. medię aũt diei partes æstati cõgruũt. Quę vero ante crepusculum/autumno. Quæ vero ad vesperã hyemi. Noctis partes primæ veri, quæ vesperã cõsequũtur: mediæ æstati sunt similes: cętere consequẽter habẽt; vt fert id ipsum de quo loquimur tempus.

Problemata.

¶ Cur i æstate frigida sunt holera: & poma: cuiusmodi sunt pepones, & cucurbitæ, & cucumeres. In hyeme vero calidæ brassicæ, raphani, rapæ, staphylini? Quoniam solis reuolutio poli circulum voluẽs situs alterat. siquidem in æstate superiorem tenuit zonam: vt diei indicat longitudo, fouẽtur ergo quæ supra terram sunt & frigefiunt stirpes: at in hyeme sub hemisphério discurrẽs terræ profunda fouens, stirpes reddit calidiores.

¶ Cur per ęstum potius gignitur bilis cum minores sint superfluitates? Nempe ꝙ calidum idoneum ad putrescendũ est. bilis autem ex putredine.

¶ Cur autumnus tẽperamẽto inæqualis/eodem die & æstũ et algorem habens? Quidam aiunt ipsum talem habere naturam/infandam/prauam: nonnulli autem physici id propterea esse aiũt: ꝙ sol per huiusmodi zonam signiferi motus terram ita conuertat. Alij vero: ꝙ per id tempus venti huiusmodi sufflent diuersi, & varij. Alij autem ꝙ terra superne exusta ab immoderata æstatis caliditate in algorem se commutarit: & talem auram remittat cũ aer adhuc sit calidior. Non desunt etiam qui dicant: ꝙ inter ęstatem & hyemem medius sit: & contrariorũ particeps. sed temperamẽto falluntur: nam nihilo secius id facere oportuit etiam ver. Inspice autem vt diurnũ nocturnũq; tempus quatuor temporum temperamẽtum imitatur. Antelucanũ siquidẽ tempus veri simile est: meridies æstati. post meridiem vero vespera tenus autumno: nox porro hyemi: cũ solis discessu frigida sit & humida.

Ex traditionibus auctorum collectiones.

¶ In hyeme multũ laborare debent: & copiosius comedere: nisi fuerit meridionalis scilicet calida: nã si sic fuerit exercitium erit augmẽtandũ & cibus minuendus. Oportet præterea vt triticum panis hyemis sit fortius: & fortioris soliditatis q̃ panis æstatis. Et similiter illud qđ est de carnibus: &

quæ ſunt ſicut ipſe. Et vt ſint holera quibus veſcũtur ſicut caules, & ſcila, & apium: & nõ attriplices: neq; blitis & portulaca, neq; ſcariola, & ſimilia. In autũno vero cauẽdũ a coitu et ab omnibus aliis exiccãtibus, & a fructibus illius tempo ris. In vere autem a calidis & humidis abſtinẽdũ. Et ſic qualitatibus temporum exceſſiuis cum contrarijs erit obuiandum. Auicenna tertia primi. doc. v. cap. j.

Impreſſio naturalis annuatim facta ab æſtate quæ calida eſt & ſicca humores reſoluens vt dicit Auicenna. in. ij. j. doc. ij. cap. iij. & Cohus in libro de aere & aqua: & propterea in ipſa extraneus calor dominatur ꝓpter qđ putrefiunt magis omnia in ea q̃ in hyeme vt Ariſtoteles ait in. ij. problematum. problemate. xxxiij.

In hyeme quæ frigida eſt & humida flegma augmentatur teſte Galeno in primo de febribus ad glauconẽ. cap. ij. et Hippocrate in libro de aere & aqua ĩ qua ſanguis minuit, et flegma augetur: vt etiam Auicenna teſtatur. ij. j.

Exercitationes ad ſanitatem prodeſſe plurimum oſtendit. Caput. VII.

SCito quotidianas exercitatiões ad ſanitatẽ plus prodeſſe q̃ medicos & medicinam. Exercitatiõe enim ait Fabius Quintilianus cuncta cõualeſcũt Sine qua (vt inquit Galenus) impoſſibile eſt hominẽ ſanitate proſperrima diu frui: et vt auctor eſt Auicẽna ad ſanitatis cõſeruationẽ plurimũ poteſt, polletq; exercitatio: cuius multæ ſunt ſpecies. Galenus exercitationẽ paruę pilæ reliquis anteponit. Cõmode etiam exercent: vt docet Cęlſus: curſus/ambulatio/& clara lectio: qua nos prope peculiariter vtimur: quotidie publicis lectionibus contentiſſime boantes: & rauim exerta voce repurgantes. Plato noſter & Ariſtoteles gymnaſticã cũ primis probant: qua vires augeſcũt: & ſanitas inoffenſa cuſtoditur. præcipit Ariſtoteles in viij. politicoꝝ. Adoleſcentes gymnaſticæ & pędotriuicę eſſe tradendos: vbi pędotriuica: vt hoc quoq; in tranſ

curſu declaremus: ſignificatur exercitatio pertinens ad doctorem pædotriuē. Eſt autē pędotriues vt docet Plato. in theage: exercitationis magiſter: cuius officiū eſt vt idē tradit in gorgia: Corpora hominū formoſa robuſtaq; efficere. Idem Plato adeo gymnaſticā probauit: vt libro de republica quinto fœminas exercendas eſſe cenſuerit: qui libro ſeptimo de legibus gymnaſticæ nomie exercitatiões omnes bellicas contineri docet: eaq; diuidit in ſaltationē, & luctationē: priſci pentathlon nominauerūt: gen⁹ exercitationis his quinq; artibus conſtans, iactu diſci, curſu, ſaltu, iaculatione, & luctatione: id latini quinquerciū vocāt: vnde athletę ipſi quinquerciones dicti. Pancratiaſtē quoq; appellauerunt eū: qui in omni gymnaſtica exercitatione pugnaret & vinceret: & Pancratiū dixerūt ipſum multiforme certamen de quo ita Propertius. Et patitur duro vulnera Pancratio. Pancratij meminit iuriſconſultus titulo ad legem Aquiliā his verbis. Si quis in colluctatione, vel pancratio, vel pugile: dū inter ſe exercentur alius aliū occiderit: quo in loco mera deliramenta vigilans ſomniauit Accurſius. Ergo igitur ad bona corporis cuſtodiēda vtemur exercitatione: quę vt ait Cęlſus prima corporis curatio eſt: debetq; ſemper antecedere cibum in eo qui bene cōcoxit: amplior. In eo qui minus concoxit remiſſior.

Problemata.

Cur labor ſomnū allicit: cum labor corpus exiccet: ſiccitas aūt expergefaciat? dicendū q; non pprie labor ſomnū elicit: ſed per mediū quoddā frigiditatis inquā excitatę: & humiditatis exiccatæ: labor ſiqdē proprie ſiccitatē gignit: humiditatis autē exiccatio frigidioris eſt argumentū. Proinde natura humidi nutrimēti abſumptiōe, animaliſq; ſpiritus conquieſcit: quo amiſſam rurſus reparet, iſtauretq; humiditatem.

Cur hyeme cum currimus magis rigemus q̃ cū ſtamus? An q; aer noſtra ambiens corpora cū ſtamus vbi ſemel cō-

calefactus est nullam præterea molestiam infert. cũ autẽ currimus alius atq; alius subide frigidus occurrit: itaq; facit vt magis rigeamus. Ad hæc aer cum mouetur frigidior redditur: quod quidem in currendo maxime incidit.

¶ De exercitio ex traditionib⁹ auctorꝝ collectiones.

¶ Sanitas cõseruatur bonitate mẽsurationis mot⁹ & qetis atq; comestionis & potus. Rasis .iiij. Almãsoris. cap. j.

¶ Si volumus custodire optime sanitatẽ incipiam⁹ a laboribus: deinde sequantur cibi & potus: deinde somni: deinde si vsi sint venereis venerea. & hęc omnia sint moderata. Galenus in secũdo de regimine sanitatis. cap. primo.

¶ Exercitium est motus vehemens intantũ vt alteret respirationem in maius vel minus, velocius vel spissius. Galen⁹ secundo de regimine. cap. j.

¶ Exercitium vniuersaliter est membrorum motus aliqua volũtate: & hoc fit proprie in membris motũ voluntarium habentibus. Auerrois. vj. colliget.

AR ¶ Exercitium est humanæ vitæ conseruatio: caloris naturalis lima: & exercitatio dormitantis naturę: superfluitatum cõsumptio: virtutum roboratio: temporis lucrum: otio inimicum: iuuẽtutis debitum: senectutis gaudiũ. Ille ergo solus se ab exercitio abstineat q sanitatis gaudio vult carere. Fulgentius.

¶ Exercitiorum enim quoddã non solũ corpus sed animã lętã reddere potest: tantę enim in ipso potens fit anima motionis ꝙ multi qdẽ liberati sunt ab ægritudinibus gauisi solum. Laudo exercitiũ qđ corporis sanitatẽ præbet & partiũ conformitatẽ & animæ virtutẽ. Ipsum enim exercitiũ animã potens est ađ omnia iuuare: & corporis partes. Galenus in libro de parua sphæra. cap. ij.

¶ Quæ exercitãtur particulę corporis fortiores simul & solidiores fiũt: & secũdũ hoc possunt ferre ꝓprios motus aliis melius quecũq; ꝓpter iexercitationẽ molliores sunt & imbecilliores. Galenus in libro de Assuetudinibus.

¶Exercitiũ laboris tolerantiã pręstat. Quies autẽ & requies timorem & ignauiã: labor vero & agitatio animositatem ministrat. Hippocrates in lib. de aere & aqua.

¶Iuuamentum exercitij temperati vniuersale est: quia spiritum intrinsecum augmentat: & superfluitates membrorũ nutrimenti expellit & resoluit. Auerrois. vj. colliget.

¶Vtilitates exercitij sunt duę: ad euacuationem superfluitatum, & ad bonam valitudinem solidorum corporũ. quia exercitium est vehemens motus: & ideo necesse est hæc tria fieri in exercitato corpore: duritiem organorum inuicem contritorum: quare sequitur impassibilitas eorũ & ad actiones robur. augmentationẽq; caloris naturalis: ad quam sequitur relictorum attractio fortis/& alteratio paratior & nutricatio melior/& effusio omniũ corporum: quæ solida quidem mollificantur: humida vero subtiliantur: & pori latiores efficiuntur. spiritusq; fortiorem motum: ad quem sequitur demum euacuatio superfluitatum. Et commune est omniũ exercitiorum naturalem calorẽ animalibus ex ipsis proprijs animalium corporibus augere. Galenus secundo de regimine sanitatis. cap. j.

¶Calor naturalis cõfortatꝰ & augmẽtatur ex motu: ad quã caloris ĩnati cõfortationẽ cęteræ in corpꝰ ꝑueniũt vtilitates et operationũ ꝑfectiones: quarũ vtilitatũ prima est virtutũ corporis fortificatio, Ga. in. ij. de accidẽti & morbo. cap. iij.

¶Vtile est exercitiũ: nã cõmouet naturalẽ calorẽ & validas facit quæ in mẽbris sunt virtutes naturales aïales & vitales fortificãdo. Gale. in. ij. Aphorismoꝝ. cõmento. xlviij.

¶Motus & fricationes ventrẽ quidẽ subtiliant, aliud vero corpus ingrossant: sicut quies oppositũ facit. augẽdo autẽ virtutes aïales & vitales exercitiũ mũdificat & expellit a corpore superfluitates, & a futuris liberat infirmitatibus longe melius q̃ si cum medicinis pharmacis corpus purgaretur. Ex Aristotele. v. problematũ. problemate. xiiij.

¶Sanitas cõseruatur bonitate mẽsurationis motus & qe-

tis. Sanitatem enim conseruare volenti ante comestionem moueri necesse est. Rasis. iiij. Almansoris. cap. j. &. ij.

Exercitia ad digerendum & ad sanitatē optima sunt vt vult Isaac In vniuersalibus dietis: & Auenzoar in suo teisir capite primo cū ait. Conueniūt medici ꝙ exercitiū temperatum siue fiat pedibus, siue equo adiuuat in cōseruatione sanitatis: dūmodo tempus non excedat.

Sic amicorum meorum quicunq; vacant circa exercitia et ordinatiuā dietationē omnes video semper sanos Gale. in lib. de Euchimia & cacochimia. cap. j.

Maximū enim est malum ad sanitatis custodiam quies corporis sicut maximū bonū est moderata motio: neq; enī ęgrotabit omnino debite dietatus & exercitatus. Gale. i eodem cap. iij.

Vniuersaliter temperatū exercitiū conseruandę sanitatis mirabilis causa existit, & malitia quæ propter priuationem exercitij accidit incarceratis manifestatur. quia eorum facies caceticę fiunt, & eorum color est impurus: & omnes ipsorum operationes sunt lęsę. Auerrois sexto colligit.

Non oportet densare carnem ad sanitatē, sed rarificare: quemadmodū ciuitas sana & locus bene euētabilis propter qđ & mare sanū est: ita & corpus bene exabile magis sanum est: oportet enim in eo aut nullā existere superfluitatem: aut ab hac quidē velocissime alteretur: & semper sic habere corpus ꝙ accipiens confestim expurget superfluitatē, & esse in motione, & non quiescere qđ enim manet putrefit: quemadmodū aqua quæ nō mouetur: putrefacta aūt ægritudinē facit qđ autē expurgatur priusq̄ corrumpatur separatur. hoc autem condensata carne nō fit. Aristo. primo problematū problemate. iiii.

Exercitiū soluit & euacuat per poros superfluitates. Et melius est euacuare supfluitates corporis: quæ in cute: exercitio attenuatiuis cibis, vel farmatijs. Quoniā farmatię calidę sunt & siccę: ex quib⁹ exiccātur carnes & attenuātur so-

lida. In exercitio vero nihil nocetur corpori, ĩmo roborãtur organa calore naturali reuificato. Galenus in primo de regimine sanitatis.

Corpora repleta aliquo malo humore exercitari non debent anteq̃ euacuentur: quẽadmodum enim mordacissimi canes cũ dormiũt non sunt irritandi: sic & mali humores exercitio euacuari nõ sunt apti: ne moti & alterati putrescãt et aliquã ægritudinẽ faciãt. Galenus. iij. Aphorismorũ cõmento. xxi.

Hora qua inceptio exercitij præparatur oportet vt corpus sit mundũ, & ne in partibus intraneorum & venarũ chimi syluestres & mali existant quos exercitiũ in corpore diffundat. Auicenna. iij. j. doc. ij. cap. iij.

Vbi indigentia nõ oportet laborare secũdo aphorismoꝝ et Auicẽna idem videtur sensisse in parte secũda Canticoꝝ textu cõmenti. xlv. cum ait Macer non debet exercitari: ne ipsius dissolutio augeatur. Et per macros intelligit etiã corpora colerica vt inquit Auerrois ipsum exponẽdo. Nos autem sic putamus superaddẽdum esse forti scilicet exercitio quoniã moderatũ non dissoluit nec debile.

Quicũq; propter ætatẽ non possunt exercitari ante cibũ ii abstineãt a grossis cibarijs & quicũq; sunt oĩno otiosi neq; ipsi accedant ad tales cibos quinimo appẽsionibus vel deambulationibus ꝓ fortioribus vtantur exercitijs. Galenus in lib. de euchimia & cacochimia.

Qui conuenienter exercitari non possunt fricationibus mollibus vel balneis calidis vti debẽt: hoc enim suauissimũ est & quiescere egẽtib⁹ opportunissimũ & imbecilli, & seni, et puero valde conferens. Galenus. in lib. paruę sphærę.

Fricationes augẽt carnẽ & faciũt caliditatẽ sicut quoddã exercitiũ. Aristoteles. xxxviij. ꝓblematũ. problemate. j.

Oportet qui exercitatur prius fricatione præparetur quę naturam viuificat & poros dilatat: quæ cum re aspera fiat. Auicenna. iij. j. doc. ij. cap. ij.

¶Qui exercitandus est nō confestim fortiter est mouēdus nisi ante fricatione pręparetur. Nec minus illud memorię tenendū est vt qui se exercet confestim fortiter nō moueatur sed paulatim motum augendo continue procedat. Galenꝰ in secundo de regimine sanitatis.

¶Cum aliquis exercitans carnibus pullorum dietet se vel perdicum: cito dissolutę inde generantur debilitates. in magnis exercitijs si dieta accipiatur subtilis velociter deficiūt et consumuntur carnes: & ptisim incidūt. Volētes itaqȝ fortiter laborare grossiori se reficiant dieta: subtili vero qui debiliter seu parum. Media vero qui mediocriter. Isaac in vniuersalibus dietis. cap. viij.

¶Oportet vt qui exercitatur superfluitates prius ab interioribus expellantur scilicet intestinis & vesica. deinde se exercitet. Auicenna. iij. j. doc. ij. cap. iij.

¶Ad exercitia sunt agēdi cū minxerint & egesserint neqd horū robore caloris/qui ī exercitijs/ad ambitū corporis reducatur. Galenus secundo de regimine sanitatis. & per has dedit alias intelligere superfluitates nasi scilicet & oris.

¶Debet exercitandus anteq̄ ad motū perueniat suffultas graues & suffocātes si quas habuerit vestes deponere iuxta sentētiā Aristotelis secūdo problematū: problemate. xxx. Rationem autē dictorū assignans Cōsiliator in commēto dicit. Est autē corpus indutū hic intelligere vestitum cooperimentis multis calidis. tale enim cū exercitationibus quodam ęstu inflāmabile statim: & plus superfluitatum eliquatione mouebūtur q̄ possint dissolui & expelli: qꝫ intus remanentes motę declinabunt in articulorum vacuitates: & motum difficilem reddent.

¶Exercitio vtens sibi cauere debet ne exercitij calefactio ad id qđ ex mēbris suis est debile perueniat nisi secūdū modū cōsequēdi. & est exemplū de varicosis qui superiora magis q̄ inferiora debent exercere. Qđ & de alijs pariter est intelligendum. Auicenna. iij. i. doc. ij. cap. iij.

¶ Ad sanitatis custodiam maximũ bonum erit moderata motio. cum hoc tamẽ intelligatur ꝙ nemo vllo moueatur motu forti supra cibum: quia sicut est maximũ bonum ad sanitatem exercitium ante cibũ: ita est nociuissimus omnis motus supra cibum: distribuitur enim ex ventre cibus anteq̃ digeratur secundum venas: ex quibus assueuerũt egritudines omnimode fieri. Galenus in lib. de euchimia & cacochimia.

¶ Quẽadmodũ oportet motũ qui est ante comestionẽ debilẽ nõ eẽ: ita necesse est ei ne motus q est post ipsam sit nisi molliter & suauiter. Auicẽna. iij. j. doct. ij. cap. vij.

¶ Incessus mollis & suauis mihi placet, & ꝓprie post prandiũ: quoniã bonitatẽ operationis cœnę ꝑparat. Ruffus.

¶ Quãdo forte exercitiũ necessariũ est: bonũ est ne sit stomachus vehemẽter inanitus: imo sit in eo paucũ nutriens. Amplius: qui exercitatur si plenus est: melius est q̃ si exercitetur quãdo est vacuus. Auicẽna. iij. j. Ex quibus patet ꝙ hora inanitionis est deterior & exercitio inconueniẽtior q̃ hora repletionis: licet vtraq; sit damnanda.

¶ Oportet vt in hora exercitij corpus sit mũdũ: & vt cibus exterius iam sit digestus in stomacho, & hepate, & venis, & vt alterius cibi hora iam aduenerit. Auicenna. iij. j.

¶ Si volumus custodire optime sanitatem incipiamus a laboribus: deinde sequãtur cibi & potus: deinde somni. Tempus enim exercitij est optimum quãdo hic extremus cibus perfecte fuerit digestus duabus digestionibus & quæ in vẽtre, & quæ in hepate: & alterius instat cibus. Si vero ante exerceãtur, cibi nondum digesti attrahuntur ad omnia membra, & eis totũ replebitur corpus. Galenus secundo de regimine sanitatis.

¶ Quando motus sequitur cibũ: descendit cibus de stomacho ꝑter digestionẽ suã, & intrat venas sine mutatione: & adducit i hepate oppilationẽ & renibus & reliquis mẽbris morbum. Galenus in lib. de dissolutione continua.

Exercitium in quo partes æqualiter exercitantur maxime quidem ad sanitatem confert & cõmensuritatem habitus operatur: neq; immensuratã carnositatem neq; superexcellentẽ qualitatẽ ferens: sed ad robur indigentes actus sufficiens & omnibus qui velocitate indigent aptissimũ. Galenus in lib. paruæ sphęrę.

Exercitio quidem oportet vt eligatur species i qua moueantur membra omnia corporis secundum proportionẽ: et nõ laboret aliquod eorum plus & aliquod eorum minus Idem tertio tegni textu commenti. xxxviij.

Sanitatem conseruare volenti ante comestionẽ moueri necesse est motu autẽ quisq; vti debet sibi consueto qui vires ipsius non excedat. Rasis. iiij. almansoris. cap. ij.

Corporis debilis: exercitiũ oportet vt sit debile & corporis fortis vt sit forte & ideo vnusquisq; homo secũdũ se habet exercitiũ sibi propriũ & consuetũ quo cõsueto & sibi cõueniente se debet vnusquisq; exercere. Auicenna. iij. j.

Immoderatũ exercitium proprie dicitur labor: qui quidem spiritum euacuat & educit, & emacerat pingues & carnosos violentia dolorum: & facit corpus senescere ante ętatem senectutis. & non est exercitandum exercitio magno & forti. Auicenna in textu cõmenti. cxlv. canticorum.

Nihil reliquitur in corpore nisi siccitas ex imoderato motu. Galenus in tertio de regimine sanitatis. & in quito libro eiusdem inquit. Acuta exercitia quorum motus sunt veloces attenuant corpus. Multa enim exercitia siccant: moderata vero carnem faciunt.

Exercitio si qui temperatorũ corporũ: tẽperato vtantur modo ante balneum, & ante ciborũ horam: calor confortatur naturalis: superflua a corporibus dissoluũtur: membra roborantur, digestio procuratur, fitq; in naturaliũ numero quæ corporis faciunt sanitatẽ. Si autem quis eo immoderatius vtatur: laboreq; plurimũ calefit corpus eius, febres emergunt. Et si immoderate eius vsui diutius operam de-

derit: calor dissoluitur naturalis, virt⁹ debilitatur & deficit. Hali.v.theoricę.cap.i.|

Motu tādiu nemo p̄sumat vti donec fatigationē & multam sentiat grauedinē. Sed cū vtitur motu ex quo laxari se senserit dimisso motu statim anteq̄ aliquā inde cōsequatur lęsionē quiescat. Rasis.iiii.almāsoris.cap.ii. Q đ etiā voluit Celsus dicēs in omni motione corporis cum cœperit quis dolere: quiescere statim remedium est.

In quātitate exercitij tres res sunt consyderandę. vna est calor quoniā dū in ipso bonitas augetur adhuc est hora scilicet exercendi. Secūda est motus quoniā dum leues perseuerant: adhuc est hora. Et tertia est mēbrorū dispositio secūdū ipsorū inflammationē: quoniā dū ipsorū augetur inflāmatio adhuc est hora. Cū autē istę dispositiōes deficere cœperit, & sudor vaporalis & resudatio liq̄da facta fuerit dimittēdū erit exercitiū & finiēdū. q̄ oia in sanis & bene cōplexionatis corporibus sunt intelligenda. Auicēna tertia primi.

Exercitatis nō debemus cōfestim cibū offerre: quia adhuc nō requieuit laborans: neq; segregatę sunt superfluitates. Aristoteles primo problematū. problemate.xxx.

Pisces & quæ eis assimilantur post laboriosum exercitiū comedendi non sunt: corrumpentur enim & corrumpēt humores. Auicēna.iii.i.doc.ii.cap.vii.

Quies & otium infrigidant corpus: quoniam ex omissione motus augetur & magnificatur fumosa supfluitas sup calorem naturalē: & ex ea sic extinguit̄ sicut ignis cū fumo premitur, & supra ipsum dominatur. est enim necessaria calori naturali inspiratio sicut igni euentatio. Auerrois in cōmento canticorum.clxxxiiii.

Maximū enim est malū ad sanitatis custodiā quies corporis sicut maximū bonū moderata motio. Galenus in li. de euchimia & cacochimia.

Cernis vt ignauū corrūpit inertia corpus: et capiunt vitiū ni moueantur aquæ. Ouidius in primo de Ponto, & ille

metrificās cū ait. Ocia nullus amat nisi sint cōiūcta labori. Nam nimia requie mortificatur homo.

¶ Si corpora contra consuetudinem suam magis torpuerint quiete: nō possunt statim cōfortari φ si quieuerint & requieuerint per longum tempus: postea vero ad laboris exercitia fuerint translata / malum. Hippocrates in secūdo regiminis acutorum. textu cōmenti. xlvj.

¶ Omnimoda quies corporis non ingreditur viam sanitatis: ex quo satis liquet φ viam īgreditur ęgritudinis: cū ad plures perducat infirmitates, & ad ethicā præcipue senectutis. Auerrois. vj. colliget.

De coitu. Cap. VIII.

PRincipium rei cuiusq maximū est. Quippe qđ rei dimidiū sit. Semen aūt genitale principiū esse certū ē. Igiť minutoꝝ animaliū quorūcūq ortus nullo agi mutuo cōcubitu solet. Causa cur vt principio extiterūt creati nūc etiā possint, seminis exiguitas est Rei nāq minoris minus quoq principiū esse cōuenit. Natura autē pudēdis suā præbuit voluptatē coitus causa: neruosa enim pars est. atq plurima voluptas a multo gignitur sensu. Testiculi igitur cognatione & affinitate voluptaria affecti multi sensus ipi quoq participes sunt. Vbi sensus in quā multus: ibi ingens oritur voluptas: illic etiā ingens dolor. maximo siquidē bono, maximū vt plurimū opponiť malum: & minori minus. Coitus autem si paulum vires excesserit, subito exhaurit spiritus: labefactat stomachū atq præcordia, cerebrūq debilitat. Quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Tātūq obest: vt Auicēna in libro de animalibus dixerit. Siquid spermatis supra q̄ natura toleret coitu profluat: obesse magis: q̄ si quadragies tantundem sanguinis emanarit: vt nō iniuria prisci musas atq Mineruam virgines esse voluerint. Nihil igitur ingenio aduersius esse potest immoderato coitu. Democritus Venerē damnauit in qua homo exiliret ex homine.

¶Problemata.

¶Cur animãtiũ alia semel coeunt: alia sępe: & alia anni tpe certo: alia nullo statuto tpe: sed prout icidernt. homini sem per concubitus opportunus est: feris non sæpe. Et quidem sues agrestes semel concũbũt. Domestici sępe. An propter pabulũ calorẽ atq; laborẽ? quippe cũ venus comes satietatis sit. Nã eadẽ alibi sępius pariunt: vt oues in Magnesia et Aphrica pariunt bis. Causam vero tempus pariendi prolixius obtinet. Vbi enim se impleuerunt non amplius concupiscunt: quo nec cibũ affectant quæ satiata sunt. Quæ autẽ grauida iam esse incœperint minus auida veneris euadunt quoniã menstruę purgationes nullę præterea veniant.

¶Cur animantiũ alia partu sunt numeroso: vt sus/canis/lepus. Alia non: vt homo: vt leo? An q; alia vuluas siue vteros cõtinẽt multos totidẽq; formandi loculamenta: quibus impleri percupiũt quibusq; semen genitale diuidendũ inserendũq; est. Alia contra se habent?

¶Cur cæteris animãtibus partim nũq̃ perfusio seminis p somnũ incidere assolet, partim raro? Vtrum q; nullũ homine excepto resupinũ cubare consueuit. Nullum autẽ nisi resupinũ semen profundere potest. An q; cætera non pariter vt homines seminant. Seminis autem per quietem illa profusio non nisi cum imaginatione fieri potest.

¶Cur semen genitale ebriosorum magna ex parte infœcũdum? An q; habitus corporis eorum p̃humidus est. Semẽ autem non qđ humidum: sed qđ constat crassumq; est: hoc vim obtinet procreandi.

De coitu ex traditionibus auctorum collectiones.

¶Coitus est maris & fœminę in membris generationis applicatio. qua superfluũ expellitur quanti ad finẽ speciei vel indiuidui ordinati. Cõsiliator differentia.cxxiiij.

¶Natura coitũ in aĩali cõstituit generãdi causa vt inde species permaneret animaliũ. Hali.v.theoricę.cap.xxxvi.

Deus in animalibus in coitu admirabilē ac insepabilem delectationē exhibuit: ne forte coitus abominatione destrueretur generatio: per vim nãq₃ generatiuam species diuino & immortali esse participant inquantū possunt. Isaac vi. viatici.

Solicitudo diuina cum non potuerit facere secundum indiuiduum animal permanere miserta est dando ei virtutem qua posset permanere in specie. Auerrois secundo de anima. commento. xxxiiii.

Maiori parti hominū in appetēdo coitum delectationis causa pponitur: paucorū vero finis & ppositū est liberorū productio. Hali. v. theoricę cap. xxxvi.

Multiplicatur delectatio mulierū in coitu sup delectationē virorū propterea q̄ ipsę delectantur ex motu spermatis viri in ore matricis earū descendēdo: & ppter motū qui accidit matrici, & ppter fricationē. Auicenna. xxi. tertij. ca. ii. Dico tamen q̄ mulierum delectatio maior sit extensiue. intensiue vero/ea quæ masculorum/ maior.

Si superfluitas aggregata in corpore ex spermate non egreditur per coitum: coarctatur in corpore: & generantur ex ea ægritudines malę qđ est quia ex coarctatione seminis generantur ex eo vapores mali qui ascendūt ad cor & cerebrum & stomachū, & corrūpūt sanitatē illorū membrorū & generant ægritudinē. Et fortassis ex eo est aliquid simile veneno viperino sicut accidit ei qui cōsueuit coitum, & dimittit eum longo tempore ex debilitate appetitus cibi & pigritia a motibus a generatiōe humoris melācholici: & fortasse corrumpitur & exiccatur ex eo q̄ est simile virtuti veneni: sicut illud qđ accidit viduis ex suffocatiōe matricis, & multis virorum qui moriuntur ex eo subito. Hali Rodoan tertio tegni, commento. xxxi.

Plurimorū quorū cōplexio requirit coitū cū ipm dimittunt infrigidatur corpus & cadit appetitus cibi: ita vt ipm etiam nō recipiat. Et quandoq₃ accidit viro ex dimissione

coitus & abundãtia spermatis & frigore eius & conuersione ipsius ad vẽtositatem:& forsitan vult dicere ad venenositatem:vt mittat sperma ad cor & cerebrum vaporem malum ventosum:vel qđ magis credo venenosum.: sicut accidit mulieribus ex coarctatione matricis. Auicẽna.xxij.iij.

¶Si coitu vt oportet quis vtetur cogitationes cedũt:ira mitigatur:melãcolię prodest passioni:prodest etiam flegmaticis morbis:somniorũq; medetur multitudini & appetitum confortat.Hali.v.theoricę cap.xxxvj.

¶Coitus moderato vsu conueniens existit. Q đ non cõcedimus nisi quia sperma est vna superfluitas pręparata a natura vt expellatur sicut & alię superfluitates:excepto ꝙ in se bona est. Auerrois.vj.colliget.

¶Virtus spermatis fortis est : in mulierib⁹ autẽ frigidius; & humidius.ideoq; necesse est a mulieribus emitti multã spermatis quãtitatẽ habẽtibus. Q đ etiam viris necessariũ est & sanguineis maxime:qui nisi nubãt caput eorũ aggrauatur: febricitãt:appetitus & digestio debilitantur. Cognoui ergo quosdã qui cũ abstinerent propter venerabilitatẽ infrigidati sunt. Diogenes in huiusmodi abstinẽtia fortissimus fuit coitu tamẽ semper vsus est:cũ sciret nocumẽtum a spermate sibi non fore modicum si abstinẽtiam pateretur. Galenus vj.interiorum cap.iiij.

¶Fidelibus in nuptijs non licet huiusmodi perpetrare.nos autẽ:quibus propositũ est nunq̃ a catholica puritate discedere:coitum extra matrimonij leges,floccipẽdimus:eligentes nos magis semp ęgrotare q̃ cũ saluatoris contumelia sanos esse.Q uapropter de his:vti libitũ cuiq; fuerit:opinetur Et propterea dicebat Apostolus ad Corinthios.vij.qui nõ se continet:nubat.& ad Timotheum.v. Volo autẽ iuniores nubere & filios procreare.

¶Multiplicatio coitus est nocibilior res oculo : & similiter multiplicatio ebrietatis. Auicẽna.iij.tertij cap.v.

¶Dimissio coit⁹ est cõueniẽtior res ei:qui habet stomachũ

debilem.& deuitet ipsum de mulieribus, quæ abortum patiuntur. Auicenna.x.tertij cap.v.

¶Et nō factus est error multus ī coitu nociuus.nisi q̄a propter multitudinē ei⁹ accidat in corpore senectus festina ante horā suā:pręcipue illi cuius cōplexio testiculorū est frigida, & sicca.Hali tertio tegni cōmento.xxxvij.

¶Non solum hoc dicimus q̄ multus coitus debilitat corpus quinimo q̄ diminuat & abbreuiet valde vitam:facitq̄ eā valde breuiter & celeriter terminari. Auerrois in canticis cōmento.clvj.

¶Coeuntes exoluuntur,& infirmiores fiunt : vt frequēter. Et propterea multus coitus debilitat corpus:facitq̄ ipsum hæreditare varias species nocumētorum:& dolorū. Aristoteles.iiij.problematum.problemate.xxj.

¶Coitus euacuat de substantia cibi postremi:quare debilitatem affert:cuius simile aliæ non afferunt euacuationes.& euacuat de substantia spiritus rem plurimam propter delectationem. Auicenna in canticis.

¶Non est sperma quēadmodū aliæ supfluitates:quib⁹ omnino natura nō indiget.qualia sunt emunctiones:sputa:sudor:vrina:& similia.sed ex meliori fit,q̄ in corpore est,substātia:ac laudabiliori. Generat̄ etenim sperma ex claro puroq̄ sanguine:quo principalia,& prima pascūtur membra. Cū igitur coitus mēsurā excesserit:licet nō tāta eo quātitas: vt flebotomia,vel aliter euacuetur:vehemētior tamen accidit inde virtutis dissolutio:quia sperma est res habilitata:vt trāseat ī mēbra.Ex sentētia Haliabba.v.theoricę ca.xxxvj.

¶Coit⁹ est fortis causa ī generāda podagra . sim⁹ itaq̄ hoc iure tēperati:ne podagras & alias supradictas īcurramus infirmitates:aut mortē ipsam:sicut aliqui(quos nouimus) interiere.Galenus.vj.aphorismorū commento.xxx.

¶Coitu corpora hn̄tes sicca/vt ab inimico īterficiēte sibi cauere debent.quo etiā si quis scilicet macer multū vsus fuerit ethicam incurret. Conualescentes quoq̄ ac debiles atq̄ ma

cti:& quorum nerui sunt debiles:coitum omnino vitare debent. Rasis.iiij. Almansoris cap.xvij.

¶Nos addimus de auctorũ intentione.ꝙ debilẽ habentes stomachũ:aut visum:aut auditũ : aut aliquẽ aliorũ sensuũ ad coitũ frequẽtem nõ accedãt.similiter qui debilitatẽ appetit⁹ patiunt:aut calculos & huiusmodi.qm̃ inde manifestissimũ ꝑcipiẽt nocumẽtũ. Grãdiores cõtineãt etiã a coitu superfluo in quãtũ possunt. Seniores vero caueãt coitũ omnino similiter & isueti:& ꝑcipue i autumno fugiendus est coitus.

¶Coitus nocet plus ceteris cõplexionib⁹ frigidis:& siccis. & inter cõplexiones calida/& humida superfluum potest leui⁹ tolerare:& quę peiores sunt frigidę & siccę. humidi vero scilicet flegmatici medio modo se habẽt. Auerrois vj.colliget.

¶Innoxia venerea solis humidis,& calidis:& oibus qui natura multi sunt spermatis . cõtrarijssimi siccis cõplexionib⁹ venerei actus.& amplius quãto fuerit siccitas frigiditati cõmixta:& ꝑcipue cũ crasis testiculorũ fuerit huiusmodi. Galen⁹.vj.de regimine sanitatis.maxime aũt cõuenit coit⁹:vt vult Cõsiliator:iuxta adolescẽtię finẽ:cũ corporis augmẽtũ incipiat desinere & antea parum ac in iuuentute.

¶Post labores sequi debent cibi:& potus . Deinde somni. postea vero venerea:debentibus quidem venereis vti. Alia nãq; cuncta cõmunia omnis sunt ætatis. Venerea vero adolescentium solum. Gal.ij.de regimine sanitatis.

¶Iuuamenta coitus omnia adolescenti ascribunt & iuueni primo : nec cuilibet tali sed sanguineo rubeo forti ac sano. Hali.v.theoricę cap.xxxvj.

¶Natura veris calida est:& humida. Et propterea in eo operationes nutritiuæ sunt perfectiores. & hoc non accidit:nisi ꝓpter multiplicationẽ caloris naturalis in corpore: vt inquit Auerrois in secũdo colliget cap.vltimo. Et ꝓpter hãc rationẽ tutius i vere possum⁹ veneri idulgere. In hyeme quoq; satis etiã secure idẽ facere nõ dubitam⁹:licet frigida sit : & hũida. In ęstate nocibilior & ꝓhibitus magis existit. In autũno

autem omnino deteſtatur.

¶ Si cibo homo repletus/aut potu coitu vtatur/debilitas ei⁹ fit corpori:eneruatio neruis:dolor in genibus:aliarūq; continuationū:viſcerū' oppilatio:generāturq; exinde humores groſſi:cuius vſum ſi hoc fiat modo frequens & aſſiduus hydropiſis ſequitur:aſthma: & tremor. Si vero famē patiens quis ad coitū acceſſerit:aut ſitis moleſtia preſſus:aut aliqua certe euacuationū ſpecie exinanitus eſt:vt vomitu/ſolutione/flebotomia:& his ſimilib⁹:aut ſtatim poſt balneum:vel laborem:vigiliaſq;:aut etiā poſt grauē triſtitiam:corpus cō ſumitur & deſiccatur:calor diſſoluitur naturalis:ciborū immutat̄ appetitus:tenebrat̄ viſus:oculi fiūt cōcaui:& nōnunq̄ defectus accidit,& ſpaſmus.Hali.v.theoricę cap.xxxvj.

¶ Ex adiuuātibus ad coitū ſunt/quæcūq; ſumūtur ex cibis calidis,acutis,aut inflatiuis:ſicut ſunt cicera & vua:& vitellus oui:& illa q̄ aggregāt vtrāq; rem.ſicut eruca:& vinū nouum:in quo eſt proprietas generādi ſperma:& meliores ad ſperma cibi ſunt:qui fiūt ex carne hœdi pinguis maſculi:& carne ouina cicere & cepe. Auicenna.xx.tertij cap.xxj. Ab his ergo abſtineant & a reliquis huiuſmodi qui ſuā caſtitatē illęſam voluerint altiſſimo conſeruare.

¶ De lauacris ex eis quæ ſcripſerunt græci et latini. Cap.IX.

Lauacrorū quædam ſuā obtinent qualitatē:quædā qualitatis ſunt expertia:quædā dulcia:eorūq; alterā quandā habent qualitatē:quædā ex inſtitutione noſtra vim habēt:quædam ſua ſponte vim poſſidēt. Dulcium aquarū vis:quæ ſint tēperatę:humida,& calida:quę autē ſint tepidæ humida,& frigida.& calidarū ſupra modū;calida quidem:ſed nō æque humida: exhorreſcere corpora compellit:ſpiramētaq; ipſorum dēſeſcere.& per inde neq; frui extrorſus humiditate poteſt:neq; redundantias exhaurire interiores. At eſt a temperatis nobis inchoandum. Omnifariam igitur temperata humectant:ac per ſeſe

calefaciunt. Cōferunt autē huiuſmodi lauacra dulcia inquā & temperata febribus, aridis præſertim, immoderate ſitientib9 ſub ſole mora plurima: ac ſcabioſis ex authematis. Expedit autē aerem lauacri humidū præparare: pauimētaq; ac parietes aqua aſpergere. Calida vero iuxta noſtrū inſtitutū lauacra cōſtituere: cū volumus turbantē frigiditatē diſpergere: laborioſamve affectionē, aut ſpaſmū doloremve cōſolari. Calida autē fiunt calidis quibuſdā aquæ ammixtis: velut glichone: vel origano: hyſſopo: thymo: lauri folijs: chamepyti: panacis radice: & id genus alijs. Lauacris autē ad diſtrahendū idoneis vtimur: aut habitū corporis confirmare volētes, vt in pinguibus: aut lāguore aliquo tumētibus: aut corpus vniuerſum: aut corporis partē aliquā velut ventriculum, teſticulos & pedes: ſicut in hydropicis. vtimur ſane in hulceribus fluitantibus ob multitudinē humorū toto in corpore abundantiū: aut feruoribus hulceri ſuppoſitis. Fiunt porro diſtrahentia lauacra: cum in aquā huiuſmodi immittuntur ſaluitrū: vel aqua marina calefacta: & mel aqua mixtum: & ſimilia. Mollificantibus autem & mitigātibus lauacris vtimur in inflāmatione & duricie partis alicui9. Hęc autem fiunt malua aqua decocta: domeſtica, & agreſti: & lini ſemine & tilis: & melilotorū. Inflāmationibus autem fluitantibus: arnogloſſum adhibemus: vel melicoriū, hoc eſt, corticem mali granati. In ſpaſmis vero cum inflammatione vtimur: vbi ſint inflāmationes citra profluxus: iam memoratis: præſertim vero hydreleum his confert habens maluam, & lini ſemē. Lauacrorū ſponte prouenientium alia ſunt nitroſa. Alia ſalſoſa. Alia aluminoſa. Alia bituminoſa. Alia ſulfuroſa. Alia ferroſa. Alia chalcoſa. quædam ex his ſunt compoſita. Horum autem omnium poteſtas eſt arefaciendi: quædam non arefaciunt modo: verūetiam exacerbant, obſtruūtq;. ſicut aluminoſa. Cuncta vero cōueniunt humidis & frigidis contra naturam corporibus: & eiuſmodi vetuſtis morbis. De his oībus ample alibi a nobis dictū eſt.

¶ Problemata.

¶ Cur ante balnei ingressum: calidum mingimus. at in balneo diutiuscule cõmorati, frigidũ? Dicendũ ꝙ tanq̃ ad alterius cõparationẽ hoc fit. Nã vrina tepidi profecto temporamentũ est: quę tum primũ a nobis facta mediocriter etiã calida est. foris igitur quandoquidẽ frigidũ est corpus nostrũ: ipsum lotium vtpote corpori cõparatũ calidum est: in lauacro quandoquidẽ corpus plus lotio incaluit frigidum videtur lotium: vtcunq; calidũ sit. Qꝫ autem id verum sit: ingredienti lauacrũ anteq̃ incaluerit cũ in calidam peluim descenderit, calida aqua videbit̃ & admodũ feruere: sinautẽ anteq̃ in eam descẽdat, cõcaluerit: nõ æque feruida videbitur.

¶ Cur eorum, qui lauacra ingressi sunt loti exeũtes: alij quidem sitibũdi sunt: alij aũt minime? Quicũq; aridiores sitientes a balneo humectãtur: hi sine siti sunt. Nam sitis a siccitate vtcũq;. Qui humidiores: & sine siti sunt: in aere præcipue vehemẽter calido immorati: & in arida cella per sudores humiditatẽ resoluũt: & sitibundi euadunt.

¶ De lauacris seu balneis ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶ Balneum est corpus subtile vel liquidum corpori circũferentialiter occurrens: & ipsius immutatiuũ. Cuius duæ sunt species: vnũ scilicet aereum quod stuffa nũcupatur: aliud vero aqueum quod ex aqua dulci fieri solet. & hoc iterum duplex. scilicet calidum: vel tepidũ. Aliud vero frigidum. Ex Cõsiliatore in differentia. cxxviij.

¶ Iuuamenta balnei sunt somnũ facere & aperire & abradere & resoluere & digerere: & nutrimentũ ad cutis superficiem attrahere. Auicenna. iij. j. doc. ij. cap. v.

¶ Vtendum est balneo ad tollendũ sordes: & immũditiam: neq; sis in hoc piger: si vis educere superfluitates a corporis superficie & cutem ab accidẽtibus immũditiæ mũdam facere. Auicenna in canticis textu cõmenti. clij.

¶ Sunt de iuuamentis balnei: corpus humectare: & renoua

re:porosq; aperire:ac sordes cõgregatas detergere: repletionem quoq; minuere:& vẽtositatẽ dissoluere:& ad somnũ ducere:ac humores subtiliare. Balneum præterea dolores reprimit: ventrẽ stringit atq; lassitudinẽ remouet: corpusq; cibis aptum efficit. Rasis.iiij.almãsoris cap.xviij.

¶ Qui balneũ amant vel sani cõsueuerũt, eis maxime adhibẽdũ est:hi nãq; ipsum desiderant:si ergo dimiserint lędunt tur. Hippocrates in tertio regiminis acutorum.

¶ Balneum solet facere vt ebulliant humores & spergãtur. Auicenna.iiij.j.cap.xvij.

¶ Inter reliqua a balneandis obseruãda oportet vt nulla pricipalium particularũ imbecillis existat: & ꝙ multitudo crudorum humorũ secundũ primas venas nõ prohibuerit. Ex galeno in primo ad Glauconẽ & in quinto Terapenticę.

¶ Si aliquid damni in balneis percipitur istud est in corporibus impuris quia puris nullũ damnũ euenire potest: et ꝓpter conditionẽ omnes fere sunt ad balneandũ suspecti. Ex Rasi.iiij.almansoris cap.xviij.

¶ Qui sanitatẽ vult conseruare balneũ ingredi debet postq̃ digestũ est quod est ĩ stomacho & in hepate.nec tamẽ ꝓpter hoc credendũ est ꝙ cũ hora sumẽdi cibũ & famis aduenerit tunc balneandũ sit: immo & hęc hora pariter prohibet. Auicenna.ij.j.& in.vij.iiij.trac.iiij.cap.ij.

¶ Balneum exiccat eos qui diu in ipso morãtur ꝓpter resolutionẽ & sudorẽ. Auicẽna.ij.j. Et infra subiũxit. Si qs multam in balneo facit morã timetur ne ei superueniat sincopis propterea quia calefit cor,& cõmouetur inde sincopis.

¶ Qui balneantur debẽt se custodire ne rem frigidam actu bibant in egressione balnei: aut in balneo:quoniã pori sunt aperti:quare frigiditas non tardatur:quoniam ad membrorum principalium corpora procedat & ipsorum corrumpat virtutes.ab omni quoq; re vehementis caliditatis se custodire debent: & præcipue ab aqua. quoniam si eam sumpserint timendum est ne cito ad membra penetret principalia

& inde accidat ptisis & ethica. Auicenna.ij.j. & subdit. Caueant præterea ne cito balneũ egrediantur: & caput post ipsum discooperiant: & ne frigiditati se exponãt: sed bene cooperiantur pãnis: pręcipue si in hyeme fuerit.

¶ Suauis aquæ frigidæ balneũ corpus refrigerat: & humectat: calefacit quoq;: sed per accidens: spissat etenim poros: calorẽ interius in corpore recludit. vnde & suauis aquæ frigidæ balneũ: si post sumptũ fiat cibũ: digestionẽ adiuuat: si carnosum fuerit corpus, & ætas iuuẽtutis: & p̄sens ęstas. tũc enim augef calor naturalis: & mẽbrorũ virtus: digestionisq; bonũ. Hali. v. theoricę cap. xiij. & post pauca subiũgit. Si sit autẽ corpus exile: & paucę carnis: frigus in ꝓfundo immergitur corporis: ipsumq; refrigerat/ donec etiã nobilibus cõtinuetur ip̄a mẽbris frigiditas. coagulatur itaq; naturalis calor acciditq; illis quod serpentibus hyeme.

¶ Liber secundus De Cibo.

¶ Qui cibi aut valentis: aut mediæ: aut imbecillæ materiæ sint. Cap. I.

Vm de motu & quiete dictũ sit: ad ea veniendũ est: quæ nos alunt: id est cibum: & potionem. Hæc autẽ non omniũ tantum morborũ: sed etiam secũdæ valitudinis cõmunia præsidia sunt. victus pręcipua cura habenda est: quo familia ab omni ęgritudine custodiatur icolumis. nec enim luxuriosum: sed qui sanitatẽ pretendat exquirimus, sine quo reliqua frustra fuerint. Proinde licet in aggregatore nostro eiusmodi multa tradita sint non duximus tamen hic negligenda: qꝫ illic medẽdi causa: hic tuẽdę sanitatis virtus dũtaxat pronũtiabitur. pertinetq; ad rem: omniũ proprietates nosse. primũ vt sani sciãt quomodo his vtantur. deinde vt exequẽtibus nobis morborũ curationẽ: liceat species rerum: quæ assidue necessarię erunt: subijcere. Neq; necesse est subinde singulas eas nominare.

Succũ fere bonũ lac gignit cum bibitur statim mulctũ. Sumẽdum vero ante cibũ potũq; omnẽ: nec quicq̃ aliud cum eo, quoad cõcoctũ/digestũq; sit. Nã si quid ammisceas corrũpitur. Matutinus ergo sumito: & clementer obambulato quia primũ citabit aluũ: post id alet plurimũ: nec ãplius ciet: sed sistet aluũ. post lac, oua gallinarũ sorbilia. malę sunt anserum carnes. Præ cũctis gallinarũ & phasianorũ gallorũq; testiculi: volatilium reliquarũ: vt perdices: Anseres: anates: querquedulas: in primis cothurnices vitato: illæ difficulter cõcoquũtur: hę neruos etiam nõ mediocriter offendũt: superflua gignunt multa anserũ & anatũ: & cicnorũ: & ciconiarũ. harũ min9 malę iuuenes: pniciosę veteres oẽs: meliores exercitatę: vt agrestes q̃ cortales: quæ aridiores: q̃ pinguiores: q̃ per purũ volitant aera: q̃ quę in stagnis. queq; mollẽ habeãt carnẽ: cis possis vel saturari: vel etiã expleri: alia parce comedẽda. Ex terrestribus hœdi agnis p̃ferunt. elixa tostis: tosta frictis. Ex piscib9, marini/fluuiatiles antecedũt: & saxatiles cæteris meliores: inter quos mugilis: & lupus. Præterea duriores ingentes triglæ inter pisces pręstãt: qui glutinosi non sunt quicq; gustũ nõ offendũt. Inter terrestria multi nutrimẽti: sues præcipue agrestes: & exercitati præ cæteris porcelli: vel anniculi: aut qui bimatũ necdũ peregerit: pedes: rostrũ: panis purus frumentaceus bene parat9: halica oriza: hordeũ egregie cõcinnatũ. Leguminũ/fabæ. fructuũ ex arboribus: ficus recentes: aut aridæ: vuę pensiles aliquãdiu: cito concoctæ bonum succũ gignunt. At cum diutius in aluo cõtinẽtur: perniciosę. quare citanda, subducẽda ve aluus est. ita & ficus aridę: quæ mãsæ prosunt. Qui post alia edulia ficus: vel recentes: vel aridas comedunt non mediocriter offendũtur. Castaneæ mali succi non sunt. Pistacia amygdala boni. Ex holeribus lactucę: intiba: buglossa. Nã hæc citra atrã bilem nutricant. Inter vina quæ bene olent: ac potum suauem habent: oppilatione accedẽte cõmonemur ius sumere cũ vino tenui: & albo: & cepis: & alijs decoctis conditis præcipue in

hyeme:pipere:origano:sinapi:apio:petroselino:mẽtha:beta:ruta:aneso:vt condita pro cibo habeantur.

¶ Problemata.

¶ Cur ciborum mutatio minꝰ q̃ aquę grauis occurrat? An quia plurimũ aquę consumimus. Nam & in pane, & obsonijs, & in potu aquę vsus plurimus est.

¶ Cur cibi: & aquę mutatio grauis sit? An ꝙ omnis mutatio etiam temporis, & ætatis motu facilis est. Extrema nãq; generis cuiusq; moueri facile possunt. quomodo & prĩcipia & fines. ergo & cibi: qui inter se distant: corrũpere se inuicem queunt. Quippe cum aut nuper: aut nõdum adhæserit: qui præcesserat. ad hæc vt varius cibus grauis est: turbulẽta eñ nec æqualis concoctio eius agitur: sic in his accidit qui aquã mutarint scilicet: vt varię potionis vtãtur alimento. estq; id alimẽti genus q̃ siccum valẽtius: quoniam plurimũ est. Ex quo in ipsis non nisi quãtũ dilutũ est, vim habet enutriendi.

¶ Cur cibũ imminuere: laborẽ augere salubre est? An quia causam ęgrotãdi excrementorũ habet nimietas: quæ tũc certe exultat: cum aut cibus superest aut labor deest.

¶ Cur aliquando nauseantes magis famẽt? æquũ autẽ fuit econtrario habere. expletio siquidẽ/nausea est. Nũquid quẽadmodum stercore facto accidit vt sint inanes loci quibꝰ fament: ante nauseam vero hos impleuerant.

¶ De Cibo & potu Ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶ Sine alimẽto nõ possibile viuere: nec sanos: nec ęgros. cuius causam assignauit Galenꝰ in quinto de simplici medicina distinctione. ij. cap. v. dicẽs. Calor iuuatus est illud quod nominamus spiritum: & est ille/qui fixus est: & plantatus in corpore cuiusq; animalis: qui q̃uis non sit de substantia animæ: est tamen primũ instrumẽtorum eius. necesse est igitur volenti hũc calorem: & vitam ipsam cõseruare: vt eũ nunq̃ sine pabulo et nutrimento relinquamus. Quoniam priuatum alimento non potest diu durare.

¶Quia corpora nostra sunt cōtinuę dissolutiōis ex aere cir cūferenti:& caliditate innata:quę est in nobis:indiguerūt nu trimēto ad resistēdū ei qđ dissoluit. Rasis xxv.cōtinētis.c.j.
¶Et quia corpora nostra sunt i cōtinua dissolutiōe & ꝑpter calorē aeris circūdātis ea extrinsecus & calorē interi⁹existētē fuit necessariū restaurare i eis:qđ dissolutū est de ipis:ideoq; fuerūt necessarij cibi. Galenus in lib. de dissolutiōe cōtinua.
¶Necessitas cibi est:vt suppleat locū eius qđ resoluitur. Cū ergo nō est resolutio:aut est resolutio parua:nō est necessari⁹ cibus extrinsecus. Auicēna.xiij.iij.trac.ij.cap.vij.
¶Si possemus tale aliquid introducere qđ simile esset efflu enti: hoc sanissimū & optimū esset : sed hoc impossibile est. quia id qđ defluit ab vnoquoq; mēbrorum:tale natura est: quale ipsum mēbrū a quo defluit. Nihil autē eorū quę come dūtur aut bibūtur tale est omnino quale id qđ defluxit. Galenus in primo de regimine sanitatis.
¶Si possibile esset semp custodire humidam cōplexionem corporis:immortales essemus:sed quia naturalē viam, eam quæ ad desiccandū corpus, fugere non est possibile:ꝑpterea senescere necessarium est nobis:& corrūpi. Et q̄uis a iam dictis ordinatissima & perfectissima dieta nos minime possit liberare:de his tamē duabus rebus securitatē præbet: putrefactionis penitus ꝓhibitione:& defensione:ne humiditas cito resoluatur. & in ipius quidē fortitudine cōsistit: vt ipsum corpus vsq; ad debitum tēpus secundū suam primā cōplexionem permanere faciat . & hoc quidē erit propter regimē rectum restaurationis: quæ fit loco eius: quod resoluitur secundum quātitatem possibilem. Ex sententia Galeni.vj.de regimine.
¶Si hæc duo fecerit scilicet ꝙ putrefieri nō ꝑmittat: & ꝓhibuerit ne cito humiditas resoluat᷑ : diu & sanos viuere faciat oēs:qui tali vsi fuerint restauratiōe. Corp⁹ eñ nō ꝑmanet tēpore/quo perdurat ; nisi ꝑpterea ꝙ ipsius innata humiditas prima resolutioni resistit caloris. Auicēna.iij.j.cap.j.

¶ Sicut aial quãdo famescit: inducit illud famis necessitas ad comedẽdũ lutum: limũ: & alia mala multa: ita est in quolibet mẽbro quando caret cibo sibi cõuenienti, inducit ei cibi necessitas naturalis ad attrahendũ humores malos quibus nutritur. & istæ superfluitates quæ aggregãtur in mẽbro putrefiunt secundũ spatium tẽporis quousque adacuẽtur: & calefiant: & habẽt generare ęgritudines calidas: & febres acutas: & alias multas ægritudines. Non est igitur de propria digestiua, vt nonnulli faciunt, cõfidendũ: cum malę substantiæ cibaria comedũtur. Ex Galeni sentẽtia in decimo de iuuamẽtis membrorum. Cap. j.

¶ Ille in quo mala digerunt nutriẽtia: ob hoc nõ decipiatur quoniam post dies in ipso mali generabuntur humores ægritudines faciẽtes & pnecãtes. Auicẽna. iij. j. doc. ij. cap. vij.

¶ Cacochimia cibaria oĩno fugienda sunt: siue grossos siue subtiles operẽtur ĩ nobis humores. Gal. ĩ libro de euchimia & cacochimia. Et in libro de cura ictericiæ dixit: quod assumere quid nociuũ propter delectationẽ, nefandum. quæ autẽ sint huiusmodi mala cibaria: ipse expressit in lib. de dissolutione cõtinua dicens. Omnia cibaria: quæ non tẽperata sunt: non generant sanguinẽ purum: mundũ: clarum. Et cibariorum mali chimi tres sunt species. eorũ enim sunt: quæ addũt in flegma: & eorum quæ addũt in choleram: & eorum quædã sunt, quæ addũt in cholerã nigrã. & oportet oẽm hominem dimittere multitudinẽ eorũ & continuationẽ assumptionis ipsorũ: & si digerant: & si nõ inferant nocumentũ cito: tamẽ adunantur in corpore cõtinuantis acceptionẽ eorũ in longo tẽpore, chimi generãtes ægritudines malas &c. Et post pauca subiungit: quod huiusmodi sunt: panis factus ex farina multi furfuris: & frumenti antiqui: aut farinæ mali chimi: qui addit in cholerã nigram. Et caro pecudis omnis quę addit aliquid in flegma. Et caro caprę: & multorũ agnorum omnis caro addit in melãcoliam: & similiter caro hirci: caro bouis, & huiusmodi. & de mẽbris animaliũ renes: & cerebrũ

& omnes ventres:& oua cocta in teguamine:& caseus antiquus:& fungi:& cicera:& lentes:& milium:& panicū: & pisces duri viscosi:& similiter saliti:& fic⁹ siccę: si multa sumātur:& pira:& poma:& cucumeres: & citruli: & cucurbita: & bratera: cū malum chimū in stomacho reperiūt.& olera omnia sunt mali chimi: propter multitudinē superfluitatum in eis & paucitatem nutrimenti:& cepe:& allia:& raffanus & rapę:& pastinacę:& caules:& his similia.a quibus oībus abstinere se debent.

¶ Saluus existit a ciborū horum malitia: qui nō eis vtitur. Qꝫ si aliquem eis vti contingat: sibi subuenire debet catarticum humorem ex eis generatum expellens sumendo. Rasis.iiij. Almansoris cap.xj.

¶ Si alicui necessariū fuerit capere nutrientia mala: paucis vicib⁹ & non frequētib⁹ vtatur:& cū eis misceat, qđ sit ipsis cōtrariū: vtputa calida cum frigidis & sicca cum humidis. Auicenna.iij.j.

¶ Subtilis cibus est: cuius quātitas magna / corpus pauco pascit nutrimēto. Grossus autē dicitur: cuius quātitas pauca / corpus plurimo reficit nutrimēto. Tēperatus autem inter grossum & subtilem est: cuius moderata quātitas moderate nutrit. Si autē multa sit eius quātitas: multū:& si pauca parū. Cibi autē subtiles sunt: vt caro pullorū: pisces parui: lactuca & huiusmodi: opportuni his: qui parui sunt laboris, & exercitij. Grossi aūt cibi sunt: caro vituli magni:& pisces grādes: solidę carnes: caseus recēs:& similes cōueniētes his: qui magni sunt laboris & exercitij:& qui virtutis necessariū habent augmentum corporisqꝫ corpulentiam. Haliabas.v. theoricę cap.xiiij.

¶ Nutriētia subtilia sunt magis sanitatis cōseruatiua:& virtutē minus iuuāt:& fortitudinē. Et grossa sunt istis cōtraria & nō nisi exercitatis cōuenientia. Auicē.iij.j.doc.ij.cap.vij.

¶ Cibaria grossa non sunt laudabilia quietis:& non habentibus exercitia. In his enim calore quiete congelato talia nō

digerũtur:ideoq; cauẽda sunt. Isaac in vniuersalibus dietis cap. viij.

Cibaria grossa cũ inueniũt corpus calidũ multũ laborãs & somnũ multũ post cibũ: digerunt: & nutriũt corpus nutrimẽto plurimo: adhærẽt: & cõfortant cõfortatione plurima. et melius est q sumãtur hęc cibaria in hyeme propter aggregationẽ caloris in interioribus corporis & longitudine somni. Et quando quis sentit in corpore suo dissolutionẽ manifestam: hic ipse de conditionibus eorũ: qui grossis nutrientibus vti possunt. Sed qui huiusmodi non fuerint: illis minime assuescere debẽt. Galenus ĩ lib. de dissolutione cõtinua.

Quęcũq; sunt lubrica: & viscosa: grossorũ humorũ generatiua: morbidiora sũt: oppilare eni, & obstruere corp⁹ sunt parata. Nõ minus autẽ sicca cibaria a sapiẽtibus: q̃ aquosa: & lubrica detestãtur: cũ multorũ sint generatiua nocumẽtorum. Galenus primo de differentijs febrium.

Superhabũdans suppressio/nutrimẽtorũ siccorum tollit virtutẽ: & colorem corporis mutat: desiccando ventrẽ. Rasis in xxv. Continentis cap. j. auctoritate Tabri.

Cibaria calida cõueniũt ei: cui dominat frigiditas: & in tẽporibus, & partib⁹ frigidis, & in ciuitatib⁹ frigidis. Et vitare debet ipsa ille/qui calidę fuerit cõplexionis/in tẽporibus calidis. Quẽadmodũ sunt frumẽtum coctũ: panis frumenti: cicera: dactili: sisamũ: sinapis: vuæ dulces: Apium: Ruta: Rafanus: rapæ: canapis: pastinace: cepe: pori: caseus antiquus: vinũ dulce calidũ: & vinũ antiquum citrinũ. Galenus in lib. de dissolutione continuitatis.

Est abstinẽdũ a cibis calidissimis: quales sunt: tunc cũ ab igne remouẽtur: quibus nullus vti debet. Propter hoc tamẽ nullus intelligat: q tepida debeant esse: q̃ comedẽda sunt: ĩmo calidiora/q̃ tepida: licet nõ calidissima esse oporteat q̃ accipiuntur. Propterea q tepidum omne est mollificatiuum: & resoluens virtutem. Ex sententia Rasis. iiij. Almansoris cap. iiij. & Auicennę in. j. iij. cap. xxvj.

¶ Tepida omnia / soluunt robur ventris : ideo calida suffi-cienter & non calidissima neq; tepida sint quæ manduca-mus. Cibaria etiã actu, vel potẽtia valde frigida nullo pacto sunt comedẽda: quoniam sua frigiditas humanę naturæ est valde cõtraria. Galenus. ij. terapenticę cap. v.

¶ Frigidũ est inimicũ neruis: ossibus: dẽtibus: cerebro: spi-nali. medullę. Hippo. v. aphorismo℞. Et Ga. i. iij. regiminis acutorum cõmento. xl. Nocumẽtum aduenit neruis ex om nibus rebus frigidis in naturis suis. hęc Galenus.

¶ De saporum differentijs in vniuersum.
Cap. ij.

Radũtur sane a veteribus medicis succis saporũ genera esse tredecim: dulce: suaue: pingue: amarũ austerũ: acre: acutũ: acerbũ: aridũ: salsum. Nã prę ter hæc: sunt tria genera mirabili maxime natura. vnũ in quo plures pariter sentiunt sapores: vt vinis: nãq; in his & austerum, & acutum: & dulce, & suaue. Alterum est ge nus in quo sit & alienus quidem sapor : sed & suus quidam & peculiaris: vt lactis. siquidem inest ei, qđ tamen iure dici non potest, dulce: & pingue: & suaue. obtinente vim lenitate quæ ipsa succedit in saporis vicem. nullus hic aquis ne suc-cus quidẽ: vt tamẽ ex eo ipso fiat aliquis: ac suum faciat ge-nus. sentiri siquidem aquę per se saporem vllum : succũ ve: vitium putatur. Magnum his omnibus in odore momentũ & magna cognatio: qui & ipe aquis nullus: aut si sentitur vi tium sit. vt tria videantur præcipua elementa: sine sapore: si ne odore: sine succo: aqua: aer : ignis. Ideo non iniuria sunt q̃ terra magis simplicia: minus inquã remixta. Q uẽadmo-dum igitur pyra agrestia: & pruna quæ spini ferunt arbusto non arbore nascuntur: aori a græcis dicta: & corna: & id ge-nus alia: quæ omnia acria sunt: in quibus intensa quædã est austeritas. quæ vero inter attingẽdum linguam ipsum neu-tiq̃ astringunt ac cõtrahũt: sicut acerba: aliũ saporẽ habẽt: q̃ vero abradẽtia, abstergẽtiaq;, cũctaq; salsa dicuntur. At quæ

his adhuc magis corrugãt amara nominãtur. Verũ lancinã tia, abrodẽtiaq; cum caliditate vehemẽti, acuta: sed quę citra caliditatẽ vllam vellicant, acida: quę porro sublinũt: & quasi replẽt: linguęq; partes abrosis mitigant cũ euidẽti attingẽdo voluptate dulcia nominãtur. At quę nõ euidẽtem ac perspicuam ingerunt voluptatem: pinguia nuncupãtur. Q, si acuta velis manifeste deprehendere: profecto allijs: porris: cepisq;: & id genus alijs nosce: et ea teneat memoria: vt acerbitatẽ ex vua prematura: eiusq; succo omphacio: ita ex prę maturis pomis: amaritudinẽ ex bile: dulcedinẽ ex melle vel saccharo: vt qualitatis expers aqua putilatissima videt. Pinguedines quæ acumẽ habẽt nullum, emplasticę sunt: meatusq; habẽt: magis aridæ sunt & terrestres. Huiusmodi autẽ sunt: vt, subacta ablutaq; admodũ cęra: & perinde huiusmodi sunt emplastica medicamina. Quæ vero acerba terrestria crassatũq; partium: qualitate frigida. Acida porro tenuium partium. Frigida similiter acerbescunt. quæ succis inferuntur terrestres habẽtia partes colliquescẽtia. Hæc etiam astringẽtia, & arefacientia sunt. faciliora sensibilibus linguę partibus: quæ cũ sint asperiora, apparent acria: & minus aspera, austera: recte frigidum huiusmodi succorum dicimus tẽperamẽtum. verum cum inæqualiter arefacit (id nãq; inducit asperitatem) prorsus id terrestre fuerit. Nam qđ æquale aqueũ corpora penetrat: & discissum denuo facile coit. Nã terrestre discinditur friaturq;: nec tamen facile coit. Corpus ergo acre, terrestre, & frigidum est. De alijs soporum generibus ampliora in sequentibus videbis.

¶ Problemata.

¶ Cur dulces, & salsi succi maxime vim separandi habent? Aut q minime ad cõcoquendũ sunt idonei: eadẽ vero sunt quæ concoqui nõ possunt: & grauia. propter id eni q a qualitate: quæ nobis aquata est: detineri non queunt: inferna petũt eruptura: id enim eruptio est. aut q alij quidẽ succi præter oleũ facile labiles: & facile tabidi sint: oleũ quidẽ difficile

concoctu est. Nam facile putrescit: sed propter leuitatem su perne innatat: ob hoc segregatiuũ non est: salsor aũt grauis et densus. huiusmodi autem præcipue deorsum feruntur & minime putrescũt.

¶Cur nullius animalis lingua est pinguis? An quoniã pingue vnũquodq; densum est: lingua autẽ rara sua natura ꝓpterea est; vt percipere possit genera saporum.

¶Cur dulcia minus dulcia censentur calida q̃ refrigerata? Vtrũ ꝓpterea ꝙ simul sensus duo existũt: id est calid⁹ & dulcis. itaq; calid⁹ sensus reliquũ depellit atq; obfuscat. An ꝙ etiã succus dulcis calidus est: itaq; ignis igni adijcitur: ergo calor est, qui impediat. An ꝙ ignis vires omniũ minuit: qa vim obtinet commutãdi: calida igitur propiora mutationi sunt: refrigerata resident: sibiq; iterum constant.

¶Cur ab acerbis vinum/aut aqua epota dulcior sentiatur? exẽpli gratia. si quis glandes: aut myrta: aut tale qd ori mã dauerit. An merito ita fiat: queãdmodũ vel i cęteris agitur. oĩa nãq; plenius eadẽ apud sua cõtraria innotescũt. Contrariorũ aũt sapores oppositi ferme inter se sunt. Aut vt res in his est: quæ colore inficimus: ita etiã lingua acerbis conficitur illis: meatusq; suos patefieri patitur: vt dulce subite amplius possit. Res enim quasq; inficiendas humoribus qbusdam acerbis ante immergimus: vt inde affectę infici colore plenius possint.

¶Ex traditionibus auctorum/saporum colectiones.

¶Sapor nihil aliud est q̃ quoddam sensuale sensui gustus deputatum: qđ abhorret natura vel ex ipo delectatur. Isaac de vniuersalibus dietis. cap. iiij.

¶Causatur sapor per admixtionem substantiæ siccæ cum humida: quãdo coquũtur per calorem decoctione determinata. Auerrhois. iij. colliget.

¶Quæcunq; vero natura dulcia sunt: sunt propter moderationẽ existentis humidi: quemadmodum reliqui sapores

ex immoderata commixtione resultant humidi cum sicco. Aristo.xx.problematum:problemate.xx.

¶ Species saporũ sunt octo p̄ter insipidũ. scilicet dulcedo/ amaritudo/acuitas/salsedo/ acetositas/ pōticitas/siccitas/ & vnctuositas. Auicenna secũdo canonis cap.iij.

¶ Auerrhois in.v.colliget, ꝓnũciauit esse nouē, inter quas species insipidũ cōputauit:licet Auicēna dixerit vbi supra ꝙ q insipidũ saporē tenēt: eorũ insipida sunt verba.

¶ Constat dulcedinē cæteris saporibus delectabiliorē:& cō plexioni nutriēdę viciniorē esse ꝓpter naturalē humanæ cō plexionis similitudinē. Cōstat enim saporosissimā humanę cōplexioni vicinantē dulcedinē. Humores enim dulcedinis viscosi sunt & grossi tēperamēto:vicini substātiali humiditati:corporis humani assimilatiui.palā ergo fit ratiōi:ꝙ dulcedo mediocritatē & tēperamētũ significat inter calorē & humiditatē. Vnde etiā antiqui aquę tepidę ipsam assimilauere. quæ cōplexioni humani corporis assimilatur. Isaac in vniuersalibus dietis.cap.iiij.

¶ Omnis res dulcis est calida,& humida: & propterea ipsa est conueniens naturæ corporis humani:quoniā corpus humanũ est calidũ & humidũ cum æqualitate. Galenus.iiij.de simplici medicina distinc.iiij.cap.ij.

¶ Dulce nō calefacit calefactione nociua: imo delectabili: sicut est delectatio aquæ temperatę: cũ effunditur supra corpus. Auicenna.ij.canonis.cap.iij.

¶ Dulcis substantia est æqualis: & virtus omniũ dulciũ est calida:nisi quia calor diuersificatur in eis secũdum paucum et multum:ideoq; sunt diuersitates in dulcibus: quia qđ est dulcius:est calidius. Et nō aduenit ex dulcis caliditate nocumētum calori innato:sed est caliditas eius proxima corporibus:quibus apparet dulce. Serapio.

¶ Omnia nutriũtur dulci simpliciter vel cōmixto. Et ex eo calidũ augmētat & struit nutrimētũ. Quia qđ leue quidē est attrahit:amarũ autē & salsum relinquit ꝓpter grauedinē: vt

in plantis in salsis & dulcibus terris plantatis est videre. Aristoteles in libro de sensu & sensato.

¶ Operationis dulcis sunt digestio/ leuificatio/& multiplicatio nutrimēti. Dulcia cōueniūt hepati: quare impīguatur eis:& magnificatur:& confortatur. Auicēna. xiiij.iij.

¶ Dulce secundum nutrimentum nutrit multum: secundū vero medicinam grossos humores dissoluit:& mundificat: diuersas res tēperat. Dura enim mollificat humiditate sua. Mollia indurat cum caloris sui subtilitate. Isaac in vniuersalibus dietis.

¶ Rei, in qua multitudo dulcedinis est: non est possibile/ vt addatur dulcedo in ipsa: ergo procul dubio recedit a dulcedine apud cōuersionē,& pmutationē: id ē digestionē. Et ad saporē tēdit: qui ē supra dulcedinē: scilicet ad amaritudinē. rei aūt diminutę dulcedinis expedit necessario, quādo digeritur, vt perueniat ad cōplementū dulcedinis. Galenus. iiij. de simplici medicina. distinctione. iij.

¶ Vsus rerum dulcium videtur esse conueniens: dū modo duas cōditiones habuerint. Quarum prima est: vt eorum dulcedo non sit intēsa, imo remissa: vt postq̄ digestæ fuerint a naturali calore: vere dulces efficiantur:& non in choleram cōuertantur. Et propterea mel & huiusmodi valde dulcia magis senibus vidētur conuenire. vt Rasis & Galenus dicunt: vbiq; de eo loquentes. Secunda autem conditio requisita ad hoc, vt dulcia nullū inferant corpori nocumētū: est vt subtilis sint substātiæ:& nō viscosę aut grossæ. dicēte Isaac in vniuersalib⁹ dietis cap. iiij. Dulcedo viscosa hepati et spleni maxime est nociua duplici de causa: vna, q͞ oppilatio est durior,& grossior. altera, quia citius putredini est vicina. vnde augmentatiua inflationis,& rugitus: & est causa interpolationis: febris commotiua facile:& naturaliter in sinuositatem cholericam & in cholerica genera conuersiua:& accidentaliter in putredinem,& oppilationem.

¶ Et licet dulcia confortent hepar: verūtamen velocia sunt

ad hoc vt faciãt euenire oppilationem : propterea ꝙ hepar attrahit ea laboriose: associans ea humoribus alijs. Et nocibiliora dulcia sunt: quæ sunt ex eis grossa: ꝓpterea quia faciũt accidere oppilationẽ: ex quo ex eis sunt calida propter cõuersionẽ suã ad cholerã. Ideo nostro cõsilio iuuenes raro et præcipue cholerici/dulcibus rebus vti debent. Auicenna xiiij. iij. Et infra subdit. Scire debes: ꝙ dulce nutriens rapit natura: anteq̃ maturescat: & digerat: & corrũpit sanguinẽ.

¶ Virtus prima amari est calida: et sua caliditas habet multas diuersitates: quia illud, qđ est amarum multa amaritudine, est calidius: & illud, qđ habet paucam amaritudinem: habet paucum calorem. Serapio.

¶ Non est possibile: vt sapores dulcis, & amarus, & acutus sint: nisi in substãtia calida. Amaritudo enĩ in substãtia calida: spissa: & terrea fundatur. Auicẽna in. ij. canone. cap. iij.

¶ Omnia amara calida sunt: & sicca in tertio gradu: & terrestria. Amaritudo enim calorẽ suũ in tertio gradu esse denũciat: & siccitatem in secundo. Vnde in suis humoribus terrestreitas & grossities dominatur. Isaac in. iiij. cap. vniuersalium dietarum.

¶ Amaritudo est in vltimitate contrarietatis nutrimẽti animalium: & est cõtrarium dulci propter siccitatem solum: & propterea interficit infantes: quãdo eo multũ vtũtur: ꝓpter ea quia sunt in vltimo humiditatis. Et vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis ĩ re cibali ꝓpterea: quia nõ est nisi medicinalis. Auerrhois. v. colliget.

¶ De ꝓprietate quoq; omniũ rerũ amararũ est: ꝙ ipsæ abstergunt: & lauant: & mundificant: & incidũt, qđ est in venis, de humoribus grossis. Auicenna. xiiij. tertij cap. xx.

¶ Amarũ aperit: & mũdificat meatus: & abstergit: & incidit humores grossos propter caliditatem eius manifestã. Galenus. v. simplicium. cap. vltimo. distinctionis. viij.

¶ Salsus sapor significat calorẽ: & siccitatẽ sui eẽ in fine secũdi gradus: quia sui humores ĩter grossos & subtiles sunt

mediocres terrestrib⁹ vicinātes. Vñ virtutē habēt pūgitiuā, lauantē, & mūdificantē. Isaac in vniuersalibus dietis. c. iiij.

¶ Sapor quidē salsus est proximus sapori amaro: quoniā ambo sunt terrei calidi. Verūtamē differūt ī hoc: ꝙ res amari saporis plus calida est: & sicca: & adusta. Galenus i. iiij. de simplici medicina. distinc. iiij. ca. ij.

¶ Super cōplexionē salsi dominaꝛ pars sicca adusta in qua est mixta pauca humiditas. Auerrhois. v. colliget.

¶ Cū salsum ꝓueniat ex resolutione amari in īsipido aquoso: parū ab amaro differre videtur. Et ꝓpterea salsorū nocumenta paulo minora ab eis: quæ amarorū dicūtur esse: scilicet calefacere/desiccare/exasperare/resoluere/& subtiliare. Auicenna in secundo canone.

¶ Non vidētur animalia ex salsedine saturari: cum nullum viuat animal ex illa. vt vocatū mortuū mare coniectura: in quo præ nimia salsedine & amaritudine, nec pisces, nec aliquod aliud aīal viuere potest. & salsa magis via medicinę q̄ via cibi humano corpori conueniūt. Ex sentētia Galeni in lib. de cholera nigra.

¶ Omnia acuta sunt calida, & sicca in. iiij. gradu. Et calidiora sunt & sicciora cæteris saporibus. Et natura, & sensus minus fugit salsa q̄ amara: & minus amara q̄ acuta: propter caliditatē eorum. & sua intensio est ignea. vnde est corrodens: incidens: & subtiliatiuus magis cæteris saporibus. Isaac in lib. vniuersalium dietarum. cap. iiij.

¶ Acuta viscerib⁹ nocēt: & os stomachi lędūt: & visum. Et de sūma rerū nocibiliū oculo est oē qđ habet acuitatē. sicut porrū & audacocha: & oīa quę exiccāt superflue. Et cibi salsi: & acres: & vaporosi: qui lędūt os stomachi sunt: cepe, allia, & porri, & bedarugi comesta. Ex sentētia Auicēnę. scđo canonis. cap. iij. & in. iij. tertij. tractatu primo. cap. v.

¶ Qui assuescūt allia porros & cepas & vinū vetus/acutū/aut medicamina: quæ a veneno custodiūt: febres patiētur. Galenus. ij. de accidenti & morbo.

¶Acutum multo plus calefacit q̃ amarũ. vnde & calorem auget, & corpus velociter inflãmat, & sanguinẽ adurit: ipm qꝫ prius in cholerã mutat rubeã: postea autẽ in nigrã. Ergo qui ab allijs, & porris abstinuerit: nocumenta malorum humorum euadet. Rasis. iij. Almansoris. cap. j.
¶Cibaria acuta non iuuant: nisi quibus humores flegmatici abundãt: viscosi, & grossi, & similes nitreis. Vnde semp sunt cauenda: neqꝫ frequẽtanda: ne sanguinẽ incẽdãt. Isaac in vniuersalibus dietis cap. viij.
¶Acutum acre attrahit & resoluit, & subtiliat, & mũdificat & resoluit: aperit: & adurit. Et ob hãc causam grossis humoribus, & viscosis maxime conueniũt sicuti cholericis & macilentis iuuenibus nocent pręcipue. Ex sententia Galeni. v. simplicium.
¶Sapor vnctuosus hoc habet: ꝙ in eo pars aerea dominatur cum pauca aquositate: & ꝑpterea calor ipsius est minor q̃ calor dulcis. Auerrhois. v. colliget.
¶Omne habens dominiũ pinguedinis & vnctuositatis est calidum, & humidum: sua tamen caliditas est remissa. Auicenna in canticis textu commenti. xxx.
¶Cõstat, ꝙ vnctuositas, & dulcedo eiusdem sunt generis in caliditate: sed tamen differunt: quia humores dulcedinis viscosi sunt, & grossi temperamento, vicini humiditati substantiali: corporis assimilatiui. humores autem vnctuositatis subtiles sunt & aeris humiditati similes. Isaac in vniuersalibus dietis. cap. iiij.
¶Vnctuosum/ stomachum mollificat, & ventrem fluere facit: ac satietatem affert, anteq̃ homo cibi quãtitatem sibi necessariam assumat, & calefacit: & permaxime febricitantes vel habẽtes hepar aut stomachũ calidũ: corpus preterea humectat, atqꝫ lenit, flegma auget, cogitationẽ reddit hebetẽ: et augmentat somnũ. Rasis tertio Almansoris. Ex quibus facile cõphẽdi põt: ꝙ vnctuosa nõ faciãt ad sanitatis cõseruationẽ: & plus loco cõdimẽti q̃ cibi nutriẽtis vtendũ est.

¶Q đ pure insipidũ est:frigidũ & humidũ existit:quæ videtur fuisse Galeni sentẽtia in quarto de simplici medicina ca. iij.distinctionis.ij.sic scribẽtis.Quãdo inuenimus rẽ:quam sentimus de gustu aquę:cui penitus non est sapor in aliquo succorũ:tũc res in illo succo manifesta est:quoniam ipsa est egrediẽs ab omni caliditate,& frigiditate manifesta:& ꝙ eiꝰ cõplexio:aut est media ,aut decliuis ad frigidum.

¶Et res aquę insipidę ingrossant & aggregãt:& mortificãt et stupefaciũt. Et propterea non solum ad sanitatem cõseruãdã,sed nec ad vitæ perduratione facere vidẽtur. Galenꝰ lib.v.de simplici medicina.distinc.viij.

¶Acetosus sapor frigiditatẽ,& siccitatẽ in scđo esse gradu denũciat:qa humores sui substãtiales sunt subtiles,& penetrabiles:& ptim terrestres:ideoq; perforat,& incidit grossos humores:& appetitũ cõmouet.Isaac in dietis vni.cap.iiij.

¶Acetosorum corpus est subtile:& iuenies omnes res acetosas infrigidare:& parum nutriũt: & multas generant supfluitates. Galenus.iiij.de simplici medicina.distinc.ij.cap. iiij.&.vj.

¶Acetosa qdẽ nutrimẽtũ qdem modicũ habent: supfluitatẽ aũt multã. Et nocumẽta eoꝝ hæc sunt: quia choleram nigrã adiuuãt multiplicari.neruis nocent.Ex sentẽtia Aristotelis.xxiij.problematũ/problemate.iij.

¶Acetosum nocet oĩbus mẽbris neruosis ꝓpter subtilitatẽ substãtię suæ:ꝓpter quã habet penetrationẽ in ꝓfundum mẽbroꝝ:& penetrat in totũ mẽbrũ:ita vt nõ remaneat in eo pars q̃uis sit parua valde:cui nõ noceat. Galenus tertio regiminis acutorũ commento.xxx.

¶Ex acetoso cibo & nutriẽte fit seniũ:& similiter ex acuto et salso. Auicẽna tertia primi doctri.ij.cap.vij.& in secũdo canone cap.iiij.omne subtile acetosum est apertiuũ.

¶De ꝓprietate acetosi est: vt incidat,& separet,& subtiliet, et aperiat,& mundificet: præter ꝙ calefaciat. Galenus.v. de simplici medicina. In hoc tamen Auerrhois in.v.col=

liget.cum medicis non videtur concordare cum dixit. Sapor acetosus fit cum frigiditate mixta cum parte humiditatis:& non est remotus a calore:& propterea incidit:& subtiliat.quę si debēt a medicis saluari: sic puto exponendũ eius dictũ. Acetosus sapor non est remotus a calore: scilicet plurimũ:quia frigidum est in primo: vt dixit Isaac:& Rasis in tertio Almansoris cap.j.dicens. Acetosum frigidum est: licet vehementis non sit frigiditatis:choleram rubeā,& sanguinem reprimit:& sanguinem atq; ventrem stringit: si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem in eis flegmatis erit multitudo:ventris efficit fluxũ:& corpus infrigidat: virtutem quoq; debilitat: & digestiuam proprie in hepate. Neruis etiā & neruosis membris nocumentũ affert:atq; corpus desiccat.& rarissime acetosis est vtēdũ:& id magis gratia medicinæ:q̃ cibi.

¶Sapor stipticus non est nisi sapor ponticus debilis:& nõ differũt:nisi multa,& pauca stipticitate. Galenus.iiij.de simplici medicina:distinc.ij.cap.vij.

¶Sapor ponticus/& stipticus generantur ex substantia frigida,terrea,& grossa:& propterea significant super complexionem fortis siccitatis & frigiditatis:& ponticus in hoc est fortior stiptico. Auerrhois in.xxx.canticorũ cõmento.

¶Quādo stipticitas est fortis & vehemēs:tunc ipa stringit meatus:& coarctat eos:& aggregat substantiam/cui occurrit:& solidat eam:& prohibet res quæ humectant. Galenus in.iij.de simplici medicina.

¶Cibi pontici naturaliter sunt stiptici:humiditatis ingrossatiui,& desiccatiui:id scilicet facientes vētri:qđ calx corijs præparandis facit.Vnde subtiliter digerere,vel dietare volentibus nociui sunt. Isaac in vniuersalibus dietis.cap.iij.

¶Experimento nouit Auenzoar:q̃ omnia habentia fortem stipticitatem:sicut sunt pontica:naturaliter sunt sicca/grossa/& dura/terrestria/dolorem stomacho generantia: q̃uis in eis virtus aliqua confortādi stomachum reperiatur:

quia non conferũt stomacho habẽtia fortem stipticitatem: sed temperatam: sicut rosę. Auenzoar primo Teisir: aucto ritate Zoar patris sui.

¶Horribilia saporosa humanæ complexioni sunt contra- ria: vt pontica stiptica, acetosa, amara, & salsa. Isaac in vni- uersalibus dietis.

¶Quemadmodum sanos agere conueniat: & quan- tum faciant ad sanitatis cõseruationem cibi & potus delectabiles: & quæ debeat esse refectionis quantitas. Cap.III.

CVm de his dictum sit: quæ detrahendo aliquãdo quidem nocent: aliquando vero iuuant: ad ea ve niendum quæ sanis cõueniant. Sanus homo (vt Celso placet) qui & bene valet: & suæ spontis est: nullis obli gare se legibus debet. ac neq; medico: neq; alipta egere. hũc oportet variũ habere vitæ genus: modo ruri esse: modo in vrbe: sæpiusq; in agro: nauigare: venari: quiescere interdũ: sed frequẽtius se exercere. Siquidẽ ignauia corpus hebetat labor firmat. illa naturã senescentẽ: hic longã adolescentiã reddit. prodest etiã iterdũ balneo, interdũ aquis frigidis vti modo vngi: modo idipm negligere. Nullũ cibi genus fuge re quo populus vtatur. Interdũ in cõuiuio eẽ: interdũ ab eo se retrahere: modo plus iusto: modo nõ amplius assumere. Bis die potius: q̃ semel cibũ capere: & semper q̃plurimũ: dũ modo hũc cõcoquat. Sed vt huius generis exercitationes, cibiq; necessarij sunt: si athlętici: supuacui. Nã & itermissus propter ciuiles aliquas necessitates ordo exercitationis: cor pus affligit: & ea corpora q̃ more eorũ repleta sunt: celerri- me & senescũt & ægrotãt. Cõcubitus vero neq; nimis cõcu piscẽdus neq; nimis ptimescẽdus est. Rarus corpus excitat frequẽs soluit. Cũ aũt freq̃ns nõ nũero sit: sed natura: ratõe ętatis: & corporis scire licet eũ non inutilẽ esse: quẽ corporis neq; lãguor: neq; dolor sequit̃. Idẽ interdiu peior est: noctu tutior. ita tñ si neq; illũ cibus: neq; hunc cũ vigilia labor sta-

tim sequitur. Hęc firmis (inquit Cęlsus) seruãda sunt: cauẽdũ: ne in secũda valitudine aduersæ p̃sidia consumantur.

Problemata.

¶ Cur in cõuiuiorũ primordio inter assumẽdũ cibũ: anteq̃ expleamur: p̃mimur discũbentes: post saturitatem vero: & sub prandij finẽ rarescimus: non amplius nos inuicẽ vrgentes? Dicẽdum q͛ a primordio quidem prandij cibum appetentes plurimũ ad ea, quæ deprompta, ac comparata gratia cõuiuij sunt: omnes compositi discumbũt: & confertim simul: & perinde ita se inuicem vrgent. deinde vero cibo saturi: eorũ est qui deorsum se magis procliuet: & qui in obliquũ & qui aliquatenus resideat alio extrorsus plusq̃ deceat se inflectẽte: atq; hoc pacto postq̃ saturi cibo fuerint rarescunt: alioqui quatenus a principio discubuisse omnes ad comedendum contigit: eatenus & pectore, & corporis iactatione eos vrgeri oportuit.

¶ Cur per hyemem: cũ simus intus calidiores: vt in Aphorismis ostẽdit Hippocrates: pituita generatur? Q͛ plurimis absumptis cibis ob stomachi robur eos vẽter nequeat concoquere. multitudine igitur tãq̃ extincta insita caliditate frigescit: ac pituitam gignit: deficienteq; ac mancã actionem constituendo a pituita sanguis occupatur.

¶ Quid faciãt cibi & potus delectabiles ad sanitatis cõseruationẽ, Ex traditionibus auctorũ collectiones.

¶ Tãtã in cibis vim habet delectatio: q͛ facere possit vt minus boni plærũq; magis bonis anteferãtur: vt colligitur ex sentẽtia Hippocratis in secũdo Aphorismorũ/aphorismo xxxviij. dicẽtis. Parũ deterior cibus, & potus delectabilior melioribus q̃dẽ & indelectabilibus est magis appetẽdus.

¶ Omnis eñi cibus sapidus: quo quis delectat̃: cũ accipitur a stomacho: amplexus retinetur: & cũ magna delectatiõe digeritur: plusq̃ quilibet alius: q si fuerit abominabilis fugit et inde vomitus fastidiũ & inflatio generatur. Galen⁹ in cõmento supradicti aphorismi.

¶Scire debes: ꝙ res, quæ erit penes maiorē partē hominū mala modice: & penes vnū ipsoꝝ delectabilis: eidē erit melior: quoniā vbi fuerit delectatio: ibi sequitˀ bonitas digestionis. Diximus si fuerit mala modice: quoniā res delectabilis: si fuerit in vltimitate malitię: nō debemus ea vti tūc frequēter ob delectationē ipsius: imo si fuerit malitia eius modica: & delectatio ægri in ea sit abūdātior magis: q̄ i illa, quę nō habuerit ipsam malitiā. & similis debet esse cōditio in homine sano. Rasis in.xxv.continentis cap.j.

¶Duorū ciborū ille, qui minoris est iuuamēti: magis tamē delectabilis: melior est minus delectabili & si sit maioris iuuamenti. Auerrhois parte.ij.canticorū.cōmento.xvij.

¶Oportet te scire: ꝙ nutriēs melius est: qđ melius sapit: ppterea ꝙ stomachus: & virtˀ nutritiua vehemēter ipsi applicantˀ: cū bonę fuerint substātię: & fuerint oīa principalia mēbra in suis operationibus sana. Auicenna.iij.j.doc.ij.

¶Si duo cibaria in natura sua vel in q̄litatibus æq̄lia: saporosiora sunt: stomacho vtiliora: & ad digerendū velociora nō saporita vero ecōtrario. Isaac i vniuersalibˀ dietis.c.vij.

¶Cibi sunt permiscēdi: scilicet humidi cū siccis: dulces cū acetosis: frigidi cum calidis. Auicenna in canticis parte.ij. textu commenti.xix.

¶Frigidum nutriens: sicut cucumer, & cucurbita, temperetur cum eo qđ ei existit contrarium: sicut allia, & porri. & si fuerit calidum: cum eo: qđ est frigidum tēperetur. et si oppilatiuum fuerit: cū eo qđ aperiat, & euacuet. Auicēna.iij.j. doctrina.ij.cap.vij.

¶Caro quę calida fuerit i suī cōplexione: cū vua acerba: & aceto pomi citrini.s.arantij, aut limonis vel mali granati, & ramis portulacę aptetˀ. Si vero accipiētis natura sicca fuerit cū aceto, & cucurbitę succo, & succo cucumeris, & citrullorū & lactucarū suū calorē tēpātiū. Isaac i vlibus dietis.ca.xiiij.

¶Oportet: quando dominās est secūdum corpus sanguis mūdus: ꝙ administrētur cibi æquales in quantitate tēperati

in naturis suis. Et quãdo est flegma dominans oportet vt sint cibi calefaciẽtes:& exiccãtes:& nutriatur cũ his q̃ addũt in caliditate:& cõsumãt humiditatẽ. & quãdo ei fuerit dominãs cholera:oportet ꝙ nutriatur cũ his q̃ extiguũt ipsam:& addũt in humiditatẽ. & quãdo ei nigra cholera dominatur: oportet, vt nutriatur cibis calidis, & humidis. & cũ corpus est spissum tardæ dissolutionis: oportet vt nutriatur cibis paucis & subtilibus humidis:quia paucũ est qđ dissoluitur de corpore. & quãdo corp⁹ fuerit rarũ, oportet vt nutriatur multis grossis siccis:& viscosis:propter multitudinem ei⁹: qđ dissoluitur de corpore. Et hoc regimen est conueniẽs de necessitate:nisi sit in aliquo corporis mẽbroru m lęsio. Galenus in lib. de dissolutione continua.

❡ Vehemens repletio in qualibet dispositione est pernecabilis:siue ex comestione sit:siue ex potu: quot nanq; homines superflue se repleuerunt:& suffocati interiere. Auicẽna iij. j. doc. ij. cap. vij.

❡ Sicut causa frigidi morbi plenitudo pot⁹:sic nimia abũdantia cibi. licet enim corporis sit nutritiuus & ipsi conueniens:causa tamen est frigidorum morborum. Gale. ij. de accidenti & morbo. cap. iij.

❡ Vehemens saturitas, & crapula calorẽ suffocat: & extinguit:quemadmodum excedens olei quãtitas extinguit flãmam lampadis:donec ipsam omnino suffocet. Auicenna in canticis textu cõmenti. clxxxiij.

❡ Propter crapulam multi obierunt. qui autẽ abstinens est adijciet vitam. Ecclesia. in. c. xxxvij. Et propterea dicendũ est cum apostolo. Fratres sobrij estote. &c.

❡ Frigidus natura venter appetere quidẽ bonus: digerere vero non bonus:& maxime quicũq; difficile mutabiles, & frigidi ciborũ fuerint. acescunt enim huiusmodi cito in ip̃o &c. Galenus. ij. Tegni textu cõmenti. cxiij.

❡ Noui medici sentiũt:ꝙ conueniẽtia tẽpora comedẽdi tẽperatis cõplexionib⁹ sunt: vt tribus vicibus refectio duob⁹

celebretur diebus: & isti mihi videtur veritati magis appropinquare. & etiã admirabilis Auẽzoar huic assentire videt. Auerrhois. vj. colliget. ca. de regimine corporis tẽperati.
¶ Ex vicibus satiãtis comestionis est: vt homo vna die semel & altera bis: mane scilicet & vespere comedat. veruntamẽ in hoc vsus multũ est consyderãdus: quoniã ille qui bis in die comedere cõsueuit: si semel comedat, debilitabitur & lassabitur eius virtus. Sed qui digerẽdi debilitatem habet: bis comedere debet: & raro semel comedat in die. & qui semel in die comedere consueuit: si ad bis comedendum redibit: accidet ei debilitas: & pigritia & lassitas. Auicenna tertia primi.
¶ Antiqui præferebãt cœnã prandio: ꝑcipientes/ꝙ sumeretur plus in cœna ꝓpter aggregationẽ caloris in interiora corporis frigiditate noctis. Consuetudo tamen in eis addit partẽ magnã: quoniã, q cõsueuit prandere: & remouetur ab eo: & est cõtẽtus cœna: magnificat nocumẽtũ cibi. & qui cõsueuit sumere cibũ in aliqua hora determinata: & mutatur ad aliã præter istã horã: declarabitur sibi hęc permutatio nociua. Galenus in lib. de dissolutione continua.
¶ Quibus semel aut bis: aut amplius: aut minus: aut secũdum partem dandum est aliquid: tempori & horæ/& regioni/& consuetudini. Hippocrates in primo Amphorismorũ amphorismo. xvij.
¶ Diuersitas rerũ: quæ comedũtur: & ꝓprie quãdo nõ sunt similes in virtutibus suis: facit stomacho inquietudinẽ. Galen⁹ ĩ. iij. regiminis acutoꝝ. cõmẽto. xxxvij. Et ĩ. v. de regimine sanitatis ait. Nõ debemus nociuis vtile miscere: cum possumus ipso vti solo. Et in lib. primo de iuuamẽtis membrorũ. cap. iiij. inquit. Res cõpositę ex multis rebus sunt velocioris corruptionis q̃ res cõpositæ ex paucis.
¶ Tempus comestionis non debet esse longum: & tardum valde/multiplicatis modis cibariorum in eo: cum primum cibarium sit diuersum alteri in digestione dato in fine & gra

ue fiat super stomachum. Rasis.xxv.continentis.
¶Nihil deterius est q̄ diuersa nutrientia simul adiungere:& post in comedēdo tēpus plongare:quoniā cū postremū nutriēs aduenit,primū iā incœpit digeri. Et nutriētis partes in digerēdo nō assimulantur. Auicēna.iij.j.doc.ij.cap.vij.
¶Et oportet a cibis incipi leuioribus:& ad digerēdū faciliori bus:postea crudioribus & tardioribus dietare:vt cū descē dit subtilis,digeratur:& nō offendatur:& non sit,a quo retineatur. Isaac de vniuersalibus dietis. cap.ij.
¶Vtile est scire eoꝝ quę ad secessum icitāt eduliorum. quoniam posteriora quidem oportet sumere quæ sunt tardi secessus: omniū autē prima quæ permaneant quidem celeriter: corrumpēda autē: si tardauerint in ventre. Rasis.ij. Almansoris cap.x.
¶Meminisse oportet huius: qđ est cōmune in oībus. quæcūq; cacochimia humida & lubrica & facile subire potentia ꝙ comedere oportet ipsa priora alijs. sicut enim ipsa celeriter subeunt,& illis viā faciūt. vltimo aūt sumpta simul corrumpūt. Idem in eodem lib.cap.xviij.
¶Cibi: quorum natura vicinior substantię sanguinis: sunt sicut vinū/ouorū vitelli/ & aqua carnis: & panis etiā & caro licet sint parūper longiora. Nutriētia vero medicinalia sunt ab hoc longinqua. Auicenna.ij.j.doc.ij. cap.xv.
¶Inculpabilissima cibariorum sunt: quæ sunt inter subtiliātia,& ingrossantia: qualia sunt optimi panū,& carnes gallinarum,& phasianorū,& perdicū,& turturum,& merulorū, et paruarum auiū: adhuc autem & petrinorum pisciū, & marinorum:& cæterorum nullum fœtorem habētiū. Galenus in lib. de euchimia & cacochimia.
¶Nullus cibus vtilior est in laudabili sanguine generando q̄ qui pfecte digeritur in stomacho. Si enim cibus in stomacho bene digeratur:& in alijs mēbris similiter. quo nihil melius. Isaac in vniuersalibus dietis. cap.v.
¶Et oportet vt offeras similia similib⁹: quādo seruare vis

corporis crasim qualem accepit. Galenus.iij. Tegni.

¶Naturale custodiendũ:& cõfirmandũ. vnde similia sunt semper ei necessaria. Galenus.iij.de ingenio cap.iij. Et cap. viij.eiusdẽ ait. Naturalia custodire, & regere cum similibus debemus:sicut quæ extra naturam cum cõtrarijs expellere. Et.ij.Terapenticę ca. vltimo idem ait. Si ergo horũ primũ aggredi voluerimus:temperata erunt danda temperatis et intemperata discrasiatis.

¶Temperatis complexionibus cibaria temperata, & etiã omni mala qualitate carentia,necesse est vt dentur. Si vero distemperatum fuerit corpus:intantum contemperantias minui oportet:inquantum eucrasia corrupta fuerit. Calidiora enim danda calidioribus:frigidiora frigidioribus:& ficciora ficcioribus:humidiora humidiorib⁹.Isaac cap.j.vniuersalium dietarũ.& Galenus in tertio Tegni.

¶Si velis permutare corpus siccum, & calidum: non sunt administrandæ calidæ, & siccæ dietæ: sed quæ tantum eucrata crasi sunt frigidiores:& humidiores:quantum natura eius erat calidior,& siccior. Galenus tertio Tegni.

¶Melancholicus nutriente indiget/vehementer humectãte:& parum calefaciente. Cholericus vero eo:qđ humectat: et infrigidat. Et ille quidem:in quo sanguis calidus,& bonus:nutrientibus indiget frigidis,& pauci nutrimenti. Et ille in quo sanguis generatur flegmaticus : nutrientibus pauci nutrimenti indiget : in quibus caliditas sit: & subtilitas.securior enim via hæc in corporibus distemperatis:vti scilicet contrarijs: q̃ sibi similibus. Auicenna.iij.j. doct.ij. cap.vij.

¶Propter hoc calida cibaria calidis natura & iuuenescentibus in choleram promptis transmutantur.calido enim calidum appropinquãs in ĩmoderatiorem crasim desistit.Et facilius a similibus cibis in morbosam discrasiam deueniunt q̃ scilicet a contrarijs. Galenus in.ij.de virtutibus naturalibus cap.viij.& in. vj.de regimine sanitatis.

¶ Vna quæq; hominis cōplexio cibū habet conuenientē: & similē: ad quē mutandū si volūtas ei affuerit: nocumentū ei faciet: & impedimentum. Auicenna in .iij. j.

¶ Quidam carnem vaccinam, & similia grossa ad digerendum tarda, bene digerunt: & citius q̄ perdicum: & gallinarū carnes & pullorum: seu laudabilium piscium. Et eundem cibum quibusdam inuenimus contrarium: quibusdam vero non: quibusdam stipticum: quibusdam solutiuū. Isaac in lib. dietarum vniuersalium. cap. ij. & eadē dicit Aristoteles/ et Galenus confirmat.

¶ Sūmopere est obseruādū: vt cibos sibi consuetos quisq; accipiat: & toties edat quoties consueuit: nisi consuetudo peruersa fuerit: a qua omnino gradatim pmutari debet. Et illā nō repente, sed ordinate, & paulatim trāseūdo ad bonā/ deserere. Rasis .iiij. Almansoris. cap. iiij.

¶ In hoībus sunt aliqui singulares: qb⁹ cibaria aliqua sunt cōferētia: & tñ maiori parti hominū sunt nocētia: & nociua eis cōferūt: & nō pōt bene cognosci nisi p experiētiā. Rasis xxv. cōtinētis. cap. j. auctoritate Galeni in. ij. de epidimia.

¶ Ex multo tēpore cōsueta: & si fuerint deteriora insuetis: minus molestare consueuerūt. Si autē pessima foret cōsuetudo: paulatim corrigatur: si autē nō multū mala fuerit: potius obseruetur q̄ subito permutet̄. dicēte eodē Hippocrate in secūdo regiminis acutorum textu cōmēti. xx. facile qdē est cōphēdi: q, mala dieta cibi, & potus, quæ secūdū simile fit, securior est in omni tēpore tueri sanitatē: q̄ ea quæ melior si in ea mutatio subita fiat.

¶ Medici corrigi quidem debēt ex multo studio paulatim trāsferētes in melius: quoniam non sustinet natura repentinas mutationes. Galenus. iij. microtegni.

¶ Omnes laboriosi euchimo indigēt cibo. via tamen medicinæ: & propter refrigerium caliditatis in corpore remanētis post exercitium: æstatis tempore: pauca fructuum quantitas poterit conuenire: atq; concedi. Galenus de regimine

ſanitatis libr.j. Et in libro de Euchimia & cacochimia capi. vltimo ait. Abſtinendum eſt a cacochimis : niſi aliquando laborãtes hora æſtatis egeãt ſanare ſiccitatẽ,& caliditatẽ totius corporis. Idonea em̃ ſunt illo tempore poma & pruna. De citrullo autem:& melone:& melopopone non multũ offerendum eſt.

❡Solis illis qui vehementer exercitãtur:& viſcera non habent male a natura facta : poſſibile eſt vt in pachichimis & groſſis cibarijs conuerſantes non lędãtur. Aliorum autem nullus. Propterea ſi quis voluerit fortiter laborare:nõ debet oua ſorbilia aut carnes hœdi lactantis:aut pulli iuuenis:& ſimilium manducare:ſed res groſſiores:& ad digerẽdum duriores. Galenus in lib. de Euchimia & cacochimia.

❡Eadem autem & de regionibus,temporibus,& conſiſtentijs intelligere oportet:ſecundũ vnũquodq; edulium:partẽ tem quidem in autumno a melancolicis cibarijs:& exiccantibus edulijs. In hyeme autem vtẽtem calefacientibus. ſicut & ſecundum æſtatem humectantibus:& infrigidãtibus. In vere autem mediæ complexionis media virtutibus alimenta offerenda. Galenus in libr. de alimentis cap. xiij. Et in lib. de diſſolutione continua dixit. Et quando ſomnus poſt cibum multus fuerit:oportet ꝙ donemus cibos multos groſſos:& hoc conuenit fieri hyeme:propter longitudinem noctis:& multitudinẽ ſomni. Et quando ſomnus eſt paucus & leuis:ſubtilibus nutriatur:ſicut in æſtate:ꝓpter breuitatẽ noctis & ſomni paucitatem.

❡Quia autumni temporis ęgritudines malæ ſunt & peſſimę:ad vltimũ/tota intentio ſit in corporis humectatione. In hoc em̃ tempore hoc plus exiſtit neceſſarium q̃ etiã in æſtate. hoc nãq; tempus pro ſuę cõplexionis malignitate errorẽ nõ tolerat regiminis:vnde largis nõ permittit vti cibis:neq; dietam deſpicere. Raſis. iiij. Almanſoris cap. xxvj. Q d ſenſiſſe videtur Hippocrates in primo aphoriſmorum aphoriſmo. xviij. dicẽs. Aeſtate:& autũno cibos grauiſſime ferũt:

& c. Horū autē ratio est: quia autūnus est tēpus naturæ: & humanę vitę cōtrariū: quoniā calor in eo debilitatur: & siccitas fit fortior.
¶ Meliores quoq; horæ ad sumēdum cibum sunt horę frigidæ: q si horæ frigidæ esse nō possunt: mansiones saltem frigidæ sint. Rasis. iiij. Almāsoris capi. iiij. Et in. xxv. cōtinentis cap. j. Melius tempus nutricationis erit frigidū: quia calidum malum est. Et si nutrimentum non potest sumi in tempore frigido: sumatur in loco auroræ: quia caliditas circūferens corpus nostrum/debilitat digestionem.
¶ Et melior horarū in accipiendo cibū/est hora frigiditatis: propter aggregationē caloris naturalis in interiorib9 corporis. Sed in hora caliditatis oportet q dimittatur acceptio cibi: quia caliditas aeris attrahit calorē naturalem ad exteriora corporis: & euacuatur ab interioribus: & debilitatur calor in interioribus corporis ad digestionē. Et propter hoc antiqui prȩferebāt cœnā prādio: prȩcipientes/q plus sumeretur in cœna propter aggregationem caloris in interiora corporis frigiditate noctis. Galenus ī lib. de dissolutione cōtinua. Vespere igitur & mane reficiendū est & nō in meridie: vel circa: vt nōnulli faciunt: & prȩsertim Alemāni.
¶ Comedere oportet postq̄ cibi p̄teriti fex inferius descenderit. Et pars vētris īferior leuis efficit: in qua nulla remāsit tēsio: & motus p̄cessit cōueniens: appetitiua quoq; prȩualet: & tunc melius iudicatur. Rasis. iiij. Almāsoris in principio. Et propterea dixit idē in xxv. cōtinētis. Q; inter prādium: & cœnā debēt esse octo horȩ. A prandio sexdecim horȩ.
¶ Hora cibādi erit cum omnes digestiones fuerint celebratæ. Auerrhois. vj. colliget. Et idē ī tertio colliget dixit. Quādo recipitur cibus post ieiunium in stomacho & epate: permutabitur ad calorem & siccitatem fortem: & īducet stomachum, & epar ad eandem complexionem.
¶ Q̄d in corpore est deterius: est vt nutriens super nutriens q̄d non est digestum, mittere. Auicenna. iij. primi. Cum eo

itaq; concludēdum est. Omnes qui sanitatem custodire volunt: nihil comedant: nisi desyderium fuerit certum: neq; in hoc tardetur: cū ipsum ebullierit: queādmodum ieiunantes faciunt: vt dictum est: Auerrhois auctoritate.

De pane: & ex quo panis faciens ad sanitatē fieri debet. Cap. IIII.

Panis nō vna species est tū a materia: tum ab ipsa factura eueniens: & postremo a coctura. At refert etiam nō parū quomodo vescare. Optimus certe ex frumēto denso: & electi grani: vt dētibus non admodū reluctet: fractusq; rarus vt sit: & laxus videat. nec solus color satis frumēti: at frāgēdū. Cibarius igit panis exigui nutrimēti est: citoq; euadit: ob abstergendi quā habet vim ex furfurib⁹ intestinis eijcientib⁹. Qui purus & selectæ farinę/mollis: meatus tardi: quāto purior, tāto ꝓbatiorē gignit sanguinē: magisq; nutrit. Primus puritate ex siligine: dein q semidalites noīatur. Tertio loco cibari⁹ cōcoquitur maxime: qui admodū fermēto leuatus: ac pinsus: subactusq; vi multa: dein tostus igni temperato in clibano. Qui subitaria ignis iniectione obsidetur foris summo tenus crustescit: vt improbatus panis euadat: tum ꝙ introrsum cruditatem amplectatur inutilem: tum ꝙ foris aridum nō facile cōcoquatur. at si infra mediocritatē ignis constiterit panis crudior efficitur: presertim internus. Qui vero mediocri igne diutius in ea æqualitate retenti panes coquuntur: hi facile concoquuntur: in cæterisq; efficaciores euadunt. Optimi igitur clibanitę, quo diximus, modo torti: & parati: dein de furnacei eodem modo concinnati: ꝙ non æque, ac clibanitę in totum coquantur. Calidi igitur panes tardos meatus habent: multumq; nutriunt: facilesq; concoctu: refrigerati difficiliores concoctu: nec vtiles æque. Ad cōplures asseruati dies non probabiles. Non desunt medici: qui a pane auertant semidalitē: ꝙ iecur statim obstruat: lienēq; : & articularibus: & calculosis aduersetur: ob vim glutinādi quam

habet similago.

¶Cur panes non saliti plus ponderēt: q̃ saliti: modo cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium nāq; verisimilius dixeris: cū sal adijciatur: & grauior sit, q̃ aqua. An quia sal exiccare potest: ex quo incorrupta seruātur: quæ confecta sale reponim⁹. Absumitur em̄ a sale resiccaturq; humor qui ex calore putrescit. & in pane igit̄ humor a sale consumitur extraq; efflatur: quocirca panes pridie facti leuiores q̃ calidi sunt: vtpote frigidiores. cōtra his, qui sale vacāt: humor largior insidens/efficit grauiores.

¶Cur panes frigidi albiores cernuntur q̃ calidi? An eadem quodā modo causa est: cur inueteratum quoq; oleum cādidius sit: q̃ recens? Causa nāq; nigroris humor est: hic autem in hisce vtrisq;, vt recentibus vberius continetur: sic tempore prouectis parcius in superficie residet/propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore: vel sole. Panis autem calore inde egrediente per refrigerationē. Humor itaq; frigidis iam euanuit: calidis adhuc inest.

¶Cur pistorum cæterorumq; officio fungentium frumentario: qui hordeum attractāt: imbecilli efficiantur: & destillationibus (vt Aristoteli placet) infestētur. Qui autem triticū: corpore sint bene habito? An q; facilius triticum cōcoqui: q̃ hordeum potest: atq; ea re delibamenta inde manātia esse faciliora necesse est.

¶De panis electione. Ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶Cōcordati sunt antiqui medici: q; melior ex cibis terrę nascētibus hominibus naturalibus: hoc est illis/qui stant in v. climate, aut quarto, sit triticum artificialiter præparatum. Auerrois. v. colliget.

¶Granum tritici, pręcipuus est cibus ad humani corporis nutrimētum: & eius naturaliter simile cōplexioni. Habet em̄ granum tritici proprietatem ab omnibus granis exceptā: q; nutribilius: & laudabilius est: propter similitudinem com

plexionis nostri corporis. Isaac in particularibus dietis.

¶ Triticum tēperamento est vicinū: licet caliditati parū attineat. Est enim oībus granis magis cōueniens: & magis proprium inuenitur. Et sanguis ex eo granis tēperatior existit. Rasis.iij.almansoris.cap.ij.

¶ Triticum oībus granis laudabilius est: & magis tēperantiæ proximū: nisi ꝙ ad calorem declinat parū: ideoq; factū est conuenientius oībus granis & hominū corporib⁹ cōferētius: ac laudabilior cibus. Hali abbas.v.theoricę cap.xv.

¶ Granum frumenti est magis iuuatiuū hominibus omni alio grano: & illud q̄d est ex eo clarum est & firmū: & nō de facili frangitur. est valde nutritiuū & melius & nutribilius alio & illud q̄d est diaphanum: & leue econtrario. Ex sentētia Galeni in libro dietarum.

¶ Tritici recentis & noui nutrimentum paruū existit/& crudum: flegmaticū & inflatiuum: rugitum & dolorem laterib⁹ cōmouet: & in putredinē cito conuertitur. Manifestat autem hoc: ꝙ videmus lumbricorū & cucurbitinorū generationē. suam quoq; supfluam ostēdit humiditatē: scilicet ꝙ impinguet velociter corpus panis factus ex eo. Isaac in particularibus dietis. Sit igitur medium in ætate: quoniā eius humiditas inter multam & paucam est media.

¶ Melior cæteris est panis factus ex farina tritici in hūc modum: vt sit custoditum a malis accidētib⁹ eidem euenire potentibus. Auerrhois.v.Colliget.

¶ Oportet, vt sanitatis conseruator studeat eligere triticum ab extraneis rebus purgatū: quod ex messe sana fuerit collectum: & cui nullum acciderit nocumentum. Auicenna.iij. j.doctri.ij.cap.vij.

¶ Panis habens multū de furfure, non trahit moram in stomacho: & est pauci nutrimēti: & in quo est parum de furfure est econtrario. Et panis quāto mundior tanto magis generat humorem meliorē: tamē est tardi descēsus. Ille vero: qui nō est bene mūdus: & multi furfuris: generat malū humorē:

& est velocis descensus. Et ppterea farina debet esse sufficiē ter & non supflue molita: vt cortices grossi remaneant: & nō possint cum cribrantur cum farina per setaceum transire: & inde mundior, & salubrior sit ipa. Ex sentētia Rasis. xxi. cō tinentis cap. xxxvij.

¶ Panis de simila nutribilior est q̄ alius & eius nutrimētum est melius: sed est tardioris penetrationis: egressionis: & de scēsus. Auicenna in secundo canone cap. cccccLxxvij. Opi nati sunt tamē posteriores medici: q panis ex simila cōposi tus difficilis, & tardæ sit egestionis.

¶ Farina: quę vicina est molliciei: & vicini tēporis: calefacit corpus: ventremq; constipat. Igneam enim naturā ex mo lendini inuolutione adepta est: vnde stomachum calefacit: & egestionis humiditatem exiccat. Quę vero longinqui est tēporis hepar calefacit: & a stomacho eijcitur cito. Quæ ve ro medij est temporis prefatarum est media potestatum. Ta lis enim farina munda / & molita / est illa: quæ comeditur: & in complexione est calida: & humida. Ex sententia Isaac in particularib9 dietis. & Serapionis in cap. de maturatiua me dicina.

¶ Panis: qui ex tritico fit: melior redditur quando multum salis habet: & multū fermenti. ex quibus bene fermentatus citius digeritur: & magis tenuis & subtilior inuenitur. Rasis iij. almansoris cap. iij.

¶ Quando panis conficitur: ponitur de sale conuenienter: & conficitur cum multa aqua ad hoc vt sit spōgiosus: & sit etiam competenter fermentatus. Panis autem azimus est grossus: & viscosus. Eodem modo nō est bon9: qui est mul tum fermentatus: quia transmutatur ad humores putridos propter calorem extraneum generatum in eo: scilicet fermē to. Et debet esse quantitas fermenti & salis moderata: quo niam panis qui fermenti superfluum, salisq; habuit: parum nutrit: & non confortat. Virtus enim salis humiditatem eius exiccat: fermentū autem commixtionē eius rarificat. Auer

rhois.v.colliget cap.de cōplexione cibariorum.

¶Panis coueniens non debet esse sine sale: immo multum salis & fermenti habeat: & coctus sit diligenter. Galenus.v. de regimine sanitatis.

¶Propterea ponitur fermentum in pane ad hoc vt faciat ipsum spongiosum & vt in eo dominetur acritas: & sit facilis ad digerendum: propterea quia corpus aereum leuius est ad permutandum propter suam humiditatem: sicut substantia sicca est dura ad permutandum: & digerendū. Auerrhois.v.colliget.

¶Quia desiccat sal: propter quod & saluātur imputridi, saliti. Consumitur autem et desiccatur humidū ab ipso quod putrefit calido. & in pane igitur consumitur humidum a sale: & exalat extra: propter quod veteres panes leuiores sunt calidis frigidi existentes. In nō salitis autem hoc humidum plus existens facit grauiores ipsos. Aristoteles.xxj.problematum problemate.v. & in commento Consiliator ita ait. Causa huius est quia sal in sui caliditate & siccitate habet de siccitate illa quibus admiscetur: & ideo panes saliti seruantur imputridi: nam per sal consumitur resolutione calidi: & siccatur humidum aqueum: quod natum erat putrescere a calido.

¶Panis paruus & subtilis interiora ignis perforat & humiditatem medullæ exiccat. Vnde parum nutrit: & tarde egreditur: & ventrem constipat: & præcipue, si sit vno vel duobus diebus a coctione longinquus. Magnus etiam panis non laudatur: ꝙ forma panis magna medullæ plus habet: & corticem subtiliorem. & quia medulla grossa est & viscosa & humida: vnde est inflatiua, flegma viscosum generans: propterea parum nutrit: & ad digerendum est durus: humiditatem digestionis excitans: & ventrem soluit. Si autem digeratur plus est nutrimenti. Et ideo mediæ existat quantitatis: & mediæ erit potestatis. Isaac doctrina prima.

¶ Panis in furno coqui debet: nec etiam sit quomodocunq;: sed cum igne cōmensurato. Superexcellens enim clibani calor vituperatur. Auicēna. xiij. tertij cap. xxxix.

¶ Ille panis: qui nō decoquitur bene: est plurimi nutrimenti & similiter parum habens fermēti: sed eius nutrimētū oppilat: pter q̄ illos q plurimi sunt exercitij. & panis de patella est huius generis. Eius nāq; pars interior raro decoquitur. Auicēna secūdo canonis cap. cccccl xxvij.

¶ Azimus panis nimiū nutrit & diutissime digeritur: proprietatem habet oppilationē & vētositatem generādi. Idcirco omnibus naturis incōueniens est: nisi raro eis: qui maximis laborib⁹ exercētes sūt: vt messores & huiusmodi. Isaac doctrina prima.

¶ Panis: qui steterit post decoctionē suam vltra vnū diem suam tēperatam cōplexionem perdit: inquantū est panis: & incipit recipere alterationē: & quāto magis induratur: ei⁹ indigestio multiplicatur: & eius siccitas augetur: quare humores sicci ex ipso procreantur: vnde ipsum comedere prohibeo. Auenzoar primo Thersir cap. j.

¶ Panis siccus & vetus stringit ventrē / quando sumitur solus: & similiter facit panis bis coctus. Serapio. Consimiliter panem recentem & calidū omnes antiqui prohibuere ad sanitatē. de quo dixit Isaac. Panis qui ea die comeditur min⁹ est nutritiuus: velociter digeritur: tarde descēdit: quia extrinsecus infrigidatur & poris clausis & calore recluso interius manet fum⁹: & inde exire nō potest pororum oppilatione: & reuertens inuenit aliam fumositatē: quibus grossities fumositatis & inflationis cōficitur. Et inde durus, & indigestus & inflatiuus stomacho redditur.

¶ Panis calidus facit sitim sua caliditate: & natat ꝓpter suā humiditatē vaporosam: & satiat velociter propter illud: & est tardę descēsionis. Auicēna in secundo canone.

¶ Panis calidus cū ex camino extrahitur omnibus reliquis peior est: quoniā immoratur eius a stomacho descēsus: & si-

tim prouocat. Hali.v.Theoricę.cap.xv.

¶ De pane facto ex alijs granis, q̄ tritici dicit Auerrhois in quinto colliget: q̄ habet illam virtutem: quā habent illa grana: quæ cū omnia ferme illaudabilia sunt: & panis ex eis cōfectus similiter.

¶ Euchimorum cibariorū tritici quidē sunt panes puri elaborati bene & cocti secūdū certitudinem: habētes cōmixtionem: & fermentationē moderatam: & de sale cōsimiliter. Galenus in lib. de euchimia & cacochimia.

¶ Panis ille est melior qui post primū diem vel secundū accipitur: quoniā intus & exteri⁹ frigiditas dominatur: & propterea laudabilis est nutrimēti: quia neq; grossus, neq; viscosus existit. Isaac in prima differentia.

Pars Secunda libri Secundi: quæ est de Carnibus in vniuersum.

¶ De carnibus ex græcorum maxime sententia Cap. vnicum & vniuersale.

Arnes animaliū nō omnes hominē nutriunt: sed aliquæ etiam letales sunt: aliquæ autem non ad nutrimētum modo exhibentur: verūetiam ad adiumentū. Nutrientium quoq; nō eandem omnes habent vim. Omniū igitur eduliorum caro porcina maxime nutriens est: boniq; succi: meliusq; omnibus bene concoquitur. Bubulę autem carnes nutrimentū ipsæ quoq; præbēt nō exiguum: neq; facile aptum: vt distrahatur. sanguis crassior cōuenit geniturae: & si quis natura suapte fuerit paulo magis melancolicus temperamēto capietur aliquo. melācholico affectu hac esca vsus plurimum. affectus autem huiusmodi sūt cancer: elephātiasis: impetigines: scabies: quar-

tana febris: vel quæ suo nomine, græce melancholia: latine atra bilis nominatur. Splen quoq; aliquibus huiusmodi cõtrahitur: quo mali habitus, & aquæ intercutes sæpenumero desæuiunt. Aridior nãq; & calidior prorsus temperamento est bos: vituli autem iuuenes meliores sunt cõcoctu: carnes nãq; temperamento humidiores habent. humidissimũ autem habent temperamẽtum, vel vt nunc loquimur complexionem: pituitosamq; agni: pecudum autem caro redundãtior est: & malum magis gignens succum. Mali quoq; succi est caprarum cum acumine. Hircorum cum acumine pessima: & ad bonum succum gignendum: & ad cõcoctionem. inde arietum: inde taurorum. In his autem omnibus castratis meliores: senes autem pessimæ cõcoctione: & ad bonum succum: & ad nutrimentum producendum. Proinde suum tametsi sunt temperamento humidi: senũ tamẽ venosæ carnes: & duræ: & aridiores: perindeq; carnem habent difficulter concoquibilem. Leporis caro crassioris quidem est sanguinis generans. at nõ malum gignit succum. Boum & pecudum mali succi. Ceruorum & dura: & difficulter cõcoquibilis. Agrestium asinorum: quoniam aliqui ea vescuntur: quemadmodum & cicurum: ac domesticorum: vt inquit Aetius: vescuntur alexandrini: pessimi succi: difficillime cõcoquibilis: & stomachum offendit: & insuper insuauis: sicut etiam equorum: & camelorum. quibus qui vescuntur tam mente q̃ corpore ferini sunt homines: inquit Aetius. Vrsorum etiam carne vescuntur quã perhibent quidam a pestilẽtibus morbis purgare. His deteriores sunt carnes leonum: & pardorũ. Canibus iuuenibus & pinguibus inquit Aetius vescuntur aliqui verum carnes eorum prorsus omnes sunt aridissimæ naturæ: acutumq; nutrimentũ corpori ingerunt & iuxta condiendi modum, vt alia magis, minusq; nutriunt, magis, minusq; concoquuntur. quæcunq; assæ, vel frictæ comeduntur aridius corpori præbent nutrimẽtum: quę vero lixatæ, & conditæ inter has mediæ. Omnes prorsus eli

xæ salubriores sunt pulpæ: q̃ tostæ: & tostæ q̃ frictæ. Magna quoq; differētia in condimentis. Refert enim plurimū quo pacto aliquid condias. Q: si arefacere corpus volueris: aridorum temperamento exhibebis pulpas animalium. calefacere si volueris calidorum. ita si refrigerare: si humectare volueris.

¶Problemata.

¶Cur in ossis corruptione adiacens caro inuenitur squalida: scaturiosa: liuida? quoniam corruptio oritur a membri distemperātia: distemperantia porro corrūpit: & vim distributiuam ostendit. ipsa igitur nequit legitimam & solidam ac rubicundam carnem gignere: siquidem sanguis a natura non transmutatur.

¶Cur ossa: cum sint aridiora: & validiora: inter prolabendum confringuntur: caro autem cum imbecilla & mollis sit: a terra nequaq̃ afficitur? Q: quæ validiora sunt obuiantia: atq; resistentia oppugnanti ex conflictu, & collisione sua inter ipsa inuicem subeunt afflictionem: obtemperantia vero submittentiaq; atq; cedentia propter essentiæ molliciem oppugnanti: ac obnitenti se submittentia: ac obtemperantia: complosionem ac collisionem tegunt: & aduersantur. Idem etiam hominibus euenit & stirpibus ac inanimatis corporibus.

¶Cur alia elixa: alia assa melius edi possint? An q: humidiora non eatenus humectari: sicciora non amplius exiccari oportet. Elixa autem humidiora molliora q; omnia redduntur: quæ vero minus humida sunt: hæc igne confecta sicciora prorsus euadunt.

De Carnibus Ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶Caro omnibus nutrientibus vehementius nutrit corpus

propterea impinguat: & corroborat. Rasis in tertio Almansoris. cap, ix. Et in libro. xxiiij. continentis cap. lxxiiij. Caro: quoties bene digeritur: generat sanguinẽ bonum & cõferentem: & proprie si fuerit de carnibus animaliũ bonorum humorum: ad modum carnis porcinę.

¶ Caro oĩs calida est: & humida: multi nutrimenti: & multũ generans sanguinẽ: & ideo sapientes fuerunt: qui vsum eius inuenerunt. Hali. v. theoricæ cap. xxj.

¶ Quæ carnium malũ habent odorem: sunt sanguinis generatiuę deterioris. Ideoq; nullo modo comedi debẽt. Rasis iij. almansoris cap. ix.

¶ Carnes eritij: vulpis: leporis: & similium naturæ humanę non sunt similes: immo earum nutrimenta sunt pessima: qđ testatur grauitas odoris: & vicinitas fœtoris: & ideo ab hũanis complexionibus sunt discedentes. Isaac in vniuersalibus dietis cap. xiij.

¶ Caro grossa multum laborantibus conueniens est: subtilis autem his, qui prædictis sunt contrarij, conuenit. Rasis vbi supra.

¶ Carnes subtiles, & leuis digestionis sunt: caro hœdi: & perdicum: & turturum non superflue pinguium: & gallinæ. Carnes vero grossę sunt epar: splen: cor: carnes hircorum: & arietum: & similiũ. Auicẽna. xiiij. iij. cap. xxj.

¶ Domestica aĩalia saporosiora: & nutribiliora sunt syluaticis: exceptis capreolis: quia minoris sunt caloris: & maioris humiditatis syluaticis alijs: & ĩde laudabiliores. Antiqui autem dicunt domestica animalia accidentaliter pertinere ad pauca nutrimenta. Syluatica vero accidentaliter pertinere ad multa. domestica enim, & si multum nutriant naturaliter: quia inde a membris cito dissoluuntur, membra semper inaniunt: & alius cibus ad complementum quæritur: & sic paruum nutrimentum requiritur inde. Syluatica vero: & si parum nutriant naturaliter: quia duræ a membris dissoluũtur: & tardæ: sufficiunt tamen membris: vt non pauperen-

tur in cibis quærendis. & inde antiqui nutritiua multum ea dixere. Syluatica ergo animalia ad cōfortandum membra bona sunt: domestica vero ad sanitatem custodiendam. Hęc Isaac.

¶ Syluestriū caro omnium mala est: sanguinem em̄ generat grossum: melācolicūq;. Hali v. theoricę.

¶ Animalia domestica ad syluestrium cōparationē calorē & siccitatem habēt temperatiorē: propter suę quietis & aeris temperiem: proinde sunt nutribiliora, & laudabiliora. Isaac in dietis particularibus.

¶ Quæ dietātur in mōtibus/animalia omnia sicciora, & calidiora sunt cōplexionib⁹. Galenus in lib. de subtilitate die. cap. viij. Et ĩ tertio de alimentis cap. xiij. Caro domesticorū animalium humidior est ea: quæ est syluestrium: & propter humiditatē aeris ĩ quo versantur: & propter desidiosam vitā. quæ autē in montibus defatigātur: & laborant sæpe: & in sicciori aere morātur: propter hoc caro ipsorum est durior: et minus putrescibilis. Alimētum enī syluestrium sine supfluitate est magis/domesticorum. Galenus. iij. de alimentis cap. xiij.

¶ Quę ĩ domib⁹ nutriunt: & incrassant: carnes habēt viscosiores & grossiores ꝑpter multas comestiones: & sui cibi corruptiōes & grossities. vñ duriores sunt ĩ stomacho: & epate: & ad digerēdū tardiores. Si tñ bene digerant nutriūt multū & mēbra cōfortāt: raro tamē cōtingit: vt bene digerant: quoniam vniuersa animalia, quæ inexercitata sunt, superfluitates sunt habentia. Isaac cap. xiij. dietarum vniuersaliū. & in eodem dicit auctoritate Hippocratis. ꝙ sine dubio animalia: quæ in cāpis, & pratis degūt carne sunt leuiora: & faciliora ad digerēdum: plus q̄ ea: quæ in domibus pascuntur. Igitur fugiendę sunt maxime carnes domesticę domi nutritę si humidę fuerint cōplexionis: vt sunt carnes porcoꝝ, auium & colūbarum. Possumus ergo cōcludere: ꝙ animalia domestica pasta in mōtibus & siccis locis sunt mediocria in omni

bus īter syluatica & domestica domi nutrita: ideo carnes eorum cæteris sunt laudabiliores & conuenientiores & perfectiores in custodienda sanitate & confortatione, & in mēbri assimilatione.

¶ Masculina oīa fœmininis sūt calidiora: & minoris humiditatis. Sūt etiā laudabiliora: & digestioni faciliora. Fœminina vero: quia minorē habēt calorē: & hūiditatē maiorē: ad digerēdum sunt tardiora. Isaac in particularibus dietis.

¶ Caro nigri est leuior & suauior & similiter caro masculi. et hoc: quia calidior: & siccior. fœmina autem frigida: & humida. Auicēna in secundo canonis. cap. de carne.

¶ Castrata aīalia inter cōplexionem maris: & fœminæ sunt mediocria in specie sua: ideo actiones eorū / & passiones fœminis sunt vicinātes: quia & si quilibet masculus nascatur: nobilissima tamen mēbra, quæ naturalis caloris sunt fundamēta, amisit. Inde calor deficit. Isaac ca. xiiij. vniuersalium dietarū. Sciendū tamē est: q̄ hæc dicta / de castratis quadrupedū maxime sunt intelligēda. dicēte Isaac in particularibꝰ dietis volatilia castrata omnibus animalibus ambulātibus sunt vtiliora. Necnon galli castrati volatilibus oībus conuenientiores. cū laudabiliꝰ nutrimētū & perfectū generēt sanguinē. De ouibus: & capris: vel hircis castratis in sequētibus dicetur. in presentiarum nihil dicere volumus.

¶ Lactātium carnes sunt humidiores: & a stomacho lubriciores: vētris solubiliores: sanguinē flegmaticū & multā superfluitatē generātes: nisi siccę sint naturaliter sicut bouinæ: caprinę. quarū nutrimēta sunt cæteris laudabiliora: & maxime bonum lac suggētia. Et si animalia lactantia naturaliter fuerint humida: sunt pessima: quia humiditas naturalis, et humiditas ętatis in eodem se colligūt: & inde fiunt grossa: et viscosa: & ad digerēdum dura: & corruptū nutrimētum facientia. Et cum humidæ sint complexionis flegmaticos generāt humores: & calidos fumos: & corruptos. Et inde est q̄ lactātia porcina, & agnina sunt pessima: sed plus porcina ex

naturalis caloris paruitate:& viscositatis & humiditatis dominio:& ideo sunt fugiēda. Isaac ī vniuersalib⁹ die.ca.xiiij.

¶Carnes iuniorū animaliū digestibiles sunt:preter q̄ si post q̄ nata fuerint,mox comedātur. Superfluitatibus em̄ plenę sunt oēs hæ. Et maxime eorū:q̄ humidiores habent natura carnes:sicut agnorū:& porcorū. Hœdorū vero:& vitulorū: quæ sicciora sunt animalia:multo sunt meliores:& ad digestionē:& ad nutritionē. Galenus in lib. de Euchimia & cacochimia.& in tertio de alimētis capi.xiiij.ait. Caro quidē humidissima est post parturitionē. Et in lib. de dissolutione cōtinua,sic quoq; dixit. Omne qđ ex animalibus siccis paruū velocius digeritur:q̄ magnū:& ideo caro vituli velocius digeritur:q̄ caro bouis:& hędi:& aīalis agni velocius digerun tur carnes:q̄ caro antiquorum:& q̄ caprina. Et omne qđ est ex animalib⁹ huiusmodi:magis & velocius digeritur:q̄ anteq̄ durescant. eorum vero : quæ humida sunt : econuerso. Et ideo animalis ex pecude velocius digeritur:q̄ agnus. Et caro omnis animalis,qđ est in augmento & cremento, velocius digeritur:q̄ eius qđ inueteratum est:& antiquum. Et dixit secundo de complexionibus cap.ij.ꝙ caro animalis cū nascitur sit insipida propter multitudinem humiditatum in ea:& proprie quæ humida natura est.

¶Non debet comedi caro morticina:neq; macilenta valde nec etiam caro illius:qđ natum est in minori tempore vnius mēsis. Rasis.xxiij.continentis cap.ccviij.

¶Animalium decrepitorum:& impinguatorum caro mala est:nec est in comestione eius vtilitas. Quæ autem media reperitur:mediocris existit. Rasis in Almansore libro tertio cap.ix.

¶Omnium animalium fugienda sunt vetera:& nouiter nata. Nam hęc quidē duriora sunt:& indigestibiliora:illa vero quia vltra q̄ oportet humida:& superfluitatem generantia: & maxime,quæcunq; animalium sunt humida:sicut oues. Galenus.ij.terapenticę.cap.ij.

¶Pinguissima compositio, est indigestibilis: cito de stomacho descendens: ventrem humectat: velociter in corruptionem cōuertitur: flegmatis viscosi est generatiua: & magis si sit de humidis animalibꝰ: vt sunt porci: & pecudes. Isaac in particularibus dietis.

¶Carnes animalium macilētorum: & prouectorū sunt pessimæ. Galenus. iij. de alimētis. Ex quibus manifestum est: ꝙ caro macrorū animalium nō sit comedēda: minusq; etiā caro pinguium ex arte & studiose impīguatorum. Quoniā crassissima animalia similiter sunt pessima: cū pinguedinis proprietas stomacho/& digestioni sit nociua: vt ĩquit Isaac in vniuersalibus dietis. cap. xiiij.

¶Caro pinguis lenit ventrem cum paucitate sui nutrimenti: & velocitate suæ cōuersionis ad fumositatem, & cholerā: et egeritur velociter. Auicēna in cano. ij.

¶Via tutior: & securior est: vt relictis extremis pinguissima scilicet & macerrima, carnē mediocrē comedamꝰ: quia quæ animalium inter grassitiem, & maciem sunt media: in natura suæ actionis & passionis sunt mediocria. Isaac in lib. vniuersalium dietarum. cap. xiiij.

¶Caro quę inter pinguedinē, & maciem existit sanguinem generat temperatum. Et caro rubea sine pīguedine maioris est nutrimēti: q̄ quæ est cum pinguedine: & pauciores generat superfluitates: & stomachum plus corroborat. Rasis tertio Almāsoris cap. xj. Sit itaq; caro faciēs ad sanitatem nō macra: neq; pīguis: sed de carnoso: iuuene: & satis pīgui naturaliter aīali: & nō in domo incrassati superabundanter. Et presertim: si illud animal humidę fuerit complexionis.

¶Antiqui: & maxime Ruffus ꝑcepit: vt carnes macrę nullam pinguedinē habētes nō accipiātur: nisi elixę: vel ĩ iuscu lo coctæ: quatenus ab ipsa aqua fiant humidę. vnde suę siccitates temperentur. Et si cum sale & aqua carnes elixantur ex aqua humectātur: & tenerātur: & facile digeruntur. Isaac auctoritate Ruffi.

¶ Caro pinguis nō debet comedi: nisi assata cum multo sale: & super carbones ignis: vt plurima sua humiditas queat exiccari. Si tamē multum pinguis nō esset, minori foco coquināda est. Idem Isaac vbi supra.

¶ Caro super prunas assata multū nutrit: corpus nāq; corroborat: atq; velociter nutrit: tarde tamen atq; vix vnq̄ tota omnino digerit. caro autem quæ in patellis posita in furno coquitur mala est: parum eñ nutrit. Rasis.iij. Almansoris cap.xij. Cui tamen non videtur assentire Isaac in vniuersalibus dietis cap.xix. cum inquit. Focus panificij: & assandi mollior: & quietior: & sine flāma ī calore temperatus bonus erit: ne ad exteriora corpora pręualeat: & suā humiditatē cōsumat: dura, & sicca faciat anteq̄ interiora sint cocta: quēadmodū focus carbonū facit. Cuius magis videtur adhærendū opinioni: cū Almāsor in loco pręallegato sic dicat. Caro in veru assata, grossa est: & multum dat nutrimētum: quę nō digeritur: nisi cū stomachum īuenit robustum: ac calidum. Q đ ex alia causa non videtur cōtingere: nisi quia īterius nō sit cocta sufficienter: vt Isaac dixerat supra.

¶ Assatura carnis: quæ fit super prunas: si digeritur, nutrit multū: & bene & plurimū restaurat. Auicē.iiij.j.cap.xx. Et ī vij.iiij.tractatu.iiij.cap.ij.ait. Assata de carnibus propter illud qđ retinetur in eis de virtute carnis generāt carnem durā Decoctum autem ex carnib⁹/scilicet elixum generat mollitiem: & teneritatē/nō firmā. Ex iam dictis sic cōcludimus. Qꝛ sicca caro debet elixari: crassa vero assari: nulla autē frixari debet: quoniam caro ad pinguedinē frixa, fastidium facit: atq; de stomacho tarde descendit.

¶ Assata caro calida est: in humido tēperata, & sicco: plurimi nutrimēti: digestionē tardat: naturā angustat, maximeq; macros: eorū vero, qui pingues sunt, minus vētrem retinet. laborātibus, & exercitij viris vtilis est: & cuius cōplexio humida. Hali.v.theoricę cap.xxiiij.

¶ Caro: quæcūq; caro sit assata: nō cooperiaꝶ submergēdo

immo dimittatur discooperta donec euaporet: nam cū submergēdo cooperitur: fit venenum: qđ ad plurima perducit accidentia: vno aut duobus diebus: & quandoq; interficit. Auicenna. vj. iiij. tractatu. ij. capi. xj. & hoc idem sentit Rasis lib. viij. Almāsoris. cap. xxvij.

¶ Omnia salsa & pręcipue de carnibus animalium siue syluestrium: siue aquosorum: vel domesticorum sanguinē melācholicum generant. Galenus. iij. interiorum. cap. vij.

¶ Salita caro q̄uis in principio fuerit humida: tamen facta est desiccatiua: vehemētiorē habēs exiccationē q̄ omnis caro: & propterea eius nutrimētum est paruum. Et pręter hoc ꝙ est paruum: est etiā prauum. Auicēna. ij. canonis ca. cvj. Dicente eodem in. ij. j. doctri. ij. cap. xv. Caro salsa est grossi nutrimenti: & pauci: & mali chimi.

¶ Caro salita modici nutrimenti est: quia sol dispergit humiditatem eius: constipat ventrē: & proprie si infunditur in aceto. Rasis. xxiij. continentis. cap. ccviij.

¶ Tractatus secundus partis secundę: plura continēs capitula: de carnibus in particulari.

¶ De carne hœdina cū proprietatibus eius: & iuuamentis. Cap. I.

Oedinę carnes concoctu faciles: & temperatę: gignunt sanguinem tenuem, et humidum: calidas & aridas iuuāt complexiones. Meliores erūt: & succi melioris: qui nō admodū sunt iuuenes: neq; adeo maiores: q̄ par est. Nam qui sex excedunt menses: iā non hœdi: sed capræ habendę sunt: quiq; rufi, & cęsij alijs meliores. At offendunt in cholicis affectionibus. Tradunt quidam pulmonem māsum auertere ebrietatem.

¶De hœdis collectiones.

¶Caro hœdina est frigida,& humida:sed in ea odor existit Et ideo comedi debēt hœdi non magni:& apti sunt ad salutis custodiam. Rasis lib.iiij.suorū amphorismoꝝ. Et in lib. xxiij.continentis capi.ccviij.sic quoqꝫ dixit. Caro hœdina confert habenti naturam calidam, & siccam ex humiditate lactis:& generat sanguinem bonum:& melior est mediocris in ætate cum proprietatem cōfert habēti calidam cōplexionē,& siccam:& est minoris caliditatis carne agni annotici:& maioris humiditatis dum fuerit lactens : & valet ad calidas personas:& bonum nutrimentum pręstat.

¶Caro hœdulina lactētium est temperata:nullam in se habēs malitię admixtionē. Quæ licet tēperatum generet sanguinem:laborātibus tamen non congruit. Sanguis quoqꝫ qui ex ea generatur inter subtilem,& grossum : ac inter calidum,& frigidum existit:cum sua tamē temperie videtur ad frigidum & humidum declinare. Isaac in vniuersalibus dietis cap.xiiij.

¶Oportet, vt sanitatis cōseruator studeat, vt cibus eius sit talis:quales sunt carnes hœdorū:& vitulorū lactētium paruorū:& agnorū animalium. Auicēna.iij.j.doctri.ij.cap.vij.

¶Hœdulorum caro quæqꝫ generat sanguinem bonū:quoniam eius complexio minoris est caloris:& minoris humiditatis q̄ agnorum:scilicet quādo nō lactens fuerit:& in humido est temperata,& sicco:citę digestionis:& temperatum generat sanguinem in subtilitate & grossitie. Hali.v.theoricę cap.xxj.

¶Hœdulina lactentia sunt cōuenientia malas habentibus complexiones:propter temperiem:quam habent.sunt etiā cōmoda ęgritudinem exeuntibus. vitulinę autem non similiter. Quem enim generant sanguinem grossiorem faciunt. quia boues grossiores & humidiores sunt naturaliter. Isaac in lib. vniuersalium dietarum cap.xiiij.

¶Et post carnis gallinę bonitatē iuuenis:melior ex ambula

tiuis est caro hœdi. Sunt enim carnes hœdulinæ meliores vitulinis: quia generant meliores humores. Auerrhois.v. colliget.

¶De Agnina carne. Cap.II.

Gnina caro mediocriter calida redundantem habet humiditatem:& ob hoc humidioris cōplexionis homines offendit: aridioribus congruit: quātoq; iunior, tanto facilius concoquitur: at tanto humidior. ac in cæteris idem comperias animantibus. Humidiora enim quo magis iuuenilia.

De agnina carne Collectiones.

¶Caro agnorum humida est:& viscosa:& bleuosa:& p cōsequēs non videtur facere ad salutis cōseruationem. Galen⁹ in lib. de Euchimia & cacochimia. cap. iiij.

¶Agnorum caro maioris est humiditatis,& caloris: q̃ caro porci: ac flegma generat. omninoq; fœminina caro sanguinem generat malum. Hali. v. theoricę. cap. xxj.

¶Pessimitas agnorum lactētium vel ouium vetularum fit propter humiditatis,& viscositatis copiam: & superfluitatē flegmatis: vñ comestę priusq̃ digestæ sint e stomacho egrediuntur. Adolescentes vero pecudes licet malignitati pertineant: ætatis tamē siccitas humidam earum temperat complexionem: vnde sunt laudabiles digestioniq; faciles:& bonum chimum generantes. Isaac in dietis particularibus.

¶Caro agni annotici calida est: conferens calidis personis & siccæ complexionis:& cum sua proprietate cōfert in cholera nigra. Et generat sanguinem laudabilem: non humidū neq; siccum:& proprie castratorum annoticorum caro. Rasis. xxiij. continentis. capi. ccviij.& infra etiam dixit. Caro omnium animalium ambulantium non est in nutrimento & digestione melior carne agni annotici: quia caro ipsius est minoris humiditatis carne agnorum paruorum.

¶Caro animalis agni est multi nutrimenti:& spissi:& boni chimi. Auicenna secunda primi doctrina. ij. cap. xv.

¶Conueniens est dicere: q carnes agnorum sunt post bonitatem carnium hœdorum. Et sic cẽsit Rasis cum inquit. Q đ mihi videtur de agnis est: quia sunt multarum supfluitatum: excepto q in terris calidis recipiunt tẽperiem ꝓpter calorem. & q sit verũ: est quia videmus, q pili agnorũ stantium in terris meridionalibus sunt tortuosi: sicci: & curti.

¶De Carnibus vitulinis. Cap.III.

Itulinæ carnes/ affinitatem cum humano corpore habere perhibẽtur: prosunt siccis natura: nõ habent quã habent agninæ carnes superfluã humiditatem: nec frigiditatem, & siccitatẽ: quã habent carnes bouinę veteres: vitulorũ enim carnes sunt odorifetę: & in hoc meliores sunt carnibus hędinis: quia in hędinis carnibus manifestatur quędã muscilago in eorũ decoctione.

¶De Carnibus vitulinis Collectiones.

¶Vitulinæ carnes: & si sint laudabiles: nõ tamen conueniũt exeuntibus ęgritudines: cum membra eorum in digerendo grossum deficiant. Isaac in vniuersalibus dietis cap. xiiij. In particularibus etiam sic ait. Aegritudinẽ exeũtibus licet caro vituli non noceat ad digerendum: tamen est grauis propter defectionẽ virtutis eorum.

¶Caro vitulorum generat nutrimentũ competens: & proprie si digeritur. Rasis. xxiij. continentis. Et ideo caro vitulina ab auctorib⁹ nostris satis cõmendatur. In duplici tamẽ reperitur differẽtia: quædã scilicet est lactens: & quædã minime: & grandioris ætatis. vtraq; tamẽ ad sanitatẽ approbata: licet ex ęgritudine resurgẽtibus, vt hœdina, nõ cõueniat.

¶Bos lactens laudabile generat nutrimentum: facilis est digestioni: quia calor, & humiditas eius in quãtitate multa est propter vuluæ vicinitatem & lactis bibitionẽ. Iccirco bonũ generat sanguinẽ: & choleram etiã rubeam a stomacho expellit: maxime si comedentibus naturalis calor dominetur. Isaac in particularibus dietis.

¶Vitulorum caro mediocriter nutrit: & ab ea generatus san

guis est laudabilis: hocq; ideo quoniam bouis cõplexio calida est: & animalis paruę ætatis cõplexio humida: caroq; vituli natura sicca cum ętatis humiditate cõplexionem temperat in humido & sicco: ideoq; cibus est laudabilis. sic quoq; omnis complexionis siccæ animalis caro paruorum ætate melior est: q̃ magnorum: propter eorum humiditatem cõplexionis. Caro itaq; vitulorum, & animalium agnorũ cõpetens est his: qui moderate exercentur. Caro autem vituli non lactentis est etiã bona & laudata licet durior sit ad digerendũ: cũ grossior & siccior existat. Hali. v. theoricę cap. xxj.
¶ Masculus bos lactens melior & laudabilior est nõ lactente: quia humiditas lactis cõplexionem suam tẽperat. Isaac in vniuersalibus dietis cap. xiiij.

¶ De carne porcina. Cap. IIII.

Orcina caro boni succi: & annicula concoctu facilis: humano corpori consimilis. Ferũtur nãq; quidam necessitate vrgente quãdoq; humana carne pasti narrasse porcinæ carni videri persimilẽ. Est autem plus omnibus edulijs nutriens. Nam nisi admodum temperata fuerit porcina caro cibum improbum (pascitur nãq; quibusuis fœdissimis) in optimã non cõmutauerit carnem: quẽadmodum humana corpora si fuerint temperata ab improborum humorum cibis non offenduntur: ac licet post oblanguescant: transmutant tamen postea in boni humoris naturam homines. Confestim nãq; obstruunt: & redũdantem faciunt pituitam: gignuntq; humorem glutinosum: quæ si affatim concoquantur: optimũ probatissimũq; faciunt nutrimẽtum. magis autem si ficubus aridis porcus nutriatur. Nam ita plurimũ suauitatis, & boni habere succi perhibetur. eius pulmo impactus pedũ hulceribus, quæ ex calceorum pressura obuenerunt, plurimũ conferre traditur. Iecur cum vino sumptum aduersum virulẽtos morsus vtile est. pedes probati: boniq; succi perhibentur: concoctu faciles: & perinde vtiles meliuscule ex morbo habentibus: &

Galeni sententia tertiana febri languentibus vtiles: ꝙ flauã extinguant bilem. Fel arefactum sanguinis fluori medetur. Adeps cũ cumino & aqua ammixta podagricos iuuat. Recentes editi porculi humidi sunt & redundãtes: nec tam boni succi: ideo ne quidem eis vescẽdum: sicut ne quidẽ veteribus. Illud præstans in hac carne ferina: ꝙ nihil redundans, nihil glutinosum gignat.

¶ De Porcina carne
Collectiones.

¶ Carnes porcellorum & agnorum sunt humidiores reliquis carnibus: propter quã causam caro ipsorum nõ in omni ætate sed tantum cum in sua potiori caliditate naturali scilicet in iuuentute fuerit, comedenda est. Galenus in secũdo de complexionibus cap.ij.

¶ Pecudes sunt porcis minus humidæ quia caro porcina cæteris omnibus animalib⁹ est frigidior: & humidior: & maxime domestica: quia syluestris porcina caro ad domesticæ comparationem calida est: & sicca: vnde minoris est nutrimenti. Isaac in particularibus dietis. Et in cap.xiiij. vniuersalium dietarum sic etiam ait. Caro iuuenis porci id est nouiter editi fugiẽda est: quia ei⁹ siccitati dominatᷓ humiditas. Et infra dixit. Concordant antiqui in hoc ꝙ nulla animalia ambulantia, & corporis humani nutritiua porcinis sint frigidiora.

¶ Nutribilissimũ omnium cibariorum est porcina caro: sed non facile digestibilis: & humoris grossi: & viscosi generatiua. habet tamen plurimas laudes non paucioraq; iuuamenta. Galenus primo Terapenticę cap.vj.

¶ Melior carnium caro est porcina & est naturalior hominibus q̃ alia caro animaliũ ambulantiũ: & experientia hoc docet. Auerrhois.v.Colliget.

¶ Et quadrupedũ quidẽ carnis laudabilior est porcina. In calore enim & humiditate tẽperata est: eiusq; cibus plurim⁹: & sanguis ab ea generatus, multus: & melior est omnium

ſanguine carniũ quẽ generant. eſt nãq; corpori magis cõueniens hominis & illi cõferẽtior. Hali. v. theoricę cap. xxj.

¶ Quoniam quidam humanam comederũt carnem tanq̃ porcinam: nec dubitauerunt in aliquo: nec inter eas diſcreuerunt: aut in odore: aut in ſapore: & hoc ſignum nobis eſt ipſam plurimum corpori conuenire humano. porcelli autem caro plurimæ eſt humiditatis & flegma generat. Ex Galeni ſententia.

¶ Caro enim porci ſylueſtris: & domeſtici ſecundũ ꝙ dicit, eſt velocis digeſtionis: & fortis nutrimẽti: viſcoſi: & groſſi. Auicenna in ſecundo canonis cap. cxlvij. Ait enim ſecundum ꝙ dicitur: quia ipſe non comedebat ex eis cũ in ſua lege eſſent prohibitæ.

¶ Quãdo carnes animaliũ bene digerũtur: ſunt optimi ſanguinis generatiuæ: & magis in animalib⁹ boni chimi: quale eſt genus porcorũ. Galenus. iij. de alimentis cap. j.

¶ Genus omniũ volatiliũ auium paucioris nutrimẽti eſt: ſi cõparẽtur generi peditantiũ: & maxime porcorũ: quorũ carne nullũ animaliũ amplioris nutrimẽti ſumere habebis. Galenus in tertio de alimentis cap. xviii.

¶ Chriſtiani dicunt: & qui eos imitantur: ꝙ melior caro ſylueſtris/eſt caro porci ſylueſtris: nã cũ hoc eſt leuior carnibus domeſtici: eſt fortis nutrimẽti: & plurimi: & velocis digeſtionis: & eſt melior: q̃ eſſe poſſit in hyeme ſcilicet: ꝓpterea quia in ipſo digeſtiua eſt fortior. Auicẽna in ſecũdo canonis.

¶ Caro caſtratorũ, tam ouium q̃ caprinorũ laudabilis eſt: quia humectat: & eſt dulcis: & modicę caliditatis: ſed ſi ſeneſcat animal: caro eius mala erit: generat eñ cholerã nigram & ſanguinẽ groſſum. Raſis lib. xxiiij. continentis.

¶ Poſt carnẽ hœdi & quaſdã laudabiles carnes quas enumerant auctores: eſt caro Arietũ. Auerrhois. v. colliget. Galenus tamen abominatur carnes Arietũ: vt ſibi imponit Auerrhois. In tertio de alimẽtis cap. j. Gal. ſic ſcribit. Caro caſtratorũ eſt melior ouiũ & caprarũ carne: antiquior autem peſſi-

ma. Castrati quoq; ex hircis facti si iuuenes sint consimiliter approbantur.

¶De Bobus. Cap.V.

A Bobus eo vsq; manus abstinuisse veteres cõperti sunt: vt capite sanxerint: si quis occidisset: aut saltem in exiliũ ageretur: tãq̃ colono suo interẽpto: qđ innumeri, tã greci, q̃ latini meminerũt authores. inde vergili⁹. Et ante Impia q̃ cęsis gens est epulata iuuẽcis. Inde actos in discrimina multa vlyssis socios videri poetæ volũt qꝛ boues arãtes occiderint: quos solis dicũt. tradũtur vero atheniẽses primi vesci cœpisse bobus: Timeum secuti. Caro eius in sui cõplexione frigida est: & arida: nec mirandũ est: cũ sit de numero magnorũ aĩaliũ terrestrium.

¶De malitia bouinę carnis, ac vaccinę, Collectiones.

¶Bouina caro in cõparatione carnis pecudum, & porcorũ siccissima est: & siccior ipsa carne caprina. Auerrhois quinto colliget.

¶Caro bouina sanguinẽ generat grossum: turbidũ: & melancholicũ: multũq; nutrimẽtum inobediens digestioni: tardeq; de stomacho eijcitur: & a mẽbris difficulter dissoluitur: & ventrẽ cõstipat. Et si ea vescẽtes sint, melancholici cõplexiones eorũ corrũpẽtur: & hiposarcam incident: & nõnunq̃ nascetur in eis scabies: impetigo: elephãtia: lepra: cancer: & serpigo: secũdũ complexionem, quã præparatã his morbis inuenit. Isaac in dietis particularibus.

¶Antiqui boues, & panis furfuraceus sũt generãtes melãcholiam. Si tamẽ boues antiqui nõ fuerint: sed iuuenes aut in prĩcipio senectutis existẽtes: eorũ caro multũ (licet nõ bonũ) ꝓbet nutrimẽtũ. Auicẽna in textu cõmẽti. c. iij. cãticorꝫ.

¶Bouinę carnes alimentũ quidem & ipsę dant corpori non paucũ: neq; facile euaporabile: sanguinẽ tamẽ generãt grossiorem q̃ conueniat, & siquis natura fuerit melancholicus in cõplexione: capietur aliqua passione melãcholica ex vsu earum. Galenus in primo de Alimentis cap. j.

¶ Caro vaccina plurimi est nutrimenti: grossa: melãcholica generans ægritudines melãcholicas. & generat lepram: elephãtiam: & varices: & ipsa sicut & reliquæ carnes grossæ: & malæ: facit euenire alienationẽ ꝓpter exiccationẽ earũ: & febres quartanas. Auicẽna in secũdo canonis cap. ccxlvj.

¶ De carnibus leporis cuniculorum & vulpis. Cap. VI.

LEporis caro volentibus arefacere corpus admodum vtilis perhibetur. Aridioribus autem complexionibus inutilis: sanguinem gignit crassiorem: & melancholicũ: vẽtrem cohibet: & vrinam aduertit: cum bene concoquitur nutrit. At cõtra obstructionem iecori & lieni adducit. offendit pulmonẽ: & vigilãtiam facit. Coagulum porro leporis vtile stranguriis, & vomitibus: morsusq; virulentos curat sumptũ: post mẽstruorum purgationẽ partum impedit. Tradunt quidam fœminæ pudenda cõtrita a muliere cũ vino pota ad partum adducere: si statim cum potionem eam sumpserit, viro copuletur. cerebrum eiusdem assum aduersum tremores prodest. Carnes vulpis nutrimẽta sunt mala: quod testatur grauitas odoris & fœtoris. Cuniculorum vero carnes facilius videntur alere q̃ leporinæ.

¶ De carnibus leporis cuniculorũ & vulpis Collectiones.

¶ Leporum caro ad siccatiuã dietam est idonea: ad eam autem, quę nũc pręiacet nõ valde vtilis: grossum em̃ sufficiẽter sanguinẽ generat. Galen⁹ in lib. de subtiliãte dieta cap. viij.

¶ Carnes vulpis: & leporis: & similium naturæ humanę nõ sunt similes: immo earum nutrimẽta sunt pessima: qđ testatur grauitas odoris & vicinitas fœtoris. Isaac dietarum vniuersalium cap. xii.

¶ Rasis tertio Almansoris cap. x. loquens de carnibus syluestrium dixit. Omnes istę carnes sanguinem generant melancholicũ. Leporina vero caro hoc pręcipue operatur: ipsa

enim plꝰ alijs melãcholię generatiua existit. Et ideo est illaudabilis & minime manducanda: ex eo ꝙ sanguinis melancholici, & grossi sit generatiua.

❡ De cuniculis dicendum est: ꝙ parui sint lepores: sub terra (vnde nomen acceperunt) magna ex parte degentes: melius tamen eorum caro ac facilius videtur alere q̃ leporina: quæ quidem, cũ frigidę, & siccę naturæ sit: ob eam rem melãcholiam facit. de quibꝰ apud antiquos nihil aliud hactenus reperi nisi quod scripsit Galenus. iij. de Alimentis cap. j. cũ ait. Non igitur adhuc indigebo sermonibꝰ prolixis ad pertractandum secundum vnãquãq; gentem quæ in locis illis omnia animalia. sicut in Iberia quidem ꝙ lepusculus simile animal quod vocãt cuniculum &c. Et post pauca subiunxit. Quæcunq; enim bene cibata talium animaliũ sunt: & manifeste pinguia: meliora sunt. hæc em̃ experiẽtia discutiuntur. Hæc ipse.

❡ Canum autẽ & vulpiũ carnẽ ego quidẽ nunq̃ gustaui: eo ꝙ nũq̃ indigui esu earũ: neq; in asia: neq; in Alemãnia: neq; etiã secundũ italiã: audio hæc comedi: sed coniecturo similẽ eis virtutẽ eẽ ei: quę leporũ: sunt em̃ similiter sicca cõplexione: & vulpis, & canis. Galenus in lib. de subtiliante dieta.

❡ De Ceruina carne & Capreoli. Cap. VII.

Eruina caro mali succi: & cõcoctu difficilis: & atrã bilem gignit. Cauẽdum cũ serpẽtes, viperasq; comedũt: quoniã tum cerui natura docẽte sitim tolerant ingentẽ: & ab ea exæstuant: tum nãq; venenum fit ea caro: quare tutius hyberno tẽpore in cibũ venit & facilius concoquitur: quæ tum etiam crassum humorem gignit: obstruitq; iecur: & lienẽ. Fertur iugiter & immoderate mãsa tremores corporis gignere. Cerui medulla, & adeps dura carcinomata lenit imposita. Cornu ipsiꝰ frigidũ, & aridum: eo suffimine serpentes fugari perhibẽtur: valentq; aduersũ strãgurias & oppilatiões: & lũbricos. At pulmo lędit. Sãguis ceruinꝰ arefactus, & tritus aduersum morsus letales

valet: & ex vino potus aduersum viperæ morsum prodest.

¶Capreoli seu dorcadis caro plus reliquis carnibus agresti bus humoris boni habet: affinitatēq; cum humano corpore habere perhibetur. prodest humidis, ac redūdantibus corporibus: necnō aduersum cholicas & comitiales affectiōes. At ventrē astringunt: ariditatemq; inuehunt neruis.

¶De Ceruina carne & capreoli Collectiones.

¶Syluestrium caro omnium mala est: sanguinem enim generat grossum: melāncholicūq;: & quę min⁹ mala est, capreolina: post quā est leporis caro. ceruorū vero & asinorū syluestrium arietumq; montanorū oīs mala est. Hali. v. theoricæ.

¶Prope asinos sunt cerui: vnde ab eorum esu abstinēdum est. Galenus in lib. de subtiliante dieta cap. viij. Et huius rationem assignat tertio de Alimentis cap. j. cum ait. Mali autem chimi his nihil minus est: & quæ ceruorum: & dura: & indigestibilis.

¶Ceruina caro melancholica est: & dura ad digerēdum: sed tamē diuersa est secundū ætates, & complexiones eius. sunt enim lactētes cæteris laudabiliores: & vtiliores: secūdo adolescentes. Iuuenes vero sunt his duriores. decrepiti autē omnium pessimi. iuuenes autē si fuerint castrati meliores erūt: quoniam calor eorum & siccitas temperatur. Isaac in vniuersalibus dietis.

¶Syluestria animalia nō saporita sunt: sicut domestica: pręter capreolos: qui cū sint syluatici sunt saporosiores & laudabiliores, & nutribiliores. Ex nimio enim suo motu & labore subtiliatur eorum sanguis: corpus rarificatur: pori aperiuntur: & humores, qui sunt iam grauitatis odoris, dissoluūtur. Isaac in vniuersalibus dietis. cap. xiij. Et post aliqua subiunxit. Domestica sunt saporosiora, & nutribiliora syluaticis exceptis capreolis.

¶Caro gazel, id est capreoli inter syluestres carnes melior habetur: sanguis quoq; ex ea generatus paucas efficit su=

perfluitates: qui cum ſiccus ſit, melancholiæ attinet. Raſis iij. Almāſoris capi.ix. Ex cui⁹ dicti calce elicere poſſumus: ꝙ & ſi ipa inter ſylueſtres laudabilior exiſtat: nō tñ abſolute laudāda ſit: & comēdāda: cū ſanguinē ſatis melācholicū generet: quēadmodum & reliquę ſyluaticę: licet non tantum.

¶ Caro ſylueſtris melior eſt q̄ caro gazel cū declinatiōe ſua ad melācholiam. Et propterea elixabimus ipſam & cum humidis condiemus. Auicenna in.ij.canonis.

¶ Caro dāmina generat ſanguinem proximū ſanguini melācholico: tamē laudabilior eſt carne vaccina, & ceruina. Raſis in.xxiij.cōtinētis cap.vcciij. Dicemus cum eo ꝙ dāma cum capreolis fere in qualitatibus cōuenit. bonum nāq; alimētum eius caro veſcentibus preſtat: modici recrementi eſt ſanguinem tamen ad atram bilem id eſt ad melācholiā quoquo modo tendentem efficit.

¶ De carnibus hericij terreſtris: vrſi: cameli: & reliquorum taliū animaliū.

Cap.VIII.

VRſorum caro quoniam aliqui ea veſcuntur: quēadmodū & hericij peſſimi ſucci eſt: difficillime cōcoquibilis: & ſtomachū offendit: & inſuper inſuauis. ipſam perhibent quidam a peſtilētibus morbis purgare. Hericijs & Camelis iuuenibus & pinguibus veſcūtur aliqui. His deteriores ſunt carnes leonum & pardorū. verum carnes eorum prorſus omnes ſunt malę naturę: acutūq; nutrimentum corpori ingerunt: & iuxta condiendi modum vt alia, magis/minuſq; nutriunt.

¶ De carnibus cameli: vrſi: hericij terreſtris Collectiones.

¶ Caro hericij confert ptiſi: lepre: & ſpaſmo: & dolori renū: præcipue ſi ſiccatur: & bibitur. Et herici⁹ ſylueſter mirabilis valde ad diſſoluendum ſcrofulas: nodulas: & neruos: & cinis eius valet infantibus valde: ne mingāt in lecto: ita ꝙ frequens comeſtio ipſius generat difficultatem mingendi. Ra

ſis.xxiij.continentis cap.vcxc.

¶ Caro hericij cũ humanę naturę nõ ſit ſimilis eius nutrimẽtum eſt peſſimum. Et propterea via nutrientis non accipiatur: licet quãdoq; ipſum loco medicinæ comedamus. Iſaac in vniuerſalibus dietis cap.xiij. Et in particularib⁹ dietis dixit. Caro hericij vim habet diſſoluentem: & deſiccantem: et proprie ſtomachũ confortat: vẽtrem ſoluit: vrinam prouocat. vtilis quoq; ſit eis qui elephantico ſunt parati.

¶ Caro camelina vehementer exiſtens calida melãcholiam generat. Vrſina vero caro eſt viſcoſiſſima: digeſtioni inobediens: peſſimũq; dat nutrimentum: vnde plus pertinet medicinę, q̃ cibo. Raſis.iij. Almãſoris cap.ix.

¶ Tractatus tertius Partis ſecundæ Libri ſecundi.

¶ De Carne volucrum. Cap.I.

GEnus cũctarum volucrum minus nutrit ſi cõparetur generi pedeſtrium: precipue ſuillo. At facili⁹ caro volucrum concoquitur: pręcipue perdicis, & phaſidis: atagenis, & columbę: gallinæ, et capi. paulo durior paſſerũ: magis ſturnorum: contra merularum, turdorũq;. ſunt qui putẽt turturis: & phaſidis. omnes putant palumbis: gallinarum & phaſidum: ſeu phaſianos libet appellare. ſunt eiuſdem generis tam concoctione: q̃ nutrimento. duriores his, difficilioreſq; concoctu: & pulpa denſiore pauones: ſeu pauos velis dicere. Cõmune autẽ in cunctis volucribus: queadmodum in cæteris quadrupedibus noſſe ætatem: q̇ pubeſcentium multo melior ſit caro inde eorum quæ ætate ſuccedunt: improbatiſſima certe vetuſtiſſimorum animalium: & ætate tenerrimorum. Nam in

prima ætate flaccefcens:& humida:& redundãs:facileq̧3 vẽ=trem fubit:maxime vero fenum:dura:& arida:& neruofa:et ob hoc ad concoquendum improbior. Hæc in vniuerfum de omnibus dicta fint animalibus.non exigua eft differẽtia eorum:quę in ftagnis:paludibufq̧3:ac prorfus aquis,cœnofifq̧3 locis degũt:& quæ in montanis aridifq̧3 locis.pportionem nãq̧3 locorum carnes cuftodiunt animalium:vel aridę:vel redundantes:vel concoctu faciles:vel difficiles:vel hu=midę:vel fuperfluę.

¶De carnibus volucrum in vniuerfum Collectiones.

¶Caro auium eft modici nutrimenti:velocis digeftionis:adhibita relatione ad alia animalia.Et eft vehementioris ficcitatis q̃ caro omnium animaliũ:& leuior eft omni alia ani=malium.Rafis lib.xxiij.continentis cap.vcciij.

¶Volatilia vniuerfaliter ad ambulantia comparata minora faciunt nutrimenta:ad digerendum tamen fubtiliora & faciliora. Ifaac in vniuerfalibus dietis capi.xvj. Quod in par=ticularibus etiam replicauit cum dixit. Volatilia vniuerfali=ter fubtiliora,& leuiora omnib⁹ carnem habẽtibus exiftunt. funt etiam digeftibiliora:minus tamen funt nutribilia.

¶Auium caro omniũ velocioris eft digeftionis q̃ quadru=pedum:& fubtilior cibus.Hali.v.theoricę.cap.xxiij.

¶Syluestria volatilia minus domefticis funt humida:& te=nuiorem habent carnem.funt etiam faciliora digeftioni caufa raritatis carnium:& vicinitate & fubtilitate fui aeris & ficcitate.Domeftica plus nutriunt:& funt temperatiora, atq̧3 laudabiliorem fanguinem generantia.Ifaac in dietis particularibus.

¶Volatilia poftq̃ funt occifa,per diem & noctem dimittantur vt carnes molliantur:& pręfertim aquatica,& fimilia du=ras carnes habẽtia.Quæ autem tenera funt:vt pulli gallinacei/& huiufmodi, nõ tantum tẽporis requirunt,Ifaac in vniuerfalibus dietis.cap.xvj.

De gallinis. Cap.II.

Allinarum caro facilis cõcoctu:& ſucci boni: prę ſertim cum oua parere incipiunt.pingues corpus humectant:iuuãt eos,qui parum exercẽtur:colorem probum ſuffundunt:& ſemen augent,ac cerebrum:ſurdiſq; conferunt.

De Gallinis Collectiones.

¶Omnium auium caro laudabilior excellentiorq; & velocioris digeſtiõis gallinarum eſt:& pullorum earum. Hali v. theoricę cap.xxiij.

¶Caro gallinæ & galli/ſcilicet iuuenis eſt temperata:& propterea pulli gallinarũ leuioris ſunt digeſtionis cęteris domeſticis volatilibus:& laudabilem generant ſanguinem:appetitum cõfortãt:& omnibus naturis ſunt cõuenientes. Iſaac in lib. vniuerſalium dietarũ cap.xvj.Et infra ſubdit.Et laudabiliores ſunt pulli maſculi canere incipientes:& in temperata pinguedine exiſtentes.

¶Melior caro ex volatilibus eſt/caro gallinę iuuenis ſanę,& pinguis:& habet mirabilem proprietatem in temperãdo cõplexionem.& propterea brodium eius eſt optima medicina leproſis:& dicitur q cerebrum gallinę augmẽtat ſubſtãtiam noſtri cerebri:& acuit ingenium. Auerrhois.v.colliget.

¶Gallus caponatus plus eſt laudãdus : quia cõplexio eius in quatuor qualitatib⁹ eſt tẽperata:& ide nutribilior:& coit⁹ augmẽtatior. Iſaac in lib. vniuerſalium dietarum.

¶Volatilia caſtrata omnibus animalib⁹ ambulãtibus ſunt vtiliora:necnõ galli caſtrati omnibus volatilibus cõuenientiores. laudabilius em̃ nutrimentum & perfectum generant ſanguinem. Iſaac in lib. particularium dietarum.

¶Galli veteres digeſtioni non ſunt conuenientes :quia humiditate ſunt priuati:& quia nitroſitas,quę in eis exiſtit,putredinem generat:& melius eſt,vt dimittãtur. Raſis lib.iiij. ſuorum amphoriſmorum.

¶Galli iuuenes ſunt duriores ad digerẽdum minoriſq; hu

miditatis q̃ gallinę: decrepiti aũt iuuenib⁹: licet molliores et tenerioris sint carnis: tardi tñ sunt digestioni. Isaac ĩ lib. particulariũ dietarũ. & in lib. vniuersaliũ cap. xvj. sic ĩquit. Gallus quia naturę calidioris est gallina atq; pullis: quãdam salsitudinem incisiuam caro eius acquirit.

¶ De anserina carne: & Anatis. Cap. III.

Nserina caro redũdãs est: ac difficulter cõcoquit: oĩbusq; cortalib⁹ carnib⁹ partiũ crassarũ est magis: atq; humidior: vt ĩ vetustarũ habeat ordine: ac struthio cameli. Alę tñ meli⁹ cõcoquunt: nec rẽdũdãtes sũt. hęc adeps dolorib⁹ auriũ instillata/succurrit: ac iuuat: labijsq; dissectis. Aiũt q dã anserũ testiculos facere ad fœtũ cõcipiẽdũ, & puerperia. lingua vero strãgurijs ꝓdest. Anates etiã redũdãtẽ hñt hũiditatẽ: & ob hoc hoĩes offẽdũt.

¶ De Ansere & Anate Collectiones.

¶ Caro magnarũ auiũ & anserũ & miluorũ est grossa: & propterea est tardæ & difficilis digestionis: & ꝓpter humiditatẽ earũ supfluã/sũt febris generatiuę. Ex Aui. ij. cano. c. cxlvj.

¶ Anatis caro plures efficit supfluitates: & plus facit fastidire: & maioris est caliditatis: q̃ colũbi: non tamen plus nutrit q̃ caro gallinacea. Rasis lib. iij. Almansoris cap. ix.

¶ Anatis & anseris carnes plurimæ sunt humiditatis: & caloris. Et earum nutrimẽtum malum est: multarumq; superfluitatum: cito febres generans. Et quę earum iuuenes sunt: carnem habent laudabiliorem q̃ paruæ. Hali. v. theoricę capi. xxiij.

¶ Optimę sunt gallinarũ & anserũ alę: sed aliæ partes anseris duræ sunt: & indigestibiles: & superflueę. Galenus in li. de Euchimia & cacochimia cap. iiij.

¶ De Columbis. Cap. IIII.

Olumbinorum pullorum caro calida: & humida: et redundans: pręsertim domesticorum: cicurum inquã. sanguinẽ gignit aliquãdo crassiorem: atq; calidiorem: & hoc quandoq; inuehit febres: ideo

quidã medici tradiderũt, tũ primo vescẽdũ lactucis ex oleo: inde ea carne. pdest renibus ex frigiditate dolẽtib⁹: semẽ auget: & sanguinẽ: ea offendit tũ caput, tũ oclos vt qdã tradũt ac si qs frequẽti⁹ vescat leprã gignit. Melior nascẽtiũ verno ac autũnali tẽpore caro existimatur: q̃ hyeme aut ęstate.

¶De Columbis Collectiones.

¶Pulli colũbini calidi sunt: & i cõplexiõe humidi: quãobrẽ grossũ dãt nutrimẽtũ: qd testat grauitas ad volãdũ. sed volare ĩchoantes amittũt illã grauitatẽ: fitq; eorũ caro leuior: et ad digerẽdum acceptabilior. est etiã conueniens flegmaticã habẽtibus cõplexionẽ: incõueniens vero cholericis natura: et humidis: & calidis. Isaac in particularibus dietis.

¶In pullis colũbarũ: qui volare nõ possunt: est caliditas, et humiditas supflua: sed illæ q̃ volãt sunt leuiores: & in pullis est grossitudo pꝑter humiditatẽ superfluã. & ideo volantes sunt leuioris digestionis, & melioris humoris: q̃ pulli. Auicenna in. ij. canonis cap. cxx.

¶Et colũbæ, quæ in turrib⁹ habitãt, meliores sunt eis: q̃ secundũ domos. Et vniuersaliter oĩa quæ exercitãtur nõ exercitatis: & quę siccioribus cibis vtũtur: eis q̃ humidioribus et quæ purum & subtilẽ aerem respirãt: meliora sunt contrarijs. Galenus in lib. de subtiliante dięta. cap. viij.

¶Caro columbarũ est calidior alia carne auium cũ difficultate digestionis ipsius: & superabundãtia generationis sanguinis, & humiditatis: & propterea ipsa inducit ad squinantiã cito: & ob causam comestionis ipsius mortuus fuit quidam Cassifa noĩe: qui in vno die comederat de ipsa assa ter. Rasis auctoritate Bimmasui.

¶Columbarũ pulli carnẽ habẽt malam: multęq; humiditatis: quiq; ex eis generatur sanguis plurimum calidus est, et humid⁹: citę putrefactionis: morbos generãs sanguineos. Qui autem iam volare incipiunt: minorum sunt superfluitatum. Hali. v. theoricę cap. xxiij.

¶De pauonibus. Cap. V.

Auonina caro fibrosa:& redūdās:& cōcoctu difficilis:& mali succi. Prodiderūt qdā ipsi⁹ apozema sua quadā ꝓprietate ꝓdesse pleurcticis: p̄sertim si succosum / & pingue sit. Adeps ipsi⁹ cū succo rutę & mellis īpensissime ꝓdesse fert̄ aduersum lāguores cholicos ex humore frigido exortos. ossa eius exusta, & intrita aceto & illita aduersum lepras & vitiligines prosunt.

¶De Pauonibus Collectiones.

¶Pauo est malę cōplexionis:& tardæ digestionis. Rasis in lib.xxij.cōtinētis cap.ccccIxxxvij.auctoritate Bimmasui.

¶Omnes volucres magnę/habentes colla longa: vt pauo: et miluus:& palūbus:duræ sunt: & eorū plurima generatio est melancholica. Auicēna.ij.canonis cap.cxlvj.

¶Oportet pauonū carnes dimittere duobus aut tribus diebus postq̄ īterfectę sunt:pedibusq; lapides alliges:& suspēdas: vt earū tenerescat caro. sic & omnib⁹ oportet, quorum est dura caro, facere: auibus:& quadrupedibus: vt earū durītiei pellatur nocumētum. Hali.v.theoricę cap.xxiij.

¶De perdice. Cap.VI.

Erdicū caro facilis cōcoctu:p̄sertim si post obitū statim nō māducet̄. abijcit naq; quā habet ī se duritiē. cohibet vētrem:& sanguinē gignit tenuē:ac si ī crassum īcurrit sanguinē, ipsum attenuat:p̄sertim alę:& sub alis. reliquum facile cōcoctu. quietis ab exercitio cōfert:& potētia debilibus & tenui victu vtētibus humidisq; stomachis. Perdicū medulla cū vino sūpta arquatos iuuat. iecur autem comitiales. fel a principio suffusionū oculis admodum prodest. hebeti confert visui: in naribus commoratum memorem facit.

¶De Perdice Collectiones.

¶Perdicis caro vētrē stringit:& multū nutrit. Rasis.iij. Almāsoris cap.x.& in lib.iiij. suorū amphorismorū ait. ꝑdices cibus bonus ad frigiditatē & siccitatē declinans. Ius earum boni odoris, & boni saporis naturaliter temperatum existit:

et ad comedendum sunt aptę. Et earum virtus est mirabilis quã dixerunt philosophi: & est ꝙ humiditatem exiccant stomachi: & putredinem extrahunt: & maxime, si cũ succo pomorum dulcium excoquantur.

❡ Caro melior volucrum nõ est: q̃ alduragi, & gallinarum: & subtilior earũ: & nõ sunt cum nutrimẽto carnium alcubugi: id est perdicis. Auicẽna in. ij. canonis cap. cxlvj.

❡ Perdicum vita ad xvj. annum videtur prolõgari: vt Platina refert. Aduertẽdum igitur est: ne ex veteribus sint: quæ nobilibus anteponẽdę sunt: sed ex iunioribus.

❡ In volatilibus storna est subtilior: pulliq́ perdicis: & pulli gallinacei. post hęc vero pdix: Phasianus: & gallina. Isaac in lib. dietarum particularium. Ex quo ordine perdicẽ gallina subtiliorem esse demonstrat.

❡ De Phasianis. Cap. VII.

Hasiani cõcoctu faciles: & boni succi: sanguinẽ gignũt: ac omnino vt gallinarum caro existimãda vt similitudine quoq́ nõ plurimũ ab illis absunt.

❡ De Phasianis & gallinaceis Collectiones.

❡ Phasianus cibus cõueniens: laudabilis: subtilis: pullis affinis quo ad esum: æthicos cõfortat: & eos qui ab ęgritudinibus æthici fiunt: & habet proprietatem vigorãdi virtutes q̃ digerunt: & humores corruptos in stomacho pręparat. Rasis lib. iiij. suorũ amphorismorũ: de ipsis phasianis. Dico ꝙ sunt cibi: quibus nõ debẽt vti sani: vt superueniente ęgritudine aliquid vltra consuetudinem comedant.

❡ Syluestrium volatiliũ laudabiliores sunt phasiani ad sanitatem: & robur: & fortassis etiam domesticis: cũ sint gallinis propinquissimi: & eiusdem speciei fere: sintq́ illis sicciores: aeris, & alimẽti, & exercitij amplioris: post quos sunt perdices: stornę. Consiliator.

❡ Auctoris opinio de gallinaceis.

❡ Sunt quædã animalia: q̃ gallinæ syluestres dicũtur: & ipsas Lotharĩgi (apud quos vidi plurimas) gallinaceas appel

lant:& hę multũ appropinquãt naturæ perdicis: & cõplexioni eius. carnẽ tamen albiorem perdice habent: ad digerendũ sunt faciles: & facile venas penetrãtes: & cito in sanguinem mutabiles: & laudabilem sanguinem generantes: omni ætati & complexioni congruentes. vnde ad regendam sanitatem sunt conuenientes: & earum pulli/vt puto/sunt subtiles in tertio gradu subtilitatis. A nullo auctore antiquo de ipsis reperio fuisse factam mentionem. & ideo de eis sufficiat: qđ de perdice dictum est.

¶ De Coturnicibus & turture. Cap. VIII.

Coturnicum caro, seu miliariorũ (vtroq; enim nomine a latinis nominãtur) neruis infesta ob helleborum: quo vescũtur: anteq̃ in galliã se recipiãt. ideo siquis freq̃ẽter eis vtatur spasmũ gignũt.

¶ De Coturnicibus Collectiones.

¶ Coturnices cæteris sunt peiores: siq̃dẽ nec in nutrimento neq; in digestione sunt laudabiles: & propterea non sunt accipiendę a sanis neq; ab infirmis. Isaac cap. v. vniuersalium dietarum.

¶ Ortygo, siue qualea est carnium volatilium deterior fere. Consiliator.

¶ Ex comestione carniũ coturnicis timetur tetanus, & spasmus: nõ quia comedãt helleborũ tantũ: sed quia in substãtia earum est hæc virtus. Auicẽna secũdo canonis.

¶ Ego vidi quosdã pati tetanũ: & in musculis ipsorum: ex comestione coturnicũ: eo q̧ coturnices comedũt helleborũ. Et ideo non debent comedi: nisi illę: quæ non inueniunt helleborum & nõ debet fieri frequens sumptio ipsarũ: quoniã plures passi sunt tetanũ ex frequenti sumptione ipsarũ. Rasis cap. ccccxx. lib. xx. continentis.

¶ Præterea omnibus auibus turtures sicciores sunt: quare non oportet eos comedere: nisi cum vnius anni fuerint. & manducentur post occisionẽ transacto die. Taliter enim comestę laudabilẽ generãt sanguinẽ: mediocrẽ videlicet inter

grossum: & subtilem. sic enim præparatæ carnes turturum non superflue pinguium subtiles sunt: & leuis digestionis. Isaac in particularibus dietis.

¶ Turtures sunt cibus conueniens: bonos efficiens humores: licet caliditati attineant. & cōferunt plus post pullos colūbarum: & habent virtutem mirabilem: & augmentant sanguinem in omnibus in quibus est paucus. & dicunt philosophi: q̄ proprietate sua vigorant virtutem retentiuā. Rasis lib. iiij. suorum amphorismorū. Et præter hæc turtures licet declinent ad caliditatem plusq̄ gallinæ deserti: habent tamē mirabilem proprietatem in acuendo ingeniū: vt dixit Auerrhois. v. colliget.

¶ De Gruibus. Cap. IX.

Ruum caro tota aspera: & pulposa: densaq;. tota carne durior alę pulpa: calida: & arida: fibrosaq;. ob hoc biduo, aut triduo necari grues debent anteq̄ comedātur. Ipsarum ius vocem clarā reddit: semēq; auget. Fertur medulla cum felle ad abolendā facere memoriā. ius quoq; ipsius in decoctione oleosum aurib⁹ instillatum prodesse plurimū: necnō eius pingue cū aceto scylitico in balneo sumptū duritiebus confert lienosis. Prodidere quidā memorię hanc volucrē vno in loco nō consistere vnq̄: sed totū orbem terrarū peragrare. Philoxen⁹ summū bonū collocās in voluptate optabat sibi dari gruis collū: vt videlicet diutius illa voluptate bibēdi, edendiq; frueretur.

¶ De gruibus Collectiones.

¶ Caro gruis est musculosa: & viscosa, ideo nō debet comedi: nisi post dies plures suæ mactationis. Rasis lib. xxiij. Cōtinentis cap. ccccccij.

¶ De carne autem ciconiarū: & cignorū: & similium: quę vt plurimū in paludib⁹ & lacub⁹ habitāt: dicēdū est cū Isaac in lib. particulariū dietarū: q̄ nō sūt ęque bonę: sicut aues terrestria loca icolētes: qa sūt neruosę grossę & ad digerēdū durę.

¶ Gruis autē caro frigida est: & sicca: dura ad digerendū &

mali sanguinis generatiua. Rasis tertio Almansoris cap.x. & fuit sentētia eiusdem in lib.xxiij.continentis.

¶ Caro strutionū cæteris est peior:& plꝰ stomachū fatigās. Isaac i cap.xvj.dietarū vniuersaliū. Q̄đ etiā sentit Rasis in iij.almansoris cap.x.dicens. Strutionis caro oibus grossior iudicatur:& ꝓpterea caro eiꝰ nō assumatur. Et caro etiā fisonis & aliarū auiū syluestriū quāto maiori participāt rubedine,& nigredine tāto sanguini melācholico ꝓpiquior videt̄.

¶ De carne Turdorū:merulorū:& passerū. Cap.X.

Asserū caro calida: & arida: & ad digerēdū grauis & mali succi. volentibus arefacere corpus admodum vtilis ꝓhibetur. Aridioribus & cholericis cōplexionibꝰ inutilis.sanguinem gignit cholericū.

¶ De carne Passerū: & Turdorū Collectiones.

¶ Passerū & colūbarū agrestiū caro dura est: & ad digerēdū grauis:maliq̧ cibi. ex quibꝰ generat̄ sanguis calidꝰ: & siccꝰ. Oportet enī passeres in domo saginatos oīno cauere. Generatꝰ etenī ex eis sāguis pessimꝰ est.Hali.v.theoricę ca.xxiij.

¶ Calidiores oībus auibus passeres sunt:& plusq̄ alię paruę aues stiptici:& plus etiā sanguinis incēsiui. Isaac in lib.particulariū dietarū. Et in lib.vniuersaliū dietarū cap.xvj.sic de eis inquit. Caro passerum calida est:& sicca:corrumpens stomachum:& a temperamento longe est.

¶ Passeres sunt oēs calidę,& siccæ i fine caloris. Et Strunelli:q dicūtur azuri:sunt calidi & sicci & graues ad digerendū: & grossę naturę. Auerrhois.v.Colliget.

¶ Turdorū:& merulorū carnes sunt calidę:& siccę i fine primi vsq̧ ad primū secūdi. Et eligant̄ pigues:& capti cū laq̄o vel Retibꝰ.&(vt dixit Baldahac) q̄busdā placuit: q̄ meliores sint: q cū aue capiunt̄: & sunt difficilis digestiōis: vt vult Iesꝰ medicꝰ. Et postea dixit q̄ meruli sūt turdis meliores. Et auiū paruarū aliarū a passeribꝰ carnes declināt ad caliditatē & siccitatē:sed plꝰ ad siccitatē. Et iō eligant̄ pigues:q̄ñ iuuenes sunt:& eaꝝ caro ē laudabilis multū:& laudabile generās

nutrimentũ: facile digeritur: & cõualeſcentibus ſana.

¶ Ex volatilibus/optimę quidem ſunt perdices ſimul cum montanis omnibus paſſeribus. Deinceps autẽ gallinæ: phaſiani. Galen⁹ octauo de ingenio ſanitatis cap. ij. Quẽ textũ ſic exponit Cõſiliator. Per paſſeres aũt pmiſſos audio aues minutas & nõ paſſeres vere dictos: qui calidiſſimi ſunt: & luxuriam incitãtes: qui calidi ſunt vſq; ad tertium: & ſicci fere in eodem.

¶ De membris animalium. Cap. XI.

Haec de pedeſtrium/ac volucrũ quidem animaliũ pulpa prętuliſſe ſatis ſit: nũc de reliquorũ mẽbrorum poteſtate deinceps paucis dicẽdum eſt. Carnis expertia cõſuetudinę vocant oẽs hæc mẽbra pedes: ſpinam: & aures. nullũ ſiquidẽ hæc habẽt pingue: carnis minimũ. vis aũt in ipis neruoſa dominatur: & pellis. his nudatæ ſunt magis huiuſmodi partes ob frequẽtem motũ: ſuntq; ob hoc glutinoſiores. Non iniuria igit minus corpori exhibẽt nutrimentũ. facilius ob glutiniũ hærẽt vẽtri. Meliores ſunt porcorũ pedes q̃ ſpina: ſicut ſpina aurib⁹ melior. laxiora: & magis ſanguinis expertia: quę ſunt, linguę ſuauis caro: & ob hoc tenuior: & concoquitur haud difficulter ſine aliorum adiectione.

¶ De animalium membris Collectiones.

¶ Partes animaliũ, quę exterius ſunt in medio corpore, meliores ſunt interioribus: quia ex vicinitate pororũ corporis quibus ſudor, & fumus diſſoluitur, inde alleuiãtur: & ſoporantur: & ad digerendũ faciliores efficiuntur: interiores vero econtrario. cap. xv. dietarum vniuerſalium.

¶ Animaliũ anteriora leuiora ſunt: & calidiora: poſteriora vero grauiora ſunt, & frigidiora. Raſis. iij. almãſoris cap. xj. Et partes vicinæ ſpatulis & coſtis ex ſuo motu ſaporoſiores & digeſtibiliores exiſtũt: vt eſt ſententia Iſaac in vniuerſalibus dietis.

¶ Partes animaliũ: quæ in parte dextra vicinæ ſunt funda-

mēto caloris naturalis scilicet hepati & felli: inde leuiores & ad digerendū faciliores. De sinistra vero parte cōtrarię: quia spleni sunt vicinę. Isaac cap.xv. vniuersaliū dietarum.

¶Talis caro eligatur: quæ mobilium sit mēbrorū in matie & pinguedine tēperatorū anterioris & dextræ partis a princi palibus mēbris nō remota. Rasis lib.iij. Almansoris cap.x.

¶Mēbra mediocritatē habētia, eligēda sunt ad sanitatē tuē dam: sicut caro pinguedine nuda. quæ sunt tēperatiora: & sa porosiora: & digestioni faciliora: & laudabilem sanguinē ge nerātia: maxime si fuerint de animalib⁹ tēperatas cōplexio=nes habētibus: sicut sunt hæduli: vituli lactentes: & iuuenes porci: & pecudes itidem iuuenes: scilicet annales agni & si=milium. Isaac in particularibus dietis.

¶Auium porro mēbrorum omniū alæ facilius digerūtur: & minus nutriunt: & laudabiliores inter omnes alas auium sunt saginatarum: paruarūq; ętate: eodemq; modo & colla. Hali. v. theoricę cap.xxiij.

¶Cum cerebrum sit accidētaliter frigidū: proinde est humi dum: & viscosum: abominabile: appetitum corrūpit in sto=macho: citoq; in putredinē cōuertitur: maxime si in fine cibi manducetur. Isaac in particularib⁹ dietis. vnde Galenus vo lētes (inquit) vomere cerebrum in fine cibi cum multo oleo comedant.

¶Reperitur in ossibus medulla: quæ vere est medulla. Alia in spinali: & est nucha: quę est durior, & siccior medullis alijs omnibus: quæ accipiuntur ex ossibus: & habet de mollifica tione & vnctuositate plus. Non igitur est comedenda: cum peior alijs medullis videatur. Ex sentētia Serapionis. Si igi tur omīs medulla alia ē calefactiua: lenificatiua: & abstersiua licet multi nutrimenti si digeratur teste principe in.ij. cano=nis cap.c. & conturbet stomachum: & deleat appetitum: vt idem ait ibidem: Quāto magis nucha: cum sit frigidior cere bro: & grossior: & vnctuosior?

¶Oculi sunt ex diuersis substātijs compositi. Habēt enim

lacertos:pinguedinē:pelliculas:& humores. Quantū enim ex parte pinguosa:pertinent calori & humiditati:quātū vero ex parte pellicularum attinent frigiditati: & siccitati. Idcirco de pinguibus animalibus frigidi sunt: & humidi. Si vero de macilentis frigidi sunt:& sicci. Et licet oculi facilius cæteris membris digerantur:tamen ob pinguedinē sibi admixtam habent grauedinis, viscositatis, & indigestionis quiddam. & propter hoc non accipiantur:nisi cum aceto:sale:apio:pipere:calamēto: zinzibere: & similibus cōdiantur. Isaac in lib.particularium dietarum.

¶ Nares frigidę sunt:& siccę. Sunt eñ cartilaginosę: ideoq; digestioni difficiles. Parum nutriunt. menbra enim:quę naturaliter sicca sunt:dure digeruntur:tardeq; de stomacho eijciuntur:& minus cæteris nutriunt:maxime si fuerint de animalibus siccis:sicut bobus:capris.& generāt sanguinē pessimū. Isaac in particularibus dietis.

¶ Aures animalium sunt cartilaginosæ: non digeruntur: nec mutantur. Et cutis:quæ est super cartilaginem: est pauci nutrimenti:& difficilis digestionis: quia est subtilis: & sicca. Galenus in lib.chimorum. Et lib.de euchimia & cacochimia voluit: q inter partes animalium difficile digestibiles sint nares,& aures.

¶ Labra auribus sunt laudabiliora: quia auriculæ de cute & cartilagine sunt compositæ. Cartilagines vero: si de animalibus iuuenibus fuerint:& bene coquantur: erunt digestibiles:& præsertim, si de lactentibus fuerint. Idem quoq; de cute sentiendum:quæ pellis dicitur. Ex sentētia Isaac in particularibus dietis.

¶ Cutis frigidum generat sanguinem: in quo multa existit viscositas: & oppilationē facit. Similiter guttur est frigidū: & siccum:cartilaginosum. Proinde parum dat nutrimenti/ digestioni inobediens:& hac de causa cum calidis aromatibus debet comedi. Rasis cap.xj.iij. Almansoris.

¶ Mortuum cor inter vilissimas corporis partes via nutri-

menti computatur. Quoniam materialis cordis complexio:quã sumpsit ex miscibilium mixtiõe: frigida est: & sicca:& ideo fortis extat texturæ: ac compactæ ita: vt igni viderim in combustis præ cæteris corporis partibus resistere, ad quod etiam humidum coadiuuat conculcatum in idipsum.qđ oportuit:vt obstaret motibus: & percussionibus:& caloribus. propter quod super id sita fuit pinguedo quædam:æquiuoca tamen.estq; ipsum duræ digestionis:& delationis:id est penetrationis: & melancholici magis alimenti. Consiliator in differentia.xxiiij. & idem differentia. xlj.auctoritate zoar.Rasis tamen.iij.Almãsoris cap.xj.calidum ponit cum inquit. Cor calidum est:& duræ substantiæ. Qđ & tarde digeritur & non multum nutrit.

¶Pulmo tarde digeritur:parũq; nutrit: & est frigid⁹. Rasis iij. Almãsoris.Et in.xxij.cõtinentis cap.cccxliiij.sic etiã ait auctoritate Galeni.Pulmo leuioris digestionis est hepate:& & splene:iuxta modũ raritatis corporis ipsius.tamen minoris nutrimenti est:& nutrimentũ eius est flegmaticum.

¶Carnes stomachorũ duræ sunt ad digerẽdũ. Isaac in dietis vniuersalibus cap.xvj.& in particularib⁹ inquit. Mẽbra sicca naturaliter:sicut neruus:cutis: intestina: venter: vulua: id est matrix: & similia dure digeruntur: tardeq; de stomacho eijciuntur: & minus cæteris sunt nutritiua: & maxime si fuerint de animalibus siccis naturaliter.

¶Intestina:stomachus:& iecora:oĩa mẽbra neruosa sunt & solida:duraq;:digestioni inobediẽtia:quẽ generãt sanguinẽ bonus nõ est:sed malus:& ad frigidũ inclinus nec aliqđ puenit ex eis ad corpus nutrimentũ.Hali.v. Theoricę cap.xxij.

¶Hepata omniũ animalium calida sunt: & humida: tardæ digestionis:& generant sanguinem grossum:ad modum illius quem generant splen,& testiculi. sed hepata gallinarum laudabilia sunt:præcipue si fuerint impinguatæ:& proprie si comedũt fic⁹ siccas. Rasis.xxv.cõtinẽtis cap.cccccclxiij. auctoritate Galeni in lib.nutrimenti.

¶ Splen mali existens nutrimenti/tarde digeritur: ac nigrũ generat sanguinem. Rasis cap. xj. lib. iij. almansoris. Splen autem porci: vt scribit Isaac in particularibus dietis: melior est cæteris: propter suæ substãtiæ raritatẽ, & subtilitatẽ. Q đ etiam voluit Auicẽna in. ij. canonis cap. ccccccxxj. dicens. Melior splenum/est splen porci: cũ hoc tamẽ est mali chimi. in ipso est stipticitas quædã: & generat sanguinẽ melãcholicum: & est tardę digestionis ꝑpter suam stipticitatem.

¶ Animalium testiculi indigestibiles sunt, & cacochimi. Digesti autẽ bene nutritiui. quod autem magis & minus, in ipsis proportionale est. dico secũdum carnes. inquãtum enim porcorum caro ea q̃ aliorum est melior: intantum & testiculi testiculis. Soli autem / qui gallorum/ optimi secundum omnia: & maxime saginatorum. Galenus. iij. de alimentis cap. vj. Et cap. xx. eiusdem dicit. Testiculi sunt optimi: & maxime impinguatorum gallorum. Et in. iij. cap. de euchimia, & cacochimia, sic etiam de eis ait. Hepar non est cacochimum. Renes autem & testiculi non euchimi: præter eos: qui gallorum.

¶ Vber est frigidum: grossum: quod licet multũ nutriat tarde tamen digeritur. Rasis. iij. almansoris cap. xj. Et in. xxij. continentis cap. cccclxxx. sic inquit. Mamilla si comeditur: vt dicit Galenus in lib. nutrimẽti: plena lacte: nutrimentum eius/post digestionem bonam/erit proximum nutrimento carnis: tamen nisi condominabilis fiat digestio ipsius/de ea generat̃ humor crud⁹: aut flegma. Et dicit Bimmasui. Mamilla frigida est & sicca ex neruositate: quæ in ea est: tamen si in ea fuerit lac erit velocioris digestionis: & laudabilior: & comedẽda est cum aromatibus vt velox fiat descensio eius de stomacho.

¶ Renes ad siccitatem sunt declinantes. ꝑpterea parui sunt nutrimẽti: & humor eorum est malus: sunt difficilis digestionis: & horridi saporis: laudabiliores tamen ex eis sunt renes hœdi lactẽtis. Auicẽna in. ij. canonis. cap. cccccl xxx.

¶Pedes:aures:& labia:omnia hæc neruosa sunt:paululum carnis habētia,& adipis:parum nutriunt:celerius digerunt. Amplioris nēpe q̄ reliqua mēbra,sunt mot⁹.quare a stomacho citius descendunt/suę viscositatis causa:& qui ab eis generatur sanguis bonus est & laudabilis.Hali abbás de natura pedū.Et similiter Rasis in.xxiij.cōtinētis.cap.ccccccclxj. dixit auctoritate galeni pedes generant chimum viscosum: tamen non grossum:& sunt conuenientis digestionis carentes superfluitatibus:boni chimi:& velocis digestionis:& generant humorem viscosum,non grossum.

¶Omnis quidem sanguis difficulter digestibilis est:& maxime,qui grossus,& melancholicus:qualis,qui boum : qui autem leporum:tanq̄ delectabilissimus appreciatus est. Rasis.iij. Almansoris.cap.xvij.

¶Syluaticorum sanguis subtilior est:& acutior:quia min⁹ sunt comedētia: & sūt sicciora ex nimio motu & calore aeris Vbi enim alūtur:semper sole cooperiuntur:vnde pori rarificantur:& superfluitates humorum dissoluuntur:& quia parum comedunt:atq; bibunt. Sanguis vero domesticorum datus est contrarius:quia durior:grossior:viscosior:atq; nutribilior:ex paruitate aeris:& defectione mouendi:& multitudine comedendi:atq; bibēdi.Vnde pori oppilantur:& nutrimenta ingrossantur. Isaac capi.xiiij.dietarum vniuersalium.

¶Pinguedinis complexio calida est:& humida. Adeps vero minus calidus est,& humidus q̄ pinguedo . sunt autem ambo flegma:& superfluitas humida:stomachum eneruāt: & in calorem cito alterātur:& eorum modicum est nutrimētum:& sanguis,quem generant,non est laudabilis. Hali.v. theoricę cap.xxij.vbi sciendum est:ꝙ ipse Hali abbas,sicut & alij de nominibus nō curantes,quandoq; sicut in pręhabitis adipis,& pinguedinis nominibus abutitur. Res autem vnctuosa & pinguis est aquea/aerea: sicut voluit Galen⁹ in lib.de simplici medicina.

¶De Ouis. Cap. XII.

Va inter se differũt: quæ recẽtiora meliora: quia ef fectus ipsorũ optimus: eaq́ꝫ sorbilia: hæc facilius succedũt: & gutturis leniunt asperitatẽ. At minus alunt. At dura difficilia cõcoctu: & sero trãsmeãt: asperũq́ꝫ igerũt corpori nutrimẽtum. Horũ improbitate superiora in calido tosta cinere: fricta vero longe deterrimũ nutrimẽtum habẽt. Probãtur: q̃ in calida aqua parata sunt. Anserina oua mali sunt succi: quę gallinarũ cũ butyro cõdita in iugem vsum veniẽtia, acuere ingeniũ perhibẽtur. Tosta cũ aceto oua vẽtrem arefaciũt: distillationes exiccãdo: & extrudẽdo pituitosum humorẽ quoquo modo. Oua meliora gallinarũ sunt, & phasidũ: deteriora struthiocamelorũ: & anserũ Optima autẽ ad corpus nutriendũ sunt recẽtia. q̃ absorbent minus alũt: sed facilius succedũt. In dysentericis, & cœliacis affectionib⁹ datũ ouum iã dicto modo potẽs est medicamẽ languori. Albumẽ etiã tenue ouorũ maxime sine vellicatione medicamẽ nõ tantũ oculis adhibitũ: sed aliis prorsus omnibus: q̃cunq́ꝫ medicaminibus egent: sine vellicatione. quẽadmodum quæ in ano: & pudẽdis vlcera: & vitiosa consuetudine omnia: miscẽdo eis quæ sine morsu apta sint ad arefaciẽdũ: cuiusmodi est pompholis: & similia. Est eiusdẽ potestatis etiã vitellus: ideo miscetur cerotis non vellicãtibus. Lixata, vel tosta oua quo sunt aridiora: eo magis perdunt vim eam. Testę autem ouorum exustę, validum arefaciendo medicamen habent.

¶De ouis Collectiones.

¶Oua id sunt ex animalibus volatilib⁹: q̃d sanguis, & sperma ex animalibus ambulantibus. Sicut eñ sanguis & sperma sunt ex materia, & nutrimẽto animalium ambulantium ita oua sunt ex materia: & nutrimẽto volatilium. Oua enim volatiliũ masculorũ succumbẽtium hæc duo ĩ se retinere videtur: sperma videlicet & nutrimẽtum: proinde velociter et multũ sunt nutrientia & cõfortantia. velociter nutriunt pro-

pter suæ substãtiæ subtilitatem suiq; liquoris temperamentũ.corpus sunt cõfortãtia:& velociter nutriũt.& quãto plus calor in eo operatur:tãto magis induratur:sicut videmus in exterioribus fieri.quãto enim calor ignis in eis operatur:tãto indurari incipiũt.Nutrimẽtum autẽ dant multũ:quia tota eorũ substãtia mutata mẽbris omnino assimilãtur pro sui naturę humanę vicinitate.Et maxime eorũ vitella:quia ĩ calore & humiditate sunt tẽperata:& magis videñt humanæ cõplexioni similia.Isaac ĩ lib.dietarũ vniuersaliũ cap.xvij.

¶ Gallinę,& perdicis oua temperata sunt:& cõuenientia. vitellus quoq; in caliditate tẽperatus existens/bene nutrit. Albumẽ vero frigidũ est:& viscosum:dureq; digerĩt : sanguis etiã ex eo generat⁹/nõ est bon⁹. Rasis iij. Almãsoris ca.xiiij.

¶ Complexio quidem oui est frigidior parum q̃ corpus tẽperatum:ipsum nãq; infrigidat temperate.& intelligit Serapio totum commixtum & aggregatum ex albumine:& vitello esse frigidum.

¶ Albumen oui est frigidum:licet cõsiliator differẽtia lxix. declaret ipsum esse calidum absolute:sed tamẽ respectu corporis temperati,est frigidum.hæc Cõsiliator.cũ dicat Isaac albumẽ ouorum aliquantulum frigiditati:& grossitati pertinere:vnde est durum ad digerendum,& tardum.

¶ Oua gallinacea:& perdicum temperatiora:& laudabiliora sunt cæteris:maxime masculum habentiũ:bene nutriũt: et iuniorum oua sunt meliora : q̃ veterum : & crassorum , q̃ macrorum : proxime factorum : q̃ veterum. Isaac in quinta doctrina.

¶ Oua plus alijs hominibus conuenientiora gallinæ sunt: et perdicis:post quæ oua Anatis in bonitate existunt:q̃uis malum efficiant nutrimentum. Alia vero:sicut ea:quæ paruarum auium : atq; magnarum:comedenda non sunt: nisi medicinæ causa. Anserum autem oua fastidium faciunt/grauem habentia odorem. Rasis.iij. Almansoris. capite. xiiij.

Ouorum quæcunq; vsq; ad perfectam coagulationem coquuntur, aut assantur: non bene euchima sunt. Quędam vero oua inter hæc extrema medium tenent: decocta quidē sufficienter: & non indurata: quæ sorbilia, vel coagulata dicuntur: & hæc sunt saniora: & omnibus fere hominibus gratiora: & cæteris laudabiliora. Galenus ī lib. de Euchimia ca. iij. Et in eodem lib. ait. Oua: quæ moderate sunt cocta: propter qđ tremulenta vocantur: meliora sunt alijs: & ad digestionem: & ad euchimiam.

Oua frixa cæteris sunt peiora: quia paruissime in stomacho sunt morantia: & quia in fumositatem & corruptionem sunt mutabilia: quicquid ibi ciborum inueniunt/corrumpētia sunt: grauitatem stomacho generantia: & fastidia peiora q̄ alia quælibet faciant oua: & pessimos generant chimos. Isaac in. v. doctrina cap. xvij.

Oua: quæ inter cineres ponūtur tota: sunt peiora eis, quæ super carbones ponuntur: quoniam cum calor foci circummeat ipsa: fumositatem suam exire prohibet: sup carbones vero posita fumositatem emittunt: & munda sunt. Isaac doctrina quinta.

Competētius autem ouum, qđ sumitur, est elixatum in aqua: & nō multum decoctum: vt durum fiat: sed media tātum maturatiōe decoquatur: qđ etiam sorbile vocatur: hoc nāq; citius digeritur, & melior est cibus. Nodatum autem, & durum, & lapidosum, & patellatū/malum est: & difficilis digestionis: humorem generat grossum: facitq; oppilationē: & lapidem in renibus: & putrefactionē in stomacho: & cholicam mouet passionem. Hali. v. theoricę cap. xxvj.

Oua elixa cū corticibus suis peiora sunt: q̄ fracta ī aqua: quia fumositati, & grossitiei cortices repugnant exterius. Quę oua, qui sępe comedunt, ventositatem inflatiuā & grauatiuam patiuntur stomachi: & totius ventris. & debent esse media: quia ex toto cocta mutantur in assatorum naturam. Isaac in. v. doctrina.

¶De lacte & natura eius. Cap.XIII.

Vplicem vsum lac habet: vnũ quidẽ: vt nutrimẽtum. alterum autẽ: vt medicamen. Saluberrimũ itaq; lac purum est, & recens: nõ particeps amaritudinis: non acoris: non saloris: non acuminis: nõ mali odoris. sed aut bene olens: aut odoris expers: vt qdã putãt, exigui admodũ boni odoris. Suaue autem gustantibus esse liquet: breuẽ habẽs dulcedinẽ. Primũ igitur sunt nobis ipsius perspiciẽdę differẽtiæ. Quanta enim inter bouẽ, & equũ animalia, differẽtia est: tantę inter se lactis sunt differẽtię. boum nãq; crassissimũ, atq; pinguissimũ est si mediocriter bonum præfuerit nutrimentum. humidissimũ aũt, & tenuissimũ: ac nequaq̃ pingue cameli: accedit minus/tametsi plurimũ habet serum. ita nãq; cõpertũ experientia est. Equinũ autẽ magis cedẽs separabileq;: similiter asininũ. hoc autem pingue nullũ habet. Ideo etiam raro cogitur in caseum. Caprinum porro mediocris substãtię: & purgat ĩbecillius bubulo. Cæterũ vtile. Ouis/ẽ crassius caprino: vitiligines cuti obducit: si quis bibere assueuerit continue: vel cuti illeuerit. Suillum vero crassissimũ est: vt coagulo non egeat: quo concrescat: et cogatur: serum pauculũ remittit: & celerrime coctũ coit. igitur ad excernendum non bonũ in aluoq; vstibundũ est. Anni tempore humidissimũ, & tenuissimũ est verno: nempe fœtura plenũ. Crassescit autẽ procedẽte tẽpore: vt in ęstate media aridius & crassius fiat. laudatur aũt æstiuũ vtpote facile concoctu, & bene olens. Circa ætatem pubescentium animaliũ optimũ, iuuenũ humidius, senũ aridius est. Concoctibilissimũ & maxime nutriens est omne lac: ac fere plus cunctis, quibus vescimur, rebus: constãs ex cõtrarijs essentijs: atq; potestatibus: subducendiq;, ac tenuãdi. Ac cũ vtẽtis qualitas nihil habebit: qđ ipsius naturæ aduersetur: ipsiusq; intestinorũ transitus meatusq; facile concoquẽtes fuerint: vasorũ latitudine, diductioneq;: hi non exiguam ex lacte sentiũt vtilitatem: nihilq; mali sentiunt. Lactis cõmoda

a multis prodita sunt medicis: mediocris alui subductio in bonũ succũ conuersio, & nutrimentũ: & carnẽ concoctã efficit meliorẽ. Vbicũq; humores morsiculantes, & vellicantes insuerint: expurgat. quare vrinæ difficultatẽ subeũti: & acutum diducenti non solum potu vtile: sed etiã inferne immissum. acutos nãq;, & vellicantes fluxus facit vtilissime: non solũ abstergendo: quæ perturbatæ sunt partes ob humiditatẽ abstergẽdi: quã in sua habet seri parte: qua alluit: & citra laborẽ leuat corpora: verũ etiã circũlitũ corporibus crassitudine, & pingui non permittit ipis procidere in fluens acutũ. Caput est omnibus: qui potare lac voluerint: ab alijs cibis et potibus abstinere quoad concoctũ fuerit: & digestũ: nam nisi pcoctio ipsius antecesserit: vbi aliud assumat nutrimẽtum, ipsum corrumpi necesse est: et qđ propositum fuerit. Prestat autẽ matutino ac antelucano tempore mulctũ potare: amouere multos labores: & clementer ambulare: & vigilem conquiescere. id nãq; si feceris potũ digeritur: colligitq; inutilia. Expedit autẽ: si quid aliud prius sumptũ fuerit: digerere: illo digesto aliud potare.

¶ De lacte collectiones.

¶ Lac vicinum est sanguini: neq; aliud est, q̃ sanguis secundo coctus in huberibus: habet tamen de mamillis albedinẽ/ saporitatem/ & habilitatem. Et non est separatum a sanguine: sicut cholera, vel melancholia, per se: imo non est aliud: nisi sanguis secundo coctus in huberibus: qđ natura ppara uit ad nutrimẽtũ animaliũ: sicut eundẽ sanguinẽ operata est ad fouenda corpora. Isaac doctrina. v. cap. xvij.

¶ Lac est boni chimi: & facit exuberare sanguinem: augmẽtum faciens in cerebro: & est propinquę digestionis: cum sit generatum ex sanguine qđ est in summo digestionis: cui superuenit digestio quædam alia: q̃uis fiat ex membro: quod ad frigus declinat. Et propterea lactis complexio parumper ad frigus declinat. Auicenna in secundo canonis cap. ccccxlix.

¶ Lac recēter mulctum temperamento existit vicinum: licet frigiditati, & humiditati parumper approximet: qd̄ corpus humectat: & impinguat: ethicis insuper, & ptisicis, nec non siccæ tussi ac ardori vrinæ cōfert. quas operationes minime faceret: nisi frigidum, & humidum foret. Rasis. iij. Almansoris cap. xv.

¶ Lac q̄uis sit suaue: tamē nō alteratur per seipm̄ ad amaritudinem prorsus: & istud est, quoniam frigiditas in ipso est vincens caliditatem: & non caliditas frigiditatē. Et propter illud fit: ꝙ quādo moratur occurrēs ei aliqua hora: acescit: et istud est, quoniam compositū est ex tribus substantijs diuersis in qualitate: quarum vna est substantia grossa: ex qua est caseus: & secunda est pinguis: ex qua est butyrum recēs: et coctum: & tertia est aquea: quæ dicitur aqua casei. & vnicuiqꝫ harum trium substantiarum inest complexio sibi propria. substātia pinguis est maioris æqualitatis complexione. & substantia grossa est frigida in æqualitate complexionis: & aquea est frigida, & humida. & cum res sit secundum ꝙ narraui: tunc caliditas totius lactis est sub caliditate totius corporis temperatę complexionis. Et propter illud est: ꝙ conuertitur, & permutatur per se ad acetositatē. Galenus in quarto de simplici medicina distinctione. iij. cap. vltimo. Et in. v. lib. eiusdē distinctione. vj. cap. ij. inquit. Lac in caliditate sua est inter flegma & sanguinē: sed non est lōgitudo eius ab vtrisqꝫ similis, & æqualis: imo a flegmate est longinquius, & propinquius sanguini.

¶ Si corpus est mundum: nihil est conuenientius lacte ad restaurandū, quod dissolutum est ex membris radicalibus: et proprie lac mulierum: secūdo lac asinarum: & post lac caprarum. & ideo est lac magis iuuatiuū omnibus alijs rebus ethicis: & hoc est propterea, quia est materia similis primæ materiæ: ex qua est humiditas radicalis: & ideo nutrimentū bonum corpori existit. Auerrhois. v. colliget cap. de humiditate animalium.

¶Electum lac quatuor qualitates habet. Colorẽ albissimũ, clarum a citrinitate, & rubore: & a liuiditate: liberũ odorem: odoriferum: & ab horrore, & grauitate alienũ: liquorem inter subtilem & grossum medium: vt si gutta super vnguem aut aliud corpus solidũ proijciatur remaneat: continua inferius lata: superius acuta. Saporem acceptabilem ab amaritudine, salsitate, & acetositate liberum. Isaac cap. xvij. dietarum vniuersalium.

¶Bibere vero lac volenti: oportet non statim sumere post partum sed post ad minus. xl. diebus. Hali. v. Theoricę. ca. xxvj.

¶Lac animaliũ pinguiũ & iuuenũ quæ discurrendo bonas pascũt hęrbas & partui adhuc vicina existũt tẽperatũ & melius iudicatur. Nemo enim debet lacte vti animalis cuiꝰ nutrimentũ ignorauerit: quoniã plurimũ pastus facit ad ipsiꝰ bonitatem. Rasis. iij. Almansoris cap. xv.

¶Malum lac euchimos vtentes ipso, cacochimos efficit: Galenus in alimentorũ cap. xiiij. A quo Auicenna in secũdo canonis accepit cũ dixit. Non est aliquid nocibilius corpori q̃ lac malũ: quoniã vt dicit Hippocrates in lib. de aere et aqua & regionibus: lac si malum est lapidem in vesica latentẽ facit: maxime autẽ si calidissimũ. choleris rubeis pertinẽs est. ventrem enim & vesicam calefacit, & vrinam incẽdit, & lapides facit. Lac similiter spissum omnino vitãdum est: generat enim lapidem in renibus eo vtentiũ vt vult Rasis in Almansore.

¶Lac asininũ post fœmineũ & caprinũ est temperatius cæteris. Et lac asininũ minus existẽs butyrosum est subtile. caprarum vero lac est temperatũ. & lac ouiũ est grossum valde. Et lac vaccinũ est pinguius & grossius. Auicenna secundo canonis.

¶Lac recipit immutationẽ citius oĩbus alijs rebus ab aere et similiter permutatur in distemperatis corporibus ex malis humoribus: & acescit & caseatur ĩ stomacho frigido: aut

in fumosum in stomacho calido: et replet cerebrum. Sed si corpus sit mundum nihil est conuenientius eo ad restaurãdum. Auerrhois. v. colliget.

¶ Studendum est vt lac mox vt ab huberibus animaliũ est emulctũ sugatur: ne quomodolibet ab aere tangatur. Quoniã lac in sua substãtia est velocis cõuersionis & corruptõis. Galenus. v. de ingento sanitatis cap. xij.

¶ Prout oportet accipiatur & quantũ virtus tolerare valuerit. Si enim vltra q̃ opportunũ fuerit sumatur, naturã grauat, & capiti stomachoq; infert nocumentum. Securissime igitur a pauca lactis quãtitate incipiendum est, & paulatim ad maiorem transeũdũ prout digestiua stomachi docebit. Isaac in prima doctrina.

¶ Illum autẽ qui bibit lac, post ipsum quiescere oportet vt non corrũpatur & non acescat: verũ oportet vt nõ sup ipm dormiat, neq; suscipiat super ipsum cibũ aliũ donec descendat, nec etiã post ipsum bibatur vinũ, quoniã alterat ipsum et coagulat, & penetrare facit indigestum. Auicẽna. ij. canonis cap. ccccclxix.

¶ Continuus vsus lactis lędit dentes simul cũ adiacẽtibus carnibus quas nominãt gingiuas. Has igit laxat: dẽtes aũt valde putrescibiles & corrosos efficit. Nocet similiter vsus lactis visceribus non modicũ. Galenus. iij. alimentorum.

¶ Lac coagulatũ grauitatẽ generat in stomacho: fumositatẽ mittit capiti. vnde suffocatio & ãgustia sępe generatur. & grossitie sua est ad digerendũ durũ & peius omni alio lacte. grossos humores generat & cito fastidium facit: & causa fit lienterię. Isaac. cap. xvij. dietarũ vniuersalium.

¶ Butyrũ etiã coctũ stomachũ debilitat ac dura mollificat. Qui aũt eo in comestione vsus fuerit flegmaticas patietur ægritudines. quãto igitur magis crudũ, ẽ illaudabile. Et ꝓpterea ipso nequaq̃ est vtendũ nisi ꝓ condimẽto, & ꝑsertim a pinguibus: quoniã impiguat multũ, vt docet experiẽtia. Rasis. iij. Almansoris cap. xv.

¶Quādo excolatur lactis aquositas remanet coagulatiua substātia: quę vocatur in nostro vulgari recocta. huiusmodi q dē substātia corpus opportuno pascit cibo: calidisq; hominibus vtilis ē: stomachu & cholericū habētibus fluxū: magis autē ex vaccarū lacte si fuerit. nec nocet homini si sanus fuerit. Sed tamē si frigidus cōplexione sit stomachus minime eam digerit. Hali. v. Theoricę cap. xxvj.

¶De caseo. Cap. XIIII.

Asei omnes mali: nullum nanq; video probari. omnes difficulter cōcoquūtur: inflant vētrem implēdo excremēto improbo & pituitoso: & aluum exurunt. Assumūt enim in præparatione ab iniecto coagulo acumen: humiditatē omnē deponendo: præcipue veteres: quando etiam acutiores euadūt, & q̄ essent calidiores: ac magis exurentes: & sitim magis excitantes: & cōcoctu difficiliores: fiūtq; mali humoris. Id propterea igitur bonum illud assequitur: q̄ reliqua edulia, quæ crassi succi sunt, eius vi attenuantur mixta: neq; id sine detrimento. Maius nanq; detrimentum ex malo humore ipsius: ac vstione humiditatis gignitur: q̄ ex attenuatione crassitudinis nascatur vtilitatis. Fugite ī primis eiusmodi caseum: ī quo nulla prætenditur vtilitas. Nouum caseum omniū optimū esse putes: qui oxygalactinum nuncupatur: qui esu suauissimus: minus alijs omnibus caseis stomachum offendens: minusq; difficulter concoquitur: ac penetrabilis: nō vsque quaq; mali humoris. quæ communis omnibus caseis infertur reprehensio Rufi. Inter omnes caseos vetusto nouus melior: & mollis duro: & rarus, laxus, atq; hiās admodū dēso et coacto: & eximiā habēs dulcedinē salso: & qui mediocriter salsus eo qui plurimū, vel nullū habeat salem: & suauis insuaui: & tostus crudo. Coctus aūt caseus multo solidior, deniq; omnes mali.

¶De caseo collectiones.

¶ Caseus recens sine sale est frigidus & humidus in tertio: et est nutritiuus & impinguatiuus: est tamen malus stomacho: licet Diascorides dixerit quod recēs est bonus stomacho. Auicēna i.ij.canonis cap.cxxviij. Caseus carēs sale est nutribilior salito, & humectās corpus,& magis carnis est augmētatiuus,& non tantū stomacho nocens. Saporitus tamē parum melior. Isaac in.v.doctrina.cap.xvij.

¶ Caseus recens non salitus valet ad stomachum calidum de leui accedit ad membra: auget carnem: lenit ventrem. Qui licet frigido stomacho non conueniat tamen calidum habentibus stomachum confert. Rasis libro.xxij.cap. vccij.

¶ Caseus recens humores non malos generat cum sit mediocris inter lac & caseum siccum: retinet enim partim dulcedinem & aquositatem lactis: & ideo ad digerendum facilior: & ad nutriendum laudabilior: maxime si sale caruerit multo. Caseus tamen recens parum salitus melior est non salito. Isaac cap.xvij. vniuersalium dietarum.

¶ Caseus salitus non vetus est intra eos,& velocior in digestione q̃ non salitus: & velocius descendit: & propterea stomacho frigido non est ita nociuus sicut recens penitus sine sale: & ideo tutius ipso vtēdum est q̃ altero. Auicenna in secundo canonis.

¶ Caseus vetus peior omnibus est: maximeq; ille in quo acumen est & punctio. In hoc enī caseo aquositatis nihil est et ex coagulo acumen adeptus est: ideo cephaleam mouet oppilationem in hepate generat,& in renibus calculos. Et propterea omnis quidem caseus quāto propinquior recēti est minus malus: & quanto amplius vetus & difficilioris digestionis erit & maiorē vrgens sitim ac cephaleam capitis. Hali.v.Theoricæ cap.xxvj.

¶ Caseus vetus est vitandus quoniam in renibus & vesica parit lapides,& nullum affert iuuamentum, neq; est nutritiuus, neq; cito digestiuus, neq; bonum sanguinē generans,

neq̧ vētrem humectans, sed plurimū humiditatis desiccā stringens vrinā, & cito in intēsionē se mutans. vnde est acutus siccissimus grossus & corruptibilis: ad exeundū de stomacho durus. Isaac in doc. v. cap. xvij.

¶ Ex caseo debet eligi qui nō sit multū vetustus nec multū calidus/id est recens. & caseus qui fit ex lacte paucę acetositatis est minus nociuus stomacho omnib⁹ speciebus casei et eius acetositas cōfortat stomachū, & nō est difficilis digestionis. Et caseus mollis est melior duro, & spongiosus melior solido. Rasis. lib. xxj. continentis. cap. cciij.

¶ De oppilationibus est caseus multus: quoniam adducit oppilationem in hepate & lapidem in renibus ei qui multiplicat assumptionem eius, & cuius hepar & renes sunt parata recipere lęsionem. Gale. in lib. de dissolutione cōtinua.

¶ Casei sumpti post cibū, quantūuis parū: os stomachi sigillat: & fastidiū pinguiū eduliorꝝ tolerat: & cōcoctioni ac capiti ꝓdesse aiūt. Rasis. iij. Almāsoris. Quis aūt caseus melior sit vaccinus an pecorinus: dicēdū est ꝙ licet caseus ouin⁹ sit vaccino terrestrior: alijs tñ paribus min⁹ malus & sanior existit vaccino: cū sit boni odoris/& saporis/& gustui magis ꝓportionat⁹: cū sit fact⁹ ex lacte, cui⁹ cōplexio est melior. similiter vaccin⁹ sanguinē grossiorē generat cū viscosior sit ouino: & lac ouinū factū in mēse maij est laudabili⁹ quocūq̧ alio: cū lac vernale in vltimo veris, & ī initio æstatis sit omni alio cōueniētius: & ꝑ cōsequēs caseus factus in illo est quocūq̧ alio melior & laudabilior. Vaccinus aūt caseus iā dicto est nutribilior, ꝗ a vnctuosior. sicut lac vaccinū vnctuosius ē ouino. Caseus vero caprinus & si fact⁹ sit ex tēpatiori lacte oībus tñ caseis est deterior: ꝗ a statim exiccatur & terrestrificatur/& efficit valde frāgibilis vt experiētia docet: ꝓ primo tñ die laudādus eē videtur. In caseis maxime cauēdū est ne caseus cum subtiliatiuis vel diureticis siue aperiētibus assumatur: quoniā perducūt ipm ad renes, & lapides faciūt: quē admodū sensit Auicenna in. ij. canonis.

De piscibus: & de nutrimento qđ ab aquaticis est animalibus. Cap.XV.

IN aqua degentiũ varię sunt species animalium: differentiæ quoq; multæ. Verũ dicentur a nobis: quæ in vsum medicinæ veniũt: & sanitatẽ ꝑtendunt. In vniuersum igitur sciendũ est/ optimã esse piscium carnem: qui in puro mari vitam agunt: ꝑcipue cũ locus vẽtis cõmouetur: neq; terrestria sunt litora: sed aut arenosa/ aut saxis aspera: aut rupibus alta: & si in septẽtrionẽ cõuersa loca/ ventis septẽtrionalibus sint obnoxia. nec dubiũ qn mare mari sit ad gignendos pisces aliud alio melius: quatenus aut purgatius fuerit: aut fluuios ingentes, & multos excipit. In huiusmodi igitur degentes pisces mari: quatenus abundant stagnis, & paludibus: eatenus superantur ab eis: qui in puro degũt mari. maxime autem redundans ac flaccescens caro est in lutosa & sordida aqua degẽtium. Est aũt adhuc deterior in stagnis, & paludibus: nisi exigua sint stagna ingentia excipientia flumina: fontesq; habeãt: & largũ effluxum: longe deteriores, si non effluit aqua: sed stet. q; si stagna sint: eadẽq; cœnosa: extremę improbitatis erit caro. In fluuijs sunt meliores: in qbus velox, & multus ẽ fluxus. In stagnãtibus autẽ fluuijs degentiũ piscium caro nõ bona concoctu perexiguũ bonum nutrimẽtum habens. Pessimi sunt qui in ostijs degunt fluminũ: quæcunq; cloacas expurgant: & balnea: aut lauias, & vestium & telarum sordes euehunt: & quęcũq; per vrbes labuntur purgãdi causa immissa fiunt autẽ tum meliores, tum deteriores arte coquentiũ: hęrbis, & radicibus bonis ad hanc rem accõmodatis: vtilibus. Fiũtq; pastu etiã pisces tales: qualia fuerint pabula: quibus vescuntur: quę tum bona, tum mala inueniũtur. Qui malo vescuntur pabulo cum excepti sunt, si paululum modo asseruẽtur tabescũt: & statim male olent. Insuaues quoq; sunt tametsi recentes: paruulũq; nutrimentum habent. At non paruam redundantiam: & malum humorem in corpore co-

gunt: eis qui frequenter vescuntur.

¶Problema.

¶Cur saxatiles pisces facile concoquūtur? Quoniam cuncta/quæ ad saxa est/aqua/etiam pacato mari semper mouetur: micatq;. Durū nāq;, & molle quicquid est: alterno motu ac reciprocatu perpetuo quiescere non potest. Atq̄ qđ semp mouetur animal tenuius euadit: eo qđ quiescit: quare etiam pisces ab aqua commoti redundātiam habent nullam. Eadem ratione volucres, quæ in perpetuo fere sunt motu facile concoquūtur: sicut cōtra: quæ tarde: vt grues/pauones/anseres/anates/querquedulę/& prorsus aqua gaudētes omnes aues.

¶De piscibus collectiones.

¶Dicimus naturā pisciū vniuersaliter esse frigidam, & humidā: & humoris flegmatici generatiuā: conuenientē calidā habētibus cōplexionē: et siccā: maxime in æstiuo tēpore & calida regione. incōuenientē vero frigidis: & humidis cōplexionibus: & carnosis: maxime, quibus molles nerui fuerint et ad hyemale tēpus venerint: vel frigidam regionē habuerint: naturaliter enim eos infrigidant, & humectāt. proinde, quibus cholera rubea dominatur: & calidam habētibus cōplexionē: coitum confortant: & sperma augmētant. Isaac in lib. particularium dietarum.

¶Dico q; sanguis ex piscibus generatus/est citę corruptionis. & propter hoc non est mirum si plurimæ/ex eorum frequentata comestione/prouениant ægritudines. Auerrhois vj. colliget.

¶Piscis recens vniuersaliter est frigidus, & humidus: & flegma generans. sed qui in mari nascitur, & salsa aqua, minoris est humiditatis, & frigiditatis. Hali. v. Theoricæ cap. xxv.

¶Pisces marini calidiores: & minus humidi: & minus viscosi sunt: salsitudo enim aquæ inhabitatæ calefacit eos incidens humiditatem & grossitiem. vnde pinguedo eorum

minoratur. Sanguis enim: quem generant: est temperatissimus: nō grossus: neq; turbidus: neq; subtilis: neq; aquosus: licet subtili vicinus existat. Isaac in vniuersalibus dietis ca. xxviij.

¶ Pisces fluminū in actione, & passione contrarij sunt marinis: quoniam fluminalis aqua frigidior est: & humidior. vnde pisces fluuiales sunt crassiores: & viscosiores: atq; pinguiores. & ideo nutrientes plus: mali tamen: & ad digerendum duri: velociterq; de stomacho descendunt. Isaac in quinta doctrina cap. xxviij.

¶ Pisces: qui in fluuijs generātur: meliores sunt si in fluuio rapido, & multi fluxus existant: sicuti peiores, qui in parua degunt aqua fluuios magnos nō suscipiente, nec effluxum copiosum habente: multo vtiq; & his deteriores: lacuū si autem oīno neq; defluat aqua: adhuc deteriores. Galenus. iij. Alimentorum cap. xxiiij.

¶ Sanguis, qui ex piscibus petrosis generatur, est tēperatus naturaliter: licet subtilitati sit pertinēs: & velociter a mēbris dissolubilis: & per cōsequēs melior ad regēdā sanitatē: q̄ in mēbrorū confortationē. Et pisces de clara aqua laudabiliores: & longe minus corruptibiles sunt: q̄ alij: & maxime petrosa incolentes. Isaac in. v. doctrina.

¶ Pisces litora, & fluuios expurgantes, & ciuitatē inhabitātes pessimi sunt: nō bene digestibiles: neq; euchimi: neq; delectabiles. Galenus. iij. Alimentorum cap. xxvj. Et in lib. de euchimia cap. vij. inquit. Pisces paulominus omnes euchimi pręter conuersantes in paludibus.

¶ Peior omniū est piscis, qui paludosa habitat loca: aquasq; spissas, & putridas, calidasq;. Quoniā piscis, q in huiusmodi nascitur, quietus est: celeris immutatiōis in fœtorē cū ab aqua eductus fuerit. Qui autem huiusmodi est minime comedatur. Celeris enim est immutationis in stomacho: & in malum humorem. Hali v. theoricę. cap. xxv.

¶ Ex habentibus mollē carnē ille, qui est maior ad terminū

aliquem eligitur. Queadmodum ex piscibus durã carnem habentibus ille, qui est minor. Studium igitur sit in eligẽdo pro posse omni, pisces duras carnes habẽtes: quoniam sanores sunt: vt sapientes medici dixerunt. Auicenna in. ij. canonis cap. cccccl x.

¶ Durities carnis in piscibus, & fragilitas eiusdẽ significat ꝙ neq; viscosi aliquid sit in ipso: neq; pingue: & nutrit bene alijs piscibus magis: quando bene digeritur. Galenus in alimentorum cap. xxiiij.

¶ Meliores pisces sunt, quorum corpus est medium inter magnum & paruũ: & qui sunt velocis motus, & paucę viscositatis. Auerrhois. v. colliget.

¶ Cum pisces oua facere incipiunt, si incrassantur, illaudabiles sunt propter multitudinẽ suæ pinguedinis: & si macri fiunt, etiam illaudabiles existunt: nec sunt amãdi ex quantitate suæ matiei. Meliores itaq; erũt: qui mediocres fuerint; quoniã cum nimiũ crassi fuerint, ad digerẽdũ sunt duri: stomachũ emolliũt, grossum flegma generantes, & viscosum. Si vero macri sint: ad digerendũ quoq; duri existũt. In lib. vniuersalium dietarum.

¶ Pisces modicę humiditatis, quorũ caro frangitur ex priuatione pinguedinis, & humiditatis: abundantis nutrimẽti sunt: quia caro ipsorũ solida. Et ob hanc causam: lucij / carpiones / & huiusmodi qui carnes duras habẽt & frangibiles in partes: facile diuisibiles: sunt iure merito comedẽdi. Tinchæ vero / reginę / anguillæ / & huiusmodi nequaq̃: ꝑpter oppositas causas. Ex sentẽtia Rasis in. xxij. continentis. cap. ccccxxiij.

¶ Pisces squãmas habentes sunt meliores. Squãma enim significat humorũ paruitatem, & aquositatis indigentiam. Quia natura superfluitates humorũ ab interioribus ad exteriora expellit ad nutriendas squãmas. sicut animaliũ natura tertiam finiens digestionẽ exterioribus membris mundat quęcũq; sunt conueniẽtia ad nutrimentũ lanæ, pilorũq;

et similiũ. vnde pisces squãmas habentes duras, & grossas meliores sunt habentibus molles, & subtiles. squãmarũ eñ grossities paruitatẽ innuit humorũ. E cõtrario aũt habẽtes, copiã habẽt humorũ. Isaac in lib. particulariũ dietarum.

¶ Pisces, qui cũ aqua sola elixãtur, sunt oĩb⁹ laudabiliores. Quoniã eorũ viscositatẽ aqua: in qua fuerũt decocti: abstulit: pcipue si manducentur cũ sale/menta/apio/carui/pipere/zinzibere/& similibus. Isaac vbi supra.

¶ Corporibus temperatis dentur pisces assati: aut cũ oleo frixi: tamẽ meliores sunt assati. Isaac in vniuersalib⁹ dietis. Deterior igitur coquẽdi modus est frixatio. Tũ quia viscositatem piscibus tribuit: tum etiam quia piscis cum oleo frixus/stomachum emollit.

¶ Cancri solidæ carnis sunt: difficilis digestionis: abundantis nutrimenti. Et caro cancrorũ, & iura ipsorum conferunt ptisicis: & augent in actu venereo. Rasis. xxij. continentis. cap. cccxciiij.

¶ Cancrorum caro omnis salsa est sapore: vnde naturã fluxam facit: & nõ cito digeritur. Et qui minus salsus est: caro eius lacertosior, & durior est: & magis digestioni inobediẽs: vnde hui⁹ aĩalis caro oĩs humorẽ generat grossũ/ & flegmaticum. Hali. v. Theoricę cap. xxv.

¶ Liber Tertius de holeribus & radicibus.

¶ De holeribus in vniuersum. Cap. Primũ.

Sciendum itaq; differẽtias singulatim suas effectuũ esse in vnoquoq; medicamine. Certũ qdẽ certe habẽt holera limitem omnia: calidæ, vel frigidę, vel aridę, vel humidę qualitatis, vel partiũ tenuitatis, vel crassitudinis. Verũ quousq; in quouis ipsorum sit procedẽdũ: neq; dici: neq; sciri a quoq̃ potest. Ten

tauerũt insignes doctrina medici terminis quibusdã cõcludere certis: qui satis visi sunt in huius artis vsum posse peruenire. Vnũ qdã genus docuere: qđ in simile nr̃is corporibus trãsit tẽperamẽtũ: vt vero nũc fere loqmur: cõplexionẽ. In ipso siqdẽ corpe hũano caliditatis quoddã principiũ est: immutationẽ, atq; qualitatis abalienationẽ quã alterationem nũc oẽs noiant. Alterũ aũt genus fecere calidius: qđ q̃ maxime vix ferre possim⁹. Hui⁹ nimirũ totius caliditatis quatuor ordines, quos gradus vocam⁹, instituere. vt prim⁹ sensu vix oĩno percipi queat: vel certe nõ pcipiat: sed cõsyderãtis tãtũ ratiõe perpẽdat. Alter q secũdus iã sensu pcipiatur. Alius, q tertius iã multũ calefaciẽs: necdũ tñ exurẽs grad⁹. Post quẽ quartus ac vltimus vim habet exurẽdi. Ita porro etiã refrigerãtiũ ordo est: vt primus refrigerãdi indicationẽ nõ admittat. Secũdus iã frigefacere sentiatur. Inde tertius: postremo quartus. qui vbi terminetur tibi liceat ignorare. Iuxta hoꝝ pportionẽ noris humecta, & arida se habere. Cõmodius videmur facturi: vt primo de holeribus dicam⁹: nõ quæcũq; in orbe terrarũ (quis enim hoc audeat polliceri?) sed quæ experiẽtiã pstantissimorũ venere medicorũ: quæq; vim habent insignem.

¶Problemata.

¶Cur ocyus excaulescat: qđ semine vetustiori: vt trimo aut bimo pdierit: q̃ qđ nouo? An q, sicut in aiantiũ genere semẽ id celerius affert: qđ viget: ita etiã seminũ, q̃ vetusta ađ modũ sunt: vim suã oẽm exhalarũt: q̃ recẽtissima imbecilliora ppterea sunt: q, excrementũ adhuc pcreationi minime cõueniẽs cõtinẽt. Quę media tempore: hoc humore inutili omni exacto validissima esse probantur. Celerius igitur semen profundunt. Id autem ipsum nõ nisi excaulescere est: quippe cum semen ex caule proueniat.

¶Cur porrũ prosit ad vocẽ sonorã? Nã & perdici cõmodũ eadẽ in re nouimus? An q, alliũ quoq; elixũ delinit: & quidẽ porrũ lentitiã quãdã obtinet: quę fauces detergere possit.

¶Cur aliqua germinare non terra contēta: sed abscissa/aut euulsa vł recōdita possint: vt caules liliorꝝ, vt allia, vt cepe? An q̄ oēs alimētū intra se cōtinēt: nec certo diffinitoq̧ loco oēs oriūtur. Crescere aūt vnūqđq̧ pōt: nō eo q̄ in se cōtinet alimētū: sed q̄ decoctū iā & digestū illud pabulū est, cōtinēt igiť vel antehac alimētū: sed augeri tū dūtaxat incipiūt: cū tēpus ad id adest: cuius opa res illa effici pōt: velut etiā oua crocodilorū tēpus tute opari sibi admodū nouimus. incremētū tñ cōtinuari nō licet: qm̄ aliud nō suppetat alimētū.

¶De holeribus collectiones.

¶Holera p̄cipue: atq̧ fructus absq̧ magno replent corpus nutrimēto: & humores crudos generāt: & malos. Rasis. vj. Almāsoris cap. v. & in lib. iiij. suorū Amphorismorum ait. Holera humores humectāt: & ideo nō sunt cibus cōueniēs. Et hoc proprie de frigidis est intelligendum.

¶Oēs herbę p suā naturā declināt ad humores melācholicos: & hoc etiā faciūt a tota substātia: excepta lactuca: & bu glossa. Et ideo via cibi nō videť cōuenire. Auerrhois. v. col liget. Via aūt medicinę seu cibi medicinalis possūt q̄nq̧, vt in ęstate valde calida, cōueniētes eē ad remittēdū ardorē/sitī/ et fortē corporis caliditatē. Ex eis p maxime vti possumꝰ lactuca/endiuia/portulaca/& hmōi: in hyeme vero minime.

¶Oportet, vt sanitatis cōseruator studeat: ne cibi ipsiꝰ sub stātia sit aliqđ nutriētiū medicinaliū: sicut holera, & fructꝰ, & reliqua ab ipis: qm̄ subtiliātia sanguinē sūt adurētia: & grossa sunt ipm flegmaticū faciētia: & corpꝰ grauātia. Auicēna iij. j. Galenus quoq̧ in lib. de Euchimia dixit. Holerū quidē nullū est euchimū. Sed calidis, & siccis eo in tēpore est vtendum secundū Auicennā. iij. j. dicentē. Holera cholerica multum conferūt in hyeme: sicut insipida in æstate.

¶Nosse oportet omnibꝰ holeribus paucissimū & cacochimū sanguinē generātibus: ex lactuca autē nō multū q̄dem neq̧ cacochimū: neq̧ tamē euchimū sanguinem generari. Galenus. ij. Alimentorum cap. xxxviij. Et in cap. xlj. libri

eiusdem sic quoq; ait. Alimētū ex bleta est modicum & ex alijs holeribus. Ex qbus patet: q holerum nutrimentum sit paruissimū: & in via cibi sint illaudabilia. Verū domestica minus mala. Syluestria vero peiora.

¶ De holeribus: & quæ in victu vitanda sint. Cap. II.

Vnc per literarū ordinē quo magis obuia sint q̄rentibus: quæ sequēda in victu: quæq; vitāda: vt cuiuslibet postulat natura ostendemus: nō vt in syluis nostris medicinalibus fecimus. illic siquidē medendi causa etiā quæ nō mandūtur, ac bibūtur, apposuimus. hic ea dūtaxat: quę deposcit viuendi ratio ex cibis. Ab ipsa igitur nūc acetosa nobis sumemus initiū. Inde ex ordine literarū cętera quoq; holera prosequemur.

De A Litera.

¶ De acetosa. Cap. III.

Cetosa frigida est, & sicca: quę & ventrē stringit: et stomachū exasperat: cholerāq; rubeā, & sitim extinguit. Rasis. iij. Almāsoris cap. xviij. Et idē in lib. xxj. cōtinētis cap. ccxlviij. sic ait Diascoridis auctoritate. q ipsa valet ad dysenteriā: & fluxū ventris cromam: & ꝓprie semina maioris vt ipse inquit Galeni auctoritate: vbi dixit: q comeditur acetosa ab hominibus appetentibus lutū & alias huiusmodi res horribiles. facit quoq; ad appetitum incitandum.

¶ Acetosa domestica frigida est in primo & sicca in secūdo et in ipsa est stipticitas: & omnis species eius superat choleram: & ipsius humor est laudabilis. Et illa quæ non est vehementis rubedinis, plus nutrit. Auicenna in. ij. canonis. cap. liiij.

¶ De Apio. Cap. IIII.

Pium calidum est, & siccum in tertio gradu: ventositatē dissoluens. Hali. v. Theoricę. cap. xvj. Auicenna in secūdo canonis cap. lvj. sic scribit.

Apium calidum est in primo: siccum in secūdo. Rufus vero dixit ꝙ domesticum est humidum. Verūtamē eius radix est sicca cum cōueniētia. cuius operationes medicinales plurimæ sunt. Resoluit em̄ inflationes: sedat dolores: prouocat vrinā: sudorem: & huiusmodi. Verūtamen via cibi nō commendatur dicēte eodem vbi supra Apium est malum excitans epilentiam epilenticorum. Et stomacho etiam nocere videtur. cum dicat idem. Apium nō est velocis digestionis neqꝫ descensionis.

¶ Apium datū proprietatem habet cōstipationem soluendi: & viam humoribꝰ faciendi: eosqꝫ ad stomachum: vuluā: & caput attrahēdi: vnde fit epilēticis nocumētū: & maxime fœtui vulua existēti. Vnde assuetę apium cōmedere fiūt causa generādi ī corpore fœtus apostema: & putridas pustulas. Isaac in particularibus dietis. Et Rufus ait. Non debemus secūdum cibum apium laudare: quia humores totiꝰ corporis ad stomachū coadunat: vnde generat vomitum: & excitat coitum. Concludamus itaqꝫ ꝙ via cibi tutius sit ipsum dimittere: nisi ab his: qui fœtorem anhelitus: aut opilationē vel aliquid aliud tale patiuntur.

¶ De B litera.

¶ De natura Basiliconis maioris, & minoris. Cap. V.

BAsilicon: siue badarūgi, hortulanus latorū foliorum secundū Diascoridem. qui comedit multum de eo: mouet ventositatem: prouocat lac: facit visus obscuritatem: & est difficilis digestionis. Rasis. xxj. cōtinētis cap. clxij. Et post pauca subiūxit. īquit Galenus in vltimo secūdi: Basilicon est calidū in secundo & habet humiditatem superfluam: & ob hoc non est iuuatiuum corpori cū recipit interius: & nocet stomacho: & generat malos humores: & est difficilis digestionis: & desiccat pulmonē & laxat vētrem: prouocat vrinam: & est velocis putrefactionis: & multiplicat choleram.

¶ Basilicō minutum, qđ gariophilatum dicitur: calidū est, et siccum in secundo gradu teste Auerrhoi in. v. colliget ca. de rebus marinis. Aperit oppilationem cerebri: & valet contra cardiacam passionem humidam: & contra melancholiā: et contra hęmorrhoïdas: inquit ipse.
¶ Basilicon, seu Albetarosi calidum est: qđ & dolorem efficit capitis: & male nutrit: cuius comestio vtentis visum turbat: quādo eo multū vtitur. sperma quoq;, atq; lac desiccat: ori tamē stomachi confert: corroborat enim ipsum: atq; cordi auxiliatur. Rasis. iij. Almāsoris cap. xviij. Et ꝙ de minuto loquatur, apparet ex eo: ꝙ dixit lac desiccat: & stomacho cōfert: cuius oppositum facit maius basilicon. Galenus. iij. alimentorum cap. liij. ait. Licet basilicone vtantur multi: cū oleo & garo ipsum offerentes: pessimi tamen chimi est.

¶ De Borragine, Blite, & Buglossa. Cap. VI.

Orrago calida est: & humida in primo gradu. habet proprietatē lætitiam generādi: si in vino missa potetur. cor etiā cōfortat. proinde antiqui miscebāt eā medicinis cardiacę passioni valētibus. Isaac in dietis particularibus. Virtutem habet generandi bonos humores: & valet (vt vult Diascorides) cōualescētib9: & sincopizātib9: cardiacis: & melācholicis: comesta cū carnib9
¶ Bleta, blitis, siue sicla, vt Rasis inquit in. xxij. continētis/ cap. ccccxxvj. Diascoridis auctoritate / duas habet species. quædam enim est nigra: quę ex vehementi viriditate ipsius declinat ad nigredinem: & hæc constipat ventrem. Sed species alia: quæ est alba: laxat ventrem: & species vtraq; est mali succi ex parte nitrea: quæ est in eis. Ideo succus eius mundificat quoties imponitur in naribus. In bletis sunt vires baurachię: ideo excitant ventrem: & pungunt intestina. ideo nocēt stomacho & nutrimentum ipsarum est modicū. calida est, & sicca in primo: & humor generatus ex eis nō est laudabilis.

¶ Alimētum ex bleta modicum est: sicut ab alijs holerib⁹: magis tamen idonea est, q̃ malua, ad oppilationes hepatis. adhuc autem magis: quādo cum sinapio, aut omnino cum aceto comeditur: & spleneticis eodem modo fit bona medicina. Merito quis dicet ipsam medicinam magis q̃ alimētū: quādo sic comeditur. Galenus. ij. alimētorum cap. xlj.

¶ Super buglossam vero sis audax: & nō timeas malitiam eius: & vtere ea cū omni qđ in potu tribuis: & in cibo das. et eni iā cucurrit cōsuetudo vt in potu tribuať: & similiter aqua ei⁹ distillata. Auicēna in prima. iij. cap. iiij. In tractatu quoq; de virib⁹ cordis dixit: q̷ cor cōfortat. possumus igiť secure borragine, & buglossa in salatitijs vti cū lactuca & alijs.

¶ De C litera.

¶ De speciebus Caulium. Cap. VII.

Atura caulis frigida est, & sicca in primo gradu: ideo turbidū & melancholicū sanguinē generat, horribilē odorē dātē. Aestiuales em̄ vstionē generāt: sanguinē cholerę vstę vicinū: qđ eorū acumē mōstrat: proinde sunt colatiui: & mūdificatiui. Hyemales vero tāti acuminis nō sunt: sed vis eorū vētrē humectat: & vrinā puocat. Et vt ab eoꝝ nocumēto tēpereť, elixenť: & aqua prima proiecta, ī alia aqua coquanť cū pinguissima carne pecudis: vł suis: & cōdianť coriādro: pipere: & cimino: & allio: et esui donētur. Hali. v. theoricę cap. xvj.

¶ Nutrimētum cauliū est paruū: & humidius nutrimēto lētiū: & sanguis eius est malus. Cū ergo coquiť cū carne pigui et gallinis fit bonus parū. Et est malus stomacho: & est tardę digestionis: est grossi nutrimēti ingrossans sanguinem: & inflat vsq; ad partes furculæ: & lateris: & facit dolorosum corpus. Auicenna. ij. canonis. cap. cxliij.

¶ Caules sunt frigidi, & sicci: & ideo necessario generant humorem melancholicum. Auerrhois. v. colliget. Rasis tamen in. xxiij. cōtinentis cap. cccccclxxxlij. auctoritate Bimmasui sic inquit. Caulis calidus est, & siccus in primo, et

nascens in ęstate: malus est stomacho: cum eo ꝙ est in eo de acuitate. Elixus nõ bene, & comestus laxat vẽtrem: tũ bene, & proprie elixus cũ duabus aquis retinet ventres.

¶ De E litera.

¶ De Endiuia. Cap. VIII.

Ndiuia duplex est/domestica/& syluestris. Domestica diuersæ est virtutis. Habet eñ amaritudinẽ: põticitatẽ: & insipiditatẽ. Quæ iterũ in duas partes diuidit̃. Est eñ hyemalis: & æstiualis. Hyemalis autẽ insipida est propter suę amaritudinis paucitatẽ: & insipiditas eius propter tẽporis frigiditatẽ, & humiditatẽ. Vnde frigida est in fine primi gradus. alij dicunt in principio secũdi. & quidam dicunt eam esse humidam: qđ sensui nõ apparet. Est autẽ siccitas palam propter amaritudinẽ suiqȝ põticitatẽ. A estiuæ autẽ amaritudo est maior: & minoris frigiditatis. Frigida eñ est in primo gradu: & sicca in medio eiusdem. proinde peiorem generat sanguinem: q̃ lactuca: & deteriorem. Isaac in particularibus dietis.

¶ Endiuia in via medicinę multũ cõmendatur: sed modicũ admodũ in via nutrimẽti. Vñ Auicẽna in secundo canonis cap. ccxxxij. sic scribit. Ambę species vincũt lactucã in operãdo: & in p̃stando iuuamẽtũ oppilationi epatis: q̃uis minorẽtur ab ea in cõfortãdo: & in extinguẽdo: & magis iuuatiua ex eis hepati est illa: q̃ ẽ magis amara scilicet cicorea. Natura eñ endiuię frigida est in primo: & sicca ĩ fine ei⁹. Et hortulana est frigidior: & hũidior: & opatiões sunt: qa aperit oppilatiões hepatis: & venarũ & viscerũ oĩm: sedat nauseã: & excitationẽ cholerę: & cõfortat stomachũ calidũ: & syluestris melior est stomacho: & dicit̃ ꝙ est cõueniẽs oppilatiõi hepatis.

¶ De Eruca. Cap. IX.

Ruca calida est. quæ inflatiua existẽs capitis creat dolorem: tardeqȝ digeritur: sed virgam erigere facit. Rasis. iij. Almãsoris cap. xviij. Et in libr. xxj. cõtinentis cap. cxc. dicit auctoritate Diascoridis.

Eruca excitat appetitũ coitus:prouocat vrinã: procurat digestionem:& laxat ventrẽ: & est calida in secũdo: & humida in primo: & quia est eius caliditas maior sua humiditate,est generatiua vẽtositatis: addit ad coitũ: facit erigere virgã:et cũ comeditur sola inducit sodã: & qui vtitur ea,comedat cũ ipsa lactucas:scariolas:et portulacas. Et de ꝓprietate erucæ est,prouocare vrinã:laxare ventrẽ:ꝓcurare digestionẽ: & tenere instrumentum virge erectum.

¶Eruca calida est in tertio:& humida ĩ primo:subtiliat spꝫma : generat coitum: excitat appetitũ : dolorẽ capitis facit. Hali.v.theoricę cap.xvj. Aliqui tamen aliter graduãt:nam calida secundo:& humida in primo existit.

¶De F litera.

¶De Fœniculo. Cap.X.

Oeniculus domestic⁹ calidus est in medio secũdi gradus et siccus in medio:primi inobediens digestioni:sed tamen secundũ medicinã valet ad diuturnas febres,& prouocationẽ vrinę. Isaac in particularibus dietis. Et Auicenna in.ij.canonis cap.cclxxviij. sic ait de ipso. Natura syluestris est vehementioris caliditatis,& siccitatis:& est digni⁹ tertio. hortulani autem caliditas est in secundo : aperit oppilationes : acuit visum et Democritus quidem existimauit,ꝙ venenosi vermes pascunt feniculi recentis semen : vt eorum visus cõfortetur: & viperæ et serpentes fricant oculos suos,quando ęgrediuntur de cauernis suis post hyemẽ,super ipsum: vt illuminentur oculi eorũ. Et humidus comestus facit exuberare lac: verũtamen eius digestio est tarda:et ipsius nutrimentũ est malum.

¶Fœniculus secundum Auerrhoim in.v.colliget,calidus est in tertio gradu:& siccus in secũdo:et propter hoc prouocat lac:vrinam:et menstrua:et confert oculis. Rasis autem in.xxij.cõtinẽtis cap.cccxlvj.dicit auctoritate Diascoridis: ꝙ fœniculus auget lac. Et auctoritate Galeni dixit:ꝙ aqua hortensium fœniculorũ calefacit violenter:ita ꝙ potest po=

ni in tertio: sed desiccat in primo: ideo generat lac. Et p hoc saluat Auerrhois qui in tertio gradu caliditatis posuit ipm.

¶De H litera.

¶De Hyssopo. Cap. XI.

Yssopus vim habet calefaciēdi, attenuandiq3. decocta cum ficub9: & melle: & rhuta: & aqua: & pota: pneumaticis succurrit: asthmaticis: tussi veteri: distillationi, lūbricosq3 perimit. cū melle mixta idem præstat. Manditur cum viridibus ficubus ad aluū sub ducendū. si admisceatur cardamomo, vel iridi vehemētissime purgat: & colorē efficit pbatū: si fiat ex ea cataplasma cū ficu & nitro spleni: & aquæ intercuti cū vino succurrit: & anginis. decoctio ducta in gargarismū cocta cum aceto, laborātibus succurrit dentib9 ex dolore: vel cōcussu. Calidus autem, & siccus in tertio: si Auerrhoi credamus.

¶De I litera.

¶De Intybo. Cap. XII.

Ntybum frigidū, & humidū in primo gradu: confert stomacho: & cum aceto coctum vsu vētrem citat: habetq3 vim oppilationem magis dimouēdi: q̄ vllum aliud holerū genus. sanguinis feruorem mitigat: distrahit ex iecinore inflāmationes: arquatisq3 medetur: & sua quadā proprietate iecur confirmat. Somnū adducit mediocrē. Ferunt quidam post sanguinis detractionem, siue ex venis siue ex cucurbitulis cū aceto ante cibum māsum iecoris custodire sanitatē. veneris distinet appetitū: semenq3 minuit frigidam habentibus cōplexionē, prodest aduersum sanguinis exputationem. hui9 ius admodū iecori vtile. semen succurrit ęstubus: qui sunt ex flaua bile. at lienem offendit. Virgili9. iiij. georgicorū Intybam nominauit dum ait. Strymonięq3 grues: & amaris intyba fibris. Recentiores autem cicoream vocant.

¶De L litera.

¶De Lactuca. Cap. XIII.

Actuca, cum sit mediocriter frigida, & humida, melior est cęteris hęrbis ad generandū bonū sanguinem in quātitate, & qualitate: quæ si non lauet aqua melior est: qm̄ aqua suæ frigiditati, etiā humiditati prębet augmētū. cito digerit: vrinā prouocat: morsionē stomachi de cholera rubea ortam extinguit. vnde tussim placās: sanguinis ebullitionē refrigerat: somnū vigilias habētibus pręstat laudabilē: capitis dolorē de cholera rubea vel sanguine factū amputat: & cocta plus q̄ cruda esui cōueniens. lac augmentat ꝓpter bonitatē sanguinis: quē generat in qualitate: quātitate: & perfectione: sed tamen cum induratur, & lactis copiam habuerit eius humiditas minuitur: & fit amari saporis: vnde fit apertiua: & sanguinem generat pessimum. iccirco eam assuescentibus fit nociua: quia tenebrositatem in eorū oculis facit: & spermatis naturam corrumpit. Isaac in particularibus dietis.

¶ Lactucæ cōplexio est frigida, & humida in. ij. gradu. vltimo: magisq; reliquis nutrit holeribus: & suauioris est saporis: & sanguis qui ab ea generatur laudabilior est aliorū sanguine holerum. Hali. v. Theoricę cap. xvj. Q đ etiam cum eo sentit Auicēna. ij. canonis cap. cccclvj. dicens. ꝙ ille qui dixit: ꝙ lactuca sit frigida ī tertio gradu: iudicauit de ipsa ꝙ sit mali nutrimēti: & pauci: & non est ita: immo videt, ꝙ ipa sit in secundo. Sanguis vero ex ea generatus est melior sanguine generato: ex holeribus: & nutribilior est: & illa præsertim, quæ est elixata. Et illa quæ non est abluta est melior. Ablutio enim addit ei inflationem: & similiter omnibus holeribus frigidis.

¶ De M litera.

¶ De mentha & melissa. Cap. XIIII.

Entha sępissime in mēsam venit: ꝓpterea ꝙ omnib⁹ fere grata, suauisq; cū sua aromaticitate existat. Quę secundū Auerrhoin in. v. Colliget, calida est, & sicca ī secūdo gradu: & attingit de tertio.

Et habet amaritudinẽ cum stipticitate: cõfortat stomachũ: & mouet coitum. Et vt sentit Isaac in particularibus dietis mentha calida est; & sicca in.ij. gradu; habens ponticitatem: & aromaticũ odorem: vnde stomachum confortat: appetitum irritat: ahominationem de putridis humoribus amputat: & esui assueta coitum suscitat: mitigat nauseam flegmaticam. Et ideo dicebat Serapio. Mentha comeditur cum cibis admixta: & est bona stomacho: & prouocat appetitum protractum propter suam odoriferationem: & aufert fastidium: & incitat libidinẽ excitatione pauca. Habet enim vires calefactiuas & desiccatiuas.

¶ Maiorana calida est: & subtilis: omnibus frigidis passionibus quæ in cerebro sunt proficiens. Rasis.iij. Almansoris cap.xxj. Et in lib.xxiiij.cõtinentis cap.ccccccxix.dixit. ꝙ ipsa calefacit valde. Et Apozima ipsius bibitur in principio hydropisis: & valet difficultati mingendi: & tortioni: ꝓuocat mẽstrua: cõfert dolorib⁹ frigidis, & humidis: & dolori capitis ex flegmate. Et Auicẽna in.ij.canonis cap.cccclxxxj.dixit ꝙ ipsa est subtilis: resolutiua: apertiua cũ fortitudine: aperiẽs oppilationes cerebri & cõferens hemigraneę: & sodę: & humiditati: & vẽtositatibus grossis: & dolori auris.

¶ Melissa calida est: quę subtiliatiua existens cordis patiẽtibus tremorẽ congruit: atq; inflationẽ faciens virgam erigit: desiderium comedẽdi tribuit: vomitũq; aufert: & singultũ. Rasis.iij.almansoris cap.xviij. Et vt graduant ipsam nouitij calida est & sicca in secundo. Et confert omnibus ægritudinibus flegmaticis: & melancholicis. efficit oris odorem bonum: & remouet fœtorẽ eius: lętificatiua est: & confortatiua cordis: iuuat digestionẽ: & confert singultui.

¶ De N litera.

¶ De Nasturtio. Cap.XV.

Asturtium calidũ est: & siccũ ad tertiũ perueniens gradũ: mundificat pulmonẽ: & confert asthmati: calefacit stomachum, & hepar: & confert grossitiei

ſplenis: & eſt malum ſtomacho propter vehementiam mordicationis ſuæ: licet ipſum faciat appetitum. augmentum efficit in coitu. Auicēna in.ij.canonis cap.cccccxvj.

❡ Omnes ſpecies naſturcij calidę ſunt: acutæ: & nociuę ſtomacho: ventrem laxant: expellunt lumbricos: & diſſoluunt apoſtemata ſplenis. Raſis.xxiij.continentis cap.ccxix. Et poſtremo dixit auctoritate Priſciani ꝙ naſturcium deſiccet putrefactionem corporis: excitet coitum: & inducat appetitum cibi. verū quia exceſſiue calidū eſt: & ſiccum: a cholericis & præcipue in ęſtatis tēpore fugiendū eſt. Quare flegmaticis derelinquatur potius mulieribus hyemalibus, & cōgelatis: quibus eius nocumēta parum quippe nocere valēt: vt ratio ſumpta a cōplexione manifeſtiſſime declarat. Calidū enim eſt, & ſiccum in quarto vt inquit Auerrhois in.v.colliget & eius virtus eſt ſimilis ſinapis virtuti.

❡ De P litera.

❡ De portulaca: pentaphilone: & petroſelino. Cap.XVI.

POrtulaca alterat materias cholericas & illas refrigerat refrigeratione lōginqua a cōplexione ęquali in.iij.gradu: in humiditate vero in.ij. & eſt lubrificatiua, viſcoſa, auferens dētium ſtuporem. Galenus lib.vj.de ſimplici medicina. Dicunt quidam cū Auerrhoi in.v.colliget ꝙ frigida ſit in tertio gradu: & humida in ſecūdo: cuius tamē oppoſitum ſonat Hali.v.theoricæ cap.xvj. Auicenna quoq; in.ij.canonis cap.cccccxlviij.ſimiliter dixit de eius cōplexione: & ꝙ ipſius nutrimētū ſit paruū: & illaudabile: & eſt reſiſtens choleræ. valde cōfert inflāmationi ſtomachi: & hepati inflāmato: & prohibet vomitū cholericum: & debilitat appetitū: & abſcindit vt plurimū deſideriū coitus. Inquit Rufus de ea ꝙ infrigidat corpus: debilitat viſum: & amputat deſyderium coitus.

❡ Pentaphilon/licet a pleriſq; in ſalatitijs aſſumatur, nullā tamen ad nutrimentum eius inuenio vtilitatem: ſed tantum ad medicinā. cum dicat Auicenna.ij.canonis cap.ccccclix.

ꝙ ipsum sit fortis exiccationis sine acuitate: & adustione: & mordicatione. & quia est fortis exiccationis/ad nutrimētum nequaq̄ cōuenire videtur: ideo prætermittamus.
¶ Petroselinum calidum est & siccum in fine tertij gradus ideoq; diureticum est: & incidens: vrinā prouocans.

¶ De R litera.

¶ De Rhuta & roremarino. Cap. XVII.

Huta calida est & sicca: quæ subtiliat: atq; vētositatē & inflationē dissoluit. Rasis. iij. Almansoris cap. xviij. in lib. quoq; . xxij. continētis cap. cccc=xxxv. dixit auctoritate Galeni inter alia ꝙ si folia eius sumātur per se tantū: aut cū ficubus siccis: & mire irritat malitiā venereorum mortiferorū: & si comeditur/incidit sperma: & quia est tenuis, dissoluit inflationē. ideo est vtilior alijs ad vētositates: & prohibet appetitū coit⁹: & dissoluit & desiccat vehemēter: quia est fortis desiccationis: & imposita oculis visum acuit: prouocat mēstrua: dolorē infert capitis: cōstipat ventrē: corrūpit sperma: & desiccat: & humores adurit: & plurimū sanguinis in cholerā cōuertit. Et ideo tanq̄ inimica fugiēda est in via nutrimēti. Et dū humida existit calida est & sicca in. ij. Sicca vero in. iij. Et syluestris in. iiij.
¶ Rosmarinus calidus, & siccus in. iij. gradu: vt Serapio inquit. Et ꝑpterea ad plures valet infirmitates: vt Rasis ait in xxiij. cōtinentis cap. ccccccxliiij. auctoritate Diascoridis. & inter cætera dixit. ꝙ oēs species eius cum melle in oculis positæ acuunt visum. Ad plura quoq; alia confert. Quæ quia ꝓsentis nō sunt ꝓpositi: dimittimus.

¶ De S litera.

¶ De Spinachijs: Sparagine: Saluia: & Sinapi. Ca. xviij.

Pinachię valde sunt bonę: & tēperatę: valēt gutturi, & pulmoni, & stomacho: & humectāt vētrē: & sunt in. ij. gradu frigidę, & humidæ. Auerrhois in. v. colliget. Et sibijpsi videtur contradicere: aut litera est corrupta. Quomodo sunt tēperatæ si frigidę sunt: & humidę in secūdo? Et ideo saluando eum dicere possum⁹,

q̄ delēdū est ly frigidę. vñ Haliabas. v. Theoricę dixit. Spinachia in calore & frigore tēperata est: sed humectat. Et similiter dixit Auicēna in. ij. canonis cap. cccccclxxx. Natura earū tēperate frigida est: & humida in fine primi: & sunt lenificatiuę: & nutrimentū carum melius est nutrimēto crysolocānę: & in ipsis est virtus abstergendi limatiua: & vincunt choleram: & fortassis refugit stomachus a iure earū: ergo auferātur a iure suo: & comedātur: & cōferūt pectori, & pulmoni calido. Rasis. iij. Almansoris cap. xviij. dicit. Spinachiæ sunt tēperatę, quę gutturi, atq; pulmoni, necnō stomacho, & hepati cōgruentes sunt: ventrē leniūt. Quarum nutrimentū bonum existit: & optimū. Isaac in particularib9 dietis de ipsis ita scribit. Spinachia: frigida: & humida est in primo gradu: vētrem humectat: & gulæ de sanguine & cholera rubea dolenti valēt. Quare nō debemus eas despicere: cū bonum sit carum nutrimentū: licet paruū: sicut & aliorū holerū. vnde Auicēna. iiij. j. cap. j. Nutriens quādoq; est multæ quātitatis: & pauci nutrimenti: sicut holera, & fructus &c.

¶ Via medicinæ sparagos approbam9: via autē nutrimenti nequaq̄. Quoniā oīa talia per aquā elixata cū oleo, & garo offerent / modicū aceti supinfundendo. delectabiliora eñ sic & meliora stomacho fiunt. alimentum verum corpori dant paucū: & nō boni chimi. Ex galeno. ij. Alimētoꝝ cap. lv. Et Isaac etiā in particularib9 dietis dixit. Sparagus calidus est, & humidus in primo gradu. qui domestic9: & syluestris existit. Domesticus temperatior est: & cęteris nobilior: proinde sperma augmētat: stomacho cōuenit: vrinā ꝓuocat. Syluestris vero calidior, & siccior: ideoq; pl9 colatiu9. Et q̄dā dicūt sparagū coit9 esse augmētatiuū: q̄d Diascorides negat. Rasis quoq; in. xxj. continētis ca. lxxxvij. auctoritate Galeni dicit de ipsis. q̄ valent ad oppilationes renū. & in. iij. Almāsoris. q̄ calidi sint, & humidi: spermati augmentū tribuētes. stomacho nō sunt cōgrui, immo nauseam quādoq; faciunt.

¶ Saluia habet manifestā caliditatē cū stipticitate pusilla.

vbi autē hoc dixerit Galenus: null⁹ expressit. Nos autē dicimus: ꝙ in. vj. de simplicib⁹ medicinis ca. cxxiiij. Sed si marmacora sit saluia: vt aliquibus placuit: dicēdū erit cū Auicēna in. ij. canonis cap. cccclxxiij. ꝙ ipa sit calidior maiorana: & fortior & calida in. iij. & sicca in. ij. & sit subtilis: resolutiua: sedatiua vētositatū: apertiua oppilationū flegmaticarū vbi sunt: cui⁹ odoratus vltime facit soda: cōfortat stomachū: & aperit oppilatiōes viscerū: & desiccat humiditatē stomachi: & cōfortat intestina. Pauli quoq; auctoritate dicitur: ꝙ confert paraliticis. Et potius est dicenda medicina: q̃ cibus.

¶ Sinapis natura videt̃ esse calida & sicca vsq; ad quartum gradum: vt voluit Auicēna in. ij. canonis cap. cccccxcvj. Et ꝓpterea incidit flegma: & cōfert dolori iuncturarū: & sciaticæ: & mundificat humiditates quæ sunt in capite: & si bibat̃ cū aqua mellis, aufert asperitatē antiquā quæ est in cāna pulmonis: extenuat splenē: facit sitim: et facit desideriū coitus. Et (vt placuit Isaac) calida est et sicca in medio quarti gradus: humiditatē capitis et stomachi desiccat: & semē ei⁹ tritum distēperatum cum vino facit bonū stomachū: si ieiuno stomacho accipiatur: & excitat coitum. Ex his ergo apparet ꝙ plus medicinę nomē: q̃ cibi sibi vendicauerit.

¶ Pars Secūda libri Tertij De natura Radicum.

¶ De Radicibus in diuersum. Cap. I.

Olerū hærbarūq; vim naturāq; eorū: quæ maxime vsu peritissimorū, medicorūq; experientia cognita sunt: in superiore parte dixim⁹ suggerente nobis quæ diceremus, oīa amœnissimo / infinitoq; diuinę bonitatis fonte: vt postulanti nulli vnq̃ defuit mortaliū: nūc pariter eodē pect⁹ nostrū irrigāte: Radicū vim medicā: & insalubrē aperiem⁹. Queādmodū supra nō carnium modo vim: sed etiam partium animalium: & holerum: reliquorumq; naturam duximus recensendam: ita

radicum medicamina dicturi: non solida modo attingem⁹: sed quęcũq; in ipsis cõtinentur: pituitã: biles duas: & id gen⁹ alia. Radices dicunt q̃ sępenũero effossa parũper terra radũtur: vt arbores melius fruticescant. A radix radico deducitur: qđ est radicem facio: aut radicem capio. Plynius. Cum pali defixi radices cepissent.

¶Problemata.

¶Cur plantarum acrium semina acriora sunt: q̃ radices, et folia? An q̃ semine omnia oriunt: inq; cæteras omnes partes ex eo veluti fonte quodam, vt quidam aiunt, & sapores: & odores deriuari necesse est. Nam etiam odores omniũ vna cum seminibus esse suaues incipiunt. Q̃ si acritudo cæteris ex semine proficisci solita est: semen ipsum maxime esse tale ratio exigit.

¶Cur tenues radiculæ acriores sunt? An q̃ ampliores illæ spatio temporis longiori plenius concoctæ mitescunt?

¶Cur allia, & cepę solę ex plantis reconditæ germinare possunt? An q̃ humore, alimẽtoq; sunt refertę. Copia igitur alimẽti est: q̃ germẽ efficere queat. Idq; constat: argumentoq; est squillarum: tũ etiã bulborum: qui idem facere possunt. crescere autẽ quodq; solet: cum tempus venerit.

¶De Radicibus in vniuersum Collectiones.

¶Radices holerum omnes quidẽ, vt ita dicatur, superfluicę sunt. vniuersas quidẽ radices: vt disdigestibiles suspectas habẽdum: gustandum autem solas calidas: & acres: sicut et allij: & ceparum: & raphanides: & has, vt pharmacũ magis: q̃ cibum. Galenus in lib. de subtiliante dieta. cap. ix.

¶Radices indigestibiles sunt, & turbatiuæ. dico autem raphanidas: allia: cepe: napi: & omne tale genus. Quorũcunq; em̃ radix & qđ secundũ terram natum, hæsibile est. hęc autẽ omnia in indigestibilem speciem separãtur. Accidit em̃ alimenta ex radicibus emitti omnibus partibus nascentium. colligunt em̃ in seipsis humiditatem multã radices: & hãc in

digestam habentes plurimam: non enim cõtingit digestam esse omnẽ. Q đ enim digestũ: videtur esse perfectum: qđ autem in radicibus humidum, alibi assumere finẽ digestionis distributum ad partes nascẽtis. omnia em̃ a radice nutriunt propter qđ quidẽ necessarium indigestas ibi humiditates esse. Collectę em̃ hic expectant finem superioris digestionis. Quare in radicibus rationabile illaboratas esse plurimas humiditates. Verisimile igit̃ & nostris corporib⁹ ab his alimentũ humidũ derelinqui: & turbatiuũ. Hęc fuit Menesithei sententia: q̃ & si vniuersaliter a Galeno nõ approbet̃ in plurib⁹ tamen verificatur: vt ratio per ipsum adducta demonstrat.

oblauch.

¶ De Allio. Cap. II.

ALlium habet virtutẽ calefaciẽdi: & dissoluẽdi vẽtositates, & iflationẽ ventris: desiccat humiditatẽ stomachi: prouocat sitim: & ei⁹ vsus expellit cucurbitinos: & prouocat vrinã: & eius esus cõfert morsui canis rabiosi: & est bonũ mutationi aquarũ & nocumẽto inducto ex eis. Et comestum crudum, vel coctũ clarificat vocẽ: & mitigat tussim cronicam. Allia incidũt humores grossos: & viscosos: & nocent oculorum tunicis: & eorũ humoribus: & reddunt visum turbidum: nocent etiam auribus: capiti: & pulmoni & renibus: & si in aliquo membro est morbus mouet & excitat in eo dolorem. Rasis. xxj. continentis cap. clxxx. Et dixit auctoritate filij Mesuę. Allium est calidum in. iiij. dissoluit flegma salsum, generatum in stomacho: & de sui proprietate calefacit stomachum frigidum & humidum: & valent contra dolorem intestinorũ absq; febre. Et ĩueni: ꝙ est bonum vlceribus pulmonis valde. valet etiã cõtra obliuionẽ: asthma: tussim. multiplicat spma: nocet autem hemorrhoidibus: tenasmoni: fluxui ventris: scrophulis & habentibus ethicam: prægnantibus & nutricibus. Ex his omnibus possumus concludere: ꝙ allia via cibi nõ conueniant: & pręcipue calidas habentibus complexiones. via medicinæ quandoq; in hyeme.

¶ De Scalonia, seu Bulbo, & Cepe.
Cap.III.

BVlbus dicitur cepe sine tunicis: in cuius sapore est amaritudo cũ stipticitate: & virtus ei⁹ prima desic cat: & abstergit: & incuruat: & quãdo comedit̃ generat humores viscosos: grossos: & malos: quia est difficilis digestionis: & inflatiuus existẽs/stimulat comedentẽ ipsum ad coitũ. Rubens autẽ est bonus stomacho: et amarus est melior dulci: quia facit digeri cibũ. & oẽs species bulbi sunt calidę & acutę excitãtes libidinẽ: calefacientes linguã: & nutriũt multũ: & in carne faciũt augmẽtũ: verũ generãt inflationẽ. Oportet vt fugiat̃ nimi⁹ vsus eorũ: quia sunt nociui neruis. Serapio. Auicẽna. ij. canonis dicit ꝙ bulbus est cepe qđ comeditur paruũ simile cepe narcisci: cuius natura ꝓpinqua est naturę cepe: & fortasse est siccus in primo humiditate supflua: & nutrimentum eius non est laudabile.

¶ Cepe calidum est in quarto gradu similiterq; siccum: habet tamen humiditatem quãdam, & vẽtositatem qua coitus appetitũ irritat: sperma auget: capitis dolorẽ prouocat. qui id vult comedere, cũ aceto sumat. Hali. v. theoricæ ca. xvij. A quo in graduãdo ipsum videtur accepisse Auerrhois. v. colliget: cũ ait. Cepe calidum est in. iiij. gradu: & habet grossam substantiam. Et ideo quando ponitur in ano aperit horificia venarum: & prouocat sanguinem hęmorrhoidalem.

¶ De natura Enulæ, & Cariotæ.
Cap.IIII.

ENula calida est, & sicca q̃ stomacho multis humorib⁹ bona existẽs, hepatis ac splenis aperit oppilationẽ. Qui aũt ex ea multã comedit quãtitatẽ sanguinis patiet̃ corruptionẽ: ac spermatis icurret minorationẽ. Rasis. iij. Almãsoris cap. xviij. Et i. xxij. cõtinentis ca. cccxxxij. sic inquit. Enula est calida & sicca in medio gradus tertij: & in ea est humiditas superflua: & confert dolorib⁹ antiquis, & frigidis. Sed abũdãs absumptio eius infert

Zweibel

dolorem capitis ex abundantia vaporis ipsius.& quia calida est cōfortat vesicam:& prohibet distillationem vrinæ accidētem ex frigore:& tardat in stomacho ex grossitudine ipsius:& si cōditur cū aceto est minoris caloris & minoris nocumēti in calidis personis : & præcipue si bene lauetur cum aqua dulci. Valet autem ad tussim:& coarctationem anhelitus:quando cum melle permiscetur.

¶ De radice Cariotę siue dauci nō reperi de ipsa distinctam a Pastinaca determinationem:sed semper simul de eis locuti sunt:quia fere eiusdem sunt virtutis. & est pastinaca agrestis cuius semē secundū Theodericū Priscianum est careos De ipsa dicit Galenus in lib. de subtiliante dieta. cap. ix. Ad pręsentia radices dauci & carioti nil habēt nociuū:sicut neq; idoneum. Radix eius aliquid ventositatis habet:& libidinositatis:& calefacit in medio. ij. gradus : & humectat ī primo. indigestibilitas ipsis inest:vrinatiuę autem sunt : & si abundat aliquis ipsarum vsu mali chimi mediocriter sunt. Melioris autē chimi:quæ cariotæ:q̄ quæ pastinacæ ex quibus eliciamus ꝙ frequētatę minime sunt laudabiles.

¶ De Napis,& pastinacis.
Cap. V.

Limētum naporum melius est q̄ raparū : & magis pectori iuuās. verūtamen grossum est: vt raparum nutrimētum. Galenus. ij. de alimētis cap. lix. Et Hali. v. theoricę cap. xvij. ait. Selgeniū, et est napū, calidum est:& humidum. In quo est grossities:& inflatio:ideoq; plurimo nutrit cibo:sperma auget : & in eo est virtus subtilians:qua vrinā prouocat. Ex quibus apparet: ꝙ q̄ simillimi sint rapis:qui species sint earū. Napi(vt īquit Rasis. iij. Almāsoris) calidi sunt,& humidi:qui inflationem et crudū generāt flegma. Renes etiam & dorsum calefaciūt: sperma quoq; acuunt:atq; gutturis,& pectoris lenitatē efficiunt:bonumq; visum faciūt. Dicit Rasis in amphorismis ꝙ sunt cibus cōueniens : qđ videtur falsum:& in dictis eius

videt cõtradictio. si em̃ generãt flegma crudũ quõ sunt cib⁹ cõueniẽs? Sed credo ꝙ amphorismus habet lr̃am corruptã.

¶ Pastinaca inflatiua est & digestioni inobediẽs: venerẽ irritat & prouocat vrinã. Hali. v. Theoricę ca. xvij. Et Isaac in particularibus dietis dicit. Bancia calida est in medio. ij. gradus: & humida in principio primi: quæ duri, grossiqꝫ nutrimẽti est: & min⁹ q̃ rapa nutrit: & habet quiddã acuminis: vnde est extenuatiua: & diaforesin faciẽs. vrinã & mẽstrua ꝓuocat: habet etiã aliquãtulũ inflationis: vnde coitus est iuuatiua. q̃ assuefacta illaudabilẽ generat sanguinẽ: & syluestris nõ inflat oĩo: & ꝓuocat vtrũqꝫ magis q̃ hortulana: & est difficilis digestionis & minus nutritiua rapis: & nimius esus ei⁹ generat malum chimũ.

Pastenaca vel Möron.

¶ De porris. Cap. VI.

Porrum calidũ est, & siccũ: qđ licet appetitui auxiliũ tribuat: caput tamẽ dolere facit: somniaqꝫ mala demõstrat: atqꝫ his, qui cephaleã pati soliti sunt et q a calore lędũtur malũ existit. Rasis. iij. Almãsoris cap. xviij. Et in. xxij. cõtinẽtis ca. ccccccclxxxiiij. dixit auctoritate Diascoridis: porrũ hortẽse inflat: & est mali chimi: & ex eo accidũt sõnia mala: ꝓuocat vrinã, lenit vẽtrẽ, visũ attenuat, affert caliginẽ oculis, ꝓuocat mẽstrua, & nocet vesicę hulceratę. icitat coitũ: & coctũ cũ melle assumptũ mũdificat canalẽ pulmonis: & frequẽs comestio eius obscurat visum: & est malũ stomacho: & est modici nutrimẽti inferẽs dolorẽ capitis: corrumpit dentes, & gingiuas.

Lauch.

¶ De rapis. Cap. VII.

Rapa calida est in scđo gradu: & humida ĩ primo, multũ plus cęteris nutrit: dure tñ digeritur: mollẽ et inflatiuã facit carnẽ. ꝓinde sui vẽtositate, & inflatione coitũ incitat. quę si in aqua coquatur: & illa eiecta in alia recoquatur duritię suę substãtia tẽperatur: & mediocriter inter bonũ & malũ nutrit. quæ autẽ nõ bene cocta fuerit: digeritur difficile: ventositatẽ generat: & in venis

Ruben.

et poris oppilationē facit. Isaac in particularibus dietis. Et Auerrhois. v. colliget. dicit. Rapæ calidæ sunt, & humidę: generāt vētositatē, mouēt coitū, eo q̄ renes calefaciūt: & habent mirabilē proprietatē ad illuminandū oculos.

¶ De Raphano. Cap. VIII.

Rettich.

Aphanus passiones facit, & turbatiões: eo q̄ eructationē generat fœtidā; ideoq; qui vomiturus est, eo vtitur: cibus em̄ malus est, & grossus: digestiōis tardę: difficile a stomacho descēdit. Quidā aiūt digestionē adiuuare: sed econtra est rē inuenire: neq; em̄ digeritur: q̄to minus ipe digerit. Hali. v. Theoricę ca. xvij. Et vt Rasis in. iij. Almāsoris cap. xviij. inqt. Raphanus calidus est, & grossus: qui in stomacho longā faciens moram flegma incidit: atq; cibū ad os eleuat stomachi: vomitū quoq; mouet: cuius folia cibum digerunt: & appetitiuam adiuuant quando ex eis parū sumitur. Idē. xxij. continētis. Radix raphani generat ventositatē: & est mala stomacho, multiplicat eructationem, & prouocat vrinam, & calefacit: & si comeditur ante cibum, supernatat cū cibo & subleuat illū: et superiora stomachi: & non dimittit quiescere: & si comeditur post cibum lenit ventrem: & subuenit super penetrationem nutrimenti.

¶ Pars tertia libri Tertij De seminibus.

¶ De seminibus, quæ pro ferculis accipiuntur in vniuersum. Cap. primū.

Væ sint radicum partes, & holera, & iura dictū est hactenus. Nūc reliqua medicamina ꝓsequamur: quæ sunt terræ semina, & quę legumina, quę pro ferculis accipiūtur. Quę vero memoratu, tum odiosa, tū scelesta putam⁹, omittem⁹: in hac pte Xenocratis doctrinā ęmulari, haud quaq̄ bonū existimātes: ne nō

tã effugere mala: q̃ docere velle videamur: A nostro nãq; instituto: qđ est bona amãdi, & fugiẽdi mala: vtq; ostẽdamus quot bonis optimi maximiq; dei larga manu cumulatũ sit humanũ, & mortale genus: maxime fuerit alienũ. Vt igitur nulli vsui bono esse possunt: ita fugiẽda. Excãtamẽta, quo q; oia, tãq̃ mõtiũ prupte, inuisęq; rupes, fugiẽda: ne malorũ dęmonũ reticulis obuoluamur: eorũq; isidiosis, captiosisq; tendiculis obligemur: & postremo in vitę tã corporis, q̃ aię perducamur, planeq; rapiamur interitũ: pcipue cũ nihil sit tã arduũ: nihil tam videatur factu impossibile: qđ facile ab optimo maximo deo consequi animi innocentia, pcibusq; nõ possimus. qđ affatim verum esse possumus colligere si sanctissimorũ virorũ admiranda nobiscũ facinora repute= mus. Malorũ itaq; & improbitatis arma relinquẽtes: pcepta quæ vsu, & experientia doctissimorum virorum vtilia co= gnita sunt, memorabimus ab leguminibus sumentes ini= tium.

¶ Problemata.

¶ Cur potius frumẽti ferax est piguis ac profunda regio, hordei vero leuior terra? Vel q semina valida plus egẽt nutrimenti. Imbecilla vero tenue, & leue postulant alimẽtum. Est nãq; hordeum imbecillius, & rarius. Vnde neq; multum affert nutrimẽtum, & graue: quod ipsa testatur ratio: q eius granum in arida opertum terra melius exurgit: q cum sit minus firmum, minore egeat alimento. ideo vulgaris il= la vox frumentum in lætamine, hordeum in puluere sera= tur. q frumentum densum, & lignosum melius nascatur in humido mollitum. Hordeum ob raritatẽ a principio ari= ditatem appetat. vel ob caliditatem temperamentum mini me obledat mediocre. At hordeum frigidius.

¶ Cur omnia odorata semina vrinam ciere possint? An q calida et tenuia sunt: tale autem quodq; vrinam citat: cẽ= leriter enim calor inditus ille extenuat. Nec odor ipse ali= qua corpulentia concretus est. Nam & quæ non bene olent:

velut allia, vi sui caloris vrinam mouẽt. Vel potius vim resoluendi liquefaciendiq́ obtinẽt. Calida vero semina quæ bene olẽt, ideo q̄ odor omnino calore afficitur: fœtida sane in concoctu sunt. Nec solũ calida: verũetiam plene esse cõcocta debent: quæ prouocatura vrinam sint: vt vna descendendo humores possint extenuare.

¶ De seminibus: quæ pro ferculis accipiuntur: in vniuersum collectiones.

¶ Granorũ nouorũ ante. vij. mẽses nutrimẽta grossa sunt: & viscosa: ad dissoluẽdũ dura: sed tamẽ cũ bene digesta sũt, multũ dant nutrimẽtũ: & tarde dissolubile a mẽbris. Grana vero inueterata: sed nõ corrupta: in nutrimẽto sunt meliora et a mẽbris ad dissoluẽdũ facilia. ideoq́ in sanitate custodienda meliora sunt q̃ ad membra confortãda. Inueterata vero magis q̃ oportet, sunt illaudabilia. Isaac in vniuersalib⁹ dietis cap. xj.

¶ Legumina, & fructus sicci siue semina q̃ comedũtur si in aqua infusa nõ eleuabũtur: & mollia facta nõ fuerint: sed retinẽtia pristinã duritiẽ: peiora sunt oĩbus: & ad significationẽ, & ad digestionẽ. contraria vero omnibus meliora. Galenus in lib. de Euchimia & cacochimia.

¶ Quæcunq́ grana in odore pessima: vel in sapore sunt abominabilia: nutrimenta eorum sunt abhorrenda. Isaac in vniuersalibus dietis cap. xj.

¶ De Cicere. Cap. II.

Icer legumen inflans/nutriens, bonũ aluo, vim mingẽdi excitãs, lac agit, & semen, & mẽstruũ: cuius coctio calculos in renibus atterit. Alterũ genus ciceris: qđ cicercula a nostris: horobia a græcis: potẽtię cõuellẽdi/distrahẽdi/secãdi/abstergẽdi. ideo & lienem, & iecur, & renes purgant, & scabies, & impetigines abstergent: & parotidas, & testiculos obduratos dissoluũt: nec nõ hulcerosa iã vetusta cõsuetudĩe cũ melle curãt. Sed cicer hulceratã vesicã, & renes offendit: auertit malũ multũ ipsius

Erbsen.

incoctũ ipsi ros marinũ & mansum: vt etiã alliũ. Auerrhois in.v.colliget dicit. Cicera sunt tẽperate calida, & humida: & habẽt inflationẽ: & ꝑpterea tertia earũ opatione habẽt generare sperma, & ꝓuocare vrinã, & mẽstrua: & frangũt lapidẽ: sed hoc faciũt plus nigra, q̃ alba: & si comedũtur recẽtia, generãt in stomacho & intestinis multas superfluitates: & sunt duriora ad digerendum: nisi primo essent infusa. & habẽt ꝓprietatẽ faciendi bonũ colorẽ: & hoc faciunt quia acuũt calorem: ita vt generetur spiritus ventosus: & per hanc viam valent coitui. Sed Hali.v. Theoricę cap.xv. sic de eis inqt. Cicer calidum est & siccũ: & in eo est humiditas quędã, & vẽtositas, & inflatio: vnde & sperma generat, & coitus appetitum: lac auget &c.

¶De natura fabę. Cap.III.

Aba: quę recens est, & viridis, frigidã habet complexionẽ, & humidã, flegma generãs. Quæ vero sicca est: cõplexio illi frigida inuenit, & sicca: vẽtositatẽ generat: & inflationẽ plurimã: & si minorẽ q̃ recẽs. Est laudabilior fabę comestio si corticibꝰ mũdata coquatur donec dissoluat: abit ab ea vẽtositas eiꝰ: teraturq; mola diligẽtissime, tũc em̃ minuit vẽtositas, & inflatio: maximeq;, si cimini aliqd addideris & darseni/ id ẽ cinamomi/ piperis. Hali.v. Theoricæ cap.xv. Q đ etiã sentit Almãsor in.iij.cap.ij.dicẽs. Fabę tẽperamẽto ꝓximę existũt: licet frigiditati parũper attineãt: q̃ multũ inflantes scothomiã generãt: caput ꝑterea grauãt: corpusq; totũ dissolutũ efficiunt. & ideo solitis pati ventositatẽ ex cholica, vel ex ruptura malę sunt. virides aũt humores generãt crudos: & in stomacho, et intestinis generãt flegma: & in ipsis ventositatẽ excitant.

Ein Bonen

¶De natura frumenti & speltæ. Cap.IIII.

Rumentũ coctũ in aqua est grossum/ viscosum/ oppilatiuũ/ & durũ digeri plus alia re: et est valde malũ. Auerrhois.v.colliget. Rasis aũt.iij. Almãsoris cap.ij. sic ait. Triticũ tẽperamẽto est vicinũ

Waizen

licet caliditati parũ attineat. Q đ autẽ põderosius inuenitu et solidius: maioris est nutrimenti. hominibus quoq3 oĩbu alijs granis magis cõueniẽs, & magis ꝓpriũ inuenitur: sar guis etiã ex eo generatus omni sanguine, qui ex alijs gene ratur granis, temperatior existit.

Häsen.
Kern proprie Dinkel

¶ Spelta est ꝓpinqua virtuti frumẽti: & est media inter cali dum & frigidũ. Et aliquod est genus habẽs in casula vnun granũ: & aliud habens duo: & vocat latine farri. Rasis. xxj continentis cap. cxciij. Et postremo dicit Rasis auctoritat Galeni sic. Spelta non desiccat: sed digeritur, sicut frumen tum: & generat humorem grossum, & est tardi descensus, & multi nutrimenti, & fortis.

Selen.

¶ De Fasceolis. Cap. V.

FAsceolus alius albus: cuius cõplexio frigida est, et sicca, & alius rubeus: & in eo calor est, & inflatio nisi ꝙ eius inflatio minor est: q̃ fabarum. Hali. v. Theoricæ cap. xv. Isaac quoq3 in particularibus dietis. Fasceoli calidi sunt in medio secũdi gradus, & humi di in fine. hoc autem testatur: ꝙ vt plurimum non perfecte vt grana possunt desiccari: et si desiccentur: non multũ tem poris seruari valent: ideoq3 humores gignunt grossos: in flant nãq3: ventositatem fumũq3 plurimũ generant: atq3 ca put implent: somnia pessima, & terribilia faciunt, & corru pta. Et ipsorum albi minus calidi, & humidi: vnde eorũ nu trimẽtum grossius est, & ad digerendum durum. humores flegmaticos faciunt, & grossos. attenuare autem volentes grossitudinem eorum: eos elixent, & elixatos a corticibus mundent, mundatos cum sale, & oleo, & pipere comedent. virides albi ablatis corticibus cũ sale sunt assumẽdi & sina pi, & origano, & pipere: merum vinum, & forte cum eis ac cipiẽtes. impinguãt corpus: vrinamq3, ac menstrua prouo cant, & ventrem reddunt mollem: & maxime rubei: & capi tis efficiunt scothomiam.

¶ De natura Lentis. Cap. VI.

Enticulę frigidę sunt,& siccę:& sanguinē generāt melancholicū,& corpus desiccāt: sperma quoq; destruūt,atq; sanguinis extinguūt caliditatē. infrigidāt em̄,atq; oculorū tenebrositatē,& melancholicas efficiūt ægritudines:cū aliqs in comestione eis freqūter vtitur. Rasis.iij. Almāsoris cap.ij. Et vt inqt Auerrhois.v.colliget. Earū virtutes tres sunt: quia priuāt coitū, et obfuscāt visum:& qñ coquūtur in aqua pluries, stringūt ventrē. Hali.v. Theoricę ca.xv.sic ait. Lenticula frigida est in secūdo gradu,& in tertio sicca. vnde melancholicū generat sanguinē: & qui eius assiduus est comestioni: si quidem nigra illi dominatur cholera: melācholicos pariet morbos vt elephantiā/ maniam/cancrum/& similia.

Linsen

❡ De natura Lupinorum. Cap.VII.

Feigbonen

Vpinū calidū est in primo gradu,& siccū in secūdo.et est cōpressę figuræ,amari saporis pcussum in medio:& est faba ægyptiaca. Ex sentētia Hali v. Theoricę cap.xv.Et (vt inqt Galenus) Lupinus,a quo extracta est amaritudo,est grossus:& nō est lōgū quin sit glutinatiu9:& nō remanet in eo absterfio eius.Et totus quidē est malus,difficilis digestionis,generans humorē crudū in eis:quando non digerūt ipsum bene:ille vero q cū bonis conditus,est plurimi nutrimenti.Et quādo eius decoctio sit bona,& digeritur:est non mali humoris.licet in ipso sit siccitas,& viscositas:& ipse qdē infunditur:vt eius amaritudo remoueat̄:deīde decoquitur:& penitus est medicinæ propinqor:q̄ alij. Auerrhois.v. colliget. cap. de ciceribus, sic ait. Lupini sunt sicci,terrestres,& amari:& qñ coquunt̄ in aqua,donec auferatur eorū amaritudo,sunt cibus tñ durus et qñ comedūtur amari, occidūt pediculos, et etiā vermes, qui sunt in stomacho,et intestinis:et ꝓuocant vrinā,et aperiūt orificia hęmorrhoidarū.et ponim9 ipos in caliditate,et siccitate in principio tertij gradus: vel in fine secundi.

❡ De natura Milij. Cap.VIII.

Iliũ frigidũ eſt,& ſiccũ: vẽtrẽ cõſtipat: & eſt pauci nutrimẽti: & hoc idem facit punicũ. Auerrhois v.colliget cap.de ciceribus. Quod etiam ſentit Iſaac in pticularibus dietis: dicẽs. Miliũ frigidũ ẽ in primo gradu: & ſiccũ in.ij. Q đ teſtat̃ leuitas eius, & cõcauitas, viſcoſitatis/vnctuoſitatiſq; abſentia. Et ideo nutrit minus q̃ cętera grana: ex qb⁹ panis fit. Sanguinẽ minimũ nec laudabilẽ generat: tñ ſiccitatis ſuę gratia cõfortatiuũ ſtomachi eſt, aliorũq; mẽbrorũ corpis: pinde, & vẽtrẽ cõſtipat et (vt Diaſcorides inqt) Miliũ diureticũ eſt: & aſſutũ ad tortionẽ, dolorẽq; vẽtris calidũ ſuppoſitũ valet. cauſa aũt nutrimẽti minimi eſt ſiccitas ei⁹. Nõ ab eis igit̃ accipiẽdũ eſt q carnes ſuas augmẽtari, & pingueſcere volunt. Nec ab eis: q laudabilẽ ſanguinẽ ſuo corpori cupiũt generari: ſed eis ſolũmodo: qbus ſtomachi refrigeratio, ac cõfortatio, humorũq; eius ſuperfluorũ exiccatio appetitur.

¶ De hordeo pro quanto in viam nutrimenti, & cibi venit. Cap. IX.

Ordeũ eſt frigidũ, & ſiccũ in primo: & in ipſo eſt abſterſio: & eius nutrimẽtũ min⁹ eſt nutrimẽto tritici. cui⁹ aqua eſt infrigidatiua, & humectatiua febriũ. Auicẽna.ij.canonis ca.ccccccxliiij. Scđm tñ Haliabatẽ in.v.Theoricæ cap.xv. Hordeũ cõplexione frigidũ in prio gradu, & ſiccũ in ſcđo. Secũdũ tñ alios ad tãtã nõ puenit ſiccitatẽ. Vñ Iſaac in pticularibus dietis ſic inqt. Hordeũ frigidũ, & ſiccũ in prio gradu virtutẽ mũdificatiuã habet: & excolatiuã: & fabę ſimiliter: plus tñ q̃ faba exiccat. Et ppterea nutrimẽtũ ei⁹ ab ĩflatione eſt liberũ. fabarũ vero nõ ſimiliter. plus eñ hordeo nutriũt accidẽtaliter: & nõ naturaliter. Panis, q fit ex hordeo (vt Auerrhoi placet) ſecũdũ modũ q fit ex frumẽto ſequit̃ bonitatẽ panis tritici: niſi qa parũ declinat ad frigus. De ptiſana Galenus ſcđo Terapẽticę dixit cap.ij. Optimus qdẽ eſt ptiſanæ ſuccus diligẽtiſſime decoctus. Et in lib. de Euchimia cap.iiij. ſic etiã ſcripſit,

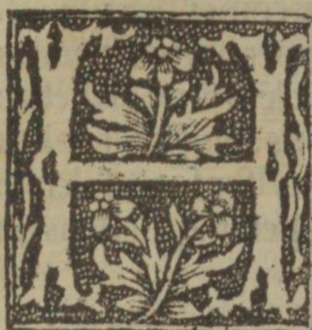
Inculpabilissimũ omniũ cibariorũ ad euchimiã, & ad sanitatis custodiã, est ptisana bene pparata. De ipsa etiã Hippocrates in primo regiminis acutorũ textu cõmenti. xviij. ait. Ptisana hordeacea merito, me iudice, super omne de grano factũ cibariũ in passionibus acutis excellẽtissimũ habetur: eiq;, qui eam in primũ ac pcipuũ omnibus alijs ptulit collaudãdo assentio primũ: quippe quia vtilis: viscosa est: & lenis: inuictaq;, & mollis, necnon & lubrica, tẽperatãq; habens humiditatem: sitimq; extinguit.

¶ De natura rizi. Cap. X.

Rizum temperiei, quæ est inter caliditatẽ, & frigiditatẽ, vicinũ existit: & vẽtrem stringit. Solitis aũt cholicã pati, nocet. qđ licet multũ nutriat: de ventre tñ non facile descẽdit: nisi coquatur cũ aliquo multũ vnctuositatis habente. qđ qñ cũ lacte coquitur: & cũ zuccaro comeditur plurimum nutrit. Rasis. iij. Almãsoris cap. ij. Et in. xxj. cõtinẽtis cap. cxxiij. sic ait auctoritate Diascoridis. Rizum ẽ pauci nutrimẽti: & cõstringit egestionẽ. Et est difficilioris digestionis: q̃ far speltæ: & minoris nutrimenti: sed melioris saporis. Et auctoritate filij Mesue dicit: ꝙ calidũ sit in primo: & siccũ in scđo: & cognoscitur eius caliditas a dulcedine sui saporis: & nutrit nutrimento bono: & inflãmat corpus calidę cõplexionis: & est maioris nutrimẽti mellica, panico, & hordeo: & trahit morã in stomacho: & qñ decoquit in lacte, & zuccaro, & oleo amigdalarũ dulciũ desup aspsis minorẽ trahit morã: & erit bonũ ei⁹ nutrimẽtũ. Et dico: ꝙ pluries fui exptus exhibere rizũ macilẽtis calidę cõplexionis: & vidi, ꝙ fecit eis magnã iflationẽ. Quare cõcludẽdũ est rizũ magis cõuenire hñtib⁹ frigidiorẽ cõplexionẽ: et eis tutius ppinãdũ ẽ: q̃ cęteris. Haliabas. v. theoricę graduauit ipm in prio frigidũ, & in. ij. siccũ. cõtra quẽ est Rasis: vt paulo ante dictũ est. Isaac in pticularibus dietis dicit. Natura rizi calida est in primo gradu, & sicca in scđo: & valet illis; qui morsionẽ patiuntur in stomacho, & intestinis.

¶ Pars quarta Libri tertij De fructibus.

¶ De fructuũ natura in vniuersum. Cap. primũ.

Actenus de natura seminũ præfati, iã fructuũ naturã intueamur a pstantissimis proditam medicis: quã eorũ mẽtibus diffudit, qui cũcta cõdidit suo nutu. Colligẽdã ergo ducimus: si prius tamen pauca ad eorũ vniuersam cognitionẽ cõmonefecerimus: quo sub manũ cũcta etiã quę nõ memorabũtur (q possunt referri cũcta?) veniãt, pcliuiusq; nobis innotescãt.

¶ Problemata.

¶ Quã ob causam fructuũ alij partem radici proximã habent amariorem, vt cucumeres: alij postremã superiorẽ vt glandes? An q alijs pars ista radici proxima crudo vescitur alimento: quoniã escę confluuiũ per radicem frequẽtat. alijs: quia sicci e natura sunt: postrema pars succo dulci concoctoq; inde assumpto iã plenius siccatur: amarescitq; modo soIis. Redditur eñ vnũquodq; amarũ: cũ amplius exiccatur: vt oliuę, vt glandes inueteratæ efficiũtur amarę.

¶ Cur poma semper insalubria? q sint frigida, & humida. neq; eiusdem temperamenti aqua est. quoniam cũ aqua sit suis partibus magis tenuis pomis: & celeriter distribuatur: non æque offendit: alioqui corporis, quoq; membra mediocriter confirmat.

¶ De natura fructuũ in vniuersum Collectiones.

¶ Omnes fructus parum nutriũt, & illaudabiles sunt in nutrimento: parum quidẽ nutriũt propter teneritatem, & mollitiem a membris citam. Non laudabilis vero nutrimenti pter velocẽ conuersionẽ in corruptionẽ putredinis. Omnis enim fructus paruissimũ, & malum dat nutrimẽtum. Isaac in lib. dietarum vniuersalium cap. xj.

¶ Vniuersaliter itaq; oportet de esibilib⁹ hominẽ fructibus

sciterationem cõmunẽ:humidis quidẽ humidum,& subtile efficere id qđ ex ipsis datur corpori alimentum:cũ semp sequitur:& fluxibile,& pertransiens totũ corpus,citoq; euacuabile esse per vrinam,& secũdũ cutem tale. Galenus.ij. Alimentorum cap.ij.

¶Holera,atq; fructus ventrẽ absq; magno replẽt nutrimẽto:& in corpe humores crudos generãt,& malos. Rasis.vj. Almãsoris cap.xj.Et in lib.xxv.cõtinẽtis dicit auctoritate Galeni in.iiij.cap.de q̃stionibus libri sexti epidimię.Breuis erit vita illius ꝓprie:q nutritur cũ cibarijs modici nutrimẽti ad modũ holerũ & fructuũ solidorũ corticũ.& postea cõcludit:fructus non sunt sumendi penitus.

¶Multa aquositas sanguinis ex comestione fructuũ aquosorum facit in corpore putredinẽ:& similiter multitudo humoris crudi p̃parat ad putredinẽ:sicut qui generatur ex cucumere,& citrullo,& pyris,& similibus. Auicenna in prima quarti tractatu secundo cap.xliiij.

¶Horarij fructus sunt:qui nascũtur in tẽpore quarto dierũ caniculę:& qui eo tẽpore maturãtur,& habentur. & p̃sertim horarij dicũtur:qui de facili corrũpũtur,& velociter:sicut cucurbita/& melones/pepones/mora/persica/& similia. Galenus secũdo de alimẽtis cap.j. Et in lib. de euchimia & cacochimia cap.v.Horarij vero vocati fructus cacochimi omnes sunt. Si vero corrumpantur in ventre pessimi,a quibus permaxime est cauendum.

¶Fructus recentes nõ sunt boni:nisi laboriosis & exercitatis cholera rubea abũdantibus:& in æstate:& eos ante comestionem comedant. Et ip̃i quidẽ sunt crysomella,& mora, et melones,& persica,& pruna. q̃ si alijs regantur rebus:& non istis:erit melius:quoniam omnis res quæ sanguinem aquositate implet:quæ in corpore ebullit:sicut succus fructuum extra:licet ea hora iuuamentum præstet:tamen ipsum ad putrefactionem parat. et similiter illud quod sanguinem humore implet crudo:licet quandoq; conferat

ſicut cucumeres,& huiuſmodi. Et propter hoc qui his nutrientibus multum vtuntur febribus ſunt apti, licet prius infrigident. Auicenna.iij.j.doctri.ij.cap.vij.

¶ De fructibus min⁹ triſtabũt: qui leniũt ventrẽ: ſicut pruna,ceraſa,& ficus. Quę vero tardi ſunt trãſitus peiora ſunt omnia:& maxime ſi dura corporibus ſint. de eis enim nõ eſt guſtandum: ſed guſtãdum de his: quæ ad repoſitionẽ ſunt idonea: qualia ſunt pyra/citonia/& vuarum nõ pauca genera. Molliora magis ſunt comedẽda durioribus. Galenus in lib. de ſubtiliante dieta cap.x.

¶ Conſtat ꝙ fructus laudabiliores ſunt domeſtici: quorũ cortices ſunt ſubtiles & molles. Humiditatẽ em̃ ſubſtãtialẽ mõſtrãt ſubtiliorẽ,& leuiorẽ:& cito penetrãtẽ venas:& actioni naturę obediẽtẽ. Et ideo ficus laudabiliores ſunt cæteris fructibus cortices habẽtibus:& vuę ſunt ficubus ſecũdæ:& pręcipue ſi bene matureſcũt. Fruct⁹ vero ſylueſtres,aut domeſtici nõ maturi nequaq̃ ab eis ſumẽdi ſunt. Fructuũ peiores ad nutriendũ,& illaudabiliores fiunt: qui in arbore ſua non matureſcunt. Iſaac in quarta doctrina cap.xj.

¶ Non igitur vere maturi dicẽdi ſunt fructus hi: q in paleis vel alio modo artificialiter,& ęquiuoce maturãtur. ſic itaq; immaturi & ſylueſtres exercitãtibus etiam non comedãtur quoniam mali,& peſſimi ſunt nutrimenti. Hali Abenragel in quarto cap. partis primæ.

¶ Fructus omnes,pręter vuas,& ficus bene maturas,cacochimi ſunt:& maxime quicunq; ſunt ſylueſtrium arborum illi quoq; fructus ſunt reprobandi. Galenus in lib. de Euchimia & cacochimia.

¶ Quãdo arbores maturãtur,& venenant̃:& vermes in eis naſcunt̃: nõ debẽt fructus earũ comedi: qa ſũt venena mortalia:& min⁹ qđ ex eo accidit eſt ꝙ putrefit ſanguis:& febris mortalis fit. Raſis lib. primo ſuorũ amphoriſmorum.

¶ Conſiliator dubitationẽ mouet in differentia. cxxij. An ſuper fructus bibendum ſit: an non: et ſi bibẽdum an aqua

vel vinũ? Ad quam respõdẽs ait. Qꝛ si sitis valida fuerit: et fortis: erit exhibẽdus qualitercũqꝫ pot⁹: iuxta sentẽtiã Galeni & Almansoris. Si vero sitis non fuerit tanta: & fructus assumpti frigidi fuerint, & humidi: tunc gratia medicinæ vinum est exhibendum vetus/odoriferum/potens: qđ est calidum & siccum. & hæc fuit intẽtio Isaac prima doctrina dicentis. Persica ieiuno stomacho sunt edẽda: & postea vinũ vetus odoriferum est bibendum.

¶ De natura Capparum. Cap.II.

Capparis cortex radicis amarã plurimam habet qualitatem: secundã vero acutam: dein acrem: & perinde manifestũ differentibus, & pugnantibus inter se cõstare potẽtijs. Abstergere quidẽ potest et purgare, & secare amaritudine. Calefacere autem & distrahere, & tenuare acumine. Cogere autẽ, & coagulare, cõpescereqꝫ, acrore: & ob hoc splenes obduratos, si quod aliđ remediũ, & medicamen, iuuat extrinsecus idoneis mixtum emplastris: & intra corpus absumptũ, aut cõcoctum in aceto, et oxymelle, & huiusmodi leui abrasura cum his ammixta. exinanit enim manifesto tenaces & crassos humores, iliũqꝫ dolores: menstrua quoqꝫ mouet, & pituitã agit. dentes quoqꝫ a dolore leuat cũ vino coctus, aut aceto. Isaac in particularibus dietis de eo dixit. Cappares calidi sunt, & sicci in secũdo: qđ eorum testatur amaritudo/ ponticitas/ & acumen. Iccirco incidunt/dissoluũt/& mundificant stomachum a superfluis: & menstrua prouocant: qui vtiliores sunt ad medicinam q̃ secũdũ cibum: quia illaudabilis sunt nutrimẽti: vt pote cholerici: nigriqꝫ sanguinis generatiui: neruos stomachi percutiunt. vnde elixos oportet eos manducare ablata ab eis aqua conditos cũ aceto & oleo. Rasis quoqꝫ in. iij. Almansoris cap. xix. sic inqt. Omnia q̃ aceto cõdiũtur multã ex ipo acqrũt subtilitatẽ. hepar quoqꝫ infrigidãt. Capparis ideo quę cũ aceto cõditur min⁹ calida est ea q̃ in salmuria ponitur. oppilationi quoqꝫ hepatis ac splenis congruit.

Capren

¶ De natura Citrullorum & Cucumerum. Cap. III.

Itrullus frigidior est cucumere, & generat chimũ viscosum, & humores crudos in venis: & accidũt ex esu eius febres antiquę malę: neq; puocat vrinã sicut melon, & nocet stomacho. Quare oportet qui vult vti eis vt vtat ameos: nisi stomachus ei⁹ sit valde calidus. Et aquę citrulli & cucumeris cõferũt inflãmationi febriũ: & sedãt sitim & laxãt vẽtrẽ laxatione bona sine nocumẽto aliquo, & debet bulliri aqua cũ zuccaro albo. Serapio auctoritate Galeni. Rasis vero in. xxiij. continẽtis cap. vcxj. dixit auctoritate Rufi. ꝙ substantia melonũ est tenuior: sed substãtia imatura melonis est grossior: & habet in se vires abstersiuas & incisiuas. & ideo puocat vrinã. Et infra auctoritate Bimasui sic ait. Cucumeres & citrulli sunt frigidi & humidi in fine. ij. gradus. sed peior ipsorũ est citrullus: quia generat in stomacho flegma viscosum: & pcedit de eo ad venas humor crudus: ex quo quoties abũdat fiũt febres chronicę: & nõ prouocant vrinã ad modũ melonis: & velociter corrũpitur in stomacho & comedẽs ipsos affluẽter debet vti ameos: ita tamẽ ꝙ ipsius stomachus non sit inflãmatus: & qui patitur sincopin ex caliditate olfactio citrullorũ est conueniens cum proprietate ipsorum.

¶ De natura Cucurbitę. Cap. IIII.

Vcurbita est frigida & humida in scđo, & illa quæ est elixata nutrit aliquãtulũ: & est velocis descẽsionis si nõ corrũpit ante digestionẽ pter causam aliquã: & nõ generatur ex ea humor malus. Sed si corrũpitur in stomacho, & miscetur ei humor malus, ẽ tãt de cõsistẽtię sicut reliqui fruct⁹: & humor qui ex ea generat est insipidus nisi dominetur ei aliquid qđ sibi sit cõmixtum nã si cũ citonijs cõmiscetur humor ei⁹ est illaudabilis: et ex ea generatur nutrimentũ homogeneũ ei qđ ipsi associatur. nam si comedatur cũ sinapi generatur ex ea humor malus

stipticus: acris: et si cum sale, generatur ex ea humor salsus. Et si cū stipticis, generatur ex ea humor stipticus. & est omnino nociua quibus dominatur melācholia & flegma: & bona cholericis. Verūtamē nocumentū qđ affert colori maximū est. Ipsa enim vehemēter nocet intestinis, & colori proprie. Auicenna in.ij.canonis cap.clxxix.. Et ꝑpter hāc causam q cholicā pati cōsueuerūt ei nō approximēt. Et Rasis iij. Almāsoris cap.xviij.inqt. Cucurbita frigida est & humida: quę stomacho mala existēs appetitū destruit, sitim quoq; sedat, & hepatis ac stomachi ardorē extinguit: quādo in in eis abūdat calor. & in lib.iiij. suorū amphorismorū īquit. Et si ex cucurbitis nimis comedatur tenasmū generat, sed si aceto & alijs præparetur melioratur.

De natura Fungorum. Cap.V.

Omniū radicum esibilium pessimi sunt fungi: quā obrē cū fructibus holerū minime ēent reponēdi. Quia tamē potius terrę fructus q̄ radices eē videtur: ex sentētia Galeni in lib. de subtiliante dieta ca.ix. Et eodē teste in lib. de euchimia cap.primo: sic dicēte: Vidi deniq; quosdā quidē ꝑpter fungorū esum mori: quosdā vero ꝑpter conij vel ferularū: paucos vero ex eis vix saluari: ideo dimittēdi sunt potius q̄ assumēdi/ vt eorū nocumētū nequaq̄ percipiamus. Omniū autē eduliorum fungi habēt frigidissimū & viscosum simul & grossum chimū: īter quos a boletis solū nullus notatus mori: cholicā tamē & hi quibusdam attulerunt nō digesti. Ab aliorū vero fungorū esu qdā qdē mortui sunt: qdā vero venerūt prope mortem diarijs aut cholericis obligati aut suffocari piclitātes, a quo sumpsit Auicēna in.ij.canonis ca.cclxxij.dicēs. Fūgi frigidi sunt in fine tertij gradus, & humidi ī principio ei⁹. & ideo generāt humorem grossum malū, & eorū rectificatio est vt elixētur & ponātur cum eis pyra humida & sicca, & ozimū montanū, & bibatur super ipsos vinū purū scilicet gratia rectificationis & nō alimēti. quoniā vt in.iij.j. dixerat. Super

Schwame

Pfifferling

cibum mali chimi vinũ non est bibẽdum: quia facit malum chimũ in extrema corporis penetrare. Fungi enim generãt stuporem & apoplexiam.

De natura Tuberum. Cap. VI.

Vbera frigida sunt, & grossa: flegma quoq; generant crudum: quæ autem ex eis ruborem habẽt, mala existũt: quorũ multa comestio cholicã generat: nec etiã absq; calidis sunt edenda cõdimẽtis. fungi tamen tuberibus valde sunt deteriores. Rasis. iij. Almansoris cap. xviij. Timetur ex eis (vt Auicẽnę placet) paralisis, & apoplexia. sunt tardæ digestionis impediẽtia & grauãtia stomachum: & sunt grossi chimi. Ego autem Galenũ in lib. de Euchimia inueni de ipsis sic scribentem. Moderate autem est parachichimũ & vocatũ iduũ/id est trifula non tamen est cacochimũ.

De natura Melonum. Cap. VII.

Elon frigidus est, & humidus in. ij. gradu: cito a stomacho descendit: vrinã ꝓuocat: celeris est corruptionis in stomacho, celerisq; alterationis ĩ ea quæ in stomacho inuenit. Hali. v. Theoricę cap. xviij. Et ait Galenus. Q; si in stomacho corrupt⁹ fuerit veneno ꝓxim⁹ est. Rasis. iij. Almãsoris cap. xx. ait. Melones dulces velociter in cholerã cõuertũtur rubeã: alij vero sitim sedant & humectãt, atq; vrinã prouocant: quibus si quis in comestione multũ vsus fuerit cholicam patietur passionẽ. Auicẽna in. xiiij. tertij cap. xx. ait. Non est malũ pro hepate calido sumere melones duros paruę dulcedinis. Verũtamẽ qui cholicã pati consueuerũt ab eo abstineãt. Et melon dulcis ꝓpter vehemẽtiã suę prouocationis perducit ad ingrossationẽ sanguinis. Et Galenus in lib. de Euchimia ca. v. dixit ita. Citrulli/ melones/& melopopones sunt fruct⁹ quorꝫ nullus est euchimus, et si nõ cito subeũt corrũpũtur. secũdũ ventrẽ in eũ qui fit ex eorũ corruptione humorẽ & propinquũ mortiferis pharmacis operatur.

¶De Amigdalis. Cap.VIII.

Migdalę dulces sunt calidę & humidæ in medio primi gradus. Habent enim amaritudinē sensui occultam propter sui saporitatem. verumtamen amigdalarum amaritudo vetustati accedētium palam ostēditur: fitq; earum acutio velut nuces. corporum nutritiuę sunt: durę tamen ac grossæ substantiæ: digestioni difficiles pro suę vnctuositatis egestate. proinde tarde cholericis assimilātur humorib⁹: neq; stomacho sicut nuces sunt nociuę. Et si superficie tenus excorticētur, esuiq; dentur: digeri faciles fiunt: maxime si cū melle aut zaccaro exhibeantur. Amigdalę autē virides sunt tenuiores & laudabiliores propter earum aquositatē. Idcirco si in aqua calida vna nocte iaceāt excorticatę fiunt in actione viridib⁹ vicinę. porro si virides priusq̄ cortices habeāt elixent, & edant: gingiuas cōfortabūt: stomachiq; calorē refrigerabūt. hec Isaac. Rasis quoq; in lib.xxv. cōtinentis capi.ccccccxlij. inquit. Amigdalę sunt calidę & humidę: & humor ipsarum est laudabilis. et dixit Rufus in lib. regiminis. Amigdalę prouocāt vrinā & cū difficultate digerūtur, & impinguāt: & augēt actum venereum: & si comedūtur cum corticibus conferunt in dolore oris: & abstergūt qđ in pectore fuerit & pulmone de humiditate. expurgāt viscera: & ex pulmone & thorace expuitiones operantur humorum.

¶De Auellanis. Cap.IX.

Vellana calida est & sicca: terrea: parum habēs vnctuositatis: grossamq; habet substātiam: digestionis tardę. Hali.v. theoricę capi.xix. Aiunt autem medicorum quidam: quoniam si auellana cū aneto ante cibum sumatur non plurimum fiet comedēdi nocumētum. deinde a letali potu vel morsu reptilium proderit si cū ficubus comedatur. Et Hippocrates inquit. Auellana in cerebro facit augmentum si comeditur cum aqua mellis: cōfert tussi antiquę: & adiuuat ad expuendū. est tardę digestio-

Manselk

Haselnüss

nis & excitat vomitum. & est tardioris digestionis q̃ nux: cõfert venenis & morsibus & pręcipue cum ficub⁹ & rhuta. Rasis. iij. Almansoris capi. xx. Auellanæ nucibus minus sunt calidæ, grauioresq; ipsis existunt: quę a Scorpione punctis beneficium prębẽt. Et in. iiij. lib. suorum amphorismorum dixit. Nuces & auellanę malæ stomacho: & hepati humores malos efficiunt in ieiuno. Oppositum tamen velle videtur. Auicenna in. ix. tertij cap. xx. cum ait. passę ficus & auellanę sunt amicæ hepati & vltimi iuuamenti: & sunt auellanę apertiuę: & chimus earum est bonus, & sunt apertiuę oppilationum: & sunt boni nutrimenti licet parui.

Kesten.

¶ De Castaneis. Cap. X.

CAstaneę calidæ sunt in medio primi gradus, & siccę in secũdo. Et significatio earum caloris est dulcedo: earumq; saporositas & põticitas siccitatem innuit: sed tamen ad glandium comparationem sunt ad digerendũ faciles & nutribiles: tussientib⁹ ex flegmate non multum nociuę nec multum stipticę nec multũ diureticę. Quæ tamen plærunq; nõ accipiantur: quia cerebro esuidatę inflationem & capitis faciũt dolorem propter digestionis duritiem & fumũ in stomacho clausum. sed vt ab eis nocumentum auferatur & stipticiores fiant, assari eas oportet: vt earum corpus rarificetur: quæ siccitatem temperãt pectoris & vrinæ difficultatem dissoluunt. ꝙ si in aqua tepida infundantur: quia earum complexio temperatur ex aquę mollitie & humiditate: proinde sunt boni chimi in corpore generatiuę. cholerici tamen cum zuccaro eas comedãt & flegmatici cum melle. Secundum medicinam virtutem habent laudabilem. quia abominationis & vomitus sunt constrictiuę: ieiuni quoq; stomachi confortatiuæ. Isaac in particularibus dietis. Quæ fuit sententia Galeni in lib. de euchimia & cacochimia cap. iij. dicentis. Castaneę stipticum saporem habent: & omnino non sunt cacochimæ. & infra dixit. Fructus qui ab arboribus accipiunt̃ fere omnes cacochimi sunt

præter castanea s. Hæ enim bene digestę in ventre nutritiuę sunt: & nequaq̃ cacochimæ. Auicenna in.ij.canonis capi. de glãde dixit. Castanea facit soda, propterea quia coarctat vaporem cõstringendo naturam: & confert humiditati stomachi & dysenterię & fluxui intestinorum. Dico pro conclusione q̃ cauere debemus ne in multa assumantur quantitate, propter stipticitatem ventositatem & grossitiem: nõ solum quia pachichimę id est grossæ: sed quoniam constipatiuę sunt ventris & difficiles & inflatiuę. Et non coquantur in frixorio super flammam: quoniam inde malã acquirũt qualitatem suffocantem a fumo. Quare inter prunas potius coqui debent & cum zuccaro in fine mensę in pauca quantitate poterunt manducari.

¶ De Cerasio siue Seraso.

Cap. XI.

Vando serasa administrantur humida molliunt ventrem: & sicca retinent. Rasis in libr. xxiij. cõtinentis capi. vcvij. Galeni auctoritate sic scripsit. In fructu huius arboris est stipticitas: & hoc nõ est cum æqualitate: immo dispositio in eo est: vt est dispositio in malis pomis & granatis: sed fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui: & confert ei modice: tamen stipticus econuerso facit: & acidus confert stomacho flegmatico pleno superfluitatibus. quia acidus desiccat magis q̃ ponticus: & cum hoc habet in se partem incisiuam. Et dixit i lib. nutrimẽti fructus cerasi assimilatur moris cum stipticitate modica quæ est in eo valde. Quę autem sit ipsorum complexio a veteribus non inuenitur expressa: tamen credo q̃ sint frigida & humida in primo. Humida tamen aliquantulum plus ex eo q̃ valde cito putrescant. propterea duriora meliora. & magis gratia medicinæ manducẽtur ante cibum q̃ gratia nutrimenti: & hoc hora æstatis.

¶ De Citonijs siue Cotanis.

Cap. XII.

Kirschen

Itonia & mala granata ante cibum accepta si sint pontica fiunt stiptica: & similiter si sint acetosa: et stomachi confortant substantiam & intestinorum: & egestionem cholericam auferunt. post cibum autem ex superioribus stomachi ad inferiora deponunt escas & fumum salientem ad caput vomitumq; cholericum reprimũt. & dulcium natura substãtiæ: & complexio aquosa: tẽperati caloris aliquid obtinet. & ideo parũ refrigerant & stomachum cõfortant exigue parũ: quare stomacho calido aut molli cõueniunt: nociua eis qui cholericã egestionem habent & vomitum. Non sapora vero pessima sunt in omnibus qualitatibus: quia naturæ frigidæ sunt & humidæ magis autem frigidæ q̃ humidæ. Propterea nec secũdum cibum valent: nec secundum medicinã: quoniam pontica nõ sunt vt stomachum cõfortent: nec acida vt acumen caloris extinguãt: nec dulcedinem habẽt vt nutriant: sed humores flegmaticos crudos gignũt. Hæc Isaac ĩ particularibus dietis. Et Rasis in lib. suoꝝ amphorismorum sic inquit. Cotanum stomachum cõfortat & hepar & vsus eius putredinem in intestinis generat. Citonium frigidum est ĩ vltimitate primi gradus: siccum ĩ medio. ij. ideo corroborat stomachum prouocat vrinam & constipat ventrem. Et in. xx. cap. iij. Almansoris dixit. Citonia si post cibum comedantur stercus cito descendere faciunt atq; a ventre expellunt: ante cibum autem si comedantur totum istud prohibent. illa autem quę acetosiora sentiuntur in ventris constrictione sunt fortiora stomachum efficiunt robustum licet acetosa ad hoc sint fortiora: & appetitũ incitant: & ꝓprietas eoꝝ est vẽtrẽ stringere.

¶ De natura Citri. Cap. XIII.

Vbstãtia Citri est dura & solida. ideo si pro cibo accipiat̃ difficulter digerit̃. tarde a stomacho descendit. Acetosa vero eius substantia est frigida & sicca in secundo: virtutem habet incidentem extenuantem & refrigerantem. Idcirco fit hepatis caloris mitigati-

ua:stomachiq; confortatiua.excitat enim appetitũ: cholerę rubeæ acumẽ obtũdit:sitientib⁹ perfecte subuenit:tristitiãq; et cardiacam remouet. Isaac in particularib⁹ dietis. Q đ etiã voluit Rasis in lib. suorum amphorismorũ cum dixit foliũ & cortex citri virtutẽ habent remouẽdi venenum & confortandi cor. Et in.xxj.cõtinẽtis cap.xxj.dixit. Semen citri bibitum cũ vino prohibet nocumentũ cuiuslibet veneni mortiferi:& laxat ventrẽ: & aqua decoctiõis eius facit bonũ oris odorẽ. Et inquit Galenus. Acredo citri est frigida & sicca in tertio:et cortex eius desiccat:nõ cũ parua acuitate: & ob hoc est sicca in tertio:& est ęqualis inter caliditatem & frigiditatẽ aut declinat parum ad caliditatẽ:& eius caro generat humores grossos frigidos. Galenus in lib. de dissolutione cõtinua dixit. Cortex citri scilicet conditi quãdo accipitur de eo parum confortat stomachũ: et quãdo accipitur de eo multum grauat:quia eius substantia est duræ digestionis.

¶ De natura Crisomillorum. Cap. XIIII.

CRisomilla frigida sunt & humida in secundo gradu:facile in putredinẽ cõuertibilia. grossũ flegma generãt & viscosum in cõcauitate hepatis & splenis:iccirco diuturnę febris causa sunt: & ipsa omnibus modis sunt pessima:ideo ante cibum semp accipi debẽt stomacho inanito. post cibum enim stomacho pleno in superioribus natant: & in acedinem cito putredinẽq; cõuertuntur. Si enim noxietates eorum cauere cupim⁹ ieiuni accipiamus & post illa anisum masticen & vetus vinũ ac odoriferum. Isaac in particularibus dietis. Quę fuit etiã sententia Galeni in lib. de dissolutione continua sic dicentis. De his quæ velociter corrumpũtur in stomacho sunt crisomilla & mora:quæ si cito non descẽdant de stomacho et obuient humoribus malis:cito corrumpuntur:et ideo comedi debent ante cibum propter velocitatem descensionis eorum, et lubricitatem viarum. nam quando comeduntur post cibum corrumpuntur propter remanentiam eorum in stomacho:

& relinquunt corruptum cibum corruptione eorum. & quãdo totaliter corrumpũtur: quod frequẽter euenit: sunt sicut venenũ perniciosum. ¶ De Dactylis. Cap. XV.

relkern.

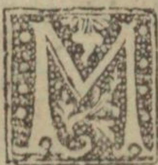

Actyli calidi sunt, & grossi: multũq; dãt nutrimẽtum. qui si in comestione multo accipiantur vsu sanguinem in interioribus generant grossum: dẽtesq; corrumpunt: sanguinem quoq; ac flegma acrescere faciunt. Rasis. iij. Almansoris cap. xx. Rabi Moyses inquit. Dactyli generant dolorem capitis: oppilant hepar: & hemorrhoidas creant.

¶ De natura ficuum. Cap. XVI.

feigen

Icus complexio calida est in primo gradu: & q̃ recens est humida in secundo. Et sanguis ab ea generatus laudabilior est omniũ fructuum sanguine æstiuorum: velocisq; digestionis, & descensus a stomacho. Si quis vero ficuum frequentet comestionem pediculi in corpore eius generantur: magisq; si superfluitates sint in eius corpore malę. Hali. v. Theoricæ cap. xix. Et Isaac vniuersalibus dictis dixit: Ficus cæteris fructibus laudabilior est ac nutribilior: humiditatis tamẽ suæ causa grossos creat humores: & illa quæ non est perfecte matura est minus calida & magis grossa propter dominationem terrestris partis in ea. Rasis. iij. Almansoris cap. xx. de siccis dixit. Ficus siccæ multum nutriunt, & calefaciunt. quarum multus vsus pruritum & pediculos creat. ventrẽ quoq; leniunt quãdo ante cibum comeduntur. Galenus in lib. de euchimia dixit. q cum nucibus siccæ ficus comestæ optimus est cibus & similiter cum amigdalis: quare hęc duo in ipsarum comestione obseruentur: & tertium q ante cibum manducentur: & non in multa quantitate.

granatopffel.

¶ De natura granatorum. Cap. XVII.

Ala granata dulcia nõ infrigidãt: sed inflãmationẽ & sitim faciũt: atq; guttur leniunt. Acetosa vero pectoris asperitatem faciũt: stomachũ & hepar

infrigidãt:hepar tamẽ ꝓprie. quæ choleræ ac sanguinis calorẽ extinguentia febrem reprimunt & vomitũ. Rasis.iij. Almansoris cap.xx. Et in lib.iiij. suorum amphorismorum sic idem ait. Mala granata dulcia leuia bonos humores generãt: & expellunt humores putridos ab orificio stomachi: mouent appetitum comedẽdi: & eorum acetosa stomacho nociua sunt ex proprietate. Et Haliabas.v. Theoricę dixit. Granatum cõplexionis est frigidę: & qđ acerbum est fortis frigoris: humiditatis temperatę & siccitatis. choleram hoc reprimit: stomachũ cõfortat: & hepar calidum: vomitũ sedat & materias prohibet ne ad ventrẽ fluant cholericas. Dulce autem inter calidum & frigidum tẽperatum est: & humidã habet cõplexionem: tussimq; quę est ex calore mitigat: & generat in stomacho frigido ventositatem. Ex quibus satis liquet ꝙ plˀ in via medicinę q̃ in via cibi reponũtur. Et ꝙ ita sit patet per Galenũ.ij. de alimentis cap.xxij. sic dicentem. Alimẽtũ autẽ corpori exhibẽt quidẽ granata oĩno modicũ quare nũq̃ ĩpis vt alimẽto vtimur: sed ĩ pharmaci parte solũ.

¶De Iniubis. Cap.XVIII.

INiubę calidę sunt, & humidę in primo gradu: parum nutriunt & sunt difficiles ad digerendũ: stomachoq; nociuę: & sanguinis flegmatici generatiuæ. Quæ tamen cum sint ponticę & immaturæ: sanguinis acumẽ extinguũt: & si ad maturationis tẽpus peruenerint pectoris ac pulmonis asperitatẽ humectãt. Isaac in particularibˀ dietis. Galenus autẽ dixit ꝙ iniubę nec sanos custodiunt: nec sanitatẽ ęgris restaurant.

¶De natura Limonum & Arantiorum. Cap.XIX.

LImon fructˀ pulcher: odoratˀ: plenˀ succo acetoso valde apto salsamẽtis: & ĩpe ẽt comedit sale cõditˀ. Limõcellũ vero oĩbˀ ẽ notũ: cuiˀ odor cõfortat cor: & eiˀ acetositas est frigida & sicca: & valet sinapis ex ea factˀ ad febres pestilẽtiales. hęc Mattheˀ syluaticˀ. Limoni

Nusq̃ de limone memini legisse apud auctorẽ famosum nisi apud Auicennã in quarto canone in cura febriũ acutarũ in generali: vbi iubet dari aquã acetositatis limonis non saliti. Apud recẽtiores auctores limon frigidum & humidũ ponitur vsq; ad secundũ gradum. Alij autẽ ponũt succũ limonum frigidũ supra secũdum. qualitercũq; volueris denominare, scilicet acetosum: aut stipticum: aut ponticum: vel ex his commixtum.

¶ Arantia debent eligi põderosa & minus acetosa: quia minus stomachũ lędunt. Caro vero eorum cõfert stomacho calido cholerico: & reprimit acuitatem cholerę: nocet tamẽ plurimũ stomacho frigido: sicut cortex eius maxime cõfectus cũ zuccaro confortat eum. Melius tamẽ est vt ipsa nõ comedant: quæ tamẽ si omnino desiderent rubicũdiora saltẽ & leuia corticẽ grossum habẽtia sibi emãt: quoniã hæc maturiora & dulciora minusq; nociua existũt. Et de eis in modica sumant quãtitate. De arantijs Matthęus syluaticus sic inquit. De citrangulo nunq̃ mentionẽ reperi nisi in quinto canonis & in antidotario Damasceni.

¶ De Mespilis. Cap. XX.

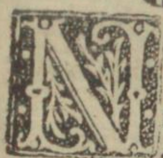
FRuctus Mespili est stiptic⁹ stipticitate forti: & in folijs & in summitatib⁹ est stipticitas. virtus eius est frigida palam: quoniã talium omniũ parũ comedere cõuenit nõ vt ficuũ aut vuarum copiose neq; enim vt alimẽto, sed vt medicinis ipsis indigemus magis. Galenus. ij. alimẽtorũ cap. xxiij. Rasis quoq;. iij. Almãsoris cap. xx. dixit q͠ frigida sunt & sicca: quæ ventrẽ stringunt & cholerã reprimũt rubeam & vomitũ abstinẽt. & quæ ex eis sunt dulcia adhuc sunt debiliora.

¶ De Moris. Cap. XXI.

MOra quæ sunt dulcia in caliditate sunt tẽperata: & in stomacho fastidiũ faciũt. Acetosa vero frigida sunt: quę & vẽtrẽ cõtinẽt: & sanguinẽ fortiter reprimũt. Hæc Rasis. Et in lib. xxj. cõtinẽtis ca. clxxj.

auctoritate Diascoridis ait. Qꝫ laxant vẽtrem & cito corrũpũtur in stomacho. Et auctoritate Galeni in.vj.subiunxit. Fructus celsi maturus laxat ventrẽ:& cum est acerbus & desiccatus stringit fortiter vẽtrem: & valet contra disenteriam & omnes species fluxus. Et ait in lib.dietarum. Cũ comedũtur celsi ante comestionẽ:& inueniant stomachum mundificatum: velociter descẽdunt a stomacho:& reddunt facilem descensum aliorum ciborũ: & cum comedũtur post cibum: & in stomacho sunt mali humores: velociter corrũpũtur: & nocent malo nocumẽto:& eorum nutrimẽtũ est paucũ sicut melonũ:sed non sunt mali stomacho : & nõ vomitũ mouẽt sicut melones. Et vt vult Hali.v. Theoricæ. Mora frigidæ sunt cõplexionis in primo gradu:in secũdo vero humida.q̃ bene matura sunt ventrẽ molliũt:ímatura autẽ stringũt:eorũqꝫ cõplexio frigida est & sicca: & ãte cibũ comedẽda sunt.

¶ De natura nucum vsualium. Cap.XXII.

Vces calidę sunt:quæ in ore vesicas faciunt:& calefaciũt: ac capitis generãt dolorem. Rasis.iij. Almansoris cap.xx. Et in.xxj.continentis cap.ccij. auctoritate Galeni dixit. Nuces quæ non sunt cõpletę,neqꝫ desiccatę sunt repletę humiditate indigesta. Et auctoritate Diascoridis. Nuces quando sunt maturæ sunt tardę digestionis:& nocent stomacho: & generant cholerã citrinam:& faciunt sodam:& nocent tussi: & si comedantur ante cibum de facili faciunt vomere : & comedẽtes eas cum ficu sicca:& rhuta ãte & post assumptionẽ medicinę mortiferę ipsa nõ nocebit eis:quia talis mixtura est tyriaca ipsius.& multus vsus nucum purgat vermes. Et recentes sunt minus calidę q̃ siccæ:& sunt plꝰ humidę aquosę insipidę, & siccę amotis primis exterioribus grossis corticibꝰ si ponũtur in aqua calida redeunt ad naturã nucum recentium: & debẽt comedi cum almuri & aceto. Et nuces conditæ cum melle stomacho conferunt:et desiccant eius humiditates:& sunt calidæ, & siccę propter species eis admixtas. Ex quibꝰ placet ꝙ ha-

Nuces.

bentes calidam complexionē minime debent eas manducare: frigidi senes & flegmatici securius: & pręcipue in hyeme.

Iuen.

¶ De Oliuis. Cap. XXIII.

Liuę paucum dant corpori alimētum: & maxime quæ summe maturæ sunt: & quæ vnctuosum chimum habent. Et idoneissimæ oliuæ sunt quæ in aceto repositę sunt: stipticū enim habēt chimum: & roborant stomachū: & excitant appetitum. Galenus secūdo Alimentorum cap. xxv. Et in lib. de dissolutione continua dixit. Et oliuæ aquę quando comedūtur ante cibum cū muria id est sale leniūt vētrē: & quādo etiā comedunť post cibum sine muria. & maxime quæ sunt pōticæ cum aceto cōfortant stomachum & deprimunt cibum: & hac de causa comedūtur. Oliuarū duo sunt genera vt dixit Hali. in. v. theoricæ cap. xix. Alterum olei & alterum aquę: quæ magis nutriunt, oleæ sunt: ponticę vero stomacho cōferunt: & ipsum excitant proprie si cū aceto sumātur. Sunt autē mediæ inter subtile & grossum: quę autē perfectę sunt maturitatis/calidæ sunt temperati caloris. Immaturæ autem frigidę.

Pfersich.

¶ De natura Persicorum. Cap. XXIIII.

Ersica frigida sunt & humida in secundo gradu plurimū similia crisomillis sed saporiora: stomacho cōueniētia. non enim cōuertūtur vt crisomilla licet crisomillis sint similia: quia eodem modo flegma generant. Persica ieiuno stomacho sunt edenda: & post vetus vinum odoriferum est bibendū. Persica enim in duo diuiduntur: est enim quoddā album grāde pilosum ruboris quiddā habens. Et aliud paruum leue rufum vel citrinum. Grande saporis dulcis acriorisq; cuiusdam humiditatis, humidius ac viscosius est: quare conuertibile in flegma grossum atq; putredinem. Manifestatur autem hoc: quoniā si persicum fixum ferro post paululū narib⁹ apponas: odorem quasi putredinis senties. Paruum autem odoratiuum a conuersione longinquius existit, hæc Isaac in particulari-

bus dietis. Et Rasis.iij. Almansoris cap.xx. dixit. Persica frigida sunt & grossa: quæ licet ardenti conferant stomacho dure tamen descendunt atq; in sanguinem dure conuertuntur. Dicit Galenus.ij.alimentorum cap. xviij. Caro persici valde facile corruptibilis est. Quare non oportet post aliud alimentum offerre: corrũpitur enim supernatans.

¶ De natura Pyrorum. Cap.XXV.

IN pyris sunt terreitas & aqueitas: & ĩ nostra quidẽ terra est species quæ dicit̃ senabruth: & habet magnam capacitatẽ: & est vehementis rotũditatis & subtilis corticis: boni coloris valde quasi peruiũ & quasi ipsum sit aqua zuccari coagulata congelata plurimum: sed non propter spissitudinem substantiæ/boni odoris valde. Q đ cum ab arbore sua cadit super terram destruitur. Et ista sunt in quibus non est nocumentũ de speciebus pyrorum quarum complexio temperate est humida. Alia vero sunt frigida in primo: & sicca in secundo: & omnes species eius sunt stipticæ. Et eorum humor est plurimus & laudabilior humore pomorum. Et in pyris quidem est proprietas faciendi euenire cholicam: quare oportet vt bibatur post ipa hydromel cum speciebus: vt piper cinamomum & similia: & quando coquuntur cum fungis minoratur nocumentum ipsorum. hæc Auicẽna in.ij.canonis cap.ccccclv. Rasis autem.iij. Almãsoris ca.xx. de pyris dixit. Pyra quæ multum sunt dulcia non infrigidant. Omnia tamen ventrẽ stringunt. Si autem post cibum comedantur stercus cito expellunt: post cuius expulsionem eorum finis est ventrẽ stringere. Et in.iiij.lib.suorum amphorismorum sic quoq; scripsit. Pyra appetitum non verum remouent: & intestinis nocent & maxime longaoni: & tenasmon efficiũt. Pyra autem cruda vt inquit Auerrhois in.v. colliget sunt frigida & sicca sed matura temperata sunt aut declinant ad paucam frigiditatem. quia cõposita sunt ex acetositate: dulcedine: & põticitate: propterea est eorum virtus vẽtrem constipare. & eorũ proprietas est remouere sitim.

¶De natura pinearum. Cap.XXVI.

Ineę sunt calidę in medio secūdi grad⁹: & siccæ in eius initio. quarū duę sunt species: scilicet masculinæ quę paruę sunt: & fœmininę: quarum forma est magna: & masculinæ sunt calidiores, & sicciores: quæ si in aqua calida fundātur laudabile dant nutrimentum: et collectionem habentibus in pulmone & pectore subueniūt atq; tussientib⁹: ex putrido mitigationē. Fœmininæ vero sunt masculinis nutribiliores: grossum ac laudabile faciunt ad dissoluēdū nutrimentū. sunt lenitiuę mēbrorū asperitatis. Hæc Isaac in particularibus dietis. Hoc etiā Rasis in tertio Almāsoris cap.xx. sensit dicens. Pini fructus multū calefacit corp⁹: qui in aliquibus mēbris tremorē patiētibus atq; Asthmaticis cōfert: sperma quoq; auget: oppilationes venarum aperit in pectore: vesica: & renibus.

¶De natura & proprietate pomorum. Cap.XXVII.

Oma frigidiora sunt acetosiora, & magis stringētia: quæ licet ori cōgruant stomachi: ipsum tamē viscositatibus replēt. Hæc Rasis. iij. Almansoris cap.xx. Pomū dulce īquit Auerrhois. v. colliget est temperatę humiditatis. Et acetosum est frigidū, & siccū et habet proprietatē cōfortādi mēbra principalia si sint distēperata in calore: & maxime cor. Et cōfortat cerebrū odorando propter suā aromaticitatē: & generat grossam vētositatē in secūda digestione et tertia. Ita q; dictum est a sapientibus q; possit generare ptisim & ethicam: eo q; venti qui generantur ex eo habent malam proprietatem ad exercendas arterias pulmonis. & sic testificatus est mirabilis Auenzoar. hęc Auerrhois. Quæ autem poma sanis & infirmis conueniāt: docuit Galen⁹. ij. de alimētis cap.xx. dicēs. Cauere oportet pulcherrima genere poma: anteq̄ super arborē sint matura: indigestibilia eñ sunt: & frigida: et tardi secessus: & mali chimi: cū hoc q; frigidū & grossum infallibiliter chimū habēt.

Quęcunq; autem bene maturata seruātur ad hyemem & ad ver & post ipsum proficuissima fiūt. Talia autē sunt Apiola: calamanica. De quib⁹ etiam in lib. de euchimia dixit. Pomis & pyris & mespilis non vt cibis vtamur: & non in multa quātitate: quoniam vt dixit Hali. v. theoricę ca. xix. Poma omnia neruis sunt nocētia: acerbumq; amplius malum. & si quis pomorū comederit plurimū grauiter lędet stomachū. Et ipsa potius cocta q̄ cruda manducabimus.

¶ De Natura prunorum. Cap. XXVIII.

Ex prunis alimētum paucissimum habemus: corruptionē vero nō modicam. vtiles autē sunt fructus hi infrigidare & corpus humectare volentibus. Et post pruna mox prādere non oportet. & hoc sit cōmune omnium quæcūq; laxant ventrem. Ex prunis autem exsiccatis accidit vtiles esse: sicut ficub⁹: & operationem habēt multam bonam. & inter alia damascena optima sunt: q̄ apud Scythiam in Damasco nascunt̄. Hæc Galenus. ij. alimētorum cap. xx. Prunorū duæ sunt species: videlicet albū & nigrum: & ambo quando sunt maturata sunt frigida & humida: & ideo mitigant calorem & laxant vētrē: sed debilitant parum os stomachi: vt inquit Auerrhois. v. colliget. Et Isaac ī particularibus dietis dixit: pruna parum nutriunt. Alba dura sunt digeri: nociua stomacho: solutiua parū: quæ quia grossa sunt comedi non debēt nisi bene maturata fuerint. Nigra perfecte maturata & dulcia minus sunt frigida: stomachum humectāt & molliunt ventrem: & choleram rubeam eijciunt: si tamen sæpe eis vtamur stomacho nocent. Rufa vero frigidiora sunt & magis humida nigris. Et ignoro quare Diascorides iudicauerit ꝙ damascena strīgunt ventrem cum nos videamus manifeste ꝙ laxant.

¶ De Sorbis, & Siliquis. Cap. XXIX.

Orbæ frigidæ sunt: quæ ventrem stringũt & cho leram reprimunt rubeam. Hæc Rasis. iij. Alman soris cap. xx. De ipsis nõ inueni capitulum ab ali quo nisi a Rasi. De *Siliquis* ait Galen⁹ teste Isaac vtinam xilocarata nõ venissent ad partes nostras. De ipsis etiã Almãsor inquit. *Siliquę*, q̃ in terra nascuntur hierosoly mitana temperatum habent calorem ventremq; constrin= gunt. Quæ vero in alijs nascuntur terris in ventris constri= ctione fortiores existunt: neq; est in eis caliditas. Galen⁹ ve= ro iter omnes eas maxime vituperauit. Dixit enim. ij. de ali= mentis. De *Siliquis* pessime sentio: q̃uis digerantur & ven= trem stringant & humores noxios nutriant. Et in lib. de Eu chimia ait. Est cacochimũ eduliũ: pauci nutrimẽti: & ligneũ ex necessitate: & indigestibile est. Est enim cib⁹ mulierum et puerorum effrenatorum.

¶ De natura vuarum, & vuę passæ.
Cap. XXX.

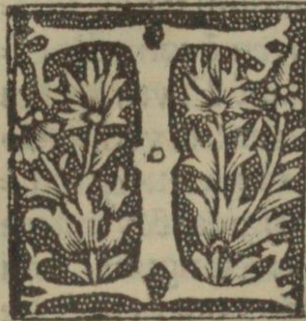

Va ficui proxima est in suis virtutibus magis: q̃ reliqui fructus: & in cibi temperãtia: ac in sangui= nis bonitate a se generati: cum a stomacho citius fuerit digesta. Si enim nõ digeratur inflationem generat & ventositatem. Laudabilior vero est vua quę mul= tam habet aquam subtilemq; pelliculam. Et vua quãdo cũ corticibus suis & granis comeditur digestionem tardat & de scensum. Quare expuendi sunt. Hæc Hali. v. theoricæ cap. xix. Galenus quoq; vuas plurimum commendauit cum in quit in secũdo de alimentis cap. vij. Ficus & vuæ opere qua si capitales sunt. Etenim nutriunt magis omnibus horarijs & minime sunt cacochima & maxime quando fuerint bene maturata. & dat signum de custodientib⁹ vineas qui impin= guantur. Illę autem magis nutriunt quæ succum paruũ ha= bẽt. Et ĩ lib. de euchimia capi. v. sic scripsit. Prope innocuos fructus sunt maturæ ficus & præter has matura vua suspen sa ex hoc q̃ iã inflatiuũ deposuit & sit perfecte inculpata. Vſ

quequo autẽ suspensa sit laudabilis: expressit ipse in secundo alimentorum cap. viij. cum dixit. Vuę suspensę quando desiccatę fuerint inutiles fiunt: mox secundum ver: in æstate vero omnino. Et sic patet ꝙ per totũ hyemẽ comedi possint. Eligantur meliores & cortices expuanť. Et vt vult Rasis. iij. Almansoris cap. xx. vuę inflatiuæ sunt: & ventrẽ mouent: atq; corpus velociter impinguant. virgæ quoq; inflationem augmentant. Acerbę vero sunt frigidæ: & ventrem stringunt & choleram rubeam reprimunt: & sanguinis acuitatem: & alba laudabilior est nigra: quando æqualis fit dulcedo ipsorum: & vitare debes cortices: & nucleas.

¶ Vua passa est amica hepati, & stomacho, & est bona doloribus intestinorum: & confert renibus, & vesicę. Hæc Auicẽna in secũdo canonis capi. vccxlj. Et Rasis in lib. diuisionũ cap. lxiij. dixit. Si passulę bene masticentur ipsæ confortant hepar & impinguãt ipsum & prosunt ęgritudinibus intestinorum. Et vt vult Hali. v. theoricæ: plurimũ nutrit: prodest pectori & pulmoni si humiditas sit in eis grossa. Quę autem pontica est & minus carnosa paruum habet calorem: stomachum confortat: & stringit naturam. Et propterea si voluerit homo naturã suam emollire: vuam comedat passam carnosam, & dulcem: acrius purgatum. Ipsis ergo secure vti poterimus in tempore ieiunij: & vt aliqui volunt cum amigdalis meliores erunt.

¶ Pars Quinta Libri tertij. De Condimentis Ciborum.

¶ De Condimentis. Cap. I. & procemiale.

N proximis tribus particulis, Alimenta holerum, Radicũ, seminũ ac fructuũ quæ bona, queq; mala sint pro hominũ salute: vt a prestantissimis prodita sunt authoribus, nos quoq; prodidimus: vt admittẽda: vtq; fugienda esse videant. Reliquum nũc est: naturales quasdã ne omittamus cõdimentorum ambiguitates: quas cognitu esse putamus necessarias: tum q bene institutæ familiæ cõueniant, tum q vel earũ non ignari vitæ opem ferre suæ possint. Sunt enim eiusmodi: vt neminem scisse possit pœnitere. Quas vt rerũ cõditor maximus optimus/clarissimorum virorum mentibus infudit: ita nos ab eis mutuati, lingua nostra putauim⁹ effundẽdas diuino mẽti nostræ aspirante nutu. Cuius lenitate hæc omnia quantacunq; sunt, scriptis concredere potuimus.

¶ Problemata.

¶ Cur piper, & sinapi, & cũcta acria cuti ĩposita ipsam exulcerãt: pota vero aluum neutiq̃ sauciãt? Quoniã prius trãsmutantur, & digeruntur: q̃ quicq̃ efficiant: ac q exoluatur acritas alui plurima humiditate. Alioqui etiam in appositiõe super cutẽ & densatione occasio ad effectum acribus rebus prebetur: & cutis imbecilla. qđ porro ĩtrorsum: id patulorum spiramẽtorum, & magis validum est.

¶ Cur mel cunctorum dulcissimũ, ipsum autem gustantib⁹ arquatis amarũ videatur? Quoniam bilem amaram habẽt, vt in toto corpore redũdantem ita in lingua. Mel igitur mãsum amarum cõmouet humorẽ: proinde gustus bilis amaritudini occurrens visione mel amarum videri facit.

¶ Cur si salem eadem magnitudine qua modico igni ingestus crepet, nimio inieceris igni vł nihil vel minus crepabit? An q prius ab igne corripitur q̃ rumpi possit. Comburitur

enim humor ꝙ cõsumptus est: crepat ꝙ discissus diruptusq; est.

❡De Natura Adipis & pinguedinis. Cap.II.

PInguedinis proprietas stomacho & digestioni est nocíua: primo quia innatat cibis, & facit eos inflãtes: & cito saturãtes: & cũ alteri cibo admiscet̃, sua viscositate ille alter ingrossatur: & digeri incipiens villos stomachi emollit & viscositatem & lubricitatẽ eis tribuit: vnde virtus contentiua deficit & expulsiua vigoratur. vnde plurimũ lienteria generatur. & hoc proprie ĩ stomacho frigido operatur. In calido vero in fumositatem & in choleram conuertitur. Isaac in dietis vniuersalibus. Galenus. iiij. de simplici medicina distinctiõe. ij. cap. v. dixit. Adeps gallorum & anatis sunt subtilioris substantiæ. Adipes vero caprarum & vaccarum sunt grossioris & propinquioris naturæ terræ. Et adipes omnium animaliũ syluestrium sunt acutioris & vehementioris exiccationis q̃ adipes domesticorũ. Sic ergo cõcludamus ꝙ quale animal fuerit talis & pinguedo seu adeps eius erit. vnde masculina calidior est & siccior: fœminina sui generis. Castratorum vero mediocris.

❡De natura Olei, oliuatum, & butyri. Cap.III.

REs, quę coquitur cum oleo, est multum nutritiua dũ modo oleum nouum sit, & dulce: & oleum oliuæ: quia natura illius est temperata, declinans parum ad calorẽ: & impinguat hepar: & auget ipsius substãtiam. & generaliter dico: ꝙ est cõueniens homini multum secũdum totam sui substãtiam: & propterea ĩ terris nostris non coquimus carnes nisi cũ eo. Hæc Auerrhois in. v. colliget cap. de ouis. Isaac in vniuersalibus dietis ita inquit. Oleum non solum dissoluit: verumetiam viscositate sua et vnctuositate virtutem dissoluendi debilitat. Et Rasis. xxij. continentis dixit. Omnes species olei sunt calidę: lenientes ĩ

et debilitantes vim neruorum. & propterea in cōpetenti quātitate eo pro cōdimēto vtamur: & nō quocūq; sed optimo.

¶ Butyrum calidū est, & humidum. Mollificat, & lenificat, & calefacit, & in stomacho calido facile in choleram conuertitur cum vnctuosum sit, & subtile aereum, & facile inflāmabile. Ex sentētia Auicēnæ in. ij. canonis cap. cxviij. Et ideo via cibi nō est cōueniens: sed tātum via medicinæ cū amigdalis, & zuccaro ad leniendum pectus, & ad maturādum superfluitates in ipso. Via autem condimenti loco olei, & pinguedinis potes vti: & patientib⁹ in pectore vtilius erit oleo: sicut sensit Rasis in. xxiij. continentis cap. vccxx. Nocet tamen humidam habentibus naturam. Quare non omnibus est vtile: vt quidam ad pauca respicientium sanissimū vnicuiq; butyrum prædicant.

¶ De natura Aceti.

Cap. IIII.

ACetum procul dubio est frigidū. verūtamen in eo est caliditas parua: & non calefacit corpus nisi per accidēs. Galen⁹ primo de simplici medicina disti. iij. cap. ij. Et in quarto eiusdē ait. Acetum est subtile infrigidās, & desiccās. Et in. vj. eiusdem capi. dicit. Acetū infrigidat vehemēter, & penetrat ad mēbra omnia velociter et peruenit facile: & propterea calidum habētibus acetum familiare habeatur. Quoniā: vt etiā Rasis inquit in. iij. Almāsoris cap. xvij. Acetū frigidum est, & siccum, & maciem efficit, & virtutem destruit: sperma quoq; minuit, cholerāq; corroborat nigrā, rubeam vero choleram, ac sanguinem debilitat, ciboscq; (quibus admiscetur) subtiliat. Et dicit Rufus. Acetū infrigidat, & subtiliat humores grossos, & siccat corpus, & amputat sitim, & extinguit cholerā: vt etiam ait filius Mesue. Cū ita sit igitur q͏̄ acetū infrigidat in primo, & desiccat in tertio: vt similiter dicit Isaac in particularibus dietis. Idcirco dissolutiuum est: & extenuatiuū. & propterea est de rebus magis nocētibus habentibus naturas melancholicas

teste Galeno cum dixit. est quoq; de rebus nocētibus hepati cum vsus eius abundās fuerit. & plus fœminis q̄ masculis inimicatur: quia lędit matricem.

¶De Agresta. Cap.V.

Differētia inter succū agrestę, & acetum est: q̄ in aceto cum acetositate sunt acuitas, & acredo: q̄ generātur a caliditate generata a putredine. Sic igit̄ caliditate accidētali est calidū. aquę vero agrestę nō est accidētalis caliditas: neq; est subtilis: sicut acetū. Galenus. iiij. de simplici medicina distin. iij. cap. ij. Et ideo cōcludit ipse in eo loco: q̄ omnes species agrestę sunt cōuenientes ad extinguendū inflāmationē. & ꝓpterea cholerici: ac sanguinei: qui calidā habēt cōplexionē: debēt ea super cibos calidos vti, et pręcipue in æstatis cōstitutione. Q đ nō solum de columbis sed de reliquis valde calidis est intelligēdum: & nō super pisces reponenda est: vt cōmuniter fit a plærisq;.

¶De natura mellis apum.
Cap.VI.

Dissarius inquit mel qđ optimū est reliquo pōderosius est. In vasis igit̄ mellis pars q̄ in imo est vtiq; pręstat pōdere: & ideo supernatāte p̄ciosior est. Et vt Auerrhois quinto colliget dicit mel est calidū et siccū in secūdo gradu, & est multę abstersionis: & est cibus medicinalis: & proprie ī senibus: quia cibus est in ipsis multum iuuatiuus: cum in eis conuertatur in sanguinē bonum. Sed mel cānę, qđ etiam est mel, minoris est caloris alio melle, & minoris abstersionis: nec habet illam mordicationem quā habet mel. Idcirco maioris est iuuamenti alio melle, mēbris quæ nocentur nimia abstersione: sicut stomachus, pulmo, & vesica. Rasis. iij. Almāsoris cap. xx. sic dixit. Mel calidū est, citoq; in choleram vertitur rubeam: atq; flegma quasi lambendo destruit. Q đ senibus frigidam habentibus naturam, & complexionem cōfert. In æstate autem: & his, qui calidam habent complexionem malum existit.

¶De zaccaro siue zuccaro aut zachara.
Cap.VII.

Achara est calida in fine primi gradus: humida in medio: cholerã dissoluit, & extenuat, & vẽtrẽ absq; vlla morsura sui humectat, & stomachũ mundificat: quia passibilis substãtia est: nõnunq̃ tamen in cholerã rubeam mutatur. Isaac in particularibus dietis. Rasis similiter in .iij. Almãsoris cap.xx. in fine dicit. zuccarum guttur, & ventrem lenit, neq; calefacit: nisi parũ: scilicet zuccarũ tabarzet. Zaccarũ nigrũ id est rubeum calidũ est & humidũ. Vetustum calidũ est & siccũ: & valet ad vẽtositates vẽtris: & dissoluit naturã: & si bibit cũ oleo amigdalarũ dulciũ cõfert cholicę: etiam flegmati qđ est in stomacho. sed tamen sitim infert.

De Sapa siue vino cocto. Cap.VIII.

Apa grossior est, & durior, inflatiua: quę si digeratur multũ dat nutrimẽtum: & est cõgrua patientibus in pectore, & pulmone: & vulneratis ĩ renib⁹, & vesica. est enim mundificatiua, & solidatiua. Et ideo pro cõdimẽto, & in dulcorãdis saporibus quibusdam possumus ea in modica vti quãtitate, permiscẽtes ipsam cũ agresta, vel aceto, & huiusmodi frigidis ad remittendã eorũ frigiditatẽ, & acredinẽ: & ideo senibus, & flegmaticis magis cõuenit: & pręcipue in hyeme: iuuenibus, & calidis, & in ęstate non conuenit. Ex sententia Isaac in dietis particularibus. Et quia grossa est (vt Isaac inquit vbi supra) ideo timentes oppilationes in hepate aut splene ipsi nõ assuescãt: quia oppilatiua est, & ratione dulcedinis, & ratione grossitiei.

¶De Natura salis. Cap.IX.

Al calidus est, & siccus: qui cibis auferens fastidiendi nocumentum/subtiliat, atq; appetitum excitat, & acuit. Eorum præterea sanguinem: qui multam ex eo sumũt quantitatẽ, adurit: visum quoq; debilitat: atq; sperma minuit: & pruritum generat & scabiẽ.

Rasis.iij. Almansoris cap. xvij. Et Oribasius sic ait de ipso. Vires salis cõpositę sunt abstersiuę:& stipticę:sed hæ duæ qualitates constringũt:ideo sal desiccat humiditatẽ:quæ est in corpore: & etiã consumit:& colligit mẽbra solida cũ stipticitate ipsius:ideo desiccat corpora: & cõseruat ea a putrefactione:ꝙ non putrefiant. Et est sal calidus,in secundo:& siccus in fine tertij:dissoluit valde:habens in se ponticitatẽ modicam cõprimentẽ. humiditates quæ fiũt in corporibus,desiccat. liquefacit humores cõgelatos in corpore: & cõseruat corpora cũ siccitate ipsius:lenit naturã:& confert in corpore flegmatico. Hæc Oribasius. Cholerici vero,& macri ab eius vsu superfluo tanq̃ ab inimico caueant:pariterq; a rebus salitis:& maxime in æstate.

❡De natura Anisi in via condimenti. Cap.X.

ANisum habet virtutẽ calefaciẽdi,& desiccãdi: mitigat dolorem: & dissoluit inflationem: cõstringit ventrem:& prouocat vrinam & sudorem: dissoluit superfluitates:& extinguit sitim: & cõfert omnibus venenosis morsibus reptiliũ:& prohibet fluxũ humiditatum albarũ ad matricẽ: & excitat coitũ. Ex Rasi in xxj. cõtinentis cap.cxxx. Et secũdum Auicẽnam in.ij. canonis cap.j.secundi tractatus. Anisum est semen fœniculi romani : & est minoris acuitatis q̃ nabathi. calidũ est in.ij.& siccũ in.iij.est apertiuũ cum stipticitate pauca:& sedatiuum doloris:& resolutiuũ ventositatum:prouocat lac:& confert oppilationi hepatis & splenis generatę ex humiditatibus: prouocat vtrũq;: & mundat matricem a fluxu humiditatum albarum. De aneto vero dicimus ꝙ magis est medicinale : q̃ cibale : & ipso pro condimentis non vtimur. Auerrhois tamen.v.colliget, de ipso dicit : ꝙ calidum est in primo gradu:& attingit parum ex.ij.& est siccum in principio secundi:& in fine primi:& idcirco est dissolutiuum: & mitigat dolorem:& inducit somnum.

¶ De natura Coriandri. Cap.XI.

Oriandrum frigidum est in primo gradu: & aridum in tertio. Galenus tamē calidum ponit. Vnde Isaac in particularibus dietis cap. proprio sic dicit. Coriandrū diuersæ virtutis est. Q đ testatur varietas sui saporis. habet enim amaritudinē: & ponticitatē: ideoq; Hippocrates dicit ipsum habere calorē pro sua amaritudine: & pōticitate: & dicit ipsum esse stipticū: & ꝙ post cibum acceptum somnū præstet. sed Diascorides intendit ipsum frigidū esse: dixitq; illud scrophulas frigiditate dissoluere. qđ Gale. dixit eē impossibile scrophulas frigiditate curare: quę grossi sunt & duri humoris. Secūdum vero cibum durum est coriandrum digestioniq; inobediens. hæc Isaac. Auicenna autem tenet de coriandro cum Diascoride. Et dicit: ꝙ possibile quidem est: vt dicatur Galeno: ꝙ in Coriandro est substantia subtilis ꝓfundans. & penetrans. Non autem profundatur substantia frigida. Et videtur etiam fuisse sententia Rasis in. iij. Almansoris cap. xix. dicentis. Coriandrum recens frigidum est: de quo non multa est sumenda quantitas: forsitan enim mors sequeretur. cuius parua quantitas eadem, quæ & lactuca operatur. Verumtamen ipsum non humectat. Hæc Rasis. Ad id vero quod Galenus videtur concludere contra Diascoridem scilicet ꝙ si Coriandrum est amarum quomodo est frigidū? Dicere possumus: ꝙ & cicorea est amara: & similiter rosa: & opium: & tamen sunt amara & tamen sunt frigida: ratione tamen quarūdam partium calidarum cum frigidis, cum tali modo substantiæ permixtarum, qđ totum inde resultās redditur amarum. & sic possunt saluari Diascorides, & Auicenna Coriandrum frigidum esse asserentes. Quicquid tamen sit: conueniunt ipsi omnes: vt parua quantitas ex eo māducetur: propter nocumenta: quæ ab ipso possunt induci. Auerrhois tamen in. v. colliget. sic dixit. Coriandrum calidum est in primo gradu: & est compositum ex substantijs contrarijs: hoc

est ex substantia amara: & substantia aquea: & stiptica: & secundum hoc facit diuersas operationes. & sic Auerrhois tenet cũ Galeno. & Isaac. Proprietas Coriandri est prohibere vaporem a capite: & propter hoc ponitur in cibo patientis epilentiam ex vapore stomachi. & confert etiam vertigini factæ a vapore cholerico: & flegmatico. Multa tamen eius comestio generat tenebrositatẽ visus: cõfert tremori cordis calido: est tardę digestionis: & confortat stomachum calefactum: & sedat eructationem acidam post cibum. Aliqui ex nouitijs auctoribus dosant Coriandrum a. vj. granis ad decem: in auctore tamen famoso non legi.

¶De Cinnamomo. Cap.XII.

CInnamomum est calidum, & siccum: ideo beneficium præstat stomacho/conferẽs frigiditati: quę est in eo, & in hepate. prouocat vrinam: aperit oppilationes: abstergit caliginem visus: & desiccat humiditatem: quæ erit in capite, & in stomacho. & proprietatem habet: si comeditur: ꝙ prodest caligini visus accidenti ex parte humiditatis. Ex Galeno in libro cibariorum. Dixit Paulus in septimo tractatu: ꝙ cinnamomũ est in vltimitate subtilitatis partium: & nõ est in vltimitate caliditatis: sed in tertio gradu eius: & nulla medicina comparatur ei in calefactione, & desiccatiõe ex tenuitate partium eius. Hęc Paulus. Et propterea pro condimẽtis eo vti poterimus: & præcipue puluere eius super cibos superflue humidos & frigidos/stomacho nocentes/& capiti.

¶De natura Croci. Cap.XIII.

CRocus habet vires digerẽtes: lenientes: & restringẽtes: ꝓuocat vrinã: præstat beneficiũ colori: tollit ebrietatem bibitur: cũ vino cocto: incitat appetitum ad coitũ: ꝓuocat somnũ. Rasis. xxij. continẽtis cap. cccliiij. Et dicit Paulus. Crocus est calidus in secũdo: & siccus in primo: & restringit, & digerit: corroborat hepar: tollit difficultatem anhelitus: & appetitũ cibi prouocat,

& vrinam, & bonum colorem facit: tamē malus est cerebro et superabundantia eius tollit appetitum cibi: excitat actus venereos/inferens dolorem capiti. Cor lętificat. Et dicit Rasis vbi supra sic. Dico ꝙ erat quædā parturiens: & sumendo de eo drachmas duas peperit statim ipa hora: & expert⁹ sum hoc pluries: & ita semp inueni. & quia delet appetitū: & capiti nocet: & visui: nō vtamur eo in cōdimentis nostris/in multa quātitate: & pręcipue in ęstatis tēpore: & si cōplexio fuerit cholerica & regio calida. Tradūt quidā nimiū eius vsum & immoderatū risu perpetuo cōcutere quoad tandē moriatur. Idēq; facere alij ꝓdidere si tres vncię cū aqua potētur.

¶ De natura Galangę & gariofilorum. Cap. XIIII.

GAlanga stomachū confortat: & frigiditati, & retētioni vrinæ confert. Ex sentētia Rasis in. iiij. lib. suorum amphorismorū. Dicimus cum Auicēna in. ij. canone cap. cccxviij. dicēte Galanga calida est, & sicca in secundo: cuius operationes & proprietates hæ sunt. quia est subtilis: resolutiua ventositatū: odorē oris efficit bonum: cōfert cholicę: & dolori renū: & adiuuat ad coitū: est bona stomacho & est digestiua cibi. Et confert substātiæ stomachi: & est medicina antiqua: q̄ auget in spermate multum. De gariofilo Auerrhois in. v. colliget cap. de reb⁹ marinis sic dixit. Gariofili calidi sunt, & sicci in secūdo gradu: & attingunt ad tertiū. Et ipsi cōfortant oīa mēbra principalia: valent etiā cōtra passiones frigidas: & cōstipant ventrē. Et dicit Galenus: ꝙ eorum proprietas est confortare virtutem digestiuā. cōfert vomitui: & nausęę: cōfortat stomachū: & hepar. De eis vtantur: sicut dictū est de cinnamomo.

¶ De Nuce muscata. Cap. XV.

NVx muscata est calida & sicca ī fine secūdi: ī qua est stipticitas: & odorē oris bonū efficit: confortat visum: hepar: splenem: & stomachū: & proprie os eius cōstringit: & ꝓuocat, & cōfert difficultati vrinæ: & prohibet vomitū. Auicēna in. ij. canonis cap. cccccx.

Serapio auctoritate Isaac abenamrã dixit. Meliores ex eis sunt rubeę: pingues: graues: & deteriores sunt nigrę: leues: & siccę: & stringunt ventrem: & aromatizant stomachũ: & hepar: & extenuant splenem: & molliunt apostemata dura hepatis: & odorem oris efficiunt bonum: auferũt fumositates a stomacho: & digerunt cibum: & expellunt ventositates: & corroborant stomachum & hepar.

¶De pipere. Cap: XVI.

Iper calidũ est, & siccum in medio quarti gradus: et prouocat vrinam: & confert tortioni et ventositatibus grossis accidẽtibus in stomacho: & in intestinis: incidit flegma viscosum ĩ pectore: & pulmone: & stomacho: & intestinis: & digerit cibum. Et piper lõgum est calidum, & humidũ digerens cibum: disperdẽs vẽtositates de stomacho: sed nociuum est personis calidis. hęc Rasis. xxij. continentis cap. cccccLxxvij. Et dixit galen⁹ in regimine sanorũ ꝙ piper albũ meli⁹ est ad stomachũ: et melius cõferẽs stomacho calido. Et in lib. quæstionũ dixit. Si abundans sumptio fiat de pipere: prouocat vrinã: si minus soluit ventrem sicut scamonea: et ecõtra facit. et de libro Mahal dixit ꝙ piper extenuat corpus et desiccat sperma. Concludamus ꝙ in hyeme præcipue et in humidis cibarijs et frigidis personis in condimẽtis conueniens est piper: et etiam pinguib⁹ et quietis qui grossos viscosos et frigidos humores habent.

¶De Zinzibere. Cap. XVII.

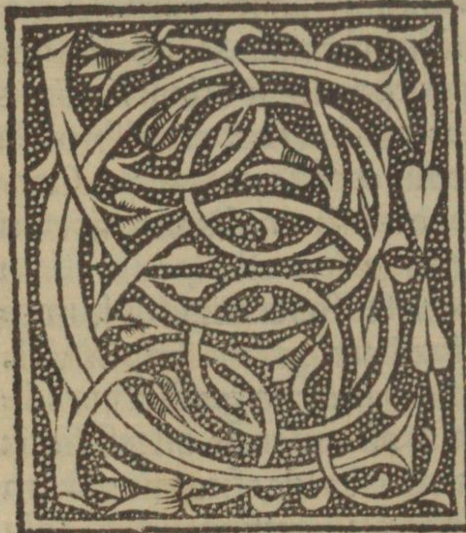

Inziber calidũ est, et siccũ in tertio gradu: humiditatem habet licet sensui nõ appareat. qđ testificat: quia putredini apparatũ est vtile: frigidis vẽtrem soluit: humiditatẽ desiccat: digestiuã virtutẽ adiuuat: et ventrem humectat. hęc Isaac in dietis particularibus. Hęc quoqꝫ fuit Rasis sentẽtia in. xxij. continentis cap. ccclviij. dicẽtis auctoritate Diascoridis: zinziber habet vires calefactiuas subuenientes ad digerendũ cibum: sed lenit naturam leuiter et valet ad stomachũ: et ad obscuritatẽ oculorũ:

& vires eius sunt vt vires piperis. Et dixit Bimmasui Zinziber calidum est in vltima parte gradus tertij: & humidum in vltima parte primi. Et significat super humiditatem eius corrosio ipsius: & putrefactio eius confert oppilationib' accidentibus in hepate ex frigore: & humiditate subuenit sup coitum: & digerit cibum: dissoluit ventositates grossas accidentes in intestinis & stomacho: & lenit naturã: & confert caligini oculorũ generatę ex humiditate. Zinziber cõditũ est calidum & siccũ quia mel tollit humiditatẽ eius: excitat coitum: auget caliditatẽ stomachi: & corporis. cõsumit flegma: & confert senio: & flegmati corpori condominanti.

LIBER QVARTVS DE POTV.

¶ Quæ potiones aut valentis, aut medię, aut imbecillę materiæ sint. Cap. I.

Vm de his dictũ sit: q̃ comedẽdo iuuant: ad ea veniendũ est: quæ bibẽdo nos alunt: id est potionẽ. hæc autem non omniũ tãtum morborũ: sed etiã secũdę valitudinis cõmune pręsidiũ est: ꝑtinetq; ad rẽ omniũ ꝓprietates nosse. primũ: vt sani sciant quomodo his vtãtur: deinde vt exequẽtibus nobis morborum curationẽ, liceat species rerũ, quæ assidue necessarię erũt, subijcere. Neq; necesse est subinde singulas eas noĩare. Scire igit̃ oportet ꝙ ex potiõib', q̃cũq; ex frumẽto facta est: itẽq; lac: mulsum: passum: vinũ aut dulce: aut vehemens: aut mustũ aut magnæ vetustatis, valẽtissimi generis est. At acetũ: & id vinũ: qđ paucorũ annorũ: vel austerũ: vel leue est: in media

materia est: ideoq́ꝫ infirmis nūq̄ generis alterius dari debet. Aqua oīm ībecillima est. Firmiorq́ꝫ ex frumento potio est: quo firmi⁹ fuit ipsum frumentū. firmior ex eo vino: qđ bono solo: q̄ qđ tenui: qđq́ꝫ temperato cælo: q̄ qđ aut nimis humido: aut nimis sicco: nimiūq́ꝫ aut frigido, aut calido natū est. Mulsum quo pl⁹ mellis habet. Passum quo ex sicciore vua est, eo valētius est. Aqua leuissima pluuialis est: deīde fontana: tū ex flumine: tū ex puteo: post hęc ex niue, aut glacię: grauior his ex lacu: grauissima ex paludę.

¶Problemata.

¶Cur potus mult⁹, aliquādo, & paucus alui ꝓfluiuum inhibet? nūquid ꝙ illud qdē vt pote paucū merito exiccat: hoc vero ꝓpter affluētiā in mictură secedit: ip̄mq́ꝫ ex aluo humidū cōsequit? pariter enim vtrūq́ꝫ deijci nō cōsueuit. sed cū aluus deijcitur mictura magis exarescit. exinanitionē nāq́ꝫ fecit ex aluo in multam micturam multus potus.

¶Cur vinū magis q̄ alia calida ebrium facit? calidū est: & tenue: & p̄terea humidū: celeriterq́ꝫ modificationē, digestionē q́ꝫ inuenit p mēbra incoctā vaporū: & cerebri cauitates īplēdo ebriū reddit. Alia vero semp calida sūt: cōcurrētē neutiq̄ habēt humiditatē: ac tenuitatē: sed crassa & grauātia tarde rēferūtur. Concocta ideo serā modificationē incōcoctam vaporum habent: ac non ebrietatem pariunt.

¶Cur inueteratū vinum calidū, & aridum est? Qꝫ diu in vase cōsidēs: & atteratur: & digeratur: in sese redeat: vaporādo despumescat: & attenuetur: totūq́ꝫ concalescat: sicut in alijs est speciebus in sese atterentibus: quæ in caliditatem ariditatemq́ꝫ ex motu conuertuntur.

¶Cur post fructuū esitationē: vt ficuū, cæterorūq́ꝫ generis eiusdem: vel vinū merum: vel aquā superbibere debeamus quæ quidē aduersa inter se sunt. An quia genus pomorum, & calidū, & humidū causa suæ generationis est. Habet enim tum ignis copiā tum humoris. itaq́ꝫ succus pomi veluti feruorem intus pinguē excitat: quomodo mustū foris efferuet

vini tamē hebetiore. humor autē minus cruditatē cōmittit. Aqua igitͬ suo frigore feruorē illum frāgit: atq3 extinguit: & vinū suo calore idē plærūq3 efficere potest: quippe qđ perinde atq3 ignis igni multus pauco vires subtrahat. Ampli⁹ tamen humoris copiam suo calore emollit: & cōcoquit: suoq3 pōdere innatātem illum feruorem vincit ac reprimit.

¶ De potu in vniuersum Collectiones.

¶ Dico ꝗ potus duarum causa vtilitatum necessarius fuit. Altera est vt corpus humectaret repleretq3 locū earum quæ dissoluūtur humidarum substātiarum. Altera vero vt cibū transmittat: & ad omnia perferat mēbra corporis: & illi præstent tenuitatē: qua eius facilitetur transmissio per meatus & vias. hæc Hali. v. theoricæ cap. xxix.

¶ Permixtio & vnitio ad digestionē ordinatur: & hęc ad nutritionem: & tādem ea in salutis cōseruationē. Permixtio autem elegātior fit cū simul comeditur & bibitur: eo ꝗ cibum grossioris substātiæ oportet ad bonā cōmixtionem substātiæ liquidæ admisceri: vt mixtio indicat elemētorum diuersarum naturarū existentiū. Et etiam: quia digestio est perfectio a proprio, & naturali calido ecōtra iacētibus passionib⁹ vt dixit Aristoteles in quarto meteororū. Vbi ergo magis saluabitur digestionis ratio: pfectior nutritio subsequetur: hoc autē est in simultanea pmixtiōe cibi cū potu cū ampli⁹ cōtraiacētes aduen iāt passiones qualitatū primarū se adinuicem contēperātes. Qđ etiā firmatur: quoniā oportet qđ digeritur reddi simile in substantia massę ptisananę. Vnde primo canonis fen prima. Nutriens cū digeritur fit sua essentia in multis animaliū, auxilio eius quod ei admiscetur de eo qđ bibitur plęrūq3 chilus: & est substātia liquida ptisanę in spissitudine similis. Cum autē cibus sit grossus vt plurimū: & penetrationis tardę: admisceri ei opus est qđ eum liquidum reddat: & penetrare faciat: hoc autem est potus. ideo bibere fuit necessarium semper cum comeditur: nisi cibus ita liquidus esset: vt substātiā fere pot⁹ habeat: cū quo, aut nō pota=

re:aut non ita necesse est cum sua substãtia iam permixta sit et subtiliata, vt sufficiens sit penetrare. hoc tñ raro cõtingit.
¶ Scias ꝙ bibere aquam cum aliquis est ieiunus: & post exercitium, & balneationem, & proprie ventre vacuo, vehemẽter est impediens. Et multam quoqȝ aquam frigidam bibere est malum: qđ si vehemẽter necessarium fuerit sit post sufficientẽ comestionẽ. Hęc Auicẽna.iij.primi doctri.ij.c.viij.
¶ In potationis regimine obseruãda est regula: ne aquã ieiuni, vel super mensam nisi postq̃ comederint, & ventris superiora alleuiata fuerint, sumere pręsumãt. Rasis.iiij. Almãsoris cap.v. Et infra subiũxit. Nullus etiam ieiunus aquam bibere debet: nisi qui magnũ habet ardorem. Et postea subdit. Homo autem famelicus, & vacuus vinum bibere nõ debet: neqȝ post cibum acutum: neqȝ post balneum: neqȝ post motum fortẽ. Et ideo dicebat Galenus in secundo amphorismorum cõmento.xxj. Si quis famelicus vinum ante cibum acceperit, cito in spasmũ, & mentis alienationẽ incidit. Quæ omnia vera sunt in nõ assuetis. quoniam ĩ assuetis nõ videmus prędicta accidẽtia cõtingere. Ideo dicebat Cõsiliator in differẽtia.cxviij.cũ Auicẽna in tertia primi. Vsus sunt res extra rationem existẽtes. & illud ostendũt bibuli Germani, Britones, & Normãni: qui cõsuetudine deprauata fere illęsi tabernas ante luciferum expostulãt. Multoties tamen & ipsi cum sua consuetudine repente moriuntur.
¶ Homo nõ debet bibere vinum post ciborum saturitatẽ: nisi postq̃ descẽderint cibi: neqȝ post crapulam. Hæc Rasis. iiij. Almãsoris cap.v. Et in lib.xxv.cõtinẽtis cap.j. causam dictorum expressit cũ inquit. Quoties sequitur cibũ potus abũdãs: prohibebit ꝙ nõ circũferat super ipsum stomachũ et nõ digeratur: vnde super cibum sumatur in potu aqua in quãtitate mitigãti aliquã partem sitis nõ in toto. abstinentia fiat sitis dum digeretur cibus: & deinde bibat ad suum velle quoniam tũc subtiliabit, & illum supportabit. Quę fuit sentẽtia Galeni in lib. de dissolutione cõtinua sic scribẽtis. Non

oportet vnq̃ q̄ quis accipiat ex vino multũ in principio ac ceptionis cibi:ne descẽdat cibus cum vino,& prohibeat digestionẽ:propterea q̄ separet ĩter substãtiã stomachi,& ĩter cibũ. Et quãdo nõ tãgit stomachus cibũ nõ mutat in similitudinẽ corporis cõuenientẽ:sed remanet in ipso indigestus. Et debẽt isti qui accipiunt cibum cum ipso sumere de vino qđ solũ sedet sitim:& abstineant se cũ quãtitate qua possint, & quiescant donec digestio fiat:postea sumãt de vino prout optauerint:nã ipsum adiuuat ad descensum cibi & subtiliat vt penetret & vt ingrediatur venas subtiles. Hæc Galenus.

¶ Duplex est potus. Quidã dicitur permixtiuus:vt ille qui vna sumitur cũ alimẽtis. Alter vero delatiuus: sicut ille qui exhibetur facta digestione in ventre,& dimidiata in hepate: vt cibũ faciat penetrare. Qđ in cõsuetis,& in his qui volunt impinguari;cõuenientissimũ est. Qui autem nõ sunt assueti & sufficienter in mẽsa biberunt, id in eis necessarium nõ opinamur. Et hæc fuit sentẽtia Cõsiliatoris in; differẽtia.cxviij.

¶ Debet præterea quisq; ieiunus vel post balneum vel post coitum vel post fortem motum qui hominis anhelitum frequẽtem facit cauere,ne multum aquæ frigidæ subito bibat. Hæc Rasis.iiij. Almãsoris cap.v. Et infra subiũxit. Homo autẽ famelicus & vacuus vinũ bibere nõ debet neq; post cibũ acutũ nec post balneum nec post fortẽ motũ. Et ita sentit Auicẽna in.iij.j.cap.viij.sic dicens. Bibere aquã post exercitiũ,& balneationẽ,& ꝓprie vẽtre vacuo ẽ multũ ĩpediẽs.

¶ Vinũ quidẽ post quodlibet cibariorum bibere est malũ.quoniã supra cibũ mali chimi bibere vinũ,dũ comedit:aut ante aut postq̃ digeritur:est malũ:quoniam facit malũ chimũ in extrema corporis penetrare:similiter sup fruct⁹,& ꝓprie melones. Ex sentẽtia Auicẽnæ in.iiij.j.doc.ij.cap.viij. Et ĩ parte.ij.canticorũ textu cõmenti.xxxiiij.sic etiam dixit. Nõ est continuandus omni die potus vini:nec est bibẽdus in ieiuno:nec etiam post assumptionem cibi subtilis:vel acuti. Et propterea iussit Aristoteles in.xxij.problematũ problema-

te.viij.q super fruct⁹ calidos aqua biberetur:super frigidos vinum bonum,& parum rectificationis.

¶Ebrietas,si frequentetur,plurimas affert corpori lęsiones quarũ aliquę hæ sunt:mẽtis corruptio:animi attenuatio:vir tutũ animaliũ eneruatio:repletio scilicet venarum,& ventri culorũ:naturalẽ submergit calorẽ:eũq; refrigerat : qua ex re apoplexia fit : paralisis:eueruatio:obstupefactio: epilepsia: tremor:& spasmus. Hæc Hali.v.theoricæ cap.xxx.

¶Causa frigidi morbi plenitudo potus erit.Nã plurimũ fit causa epilẽtię,& ꝑcussionis sensus,& mot⁹,& aliorũ morborũ frigidorũ.Hæc Galenus ĩ.ij.de accidẽti & morbo cap.iij.

¶Neq; vini tãta sumẽda est quãtitas:vt ex ea grauet̃ stomachus:nisi aliquis post ei⁹ potũ sibi medicari velit.Hęc Rasis iiij.Almãsoris cap.v.Quæ quidẽ fuit sentẽtia Galeni in primo terapẽticę cap.vj.dicẽtis.Intẽtio quãtitatis in potu quidẽ est:vt nunq̃ nauigẽt in vẽtre cibi,& vt fluctuationes non operent̃ aliquẽ sensum:sicut ĩ cibarijs:maxime quidẽ si possibile est:vt neq; grauẽt vnq̃ in vẽtre.Et hoc est qđ ꝑceperat Auicẽna ĩ.iij.j.cap.viij.cũ ĩquit.Si ex cibo aut vino repletio acciderit ip̃m euomat,& hydromel bibat,& postea etiã ip̃m euomat.deiñ os suũ aceto & melle abluat,& faciẽ aq̃ frigida.

¶Cũ vinũ ĩ corpus penetrauerit,& fuerit calidũ:nõ elõgabitur multũ a natura,& accidit velox resolutio. Q; si cũ est frigidũ penetrauerit fiet nocumẽtũ:qđ nõ fit ex alijs frigidis rebus:quoniã illę tardãtur:donec calefiant:neq; earũ penetratio est ita velox:sicut istius:& p̃cipue in corporibus q̃ horripilationi sunt apta.Hęc Auicenna.ij.primi summa de pulsib⁹ cap.xj.Vnde Hippocrates in.xvij.particulæ.v.dixit. Frigidum spasmos,& tetanos facit,& nigrores , & febrium rigores.Et in alio amphorismo.Frigidum est inimicum neruis ossibus,dentibus,cerebro,spinali medullę.Et in.xxiiij.eiusdem dixit.Frigida,velut nix aut cristallus pectori sunt inimica:tusses commouentia.

¶De Vino. Cap.II.

Inum secūdi est calefacientium ordinis: satis vetus tertij: vt mustum primi. & quoniam plures vini differētię sunt: paucis distinguēdum. Cūcta igitur vina rufa, & crassa, gignēdo sanguini aptissima: quia breui modo exiguaq; egēt mutatione. Inde nigra, et dulcia: īde rufa, & nigra. Substātia vero crassa, & astringētia quadam vi acerbida, alba & tenuis substantiæ, aquæ similia. in aluo cōcoquuntur & reddūtur. magis dulcia autem q̄ austera, vt pote magis calida intestinis cōgruunt & magis citāt ventrem. quæ crassa tardius cōcoquuntur. quæ ventrē nacta validiorem: vt bene cōcoquātur: multum alimentum prębēt: corripiunt & obstringunt aluum, & micturam cohibēt, crassumq; humorē generāt. sunt quorū venę obstruantur, & iecur, & lien offenduntur, & renes: generāturq; calculi. aqua intercuti vitiantur qui eo frequēter vsi sint: præsertim senes. Probatissimū vero vinum, & valentibus accōmodatius, & ęgris, qđ colore rufum, substātia tenue: aliquatenus acerbescens. Sūt fere vino colores quatuor. Albus, fuluus, sanguineus, niger. pręcellit sanguineus. Inquit em̄ de complexionib⁹ Galenus. Vino sua & eximia existit in mutatione celeritas. Est nāq; vt facula, & filum oleo perfusum: stupaq; & pix. Vitādus est vini vsus pueris & iuuenibus. Nam vt Plato lib. ij. de legibus scribit. Ab ebrietate & vini repletione iuuenes omnino abstineant. Nulli penitus interdiu vinum cōcederem nisi exercitationis corporeæ morborumq; causa hoc potu opus fuerit. Neq; etiam noctu viro vel mulieri quando liberis operam dare volunt. Gubernatores etiā atq; iudices munus suum subituros a vino penitus prohiberem. Deliberaturos quoq; de rebus non omnino negligēdis. Ac vini vsus ferme omnium moderatissimus, & parcissimus esse debet.

¶ Problemata.

¶ Cur ebrijs vox magis infringitur: q̄ sobrijs? Nempe quoniam satur atq; expletus cito vocem infringit. Coniectura

huius est: ꝙ neq; chori a prādio exurgentes se exercēt: neq; histriones: sed cū ieiuni sunt. At cum saturi, ebrijq; sunt, nō iniuria voces magis infringunt.

¶ Cur in Aegypto: quę ęstuosissima est: vinū frigidū nascitur? eadē sane de causa. ad vitium siquidem radices refugit frigus: ipsasq; frigefacit: vtpote q̄ præ cęteris stirpibus passioni sunt obnoxiæ.

¶ De vino, Ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶ Vinū est substātia liquida ex vuis expressa: ex cuiꝰ susceptione corpus nutritur, & nutrimentū per ptes corporis illo portatur. Ex cōsiliatore in. iij. problematū cōmento primo. Et i sui Cōsiliatoris, differētia. lxx. Vinū est succus ex vuis maturis expressus: & liquor cęteris naturę humanę amplius accōmodatus. gaudet em̄ ipso q̄ maxime cū ꝓportionetur eidē: cuius cōplexio calida est, & humida: nisi antiquū sit et quatuor annorū & supra. Tūc enim calidum est, & siccum.

¶ Pueris quidē vinū ad bibendū dare est sicut ignē igni addere in lignis debilibus. hęc Auicēna. iij. j. cap. viij. ij. doctrinę. Q đ accepisse videtur a Rasi in lib. xxv. cōtinētis cap. j. dicēte. Infantes, & pueri q nō sunt ætatis. xviij. annorū non debēt gustare vinū: quia nō debēt addere ignē super alium ignem: sed iuuenes possunt ipso vti cum temperie.

¶ Scias: ꝙ vinū, & ceruisia mala sunt pueris: eo ꝙ eorū capita replent malo calore: calefaciunt enim eos, & mētē eorꝫ perturbant. Hæc Auerrhois. vj. colliget. Quæ fuit sentētia Galeni in primo de regimine sanitatis dicētis. Euctatus puer vsq; ad plurimū nō debet gustare vinū: quia bibitū sufficiēter humectat, & calefacit corpus, & implet caput vaporibus. & cū omnis immoderātia obsit eis: hęc quę circa calidū et humidū maxime est eis nociua.

¶ Potus aptus est vinū ætate quidē mediū: forma vero putū, lucidū, in colore albū aut subrubeum: odore vero suaue in gustu vero neq; aquosum oīno: neq; aliquā vehemētem

qualitatem ostendens:nec stipticã,nec amaram,neq; dulcẽ. Hæc Galenus.iij. Tegni textu cõmenti.ccv.
¶Vinum amplius morans in ventre nihil familiare, neq; vtile senibus affert:siue fuerit album,siue nigrum.Nigrum em̃ vinũ senibus non est vtile:neq; ante cibum, neq; multo magis alio tempore: quia nullũ grossum vtile est senibus: qm̃ oppilãtur ex eis renes,& hepar,& splen,&c. Rationem quoq; aliã adducit in.vij.Amphorismorũ cõmento.vij.cũ dicit. Calor naturalis senũ congelatus,& extinctus a vino nimio superatur:sicut flamma aquis multis solet extingui: et lucerna multo oleo sibi apposito. Caueant itaq; senes a multa vini etiã laudatissimi quãtitate: licet ipsorũ nonnulli lac eorum esse huiusmodi vinũ pdicẽt.Quibus hac in re nõ est fides adhibenda.vinum sit eis magis pro medicina: q̃ p cibo propinandũ.& ppterea cõtenti,sint de temperata vini, et reliquorum omniũ quantitate.
¶A tristitia omni,& ãgustia alleuiat euidẽter vinũ bibitũ. quotidie enim hoc experimur: & Zeno (vt aiunt) dicebat. Quoniã sicut amari lupini infusi in aqua fiunt dulces:ita & ipse a vino disponebatur.Theognis etiam dicebat.Vinum cũ bibitur multũ malũ est. Si vero id aliquis bibat sapiẽter: non malum est,sed bonũ.Vere enim si moderate bibatur/digestioni/& distributioni/& sanguificationi/& nutritiõi/multũ cõfert:& cũ hoc animã nostrã mãsuetiorẽ,& audaciorem efficit per mediã videlicet cõplexionẽ corporis,qua rursus ipsam operatur per mediũ humorũ.Hæc Galenus in lib.de sequela potentiarũ animæ ad complexionẽ corporis.
¶Vinum est cibo bonus:penetrator ĩ toto corpore: incidit flegma,& resoluit ipsum: & choleram rubeam in vrina, & aliis extrahit:& choleram nigram labi facit, & facile exire,& eius flectit nocumentum propter contrarietatem. hæc Auicenna in.iij.j.doct.ij.cap.viij. Et in.iiij.j.cap.ij.inquit. Vinũ temperate bibitum in humectando est forte:& rectificat colorem plumbeum. Similiter,& Isaac in vniuersalibus

dietis sic ait. Vinũ augmentat calorem naturalẽ: cibus vero fatigat. Et in particularibus inquit. Vinũ bonũ dat nutrimẽtum, corpori sanitatẽ reddit, & custodit: si sic accipiatur secundũ ꝙ oportet: & quantum natura valebit sufferre. cõfortat enim virtutem, nõ solum in stomacho: verũ etiã secũdã: quæ est in hepate. Vnde Rufus. Vinũ non solum confortat calorem naturalem: verũ & turbidum clarificat sanguinẽ: & aditus totius corporis, & maxime venarum aperit: tenebrosam fumositatẽ tristitiæ generatiuã a corde expellit: totiusq; corporis membra corroborat.

¶ Vinũ temperatũ totũ corpus calefacit, mẽbra perforans, humores temperans, & calorem naturalẽ excitans. Hęc Galenus in. vij. Amphorismorũ cõmẽto. lvj. Et in. iiij. de regimine sanitatis cap. j. dixit. Vinũ super omne aliud digerit semicrudos humores: & sudores, & vrinã prouocat, & somno cõfert. Vnde Auerrhois in. vj. colliget cap. de regimine corporis tẽperati dicit. Vinũ & ceruisia duabus resistũt choleris et eas a corpore expellũt: melancholiæ vero a tota specie resistunt: sed choleram rubeam per vrinã educũt, & mẽbra humectant: in quibus siccitas superuenit.

¶ Si bibatur aqua cũ vino: sedabit sitim plus ꝗ si bibatur sola: quoniã vinũ adiuuat aquam ad penetrandũ: & facit ipsam peruenire ad loca: ad quę sola nõ puenit. hæc Galenꝰ in primo de simplici medicina distinc. iij. cap. vj. Et in secũdo regiminis acutorum cõmẽto. xxviij. dixit. Vinũ aquatum commixtũ debilitat stomachum: verum bibere quãtitatẽ paruam ex eo est cõueniens stomacho qui exiccatus est. Et in cõmento. xxxiiij. eiusdem inquit. Vinum aquatum commixtum mollificat stomachũ, humectat eũ, debilitat ipm̃, et generat in intestinis ventositatem. Sicut vinũ purum facit saltum in temporibus, & grauitatẽ in capite, & sitim, propter sui caliditatem: sic aquatum facit contrariũ eoꝝ, ꝓpter humiditatẽ suã, & frigiditatẽ. Et propterea concludẽdũ est: ꝙ qui debilem stomachũ, aut frigidũ habuerit omnino si-

cut & debilia habentes viscera debent vinũ cõmixtũ nõ accipere: sed illud fortioribus medicinę gratia derelinquere: q secure quandoq; possunt vti: & p̃cipue in æstate, & calida regione, & potui commixto consueti.

¶ Vinũ aquosum, & subtile, atq; albũ naturaliter est aquę vicinũ: & illius virtuti vicinatur ad nutrimẽtũ: vnde vrinã ꝓuocat: nec corpus inde nutritur: nisi parum. hęc Galenus. ij. Amphorismorũ cõmẽto. xj. Et in. v. Terapẽticę cap. ix. dixit. vinũ aquosum bibitũ vniuersas mouet excreationes. Et in lib. de euchimia cap. viij. similiter tetigit iuuamẽtũ ei⁹ de vrinę ꝓuocatione: cũ ait. Q uęcũq; vinoꝝ sunt aquosa & subtilia secũdũ cõsistẽtiã vrinã mouentia paucissimũ nutrimẽtũ dant corpori. Et infra subiũxit. Meliora vina ad vrinationẽ sunt quę subtilia existũt, & caput minime tangũt. & propter has causas febricitantibus sunt cõuenientia.

¶ Vinũ albũ/subtile/cõmixtũ/est melius febricitantibus: q̃ aqua: propter illud qđ est in eo de sudatione/& ꝓuocatione. Hęc Auicẽna. xiij. iij. trac. j. cap. xxix. Et infra ait. Vinũ fractũ per cõmixtionẽ confert febricitãtib⁹: cholericæ in declinatione præsertim: quoniam infrigidat, & humectat vehemẽter. Hoc quoq; sentit Isaac in particularibus dietis dicẽs vinũ albũ, & aquosum securius datur febricitãtibus: cũ facile fumo, & sudore egrediatur.

¶ Palam intelligimus vinũ albũ, & nigrũ esse minus cęteris calidũ: sed albũ magis, q̃ nigrũ humiditati pertinet pro sui subtilitate, & aquositate sibi dominante: & grossitate, atq; terrestreitate nigro dominãtibus. Hęc Isaac in particularib⁹ dietis. Et post aliqua subiũgit. Nõ inuenimus vinũ subtile, et aquosum: nisi albũ, & albedini vicinũ: ꝓpter hoc albũ est subtilius, minusq; cõmixtionẽ suscipit. est & sensu facile cito digestiuũ: & velociter venarum perforatiuũ, & vrinæ ꝓuocatiuũ: parũ tamen nutrit: propter suam leuitatẽ: vnde cito in caput ascendit: & facit ebrietatem cito dissoluendam. nigrum vero contrarium facit.

¶Vinũ aquosum,& subtile,atq; albũ naturaliter est aquę vicinũ:& illius virtuti vicinatur ad nutrimẽtũ: vnde vrina ꝓuocatur:nec corpus inde nutritur:nisi paruissimũ. Hęc Galen⁹ i. ij. amphorismorũ cõmẽto.xj.Et in.iij.regiminis acutorũ cõmẽto.viij.dixit. Vinũ albũ est minoris calefactionis oĩbus vinis.Et Hali.in.v. Theoricæ cap.xxx. ait. Vinum albũ est aquę simile: qđ min⁹ reliqs oĩbus calidũ est.Et propterea dicebat Auicẽna.iij.j.doc.ij.ca.viij.Vinũ albũ,& subtile,calefactis est melius:nõ eñ capitis efficit dolorẽ:sed fortassis humectabit:& dolorẽ capitis alleuiabit: qui ex stomachi ardore ꝓuenit.Et in doc.iij.eiusdẽ.cap.iij.sic etiã inquit. Vinũ albũ,& subtile est pauci nutrimẽti,& datur loco aquę. Et ideo dicere possumus ꝙ vinũ albũ vt est vinũ nostrum Lugdunẽse:aut vinũ Lotharingũ:vt Tullense,& Parisiẽse proprie magis via medicinæ,q̃ via nutrimenti vel roboris sit ꝓpinandũ:licet oppositum sentiant aliqui delirantes.

¶Vinũ/qđ est croceũ/fortioris est caloris,& robustioris acuminis:citiusq; ad mẽbra trãsmittitur,& rubeã parit cholerã et cephaleã:qđ in sanis etiam est verũ:& nõ in febricitãtibus solũ.Hęc ex sentẽtia Hali.v.theoricę cap.xxx.De qbus locutus est Galen⁹ in primo regiminis acutorũ dicẽs.Vinũ citrinũ est malũ in eo,quo indiget ille,q habet febrẽ:quoniã ẽ calidũ vehemẽtis caliditatis.Et Galen⁹ etiã in.iij.eiusdẽ cõmẽto.ix. dicit.vinum citrinũ vehemẽtius lędit caput,& mẽtẽ,quoniã est calidius nigro:& ꝓpter hãc causam fit addens in febribus:qđ est:quoniã conuenientiora in febribus sunt vina aquosa tantum.

¶Vinũ qđ est rubeũ,& clarũ:fortis ẽ caloris,& siccitatis: cito transiens ex stomacho:& in corpore sanguinem generat qui ad acumen declinat:naturalem confortat calorem:si cõueniens de eo mensura porrigatur.Est quoq; vinum subrubeum:qđ etiam fortis est caloris & plurimi nutrimẽti:bonũ generans sanguinẽ si in moderata sumatur quantitate.Hęc Hali.v.Theoricę cap.xxx.Et post pauca subiũgit.Est etiã

aliud vinū cuius color est niger: qđ amplius nutrit: eiusq̧ color est sub croceo, & in corpus transmissio tardior.

¶ Vinū terrestre, & grossum oppositū est subtili: & aquoso. vnde quia grossum est: plus cæteris grauat stomachum: durum est ad digestionē faciendā: & difficile ad perforādas venas: vrinā nō prouocat, tardeq̧ ad caput ascendit, propter sui fumi grauitatē, atq̧ grossitiē. Iccirco nō facit ebrietatē: qđ tamen si fecerit: non cito dissoluetur. Hæc Isaac in particularibus dietis. Quæ ergo delectabilia fuerint grossa, & nigra, & non turbida: non ita fugienda sunt nisi a senibus & a timentibus oppilationes.

¶ Vinū dulce calidum est in secūdo gradu, & siccum in primo: aliquātulum tamen humiditati pertinet: propterea est grossum, & illaudabile in sua actione: nisi quia vētrē soluit. quia in omni re dulci vis laxatiua, & colatiua inuenitur. qđ vinum si aliquid inuenerit in corpore: qđ ipsius contrarium sit actioni: & cohibetur ad exeūdum: calefacit, & bullit, ascēditq̧ ad superiorem partem stomachi: & conuertitur in cholericos humores, sitimq̧ generat, & ventositatem in superiori parte, & lateri nociuam: oppilationem in hepate, & splene generat, lapidē in renibus creat: maxime si inuenerit hęc membra talibus passionibus pręparata, aut digestiuam virtutem debilem. propter hoc caueant illud quibus grossa, & humida donatur dieta: quia si assuescerint, eo ꝑfecto in hydropicam incident passionem. Hæc Isaac in particularibus dietis. Et postea dixit auctoritate Galeni ꝙ oppilat hepar: quia peruenit ad ipsum per largas vias. Pulmonem autem minime: quia per angustas. Illud tamen caueant: quia generatur sitis: eorum enim calorem augmētat: & humiditatem saliuæ desiccat, & ingrossat: fitq̧ quasi creta: & annectitur cānalibus pulmonis. & quia etiam conuertitur ad choleram, cauendum est: dicēte Galeno in. iij. regiminis acutoꝝ commento. iij. Post mel vinum dulce inter cæteras res dulces est facilius in choleram conuertibile. Auicenna in. x. iij. trac. j.

cap.vj.dicit. Vinum dulce vehemẽter aperit oppilationem pulmonis: sicut ipsum vehementer generat oppilationem hepatis. Et est meli⁹ vinũ habẽtibus in pectore ægritudinẽ. verum non oportet: vt bibatur in pleuresi,& periplemonia: nisi post maturationẽ: neq; sumatur in potu ab illo: cuius hepar aut splen est infirmum.

¶Vinũ stipticũ est paucę caliditatis: quãdo cõparatur alijs vinis: & ꝓpter hoc fit: ꝙ potus eius cõfert diarię: verũtamẽ nõ ꝓuocat vrinã: & tale est cõueniẽs calidas habẽtibus complexiones,& hepar inflãmatũ. Hæc Galen⁹ in.iij.regiminis acutoꝝ cõmẽto.v. Et Auicẽna in.iij.j.doc.ij.cap.viij.dicit. Quibus vinũ calefacit,& inflãmat hepar, vtantur tali quale est succus vuę acerbę: huiusmodi autẽ est vinũ acrestiuum.

¶Põticum vinũ,& acerbũ durius est,& grauius, tardiusq; digeritur: venasq; difficilius dulci perforat: quia dulce calidius est,& acceptabiliorem saporem habet. Ponticum aũt videtur esse terrestre: aut paruum habẽs saporem: vnde difficile est ad perforandum venas: neq; vrinam, neq; egestionem, aut sudorem prouocat: non ergo bonum sanguinem generat: ventrem tamen,& intestina cõfortat. stringit ergo egestionẽ de stomacho defectione: maxime si solutio causa caloris fiat. cuius signa sunt rasura intestinorũ,&c. Vnde Diascorides. Vinũ (inquit) acerbum diureticum est. sed nescimus qua intentione hoc dixerit. Hæc ex sententia Isaac in particularibus dietis.

¶Fugere aũt oportet a grossis simul,& fœtidis vinis,& ab indelectabilibus,& austeris. Vinũ austerũ nõ similiter euchimũ: sed robur imprimit debili stomacho,& ventri,& maxime secũdũ discrasiã calidã patientibus. Hęc Galenus in lib. de euchimia & cacochimia cap.viij. Et i lib. de vinis sic quoq; de eo scripsit. Austerũ vinũ neq; ipsum est diureticũ: sed sicut grossum tardat circa hypocondrium.

¶Vinũ odoriferũ suũ liquorem significat esse subtilem, tẽperatũ,& ex omni sorditie mũdificatũ, penitusq; digestiuũ.

vnde clarū sanguinē generat,& laudabilem,& mūdum.cor dis ergo est confortatiuū:animā\q; letificat:& angustiam ex pellit:quoniā mūdificat sanguinē a sorditie in corpore exi= stentem:qua expulsa sanguinis fumus grossus/turbidus/& obscurus/solitus naturalis caloris lumen obfuscare/expelli tur. vnde fit causa letitie. Propter hoc ergo huiusmōi vinū omnibus ætatib⁹:& cōplexionibus cōueniēs est: si accipia= tur vt oportet:& qđ a natura sustinetur. vnde Hippocrates. Vinū inquit odoriferum subtilius/leuius/ digestibilius cæte ris est,ac nutribilius:quia significat naturā suā compleuisse actionē:& omne cōtrariū ab eo esse ablatū:ꝓinde vrinā ꝓuo cat:citoq; ad caput ascēdit:& facillime ab eo inebriatur: sed tamē cito ab ea liberatur. Vinū vero,qđ nullius ē odoris,in= nuit sue fumositatis grossitiē ;grauitatē:& indigestibilitatē. Iccirco illaudabilis est nutrimēti: ꝓpter hoc nec mūdificat: nec sanguinē clarificat: neq; cōfortat cor: nec creat lætitiā: grossos etiā augmētat humores, & fumū turbidū generat, et obscurū.quare fit causa tristitie.sed tamē ꝓpter suā graui tatē,& grossitatē non cito in caput accēdit: & ebrietatē gene rat:ꝙ si fecerit dure,tardeq; dissoluitur.Hæc Isaac in ꝑticu= laribus dietis. Et subdit. Vinū inter subtile,& grossum,est mediocre:cuius odoris mediocris fit actio,& passio eius.se cūdū ꝙ est propinquū vel remotū ab eorū extremitatibus.

¶ Vinū feculētū,& antiquū,& nouū etiā, qđ nō est clarifica= tū generat sanguinē vaporosum/feculentū/& tenebrosum. Si tamē clarificatū eēt secus cōtingeret.hec Auicēna prima iij.trac.v.cap.x. Et in.xj.iij.trac.ij.ca.viij.dixit.In vino qđ recens est fortis existit virtus ad aggregādū spiritū,& cōfor tandū ipsum.& ꝓpterea vinū nouū cōmouet coitum.

¶ Cum vinū purificatū nō fuerit : quale ē vinū germanicū a Lotharingis furetum appellatū:ad plura perducit nocu= menta. cū dicat Auicenna in.xiiij.iij.tract.iiij.cap.j. Scias ꝙ potus plurimi vini passi recentis facit cadere in solutio= nem vētris hepaticā: cuius quidem ratio est:quia (vt Isaac

refert in particularibus dietis) vino recenti ineſt calor in primo gradu. vnde pertinet frigiditati, & humiditati. Iccirco cæteris eſt nutribilius: malos generat humores, & inordinata ſomnia: & ventoſitatem ſtomachi, & inteſtinorum. Vinũ ſimiliter q̃d vicine a torculari exierit: quia adhuc eſt indigeſtum, & a bullitione non quieuit: neq; terreſtria ad ſuum locum deſcenderunt naturalem: neq; etiam aereum ad ſuum locũ ſaliuit, ſcilicet ad ſuperiora: neq; liquor eius clariſſim⁹: mediocriter autẽ ſtans mundificatur: & lucidiſſimus apparet. Ex quibus apparet ꝙ niſi muſtũ bene purgatũ ſit: & clariſſimũ: ſufficienterq; bullitum: multorum nocumẽtorũ poteſt eſſe productiuũ. & propterea delirant Germani qui Gallitricum in vino qđ furetum nuncupant imponẽtes vina eorum turbida/obſcura/lutoſa/ſpiſſa reddunt: qui poſtq̃ illis ſe ad libitum repleuerint paucos poſt admodum dies ęgrotant, multiq; moriuntur. & bene profecto iacent extincti: ne ſuis cum voluptatibus malum proximis præbentes exemplum. illos corrumpant.

¶ Decet autẽ vini diuerſitates intelligere: quia recẽs qđ vicinũ eſt torculari, calidũ eſt in primo gradu: vetus vero. vij. annos tranſiens in. iij. calidum exiſtit. Mediocre autem qđ eſt a duobus annis vſq; ad quatuor: calidum eſt in ſecũdo. Quãto eñ vinũ habet caloris paucitatẽ: tãto humidius approbatur. Et quanto calidius, tanto ſiccius. hęc Iſaac in pticularibus dietis auctoritate Galeni.

¶ Vetus vinũ: qđ trãſit vſq; ad. vij. annos: vel plus: calidũ eſt, & ſiccũ in. iij. gradu: & habet quiddã amaritudinis: & huiuſmodi vinũ parum nutrit: citoq; caput aſcendit: & mentẽ percutit propter ſuæ punctionis acumen: maxime ſi multũ ex eo bibatur: & parũ ibi aquæ miſceatur. ꝑpter hoc caueãt illud neruos debiles habẽtes: & qui ſenſus acutos habuerit: magnũ nãq; eis pręſtat nocumentũ: niſi tantam in ſuis corporibus habeant humiditatem: quæ bene reſiſtat vini acumini. hæc Iſaac in particularibus dietis.

¶De natura aquarum. Cap.III.

Qua leuissima pluuialis est: deinde fontana: tum ex flumine, tũ ex puteo, post hęc ex niue, aut glacie: grauior his ex lacu, grauissima ex palude. Facilis etiã & necessaria cognitio est naturã eius requirẽtibus. Nã leuis: pondere apparet: & ex his, quę põdere pares sunt: eo melior quęq; est: quo celerius, & calefit, & frigescit: quoq; celerius ex ea legumina percoquũtur. Fere vero sequitur: vt quo valẽtior quęq; materia est: eo minus facile cõcoquatur: sed si concocta est, plus alat. Itaq; vtẽdũ est materię genere pro viribus: modusq; omnibus pro genere sumẽdus. Ergo imbecillis hoĩbus: rebus infirmissimis opus est. Mediocriter firmos, media materia optime sustinet. et robustis apta, validissima est. Plus deinde aliquis assumere ex leuioribus potest. magis in his quæ valentissima sunt, tẽperare sibi debet.

¶Problemata.

¶Cur aqua, & oleum frigore densescit: sed neutiq̃ vinum: aut acetum, aut garus? Qꝛ aqua quidẽ vtpote frigida se frigidior effecta facile coit: oleũ vero qualitatis fere sit expers: et potius temperatũ statim frigescit: atq; adeo vt inter euaporandum frigefiat. at garus vtpote suis partibus tenuis, et calidus non cõtinuo frigefit. eodem modo etiam vinũ. Acetum autem: vt tenuissimarum partium omnem respuit concretionem.

¶Cur putealis aqua in hyeme calida est: in æstate autẽ frigida? Respondendum qꝛ contrarium semper fugit, vtpote sibi infestum, cõtrarium. cum ergo calidum, & frigidum inter se contraria, atq; corruptoria sint: non dubium, quin per æstatem calor aerẽ ambiat: calidum itaq; in sinus atq; penetralia fuget frigus: & ob hoc aquam frigefaciat. per hyemẽ vero frigore dominante in aere calor porro in terræ penitissima diffugiẽs aquã caldat. Nã ita natura sanxit: vt cõtraria in eodẽ loco per idem tẽpus simul non manerent.

¶Cur aqua calefacta,& in puteũ demissa gelidissima aqua euadit? Quia quæ in puteo frigida est calidã oppugnet aquã: et frigiditatis multitudine superans ipsum calidum multo cum algore ipsum adoriatur: perque calefactam aquam penetret:& perinde ita frigefaciat.

¶Cur aquæ potores visu sunt acutiores? Quoniã multũ vinum spiritalibus fumis vidẽdi spiritum perturbet. idem in cæteris euenit sensibus.

¶Cur si frigida aqua neruis infesta est: calida amica non est sed & ipsa quoque infesta: nam si altera infesta est eius contrariã salubrem esse oportuit. Contraria enim circa idem similiter agere non possunt prima ratione:& per idem? Hic ego inquam: quod calor absolute non est infestus: sed calidum, et humidum. qui autem neruos saucios habent, eorum nerui ob multum sensum/firmitudinem/& obstipationem desyderant. Nam cum natura sicci sint, humiditas vtpote eis inimica, molles ipsos reddit,& laxat, atque putrefacit. quod autem calor proprie non sit infestus: vel ex eo manifestum: quod oleum quidem cum calidum sit confotum vtile ad continẽdũ, et obstipandum.

¶De natura aquarum, ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶Aqua est corpus simplex: cuius naturalis locus vt sit circundans terram:& circundata ab aere: cuius natura est frigida,& humida. Hæc Auicenna in prima primi. Aristoteles autẽ in libello de sensu & sensato voluit: quod aqua sit subtilissimũ omniũ humorũ. quibus in locis auctores aquam puram quod est vnũ de quatuor elementis descripserunt. de qua Auerrhois i cõmẽto.cxv.secũdi libri de anima dicit. Aqua pura non calefit: sicuti neque aer purus infrigidatur. Et nos hic aquã purã nõ habemus: sed aliã nõ ita simplicẽ: quæ alteratur,& corrumpitur. vnũquodque autẽ simpliciũ nudorũ non putrefit: sed ad aliud conuertitur simplex.

¶Aqua quę vere est aqua ppria, cui nõ admiscetur alia sub

stantia, est in virtute sua frigida necessario. hæc Galenus in lib. de simplici medicina: & in distinc. ij. eiusdem primi libri cap. j. dixit. Aqua in natura sua est frigida, & humida: tamē si proieceris in eā sulphur, aut alumen facit eam calidam. et in distinc. iij. cap. vj. ait. Aqua cū hoc ꝙ infrigidat est magis humida: q̄ omnis res: cum non sit aliquid humidius ea præter aerem.

¶ Aqua est substātia quæ adiuuat ad liquefaciēdū nutriēs: et subtiliandū: & vt cito currat: & penetret in venas: & in foramina. nec esse potest absq; hoc auxilio eius complemētū rei nutrimenti. Nam aqua nutrimentū penetrare facit. Hæc ex Auicenna in. ij. j. doc. ij. cap. xvj.

¶ Bona aqua omnibus ætatibus cōgruit: qđ nō de vino cōtingit, vel cibarijs. & licet ipsa non sit cibus: sicuti nō tātū dixit Hippocrates: sed etiā reliqui medici: est tamen compositor cibi. hæc Galen⁹ in primo de regimine sanitatis, & in. iij. regiminis acutorum cōmento. xix.

¶ Dico ꝙ cum aquæ vsus sit necessarius ad sanitatis custodiā: & ad mēbrorū medelā maior oībus reliquis vtilitatib⁹: necessarium omnino est medico aquarū cognoscere naturas: & earum melioribus vti: & vtilioribus potui: reliquasq; cauere. Hæc Hali. v. Theoricæ.

¶ Aqua pura experitur: & iudicatur de ea per tres sensus: q sunt: visus/gustus/odoratus. per gustū quidē vt nō sit ei sapor omnino īmo sit insipidi saporis in summo. Et ꝑ visum quidē: vt sit in summo clara, & mūda, & luminosa. Et similiter in odoratu. oportet enim vt non sit ei odor oīno. Aqua enim: quæ denudata est ab his omnibus proprietatibus: est apud naturā, id est prope puram: nō tamē mūda in fine mūdificationis. sicut nullū sensatorū quatuor elemētorū est purum: cui nō permixtū sit aliquid cū eo. Hæc Galenus in lib. primo de simplici medicina distinc. ij. cap. j.

¶ Origo cursus laudabilis aquæ necesse est vt sit cōtra oriētem aliquātulū septētrionalē ꝑtingēs plagā: vt septētriona-

lis,& orientalis ventus eam perflet. Hæc Isaac in particularibus dietis. Auerrhois etiam in commento.cxxxj.cãticorum sic inquit. Aquæ fontium secũdũ opinionẽ Hippocratis,& Gale.sunt meliores.& ex eis maxime oriẽtales:& sup arenã incedẽtes. Et in.v.colliget similiter ait. Melior aquarum secundũ Hippocratẽ est aqua fontium orientaliũ:quæ scaturit ex terra quę nõ habet nimis grossam substãtiã, nec nimis mollem, vel luteam:sed sit mediocris inter has. & ꝓpterea hæc aqua est suauior,& leuior,& citius permutatur a calido,& frigido.

¶Quicũq; fontes versus septentrionẽ quidem fluũt ex petris expressi, duras habẽt aquas:& tarde incedẽtes. Qui vero versus orientẽ bonas si per terrã colantur puram:& calefiũt,& infrigidãtur velociter. Et fontis aqua recens est bibẽda:quæ nullã adiectã habeat pernitiosam qualitatem. Hæc Galenus in primo de regimine sanitatis. Et fuit Hippocratis sentẽtia in lib.de aere,& aqua, cap.j.dicẽtis. Aquæ vero fontiũ secũdũ ortũ solis existẽtiũ omniũ sunt meliores. secundo vero illę:quæ inter ęstiualẽ,& hyemalẽ, ortũ habent. Sed harũ omniũ peiores meridionales. quæ autẽ sunt inter hyemalẽ ortũ,& hyemalẽ occasum existunt mediæ.

¶Post aquam pluuialem commẽdamus aquam fluminis magni a ciuitate remoti:cuius liquor est clarissimus super arenas nitidas, vel lapides currens : tamen melius est si fluat super lapides q̃ super arenas:lapides enim illidunt aquam: eiusq; grossitiem attenuant:quæ vero super arenas fluit nitidas, melior est q̃ pluuialis in cisterna longo morans tempore. Hæc Isaac in particularibus dietis. Auerrhois autem in.v.colliget: sic de eis inquit. Rasis sensit ꝙ melior aqua sit fluminũ magnorum ductuum. Et Hippocrates dicit:ꝙ istę aquæ sunt diuersarum substantiarum : eo ꝙ transeunt per diuersas terras:& propterea quia ingrediuntur eas multi riui. Et mihi videtur ꝙ Rasis nõ laudauit flumina magis grossa:nisi propterea:quia sol operatur in eis vnam opera-

tionem propter quam separantur partes grossæ a subtilibus. & propterea coquũt medici aquam illis, qui habent debilem stomachum, & hepar.

¶ Aqua grossa, & turbulenta clarificanda est multoties de vno vase in aliud mutando. Q đ si fieri nõ poterit: per colatorium qđ ex farina tortellarum madefacta sit coopertum, coletur. de his etiam quæ aquam colant est vt in ipsam parum aluminis iameni triti proijciatur. hoc enim eam cito clarificat atq; colat. Hæc Rasis. vj. Almansoris cap. xij. Et propterea dicebat Galenus in primo de regimine sanitatis. Fugiendæ sunt aquæ stagnorum, & turbidæ, & salsæ, & fœtidæ, & vniuersaliter quæcunq; aliquam qualitatem in gustu ostendunt. Ea enim est optima aqua: quæ nullam apparentem habet qualitatem: neq; gustu, neq; odoratu. et erit hæc aqua bibenti delectabilis: & certissime pura. Talis autem est aqua fluminũ: cum dicat Auerrhois in. v. colliget. Impossibile est: vt aquæ magnorum fluminũ non sint turbidæ. Et propterea seruantes Galeni præceptum: turbidas aquas fugiamus: ne in nocumenta ex eis prouenientia incidamus. Nam turbida aqua (vt Haliabati placet. v. Theoricæ) oppilationẽ generat in hepate, lapidẽ in renibus, magisq; in stomacho, q̃ suauis, et pura, moratur.

¶ Puteorum vero aquæ, & aquæ ductuum sunt malæ comparatione aquarum fontiũ. sunt enim aquæ constrictæ terrestreitates longo tempore recipiẽtes. Ideoq; esse nõ potest: quin in eis aliqua sit putrefactio: quoniam extractę fuerũt, et cõmotæ virtute cogente: & non virtute, quæ sit in eis declinante ad hoc: vt manifestẽtur. & expellãtur: nisi ingenio, et arte: quia via propinqua eis fuit adhibita, per quã incesserunt. Et ex eis tamen illæ sunt deteriores: quibus ex plumbo viæ factæ fuerunt: quoniam ex eius virtute aliquid assumunt: vnde frequenter ad dysenteriã ducunt. Hæc Auicenna in. ij. primi doctri. ij. cap. xvj. Similiter aqua cisternæ nõ approbatur: & præcipue si in ea per longum tempus fuerit:

dicente Isaac in particularibus dietis. Aqua pluuialis in cisterna longo morans tempore malam suscipit qualitatem a fumositate terræ. Et quia etiam nõ mouetur, illaudabilis esse existimatur: cũ dicat Auicẽna in loco superi⁹ allegato. Aquæ nõ currentes, quocũq; modo fuerint, stomacho non cõferũt. Et q̃uis huiuscemodi aqua pluuialis fuerit, & ex nubibus veniens: quę cõmendatur a sapientibus: tamen supra scriptis rationibus illaudanda pronũciatur.

¶ Aqua paludalis ẽ putrefacta: ideo generat humores corruptos: sicut generatur de venenis putrefaciẽtibus: & generat cholerã rubeã, & similia de humorib⁹ putrefactis: & hoc totum fit ex priuatione cursus, & vstione eius de sole: vnde corrũpitur: & lucrať naturã malã: & ideo mala erit bibẽti eã. Hęc Rasis. xxiij. cõtinẽtis cap. vccxlvj. Et post pauca subiũgit. Et dicit Hippocrates: q̄ bibentiũ talẽ aquã splen magnificabitur. Hęc ẽm aqua infert oppilationes, i meseraicis. Quę fuit sententia Galeni in lib. de bonitate aquę dicentis. Paludosæ aquæ oẽs sunt pessimę: odorẽ ẽm habẽt incõuenientẽ: sicut putrescentẽ: & æstate quidẽ fiũt calidæ: hyeme vero frigidæ: qđ est maximũ signũ malitiæ aquarum.

¶ Melior ex aquis est pluuialis munda: quoniam nihil admiscetur ei qđ inferat nocumẽtũ. Auicẽna in cãticis textu cõmẽti. cxxxiij. Et in hoc conueniũt oẽs inquit Auerrhois in commento. Qđ etiam sensit Isaac in particularibus dietis cum scripsit. Omnibus autẽ aquis pluuialis est electior: quæ vicina ab aeris summitate cecidit: munda tamen si fuerit ab omni putredine, & ponatur in cisterna optime lota. talis enim aqua minus cæteris est humida: & quiddam stipticitatis habet: vnde non nocet stomacho: sed poti⁹ eum confortat. Quæ fuit sententia Rasis. iij. Almansoris cap. iiij. dicentis. Pluuialis autem aqua his qui cito incurrunt febres est mala: & maxime: si longi est temporis: quæ tamen in suis alijs dispositionibus est bona. Et in. xxiij. continentis cą. vccxlvj. dicit auctoritate Galeni. Aqua pluuialis le-

uis est/dulcis/& luminosa valde: quia sol cōcipit tenuiorem partē aquæ. ideo cito calefit,& cito infrigidatur,& decoquitur: id qđ in ea: coquitur cito: sed mutatur, & corrūpitur etiā cito.& hoc tamē noli æstimare ꝙ aqua, quæ corrūpitur cito sit mala: quia velox corruptio ipsius est ex eo ꝙ colligitur ex diuersis locis: & res collectę ex diuersis locis sunt velocioris putrefactionis. causa tamē principalis putrefactionis velocis ipsius est ex tenuitate eius, quia pars tenuis ipsi⁹ dissoluitur cito: & putrefit pars residua. Et dicit etiā. Aqua pluuialis est melior omnibus aquis dum non cōcipiat malū odorem: quoniam si concipit: infert raucedinem vocis/ tussim/ et grauem vocem.

¶ Aqua frigida mordicat oculos,& nares,& qđē i hoīe de membris.& mordicat iterum mordicatione non minore illa partes intrinsecas stomachi, & intestinorum. quæ fuit Hippocratis sententia in. v. Amphorismorum, amphorismo xviij. dicentis. Frigidū est inimicū neruis/ ossibus/ dētibus/ cerebro/ spinali medullæ. Et. xxiiij. eiusdem. Frigida velut nix vel crystallus, pectori inimica: tusses cōmouentia: sanguinē fluere facientia,& catarrhos.

¶ Aqua calida digestionē corrūpit: & facit natare cibū: neꝙ illico extinguit sitī: & quandoꝗ ad hydropisim adducit, et ad ethicam: & cōsumit corpus. Aqua autē calefacta cum fuerit tepida facit nauseam: & cū fuerit calidior ꝗ hæc, & a ieiuno bibita fuerit multoties, stomachū lauabit, & vētrem soluet. eam tamē frequenter bibere est malū: quia stomachi debilitat virtutē. Illa vero quę multum est calida quandoꝗ cholicā resoluit,& splenis vētositatē frangit. Hæc Auicēna ij. j. doctri. ij. cap. xvj. Et eodē teste in. xvj. tertij trac. primo cap. iiij. Tepidum resoluit: sicut frigidū cōstringit. Et in prima. iiij. ca. xxvj. Omne tepidū est mollificatiuū: & resoluit virtutem. Quæ fuit Galeni sentētia in secūdo Terapēticæ cap. v. dicentis. Tepida omnia soluūt robur vētris. Et lib. j. ad Glauconem cap. vj. Robur ventris facile soluūt tepida.

Et propterea concludendum est quod aqua tepida nec calida multum bibenda sit: sed moderate frigida.

¶ Aqua salsa mala est, & corrumpens, & est inflatiua, & tardę digestionis, & ea non possunt vti sani, & fortes homines: et si vtantur ipsa: non poterit eis non nocere. pariq; ratione sulphureę: aluminosę: æneę: & ferreę, & huiusmodi. neq; eis vtendum est nisi gratia medicinæ: cum fortiter volumus calefacere, exiccare, abstergere, & inflāmare. Hæc Rasis. xxiij. continentis cap. vccxlvj. auctoritate Galeni & Rufi. Et propterea errant sani ad balnea naturalia accedentes: vt per ea purgentur: nescientes quod post quandam ventris solutionem quā ipsa aqua facit, constipet: & membra inflāmet. vnde facile postmodum in febres incidunt & in æthicam: & est medicina mollificatorum neruorum.

¶ Aqua præterea cocta quousq; minor reddatur eius substantia, minus est inflatiua, citiusq; descendit. Et propter hanc causam infirmis, & sanis omnibus conuenientior existit: q̃ cruda. Ex sententia Rasis in Almansoris capi. iiij. Et propter hoc medici iubent aquam decoqui debere: & nō vt aliqui putant, vt frigiditatem amittat: sed vt inflationem, et grossitiem, & impuritatem deperdat. Neq; omnis aqua pro infirmis coqui debet: sed tantum illa: quæ fontis fuerit: aut pluuialis: aut cisternæ mundæ, & non diu in ea retenta. Et in hoc animaduertant iuuenes medici: quoniam aliquādo astātes aquam putei vt plurimum accipiunt: quæ grossa est, & terrestris, & reprobata: quæ nunq̃ ad eam subtilitatem, & puritatem peruenit: ad quā vna dictarum perueniret. Inde prouenit magna ex parte quod infirmorum stomachi ventositate replentur ipsos sæpius eructare cogente.

¶ Liber Quintus. De somno, et Vigilia.

¶Quis finis: qđ agens: quę forma: quæ materia Somni sit. Cap. I.

E Somno, & Vigilia quærēda causa est: propter quā dormire aīalia sit necesse, & qualis item affectio somnus sit. At quatuor quidem causarū genera in naturalib⁹ libris enumerauim.⁹ Finalem: cuius gratia omnia cōsistant: & fiant. Agētem: vnde oriat̃ & instituatur motus. Rationariam: quæ reb⁹ naturā suam & speciem largiatur. Materialem: ex qua insita cōstitui, & generari omnia soleant. Somni igitur causæ hæ sunt. Finis salus, & cōseruatio aīalis. Agens: spiritus vitalis qui ī corde est. Materia: vapor: qui caput subierit: deinde in locū inferiorē defluxerit. Forma: situs, & dispositio illa mēbrorū, & partium corporis, quæ in dormientibus extra, intusq; cernitur. Sed nūc disserēdum videtur: quāobrem dormiat, & vigilet aīal, & secūdū quos sensus: si secūdū plures est: aut si secūdū vnū: quisnā ille vnus sit de quo somnus/aut vigilia pēdeat Sane quū animaliū quibusdā oēs sensus, quibusdā nō oēs sed gustus, & tactus sint. Est em̄ latissime fusus, & maxime cōmunis omnibus tactus: vt in libris de anima ab Aristote le, & Themistio dictū est. fieri autē nō possit: vt dormiēs animal vllo sensu vigilet: manifestū est animātes omnes ī somno affici oportere eodem modo: id est summa illa immobilitate, & insensibilitate offundi. Nam si dormienti auditus in ministerio, & officio sit: visus nō sit: erunt simul in eodē duę res pugnātissimæ: quia scilicet dormiens aliquis sentiet: qđ impossibile est. Igitur dicendum est: Soporem tactus, & sim

mobilitatem sensus cõmunis causam esse somni. Est enim somnus quædam sentiendi impotentia: ob alimenti vaporem in cerebro refrigeratum, & internum calorem ad cor reuocatum proueniens. Dormiturus eñ multos habet intraneos vaporum motus: qui ob cerebri frigiditatẽ frigescũt. Et cum calor cum vapore relabente ad inferiora repellitur: oculorum palpebrę frigidæ fiunt: & frigefactæ, grauioresq; redditæ clauduntur: superioresq; corporis partes ob caloris reuocationem frigent. Interiores autem ob vnionem caloris: & inferiores: vt pedes: ob refractionem incalescunt. hinc dormientes pluribus indigent quibus integantur vestibus: q̃ vigilantes: quo extrinseco adiumento, fomentoq; contecti a frigore tuti sint.

¶Problemata.

¶Cur & quomodo somnus: & cur dormientes vires amittunt: & vires amittentes procliuius consopiuntur? Fit sane somnus humecto cerebro, & humidioribus vaporib9, & sensus de sensu implent humorem. Ex somno vires amittim9 ꝙ cerebrum humectum neruos dissoluit: nam illinc dimittuntur. Ex debilitate vero dormimus: ꝙ humiditas in corpore gignatur, & vires amittamus: ea cerebro ĩsurgit, & dormimus.

¶Cur saturitas, & inedia vigiliam pariunt: & quomodo Solomon aiebat dulcis somnus seruo: siue parũ: siue multũ comedat? Inedia quidẽ ariditatẽ generare consueuit, & ob hoc vigiliã parit. Ariditas eñ vigilare oĩno cõpellit. At saturitas grauedinẽ, & põdus parit. Itẽ adeptus incõcoquibilia, et ob p õderis copiã perturbat aĩal, & ex ꝑturbatione vigiliam parit. atq; id verũ esse potest intueri: ꝙ post concoctionem dormiũt. Q đ autẽ inquit Solomon seruo esse dulcem somnum: est quia labor somnum adducit.

¶De Somno ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶Somnus vniuersaliter est redditus spiritus animalis ab i-

ſtrumentis ſenſuum,& motuum ad principium. cũ quo pri uãtur ipſorum inſtrumẽta ab exitu operationis in ipſis: niſi quæ neceſſaria ſunt ad hoc: vt vita permaneat: & illa ſunt, ſi cut inſtrumenta ſpiritus. Et ſomnus quidẽ naturalis abſolu te eſt: cuius redditus eſt cũ profundatione ſpiritus vitalis ad interiora: vt digeratur cibus. Hæc Auicẽna in prima. iij. tra ctatu. iiij. cap. j. Et in cãticis textu cõmẽti. xxxvij. dixit. Sõ nus eſt quies virtutum animaliũ motiuarũ, & ſenſitiuarũ.

¶Somnus eſt paſſio primi ſenſus: qui cõmunis eſt cæteris ſenſibus. Hæc Galenus in. iij. lib. de accidẽti & morbo capi. iiij. Et in quarto lib. eiuſdẽ cap. viij. ſic etiã inquit. Dicamus virtutẽ animatã in ſomno quieſcere, & naturalẽ cõfortari. qđ ſic poſſumus cognoſcere. Virtus em̃ aĩata ſi fuerit fatigata aĩali dormiente cõfortatur: maxime ſi ante ſomnũ cibũ mo derate accipiat. Ab his Auerrhois in ſecũdo colliget videt accepiſſe cũ ait. Dormire eſt ligamentũ, & quies ſenſuũ, & re uerſio ipſorũ ab ĩſtrumẽtis eorũ ad partẽ intrĩſecã corporis. et iſtę res p ſe notę ſunt. & ꝓpterea trãſeunt res ſenſatę ſuper dormientes, & nõ ſentiunt eas: & etiam videmus dormientẽ oculos habentem apertos, & non videbit: & ſi eſſet virtus vi ſibilis in ſuo inſtrumento tunc videret.

¶Et ſomnus non aduenit multus aĩalibus poſt laborẽ: niſi propterea quia aĩalia quãdo mouẽtur, & laborãt: ſpargit ca lor ſuus naturalis, & diminuit quãtitas ſua, & refrigerat: pro pter qđ reuertit de neceſſitate ad locũ ſui pricipij. Hæc Auer rhois ĩ ſecũdo colliget. Et poſt aliqua ſubdit. Sõnus eſt vna operatio naturę: q̃ regit corpus aĩalis: & ꝓpterea fuit ſomnꝰ neceſſarius in aĩalibus pfectis: quia niſi eſſet ſomnus periret ſenſus proper nimium exercitium: & pereuntibus ſenſibus periret vita. & inde eſt, ꝙ citrinatur facies dormire nõ poten tibus, & lęduntur eorum operationes.

¶In ſomno digeſtionis fit bonitas, & humorũ decoctio. ca lor nãq; naturalis ſomni tẽpore ad ꝓfunda ſecedit corporis quo cibũ digerat: humores bonos diſponat. vñ & digeſtio

ciborum melior fit hyeme ex noctiũ longitudine: & somni copia. Et moderata somni quantitas cibos digerit: corpus spissat: laborem soluit: animã confortat naturalem: calorq; augetur naturalis: humores boni fiunt: membra recreat extensa: mẽtem clarificat: cogitationes emẽdat, ac visum. Hęc Hali. v. Theoricę cap. xxxv.

¶ In somno cibus digeritur melius: & non solum in stomacho verum etiã in toto corpore. ꝓpter hoc mõstratur nobis ꝙ mẽbrum, in quo rationalis est anima, quiescit in somno. Hęc Galenus lib. iiij. de accidẽti, & morbo, ca. viij. Et in lib. de dissolutiõe cõtinua dicit. Et quãdo somnus sequit̃ cibũ: reuocatur calor naturalis in ip̃o: & aggregatur in interiorib⁹ corporis: & digerit cibũ. Et in. vj. Terapẽticę cap. ij. dicit. Digerit quidem somnus: resoluunt autẽ vigiliæ. Et in. iiij. de regimine sanitatis cap. j. ait. Bene sciẽtes sumus ꝙ nihil ita digerit: eorũ q̃ digeri possunt: neq; malos resoluit humores: sicuti balneum: & somnus.

¶ Somnus excedens in tẽporis quãtitate multũ nocet: qm̃ virtutes plurimus eneruat aiales somnus: ac debilitat: corpus refrigerat, & humectat: atq; in eo flegma augmentat: & naturalẽ debilitat calorẽ: ipsumq; resoluit: & præcipue si super inanitionẽ fiat. Et si sit omnino corpus vacuũ: nec in eo aliquid sit ciborũ: naturalis cõuertitur ad corporis humiditatem calor: exuritq;, & cõsumit illam: dehinc ip̃e debilitatur deficiente materia: & refrigerat̃ corp⁹. Hęc Hali. in. v. Theoricę cap. xxxv. Et Auicẽna in prima. iij. tracta. iiij. cap. xiiij. sic ait. Dormitio multa in meridie, & vniuersaliter somnus multus nocet multũ memorię. Et in canticis textu cõmenti cxxxix. inquit. Si somnus multũ prolõgabitur, replebitur caput humoribus. Et in sequenti textu subdit. Somnus humectat corpora: & relaxat: & extinguit calorem viuificãtem ipsa. In cuius cõmẽto dicit Auerrhois: ꝙ hoc intelligitur de multo somno: quoniã multus somnus extinguit calorem: quo virtutes viuũt, & existũt. & hoc: quia de natura quietis,

& coopertionis est extinguere calorē. Ignis enim extinguitur:& suffocatur:cum multū,& perfecte tegitur. Et in.vj.colliget ait. Quādo superfluit somnus calorē extinguit naturalem:& corpus inducit ad tumidā dispositionem.

¶ Non illico post comestionē est dormiendum cibo natāte vt voluit Auicēna in.iij.primi doc.ij.cap.vij. Et in cap.ix. eiusdē ait. Melior somnus est ille: qui prouenit postq̄ cibus a superiori ventre descenderit:& post quietē eius:q forsitan sequitur ipsum ex inflationib⁹,& rugitibus: quoniā dormire sup hoc multis īpedit modis. Quapropter si descēsus tardauerit parūper incedere debet:& postea dormiat. Et sup repletionē dormire est malū:anteq̄ a superiori vētre fiat descēsio. Et in.iij.tertij tract.j.cap.v.dixit. Somnus super repletionem, & cœnam est res nocibilior oculo : immo oportet illum qui in visu habet debilitatē expectare: donec digestio fiat:id est fieri incipiat: deinde dormire.

¶ Aliquādo est mēbrū debile:vt stomachus:& natat in ipo cibus:& nō iniungas somnū: donec descēderit cibus de stomacho aliquo descēsu: nec donec deueniat in fundū stomachi:& ante percipias eū moueri parum:sicut memorauimus iam. Hæc Galenus in lib.de dissolutione cōtinua.

¶ Ex figuris somni:melior est, vt sup dextrū incipiat latus: & deinde ad sinistrū reuoluat:q si eius incœptio sup ventrē fiat, auxiliū fert sanis magnū in digerēdo: ꝓpterea q calorem retinet naturalē:& ipm cōprehēdit:quare auget. Auicēna in.iij.primi doctri.ij.cap.ix. Est etiā obseruādū dicit Rasis.iiij. Almāsoris cap.iij.ne de vno latere ad aliud sepe voluatur:tardatur em̄ inde digestio:atq3 inflatio,& rugitus sentitur. Oportet itidē vt puluinar sit altū:& p̄cipue si cib⁹ nondum ab ore stomachi descēderit.sufficit em̄: vt ter fiat reuolutio:& nō pluries. Qđ etiā in.xxv.cōtinētis replicauit cum in cap.eius primo dixit. Post comestionē quilibet dormiat super latus dextrū modice:deinde cōplendo somnū sup latus sinistrū. Et nulla fiat reuolutio abundans in lecto:eo q

excitat vẽtositates:& occursum præbet super digestionẽ. & postea subiũxit. Pars inferior corporis in somno debet esse decliuior:& nulla superabũdaret fiat reuolutio in lecto: ne re uoluat cibũ in ventre de vno loco ad alium corrũpendo di= gestionẽ. quę fuit sentẽtia Aristotelis ad Alexandrũ sic scri= bentis. Dormi temperate primo sup dextrũ latus vna hora: deinde super sinistrũ:& illic perfice digestionem.

¶Resupine autem dormire est malũ: & ad malas præparãs ęgritudines: sicut apoplexiam: phrenesim: & incubũ: quo= niam superfluitates ad posteriora declinare facit:& retinent: & per suos non incedunt cãnales naturales: qui sunt ab ante rioribus: sicut nares:& palatũ. & talem somnũ incurrere so= lẽt infirmi,& debiles: ꝓpter illud qđ musculis eorꝫ accidit ex debilitate. Hæc Auicẽna in. iij. primi doctri. ij. cap. ix. Et di= cit Rasis in. xxv. cõtinẽtis cap. iij. ꝙ dormitio facta supine sup dorsum, cõseruat supfluitates cerebri in ventriculis eiꝰ. ideo facit apoplexiam:& epilepsiam. Et non debet dormire sup dorsum laborãs catarrho descẽdẽte a capite: quia tũc le= uem ingressum eius facit induci ad cãnalẽ pulmonis.

¶De insomnijs:& quę insomnia videantur cũ non sint: cum definitione insomnij. Cap. II.

POst somnũ, de insomnijs est agẽdũ. Sed neqꝫ in= telligẽtię, aut opiniones, aut affectio potest insom niũ putari. Quando enim in somno nõ equi mo= do,& hoĩes, demũqꝫ substãtiæ fere oẽs occurrant: sed etiã albedo: dulcedo:& huiusmodi: q̃ citra sensũ opiniõe cõprehẽdi nõ possũt: sensus aũt feriant,& ociãtur ĩ somno: efficit: vt insomnia ad opinionẽ, aut ĩtelligẽtiã referri nõ pos sint. Deinde ꝑter visa, q̃ obijciũtur ĩ somno, solemꝰ sepenu= mero intelligere aliud qddã. Nã queadmodũ vigilãtibꝰ, sen tiẽtibusqꝫ cõsiderare interim cõtingit aliud qddã ꝑter id qđ sensu ꝑcipiũt: ita dormiẽtibꝰ nõ ea modo accidũt: q̃ vocant somnia: sed etiã ꝑter somnia pleraqꝫ. Potest em̃ accidere: vt quis videre ĩ somnis Platonẽ videat:& extra hoc aĩaduertat

Platonem se videre per somnium. Equidem sæpe visus sum mihi cõperisse virum: quem diu optauerim videre: sed somniare me sciebã. Iam illud frequentarium est: vt te inuenisse thesauros somnies. Et anteq̃ expergitus sis: deprehendisse somniũ videaris: & adhuc dormiẽs illusum te somnio amicis qui tibi somnianti assistere viderentur, enarrares. Cęterum in somno non semper hoc euenit: vt intelligam⁹ somnium esse: qđ videmus. At in opinione semper id, qđ opinamur, opinari nos scimus. Itaq; efficitur etiam ratione hac: vt somnia in opinionẽ conferri nõ possint. Simul quoq; illud arbitror liquere: non quicquid apparet in somno dici insomnium posse. Nam tunc proprie insomnium est: quum is qui somniat, existimat vera esse: quæ somniat. Qꝛ si quis somniat: vt intelligere possit se dormire: somniareq;: hoc proprie somniũ non est: sed visum quoddam atq; phantasma. Ac videtur quidẽ hęc esse insomnia: sed non sunt: immo vt dixi visa potius, & phantasmata. Visum adeo proprie illud est: quum in ipso vigiliæ & quietis adultę interliminio positi: ista: quę vere sensu hausimus: & quæ initio somni impressa, atq; illata nostro animo sunt, reddunt: & offerunt sese: ita vt videamur aspicere: & adhuc discernere possimus formas eas esse: quas in prima illa somni nebula sensu acceperimus. Est enim quædam quasi vigilia somnus is: in quo intelligere, & deprehendere somniũ possumus. Qꝛ vero sæpenumero eueniat: vt aliud quiddã præter somnia cognoscatur: experiri facile ijs est: quibus repetere somnia quoties exurgũt curæ sit. Nam vt ij, quibus studium est ijsdem verbis reddere: & repræsentare memoriter: quæ audierint firmius: & facilius recordantur: q̃ illi ipsi/a quibus acceperint: propterea qꝛ alteri præcepta memoriæ colendæ sequẽtes, audita & pronuntiata quibusdam locis constituunt: alteri simulatq; effati ea sunt nihil vltra se ad memoriam eius exercent: ita hos melius q̃ alios somnia meminisse contingit: qui recẽsendis & recurrendis insomnijs operam dant. Ex ijs omnibus ra=

tiocinatione certa colligitur somnium esse visum: quod secundum quietem occurrit: quoties vis quæ iudicat obligata desertaq; lāguore corporis est. Ac de somno, & eis, quæ p somnium, hactenus dictum sit: si paucis ostēdero: quæ a recentioribus de somnio dicta sint.

¶ De Somnio ex traditionibus auctorum Collectiones.

¶ Somnium est phantasma factū a motu simulacrorū dormientis in eo quod dormit. vel Somniū est passio causata ex motu in phātasia facto. hęc Cōsiliator in. xxx. problematum cōmento vltimo. Et in suo Cōsiliatore differentia. clvij plures de somno adducit distinctiōes: scilicet q aliud est naturale: aliud animale: & nonnullum cæleste: seu diuinum: & vocat illud naturale: qđ ex dominio complexionis cōtingit, & humorum. sicut dicit Auicenna in sexto naturalium q naturalia somnia sunt: quæ veniunt ex temperantia virtutum humorum cum spiritu gerente virtutem formalem & imaginatiuā. Animale vero: qđ causatur a multa sollicitudine animę circa aliquod in vigilia. Diuinum vero somniū quod a diuinis, siue cælorum causatur animalibus, de quo ipse post multa sic ait. Somniū verius/est cæleste: seu diuinum: & maxime cum anima fuerit libera superioribus substantijs applicata: eorum repræsentationes suscipiens. Animale vero nullius aut paucę veritatis existit. est enim magis illusio quædam eorum circa quæ anima fuit sollicita & occupata in vigilia: ceu famescenti repræsentantur cibi appetentiq; mingere cloaca: & strepitus agonizanti. de somnio similiter naturali dicit vt supra: & tandem de eo sic concludit. Q đ si accidit: & maxime contra repletionē propriecq; vaporabilium ventosorūq;: verificatur q̄ minime.

¶ Cum enim aliquis in somno pluuias multoties videt: & mare, & fluuios: multa in eius corpore humiditas adesse significatur. Ignes, vero & fulgura, & lites, cum aliquis insomnijs frequenter aspicit: cholera rubea in ipso abundare mon

ſtratur. Colores autem rubeos & tinctos, ac nuptias, & cibaria dulcia, & ventoſas, atq; fluxum ſanguinis, ac flebothomiã ſi aliquis ſomniauerit: ſanguinis multitudo ſic declaratur. Cũq; multa fuſco colore tincta atq; nigredinẽ, & timores, ac pauores in ſomno aliquis aſpicit: cholerę nigrę operatio ſignificatur. Hæc Raſis. ij. Almanſoris cap. xxiiij.

¶ Somniũ nobis indicat diſpoſitiones corporis. Ignẽ accẽſum quis vidẽs in ſomno a xanta moleſtatur cholera. Si vero fumũ: vel caliginẽ: vel profundas tenebras: a nigra cholera. Pluuia vero humiditatem abundare indicat. Nix autem, & glacies parum. flegma frigidum. Somniamus plerũq; ea: quibus egemus: vt bibere: coire: & ſimilia. Hæc Galenus in quinto de interioribus cap. vj.

¶ Plurimum enim viſionis rerum citrinarum calidarum ſignificat dominium cholerę. Et ſimiliter plurimum viſionis rerum cuiq; complexioni proportionalium: quas numerare non eſt neceſſe. Et ſomnia quidem permutata ſignificant caliditatẽ: & ſiccitates: & illa quorum non recordatur ſignificant frigiditatem, & humiditatem ſecundum plurimũ. Auicenna prima tertij cap. vj.

¶ De Vigilia. Cap. III.

APlerisq; vigilia dicitur ſpirituum ab intimis ad exteriora relaxatio: ſicut ſomnus ad interiora receptio. at q tenuiſſimus ſit ſpirit⁹: apertis corporis meatibus facile euaporat: atq; euaneſcit: inde fit: vt ſudorẽ, id eſt ſpiritus, & caloris euaporationẽ frigiditas/ſimulq; debilitas per membra cõſequatur. Frigidis iam factis membris meatus occluduntur. Quibus clauſis: qui reſtat calor imminut⁹ reuocatur: petitq; intima. ita ſequitur vigiliam ſomnus.

¶ De Vigilia Collectiones.

¶ Vigilia eſt diſpoſitio: cum effunditur ſpirit⁹ animalis ad inſtrumenta ſenſus, & motus: vt eis vtatur. Sarra autem ſuperfluitas in vigilia: & egreſſus a re naturali. Hæc Auicenna

prima tertij tract.quarto cap.iiij. Et in căticis textu comenti cli. Temperata vigilia excitat valde sensus:& disponit vires ad exercendum operationes suas:& cum hoc mūdificat corpus a fęcibus,& superfluitatibus. Et in secūda primi doctri. ij.cap.xiij.dicit. Cum vigilię sunt multæ complexionē corrumpunt cerebri aliquo siccitatis modo:& debilitant ipsum & commiscent rationem: & adurunt humores: & ægritudines faciunt acutas. Et sic temperata,& non superflua commendatur.

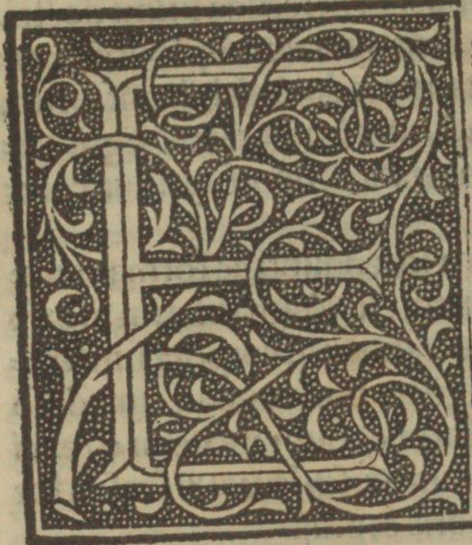
¶Vigiliæ vero multæ calorem incendunt: ac formam corrumpunt:corpusq; desiccant:atq; choleram rubeam in ipso augmentant.Q đ præcipue operantur:cū corpora sunt macra.Oportet itaq; vt anima vigilare non cogatur cum dissoluta & stupida fuerit:neq; ad dormiendum incitetur cū excitata,atq; subtilis,& acuta fuerit:motusq; leues: & sensus fortes.Hæc Rasis in.iiij. Almansoris cap.iij.

¶Quando vigilię exuberant:corpus desiccant:& calorem dissoluunt naturalem : & calorem accidentalem incendunt. Hæc Auerrhois in.v.colliget. Quæ fuit galeni sententia in primo terapentice cap.vj.dicentis. Siccant enim totius corporis habitum vigiliæ:& propter hoc sunt nociuissimę his: qui secundum siccitatem ęgrotant.

¶Multæ vigiliæ faciunt contra cibi potusq; digestionem. De aptitudine enim vigiliarum est: vt resoluant corpus : & exiccent ipsum. Hæc Galenus in cōmento.lvj. secundi regiminis acutorum.Et in tertio tegni textu commenti.xlvj. dicit. Vigilia exiccat corp⁹:eius vero oppositum humectat. Et propterea cum Hippocrate cōcludamus in.ij.amphorismorum amphorismo.iij.dicente. Somnus,& vigilia vtraq; modo magis facta malum.

LIBER SEXTVS De Animæ accidentibus.

¶ De accidentibus Animæ in vniuersum. Cap. I.

T quoniã hominẽ natura fragilem/tot morbis expositũ, tot malis obiectũ, difficile est non frangi vel non inflecti: necessariũ arbitror te admonere: vt ab animæ passionib⁹ præcipue te custodias: quarũ abstinẽtia vim omnẽ flagellorum facilius feras. hæ sunt Gaudiũ: ira: iracundia: odiũ: furor: timor: tristitia: sollicitudo: inuidia: & imaginatio. Et q̃q̃ cataphrattum esse oportet: qui velit cũ istis pugnare: tamen & plærisq; suffecit ad victoriam leuis armatura. Fuere tamen nonnulli glorię diuinę quodã modo inuidi: naturę autem nimis addicti: inter quos est Auicenna: qui conati sunt omniũ miraculorũ, etiam eorum, quæ in nostrũ beneficium deus ostendit, in natura rerũ causas inuenire. Aiunt enim nostræ imaginationi, cum fortis est, obedire primũ vires animæ: vt ea est: quæ digerendo nutrimento præfecta est. quo sæpe factũ dicunt: vt nõnulli ex leprę imaginatione leprosi euaserint. Obedire etiam imaginationi nõ corpus solum animæ imaginãti coniugatum: qđ & christiani cõsentiunt: sed & materiam quoq; exteriorẽ: qđ negamus. nec tamen id aiunt oĩbus animab⁹ esse cõmune: sed quarũdam esse priuilegiũ singulare: quas alijs excellẽtiores ac diuiniores putãt: quales esse volunt prophetarũ: & heroum: seu semideorum. Sed de ijs hacten⁹. Ampliora videbis in libro nostro de vita sana: si per ocium licet.

¶ Problemata.

¶ Cur subita magnaq; lætitia pręuẽti flẽt vt mœrẽtes? Q m̃

eorum mens tota in lætitiam deuoluta:& diffusio multa ex lætitia fieri solet.Ex diffusione vero rarescũt meatus:& redduntur cerebro humida,& rursus per oculos differuntur:in lachrymasq; defluunt.

¶Cur irati quidẽ facie rubescũt:metuentes vero pallescũt? Q2 ira quidẽ festinus est decursus spiritus. Metus vero substitutio ac subsessio:quare vbi redundat/succẽdit:vbi vero subsidet:refrigerat.

¶Cur subitaria,& insigni lætitia pręuẽti,aliquãdo etiam exanimati collabunt? Q2 vis vitalis,ac agnata caliditas imoderate in oblectationẽ effusa differatur:atq; exanimetur:hic est q & sudãt,& rubẽt sanguinis accensu. Nam calidũ agnatũ,& ipse intestinus feruor materiæ copulatus extrarię:caliliditate,& se a suo loco transferẽdi appetitu in superna,& extrorsus mouetur. & idẽ nutrimenti porro appetitu deorsum fertur.Vtrouis igitur horũ motuum absumpto vitæ sequitur exitus.

¶De Animæ accidentibus in vniuersum. Collectiones.

¶Accidẽtia animæ horribilia,& motus corporei fortes,digestionem fieri prohibẽt.Hęc Auicẽna.iij.primi doct.ij.ca.vij.Et in secũda primi doc.ij.cap.xiiij.dicit.Omnia animæ accidẽtia sequuntur,aut eis associantur motiones spiritus iterius:aut exteri9.& istud aut erit subito:aut paulatim : & ei9 motionem ad exteriora sequitur frigiditas eius:qđ interius existit.Et fortasse superfluit illud:qđ resoluitur subito.ergo infrigidatur exterius,& interi9,& sequitur eam sincopis:aut mors.& motum quidẽ eius ad interiora sequitur frigiditas eius,qđ est exterius,& caliditas interior:& cũ multa coangustatione cõstringitur,& infrigidatur iterius,& exterius:& sincopis magna,aut mors sequitur ipsum.

¶Oportet medicum:qui debet custodire sanitatem:studere ne mores animi corrumpãtur:nõ vt philosophus:vt conseruet ipsius animę sanitatem,& faciat hominẽ virtuosum:

ſed vt non facile in ægritudinem deueniat corpus. Etenim furor,& fletus,& ira,& triſtitia,& ſollicitudo amplior,q̃ oportet,& vigiliæ,quæ ſuper his fiunt/febrium,& aliarum ægritudinũ ſunt principia. Sicut ecõtrario pigritia mẽtis,& amẽtia decolorationem,& denutritionem operantur. Hæc Galenus in primo de regimine ſanitatis.

¶ Abſtinere manifeſtum quoniam ab intemperantia oportet animæ paſſionum: ſcilicet Iræ: triſtitiæ: gaudij: furoris: timoris: inuidiæ: & ſollicitudinis. Exterminant enim hæc: et permutant corpora ab ea, quæ eſt ſecundum naturam, conſiſtentia. Hæc Galenus in tertio tegni textu commenti xxxv. In cuius cõmento dicit Hali. Ira,& furor faciunt accidere caliditatem ſuperfluam. Gaudium vero,& lætitia caliditatem æqualem. Timor autem & pauor faciunt accidere frigus.& totum qđ faciunt iſta accidentia: non faciunt: niſi meditatione motus ſpiritus: vnde corpus exiccatur. teſte Galeno. vbi ſupra. & textu commenti. xlvj. dicente. Omnes animæ paſſiones exiccant corpus. Et etiam fiunt ex diuerſo ſpirituum motu animæ accidentia: vt dicit Haliabas.

¶ Illa præcipue fugienda ſunt accidentia: quæ triſtari faciunt: ſicut inquit Almanſor in libro. iiij. capi. ix. cum inquit. Quoniam omnibus ſanis nocumentum inferunt exceptis his: qui carnis indigent minoratione. Abſtinendum eſt ergo ab inuidia: triſtitia: ira: ſollicitudine: & maxime poſt cibi, et potus aſſumptionem: quoniam digeſtionem fieri prohibent: & quandoq; corrumpunt diuertendo ſpiritum,& naturalem calorem a ſtomacho ad cor: vel ad membra exteriora ſecundum ipſorum accidentium diuerſitatem.

¶ De Ira, iracundia, odio, & furore. Cap. II.

IRa est repentinus, ac subitarius impetus, & auiditas vlciscẽdi. Alij sic. Ira est libido puniendi: eius qui læsisse videatur: iniuria. Aristoteles autem Ira (inquit) est vlciscendi appetitus. Et rursus. Ira est feruor sanguinis: aut sanguis circa cor incensus. Altera diffinitio materiam: Altera speciem, vel rationem spectat.

¶Iracundia est ira: quæ cum nata est, desinere videtur, et placari. at tanq̃ sub cinere ignis exæstuans: quoad perfecerit. Quamobrem cum incensa est: non cessat. Aristoteles autem iracundia (inquit) vitium est partis irascibilis: ob quã commobiles fiunt ad iram animi. Iracũdiæ species sunt tres bilis succensa: acerbitas: socordia. Est plane iracundi: neq; posse omnino ferre exigua conuitia: neq; summissiones: esse vero trucem, & vltorem, in iram mobilem: vbi sermo, aut opera inciderit. Comitatur iracũdiam: moribus irritabilem esse, & mutabilem: sermonis paucitas: & exiguis de rebus irritari: & ijsdem cito affici: nec tamen perpetuo ægrescere.

¶Odium est ira inueterata. Simultas vero est occulta, ac simulata vlciscẽdi cupiditas: verbis aliud ostentans, & in animo aliud recondens.

¶Feritas est atrocissimę cupiditatis rabies: vis in aĩa adeo succensa, & tam animo, q̃ corpori imperitans: vt omnem prorsus rationis motum extinguat, feris bestijs simillima.

¶De ira, iracundia, odio, & furore, Collectiones.

¶Ira est ebullitio quædam, & motus vehemens irascibilis virtutis: quæ in ipso corpore cordis insidet: cum calefit ipsa substantia. Hæc Galenus in primo de differẽtijs febrium cap. iij. Et in secundo de regimine sanitatis inquit. Ira nõ est audacia: sed velut feruor quidam eius, qui secũdum cor sanguinis. Et in. ij. de accidẽti, & morbo cap. ij. Ira est feruor caloris in corde existẽtis ꝓpter motũ aĩæ. Et in quĩto de accidẽti ca. vj. Ira est magn⁹, ac fortissim⁹ motus ĩ loca diuersus. &

propterea valde corpus perturbat,& permutat a naturali cō sistentia.

¶ Sicut ira est motus ad vindictā non valde fortis: sic odiū est perseuerātia formæ nociui in imaginatione, seu fantasia, et perseuerātia simul imaginationis affectus ad vindictā su mēdam ex eo. Hæc Auicēna ī lib. de viribus cordis, ca. viij. Furor autem est maniaca cōfidentia: vt colligitur ex Gale= no in secūdo tegni. Quæ omnia diuersimode nocent sanita ti. Dicit nāq; Auicēna in. ij. j. cap. xiiij. Ex motu quidem ad exteriora subito facto fit ira: quæ si cōtinuata fuerit facit ca= dere in melācholiam. Qđ similiter asserit Galen⁹ in cōmēto illius amphorismi, Timor,& pusillanimitas,&c. vbi sic in= quit. Multos in has passiones cecidisse vidi ꝓpter irā: odiū: et tristitiam: quoniam ira,& furor faciunt accidere caliditatē superfluam. Nam secūdum omnem dispositionem ira cale= facit. Ex ira tamen nullus mortuus est vnq̄ inquit Galenus in quinto de accidēti,& morbo cap. vj. Sollicitudines irę in quolibet,& vigilię nocēt, dissoluētes virtutem: vt vult idem vj. terapenticę.

¶ Qui em̄ omnibus irascūtur, ex causis solliciti fiunt,& tri= stes:& ad q̄uis modicam timent, & exterrētur occasionē: et opinationes opinantur falsas. his sæpe de causis in morbos incidūt pessimos,& passiones: in tātum vt huiusmodi non= nulli moriantur si in eis horū aliqua accidentium roborētur. Ira em̄ calefacit corpus & desiccat: choleram cōfortat rubeā in tātum: vt febrem quandoq; diei pariat. Et si quidē in cor= pore humor est ad putrescendū paratus: febrem generat pu tridam. Si autem immoderata fuerit ira, virtutē dissoluit na turalem: eo ꝙ illam plurimum emittat:& in partes dissipet. vnde & virtus debilitatur: tremor quandoq; accidit:& si ad= huc augeatur defectus sequitur: maxime si homo debilis sit virtutis: nisi ꝙ ira minime mortē ascisit. Hæc Hali. v. theo ricæ cap. xxxviij.

Cap. III.

¶ De Timore & tristitia.

Imor est metus hominem aliqua de causa reddēs meliorē: q̄ ab honestate fere nō absit: vnde & nomē a q̄busdā credit̄ habuisse. Alij sic. Timor est metus mali appropinquātis. Pauor vero metus est mentē e loco mouēs. ex quo illud est. Tum pauor sapientiam omnē mihi ex animo expulerat. Terror autē est metus cōcutiens. ex quo fit: vt pudorē rubor: terrorem pallor, & tremor, & dentium stridor consequatur.

¶Exanimatio est metus subsequens, & quasi comes pauoris. Plautus. Quid huc exanimatus currit Saurea.

¶Conturbatio est metus excutiens cogitata.

¶De Timore, & Tristitia.

Collectiones.

¶Timor est naturalis ingressus caloris ad interiora corporis propter animæ ab aliquo nocēti fugam: & exaspirāti. cū sit naturę animā a nocētibus, & subterrētibus, q̄ nō cōsueuit timere, & fugere. Hęc Hali. Q đ sentit Aristoteles in.x. pblematū pblemate.lxj. dicēs. Timor est infrigidatio exteriorū et caloris cōtractio ad partes interiores sub corde. Et i.xxx. particula eorūdem inquit. Timor infrigidat. manifestāt aūt terrefacti: tremunt enim, ait ipse.

¶Timor sanguinē, calorem, atq; spiritū reportat ad interiora scilicet ad suā originē, & ad cor: atq; exteriora corporis refrigerat. Et in timore virtus aię nō cōfortat̄: neq; ad exteriora reuertit̄, & idcirco calor extinguit̄: intātum vt totū refrigeret̄ corpus. Et illa accidētia q̄ subito fiūt in timore & in tristitia paulatim constringunt: & non differunt nisi in magnitudine, & fortitudine: nō autem genere. Hæc Galenus in.v. de accidēti & morbo cap.vj.

¶Terror, & timor turbant virtutē, & debilitāt ipsam nō minus alijs causis. Hæc Galenus in lib. de typo, ca.iij. Q đ etiā sensit in tertio tegni: cum dixit. Timoris, inuidiæ, & sollicitudinis. exterminăt enim, & permutant corpora ab ea quę secundum naturā consistētia. In cuius cōmento scripsit Hali.

Timor autem,& pauor faciunt accidere frigus superfluum: et ideo dicebat Hippocrates in.vj.amphorismorũ amphorismo.xxiij. Si timor,& pusillanimitas multum habeant tẽpus habitum melancholicum perficiunt.

¶Tristitia naturalis est caloris ingressus ad corporis iteriora paulatim:intãtum quãdoq;,q corpori febrem vnius diei afferat.cui⁹ si diuturnius tempus fiat,corpus fortiter calefacit,omniaq; calefiunt mẽbra, solidaturq; calor naturalis in principalibus membris,fitq; abinde ethica febris.Hæc Hali.v.Theoricæ cap.vltimo.

¶Tristitia multũ exiccat,& pigritia virtutes laxat animales & cõplexionem ad flegmatis proprietatẽ inclinat.Hæc Auicẽna in tertia primi capi.iiij. Et i.xiij.tertij tractatu.iij.ca.iij. ait.Tristitia est causa corruptionis,& destructionis digestionis.Et in lib.de viribus cordis cap.v.In melãcholicis habẽtibus spiritus tenebrosos perdurat tristitia.

¶Agonia,& tristitię,& iræ,& sollicitudines in quolibet modo nocẽt dissoluẽtes virtutẽ.Hęc Galenus.vj.terapẽticę ca.iiij.Et i.v.de accidẽti,& morbo ca.vj.sic scripsit de ipa.Qui bus accidit tristitia frequẽter mortui sunt:& hęc pusillanimibus solet euenire:nã eorũ aĩa debilis,atq; defecta,extinguit: atq; suffocat.Extinguit autẽ propter frigoris dominationẽ Suffocatur autem quia sanguis ad suã reuertitur originẽ:ac coadunatur.& propter has causas desiccat corpora.

¶Spiritus tristis desiccat ossa. Salomon ĩ puerbijs ca.xvij. & in cap.xxv.eorũdem. Sicut tinea vestimẽto,& vermis ligno:ita tristitia viri nocet cordi. Cõcludamus igit cũ eodẽ in cap.xxx.Ecclesiastici dicẽte.Tristitiã non des aĩæ tuæ,et nõ affligas temetipsum in cõsilio tuo.tristitiã longe expelle a te.multo eñ occidit tristitia,& nõ est vtilitas in ea.

¶De inuidẽtia. Cap.IIII.

INuidẽtia est ęgritudo suspecta ,ppter alterius res secũdas:q̃ nihil noceãt inuidẽti. Nã si quis doleat ei⁹ reb⁹ secũdis:a quo ipse lędat:nõ recte dicit inui

dere. vt si Hectori Agamēnon. Qui autē: cui alterius cōmoda nihil noceant: tñ eum doleat his frui: is profecto inuidet.

¶ De Inuidia & imaginatione.
Collectiones.

¶ De inuidia dixit Hali. in cōmēto. xxxv. tertij libri tegni. Inuidia vero, & tristitia faciūt accidere frigus. In cuius commēti textu Gale. inter causas corpus extermināteś, inuidiā, et sollicitudinem enumerauit.

¶ Immoderati motus: qui sunt ī cōcupiscētia, ira, & cogitatione magis cholericū reddūt hominē. vnde febres & oēs calidę ęgritudines cōsequunt̄. Defectiui vero motus magis flegmaticū, & frigidiorē: vnde oppilationes hepatis, & splenis, & epilepsię, & apoplexię, & oēs rheumaticæ ęgritudines fiunt. Hæc Galenus in primo de regimine sanitatis.

¶ De fortis imaginationis potētia pręueniente vsq; ad exteriora, & illa permutante, Cōsiliator in cōmēto. xxxij. septimę problematū particulę multa scripsit. Et nos plura scripsimus in lib. nostro de vita sana. Auicēna in secūda primi doctrina secunda capi. xiiij. voluit q̄ possibile sit vt puer similetur ei: cuius forma coitus tēpore fuit imaginata. Et ī. xxj. tertij cap. ij. idem similiter voluit.

¶ De Gaudio. Cap. V.

GAudium, & tistitia operatiōes nō sunt: sed ab operatione necessario ꝓfluunt. Sicut palati delectatio nō est ipsa cibi cōtritio: sed ex cōtritione: sicut lux ex sole: calor ex igne, & pulchritudo ex iuuēta: cōsurgit. Propterea & si operatio ipsa in nostra est potestate vt amare, & odisse: positis tñ operationib⁹: delectatio aut tristitia, velim⁹ nolimus splēdet, & calet. Dolor igit̄ corpis, & animi tristitia: siłr gaudiū, & delectatio operationes nō sunt verū ex operatiōib⁹ surgūt. Amare, & odisse: q̄d est volūtatis: sensisse & ꝑcipere: q̄d spectat ad sensū: operationes sunt. Ex his oriunt̄ ista: mœror: lętitia: dolor, & voluptas: quas latini ꝑturbatiōes: noui theologi passiones: grçci pathe dicūt.

¶De Gaudio. Collectiones.

¶Gaudium naturalis est exitus caloris ad corporis exteriora, eiusq; diffusio: quæ si paulatim facta fuerit animã habet confortare, caloremq; naturalem in omni corpore & humores temperare, & sanguinem caloris temperãtia naturalis augere: corpulẽtiãq; corpori facere. Itaq; omnibus cõuenit corporibus temperatis: nisi q quando semel, subitumq; fit, aliquando interficit: naturalis dissolutione caloris, & dispersione. Fertur eñ Hamessus nimietate gaudij, qđ illi subitũ superuenit, interijsse. Hæc Hali. v. theoricæ cap. vltimo.

¶Ex ira nullus vnq̃ mortu9 est: ex gaudio autem q̃plures pusillanimes. & propterea temperate gaudendũ est: quoniã vt moderata omnia conseruãt: sic cũcta superflua solent extinguere. Hæc Galenus in. v. de accidenti, & morbo.

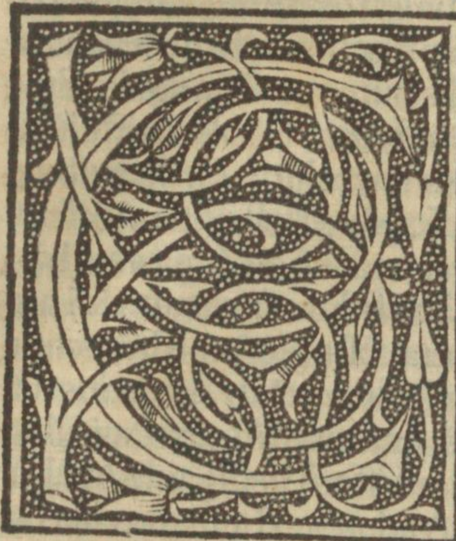
¶Magnum gaudium est ex rebus corpus impinguãtibus qđ si magnificetur valde, & cõtingat subito, necat, & interficit, & maxime valde pinguem: & hoc quia in corporib9 magnam pinguedinem habẽtibus est paruus calor ratione paruitatis, & angustiæ venarum ipsorum. Auerrhois in cãticis commento. clviij.

¶Quando spiritus, qui est in corde, est multus: & est temperatus in complexione: & in substãtia luminosus: & splendidus: tunc est ad gaudium dispositio fortis. Hæc Auicẽna in libello de viribus cordis cap. iiij.

¶Cognoui, quia non esset melius: nisi lætari, & facere bona in vita sua. Ecclesiastici cap. iij. Et ĩ capi. v. eiusdẽ. Hoc itaq; mihi visum est bonum: vt comedat quis, & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo quo laborauit. Cum Seneca igitur concludamus in tragœdijs. Dum fata sinunt viuite lęti.

LIBER SEPTIMVS De repletione,& inanitione.

¶Que corpora euacuanda sunt:& de quatuor humoribus corporis. Cap.I.

Vm de humano corpore ars vna sit: duæ sunt præcipuę, ac maximę eius partes. Vna quidem sanitatē. Altera vero curam pretēdēs. At quoniam tum dignitate,tū tempore prior est ægritudine sanitas: nos quoq; prius quo pacto custodiēda sanitas videatur,dicendū arbitramur. Deinde in nostro aggregatore quo pacto quispiā optime morbis medeatur. Sanitas itaq; duobus dicitur modis:vno quidem modo exacta: & optima:perfectaq; & extrema. Altera vero qua distinguitur:qua magis:& qua minus corpora valeant. Prius igit dicendum est quænā sint corporis humani elementa. Vt itaq; mundus:ita & homo ex quatuor istis cōstat elementis:nēpe sanguine,& pituita: & vtraq; bile: tam atra q̄ flaua. Nā sanguis aeri assimilatur: Pituita aquæ:flaua bilis igni:atra bilis terrę. Horū enim singula suorū habent elementorū qualitates. Gustu porro sāguis dulcis.pituita salsa.flaua bilis amara.atra bilis acuta. Fons sanguinis est cor: & in ipsum spiritus.per cordis partē dextrā sanguis:p sinistrā spirit⁹:flaua bilis ex iecore. Atra ex splene. Pituita ex cerebro. Est nāq; sanguis calidus,& humid⁹. Pituita frigida,& humida. Flaua bilis calida,& arida. Atra bilis arida,& frigida. Arterię ex corde purum sanguinē,ac pituitam admittunt. Venę quoq; ex corde,quē iecori cor suggerit,sanguine affluētes.neq; enim ignis sine fomēto constiterit.Hæc autem elementa ante pri-

mi hominis culpā tanta harmonia cōtinuata erant: vt ex ip- sis: neq; mors, neq; morb⁹, neq; molestiæ quicq̄ emergeret. At soluta hominis in deū obędiētia: soluta est humorū hu- iusmodi pax: dissipata cōcordia. Pituita p̄dominās synan- chias. Melācholia quartanas, Cholera tertianas. Sanguis cō tinuas febręs facit. Hoc autē exēpli gratia dictū sit. Nā mul- tis: & īnumerabilib⁹ pœne modis humores isti a medio dis- cedētes genera īfinita morborū inducūt. Cholera itē fulua: quia acuta est, & ignea: repētinas iras tollit: & quasi niuibus æstiuis cito desistit. Atra si irā cōcipiat, ei⁹ est p̄tinax: & sero se cohibet. Qui illā patiūtur: iracundi vocant̄: qui vero hāc amari & acerbi. Sūt etiā qui atrā cū fulua miscuerint: & ī his sicut humorū, sic & morū mixtura cōsurgit: & mediū locum tenent inter pręlictos. Hippocrates vocat⁹ ab Abderitis: vt curaret Democritū semp̄ ridētē: inuenit eū in agro auiculas exenterātē: & receptacula humorū istorū vestigantē. Multū enim cōfert ad salutē corporis: & ad mores humanos ista co gnitio: & beneficio medicinę fieri potest, vt q̄s ī nouā cōple- xionē, & per sequelā in morū trāseat nouitatē: sicut in his pa tet qui bilem atrā polyponio, & helleboro: fuluā vero curāt pōtico: qd̄ nostri pharmacopolæ reubarbarū vocant..

¶ Problemata.

¶ Cur sanguis in reliqua conuertitur intima corporis elemē ta: At ea in altera non ita? Nēpe q̄ sanguis tenuis existat: ac vtpote tenuis aliorū possit crassitudinē subire elemētorum: vt aerem est videre. Alia vero: quę crassa sunt: nequaq̄ com mutantur.

¶ Cur plenitudinē facta sanguinis detractio præter leuita- tem aliud adiumentū affert? Q̄ præter leuitatem, corporisq; apertionem succurrat alijs: q̄ natura quasi in egestatē reda- ctā inanitatē sanguinis alio corpori opituletur modo: quasi q; egeat repletione, cūcta cōsumit superflua humorū: vtilita tem in sese venando: alliciendoq;.

¶ Cur purgatoria medicamina pituitam quidem agunt, &

bilem ex venis in aluum: sanguinē vero nō: vtcunq; tenuis sit? Aut ꝙ agit extrarium: qđ mollescere non potest. At qui supfluitas aliena est. Aut ꝙ crassior est sanguis. crassior certe: quando frigefactus fuerit: & se coagulauerit.

¶ Cur sanis, & senibus infernæ purgationes nō conferūt: celerrime siquidem deijciuntur: & graciles euadūt? Quippe ꝙ ægrotis quidē supfluitates abeūt. sanis autē eorū, quę ipsos sustinēt, & extruūt, fit ablatio: & pinde colliqfactio nō est in morbo amota supfluitas. Cū ergo inuaserit: fundit⁹ cōcutit.

¶ Cur in medicatis potionibus, & in exercitijs nō statim cibum proferimus? Nempe ꝙ adhuc corpus purgatur: & nō vna circa ipsa laborat natura. sed egerit adhuc superflua: & permutatio magna, cum fuerit, est inutile. fit autē post multam exinanitionem conferta expletio.

¶ Cur per ęstum potius gignitur bilis cū minores sint supfluitates? Nempe ꝙ calidum idoneum ad putrescēdum est: bilis autem ex putredine.

¶ Cur noctu ex minori purgāt medicamina: q̄ interdiu. nā scamonia ab octaua parte purgat: electeriū autē a parte q̄rta cū exhibita fuerint catapotia? Nēpe ob hæc tria: ob humiditatem: ob caliditatē: ob longū tēpus. quatenus eñ humidiores eatenus magis purgātur: humida siquidē est purgatio. atqui superfluitas in lōgiore tēpore magis purgat. id autem noctu magis accidit ,ppterea ꝙ somnus concoquit. itaq; velocius: & impēsius sentire corpus medicamen constat.

¶ De repletione & inanitione Collectiones.

¶ Tertia cōmotionis species tūc demū cū summa cogit necessitas vtilis: aliter vero nullo modo sanę mētis homini suscipiēda. Medicorū illa purgatio est: quæ pharmacis id est solutiuis medelis fieri solet. Morbi enim, nisi periculosissimi sint, pharmacis irritādi nō sunt. Quapropter diligētia vict⁹ corrigēdi & gubernādi sunt morbi: ,put cuiq; dat̄ ociū: neq; difficile: infestūq; malū pharmacis instigādū. Hæc Plato in libro de vniuerso: quē Thimeū appellant: circa finem.

¶ Id sanguinẽ nominamus carniũ: & vniuersi corporis pabulum. Vnde irrigatio distributa passim exhausta cũcta replet. Modus autẽ impletionis euacuationisve talis est/qualis in vniuerso cuiuslibet latio: per quã cognatũ qdlibet ad seipsum se confert. Hæc Plato in eodem Timeo.

¶ In exercitãtibus ad summũ bonę habitudines sunt fallaces: si in vltimo fuerint. nõ eñ possunt manere in eodẽ: neq₃ quiescere. qui vero non quiescunt nequaq̃ in melius addere. reliquitur igitur ad peius. Horũ igitur causa bonã habitudinem soluere cõfert: & nõ tarde: vt rursus principiũ nutrimẽti accipiat corp⁹ &c. Hęc Hippocrates in primo amphorismorũ. In cuius cõmẽto Galenus inquit. Vnde multi morte subitanea sunt extincti corporibus pertingẽtibus in vltimitatẽ plenitudinis. Q đ senserat Hippocrates vbi supra: & in secũdo amphorismorũ amphorismo. iiij. cum ait. Non plenitudo neq₃ indigẽtia sunt bona: quęcũq₃ plenitudo fuerit illa.

¶ Cum ęqualiter sibi inuicem aucti fuerint humores: multitudo hæc plectoria nominatur. Cum autẽ iam xanta cholera vel nigra: vel flegmate: vel serosis humiditatibus plenũ factum fuerit corpus: cacochimiã, & nõ plectoriam vocãt talem dispositionem. Hæc Galenus in secundo Terapenticæ distinctione. ij. cap. vltimo. Et in libro de euchimia cap. j. dicit. Q ui nõ sunt insensati bene perpendũt q̃ magnã habeat cacochimia virtutẽ ad ęgritudinũ generationem.

¶ Ille, in quo multitudo exhuberat humorũ, in hyeme propter eius gulositatem: & exercitij eius paruitatem, fit in vere ægritudinibus aptus. Hæc Auicenna in. ij. primi doctri. ij. cap. vj. Et in tertia primi doctri. ij. cap. vij. inquit. Vehemẽs repletio in qualibet dispositione est peruetabilis. quot nãq₃ homines superflue se repleuerũt: & suffocati interiere? Q uæ etiam sententia colligi potest ex verbo illo Aristotelis in primo problematum. problemate. xlvj. dicẽtis. Nutrimẽti superabundantia causa fit ęgritudinis.

¶ Dum perseuerat pinguedo: ita φ nõ facit accidere nocu-

mentum:non abhorreas eam. vita nanq; in humiditate existit. verum oportet, vt caueas,& abhorreas eam in via superfluitatis. licet non appareat eius nocumentum:repente aduenit:& subito. secundum q dicitur in cap.v. vbi ait. Pinguedo superflua est compos corporis a motu, & deambulatione,& cõuersione:coarctans venas coarctatione constringente eas. quare oppilat spiritui vias suas. quãobrẽ extinguitur multoties:& similiter non peruenit ad eos spiraculum aeris: quare corrũpitur propter illud complexio spiritus eorum:& sunt in timore q expellatur sanguis eorum iterum ad locũ constrictum:quare fortasse scindetur vena subito scissione pernitiosa. Et ad summũ mors super vltimatos in pinguedine festinat:& proprie illos, qui impinguãtur in prima ætate. ipsi enim minutas habẽt venas & cõstrictas:& sunt expositi apoplexię & paralisi:& pulsui cordis:& diariæ:& malitiæ anhelitus:& sincopi:& febribus malis.

¶ Ex negligentia autem extractionis sanguinis cũ aliquis flebotomia indiget, accidũt apostemata:& exiturę:& febres conclusæ: ac frenesis: & pleuresis: & variolæ:& morbilus:& passio emoptoica:& mors subitanea:& pestilentia:atq; apoplexia sanguinea:de qua facies viridis apparet: vł nigra: vel sinanchia,& lepra. Hæc Rasis in.iiij. Almansoris cap.xiiij. Et propterea ita concludit. Flebotomia magna existit medicina in sanitate conseruanda: valde proficiens: & ad ægritudinum curationẽ congruens: si vt oportet fiat. Et in libro vij. eiusdem cap.xxj. dicit iterum. Flebotomia quoq; in sanitatis cõseruatione, ac ęgritudinũ curatione maxima operationis medicinę pars existit: si qualis oportet fieri, fiat.

¶ Cum sanguis, aut cum humore qui vincit sanguis dominatur a flebotomia incipitur: quoniam ipsa est potissimum remedium ad euacuandũ sanguinem, & reliquos humores: cum superflue fuerint augmentati. Hæc Auicenna in prima. iij. cap. xxix.

¶ Flebotomia vniuersalis est medicina omni passiõi de ple

nitudine. hęc Galenus in cōmēto. xlvij. vj. amphorismorū. Et in libro de prognosticatiōe p pulsum ca. vltimo. Si quatuor similiter augeantur humores: per flebotomiā est principalissima, & maxima euacuatio. Quæ autem debeat esse ipsius quantitas innuit nobis in. v. Terapenticæ cap. xiij. cum ait. In omni crasi corporis & in omni regione & hora & cōstitutione tantum humorum auferre est congruum: quantum super id/qđ secundum naturam/auctum est.

¶ Tempus autem cōueniens flebotomiæ est ver: & tempus æstatis prohibet flebotomiā propter debilitatē virtutis ī illo tēpore: & ppter resolutionē spirituū. verū si requirat natura ęgritudinis facias euacuationē: sed in parua quantitate. Tēpus vero hyemis flebotomiā prohibet ppter coagulationē sanguinis: & ppter grossitiem: quā habet isto tēpore. Tēpus autem autumni: quia est ppinquū ęstati in sua tēperātia siccitatis & caliditatis: nō est cōueniens ad flebotomiā ppter siccitatē ipsius: & ppter turbationē tēpus calidū qđ præcessit. hęc Auerrhois in. vij. colliget. Et ideo cōcludamus cū Hippocrate in. vj. amphorismorū amphorismo. xlviij. sic dicente. Quibuscūq; cōuenit sanguinē auferre ex venis: hos vere flebotomare, aut pharmaciam dare conuenit. Et in. vij. eorūdem, amphorismo. liiij. Quibuscunq; conuenit sanguinem auferre ex venis: hos oportet flebotomare in vere.

¶ Solutione ventris vti prout oportet summa est medicina ad sanitatis conseruationē magnū præbens adiutorium. est enim possibile, vt huius operationis causa corpus ab humore: qui ppter ciborum errorē, vel ex dietę negligentia, vel ex corporis intēperātia solet generari: mūdificetur. Ob hoc igitur esse potest, vt corpus semper mundum existat: & neq; in eo superfluitates ad ægritudinū generationē aptę remaneāt. Quapropter medicina vētris solutiua quisq; vti debet: quæ humorē, qui ei nocere solet/vel qui in eo ex sui corporis dispositione generari consueuit, vt causa erroris sui regiminis expellere cōsueuit. Qui autem ventris solutiōe plus indiget

est,qui corp⁹ habet magnũ:& pingue:& qui est gulosus atq̃ permultos est comedens cibos,& fructus: & qui parũ mouetur:& exercitatur. Hæc Rasis lib.iiij.cap.xv.

¶Nobis necesse est ꝓculdubio supfluitates euacuare. Quantum euacuatio secundũ plurimũ non cõpletur neq̃ est cõueniens:nisi cũ medicinis fiat venenosis:quæ ꝓculdubio naturam frangũt.quę etiã si venenosę non essent:non posset esse quin eas bibere naturæ laboriosum esset.queãdmodũ dicit Hippocrates q̃ medicina purgat & inueterat. Hęc Auicẽna in tertia primi doctr.ij.cap.j.Et post aliqua,causam hui⁹ adduxit:cũ ait.Medicinę solutiuę cũ humore supfluo euacuãt ex humiditatibus,& spiritu,qui est substãtia vitæ,partẽ magnã:& cũ hoc virtutẽ mẽbrorum principaliũ debilitant.

¶Natura medicinarũ solutiuarũ,est cõtraria naturæ corporũ:q̃ ipsę soluũt:& sunt vniuersaliter ꝑnecãtes, & ĩterimẽtes ea.Hęc Galen⁹ in.ij.regiminis acutorũ cõmẽto xij.Et in q̃rto ãphorismoꝝ cõmẽto.xlj.Purgatio augmẽtat defectionẽ virtutis.Et ĩ prio de regimine sanitatis inq̃t. Pharmacię calidę sũt:& siccę:& ex q̃b⁹exiccanť carnes:& attenuanť corpa.

¶Cõmunis medicinarũ secũdum plurimũ malitia,est facere senescere corpus & frequẽtantibus illas lęsionẽ afferre pricipalibus mẽbris:& quæ sunt mineræ virtutũ:& earum motores debilitare:qui sunt spiritus,& calor naturalis.Indicitur ergo nobis necessitas admiscere medicinis solutionẽ facientibus res:quarũ proprietas est cõfortare cor: & mẽbra principalia:& afferre eis dispositiones laudabiles. Et cũ hoc auxilio acquiritur corpori reiuuenescẽtia:& incolumitas.Res autem:quarũ auxilio facimus hoc:sunt medicinę cordiales:& stomachicę & cerebrales.Hæc ex sentẽtia Ioannis Mesue. in ca p.j.& canone.

¶Omnes medicinę solutiuę sunt nociuę stomacho:& proprie ori eius : cum sit pluris sensus ꝓpter neruos qui oriũtur in eo: & ideo oportet vt permisceantur cũ medicina quædã medicinæ odoriferæ : vt non occurrat virtus medicinarum

ſolutiuatũ ori ſtomachi nuda/& ſimplex. Hęc Galenus in ſecundo regiminis acutorũ comẽto. xj. Et in lib. de experimẽtis cap. vltimo inquit. Medici ingeniati ſunt in medicinis laxatiuis ponere aliqua: quę ſtomachũ confortant.

¶ Putrefit omne, qđ putrefit, ab extranea caliditate: ſicut a propria digeritur. in æſtate quidem extraneũ dominať: propter qđ putreſcũt magis omnia in ipſa. Hęc Ariſtoteles. iiij. meteororum & in ſecunda problematũ problemate. xxxiij. Et Auicẽna in lib. de viribus cordis cap. j. ſecundi tractatus inquit. Diſpoſitio humiditatis in quã agit calor, innaturalis putrefactio nominatur. hęc autem diſpoſitio in corporibus immũdis, & repletis inuenitur: quia ibi extraneæ exiſtũt humiditates: ab extrinſeco ęſtatis calore alteratę: non parũ etiã a naturali cõmotæ: & inflammatæ eo ꝙ vias obturent: & repleant plęrũq;: per quas naturalis ipſa caliditas flabellari ſolet, & refrigerari. & propterea fit ꝙ inde putrefactio in naturalibus, & vtilibus contingat humorib⁹: ex qua diuerſę ęgritudinum ſpecies generantur.

¶ Monſtratum eſt in libro cauſarum ęgritudinum: ꝙ illa ſola putrent corpora quęcũq; materiam habent calidam, & humidã in tranſpirabilia, & inflãmabilia manentia in calido & humido loco. Si vero in motu fuerint: & flabelleñt: & trãſpirent: poſſent vtiq; imputrebilia cuſtodiri. Hæc Galenus in v. Terapenticæ.

¶ De Vomitibus. Cap. II.

Omitus pituitam mouet: & caput exonerat: eũq; qui multũ comederit: vel vinum ſumpſerit multum: offendi nõ ſinit. oppitulaturq; per vomitus deiectio corpore nimiũ intumente: necnon ſupra modum attenuatis: fluxibileſq; omnes affectiões vomitus medicari cõſueuit. Velut hulcera renum: veſicæ: & anus: reliquarũq; partium: elephãtiaſi correptos: & cãcros leuat: maloſq; corporis habit⁹: necnõ affectiões articulares: hydropicis quoq; ꝑſertim intra carnẽ aquoſum habentes languorẽ.

Opitulatur arquatis & comitialibus a ſtomacho affectionis principium capientibus. Nam eis qui in capite affectiones habent comitiales, non reſpondet vomitus. Iuuat tremores: apoplexias: orthopneas: melācholias: impetiginoſa. At vomitus aduerſantur ſanguinis eductionibus: ſuffocationibus: nauſeantibus naturis: anima conſternatis: ac deficientibus: perpetuo a ſuffocatione perturbatis: necnō qui exigua de cauſa capite oblangueſcunt: quiq; ſuffuſionis habeat ſuſpitionē: cunctiſq; omnino oculorū languorib9. Sūt autem idonea ad vomitus ciendos nō acria, & arida: ſed dulcia, & acutiora. Videtur in his conuenire raphan9: ſeu vt quidam loquuntur radicula, & eruca, & ſalſamentum vetus, et origanus viridis, & cepa pauca, & porrū. cōuenit quoq; vomitibus ptiſana aliquid mellis aſſumens: pingueſq; carnes.

¶Problemata.

¶Cur in nauigijs quidem nauſea billioſa: quę vero ſecus pituitoſa? nēpe quoniam in alijs fatigatio: hic autem cum metu, & tumultu. metus autem cognatorum commotor inteſtinorum. pituita vero redundans quiddam eſt, & extrarium: bilis porro cognatum ex cognatoq; procreatū quiddā eſt.

¶Cur ex potibus, & vomitibus, & in frigoribus loquuntur homines grauius: vel cū pituita guttur obſtipatur? Cōuellit ſiquidem diſtillationem alijs quidem vomitus, aut potus: alijs vero temporis ſtatus. Proinde grauior ſpirit9 gignitur eductio: quæ autem valde grauis, eadem & tarda eſt.

¶Cur potum oleum vomitū cit: & præſertim flauā bilem? Quoniam cū ſit leue, & ſuperna petens, cibos elicit ipſos ad ſtomachū eleuās. ſtomachus autem grauatus vim egeſtiuā ad vomitum exuſcitat: pręcipue flauā bilem: vtpote leuem ac tenuiſſimā: & facile ſurſum verſus euadētem. Qꝫ autem oleum ſurſum petat experientia ipſa manifeſtum. humido ſiquidem alicui admixtum in ſuperiores ſe eueſtigio recipit partes.

¶De Vomitibus Collectiones.

¶Vomitus est motus: per quē res in concauitate stomachi manens expellitur. Hæc Galenus in. vj. de accidenti & morbo cap. j. Et Auicēna in. xiij. tertij tract. v. cap. viij. dicit. Vomitus, & subuersio sunt motus stomachi ad expellēdum ex eo aliquid: qđ est in ipso: per viam oris. Q ui autē humor per ipsum sit aptus euacuari: expressit Auicēna in quarta primi cap. iiij. cū ait. Ex humoribus, qui velocioris sunt obedientiæ vomitui, secundum plurimum est cholera: rebellis vero melancholia: medium autem flegma.

¶Vomitus in hyeme est abhorrendus. In æstate vero bon⁹ quoniam humores in æstate sunt natantes. In hyeme vero, ad substinendum declinantes. Hæc Auicēna in tertia. j. do. v. Et in quarta primi cap. xj. inquit. A estas est tēpus: in quo magis est dignū: vt in ipso fiat vomitus. Q uæ fuit Hippocratis sentētia i. iiij. amphorismorū amphorismo. iiij. dicētis Purgare quidē ęstate supiora: Hyeme vero iferiora oportet.

¶Homines: qui remotiores sunt ab hoc: vt medic⁹ eos vomere faciat: sunt qui pectus habēt strictū, & qui ptisi sunt parati. Hæc Auicēna quarta primi, capitulis quarto &. xj.

¶Hippocrates pcepit vomitū fieri debere i vnoquoq̧ mēse duobus dieb⁹ cōtinuis. ppterea q̧ cū eo cōseruat sanitas. Hoc autē plus est malū. Hæc Auicēna i quarta. j. ca. xiij. Et huius causam assignās inquit. Vomitus mundificat stomachū, & remouet grauitatē: q̄ accidit capiti: & clarificat visum & aufert fastidiū, & cōfert ei: ad cui⁹ stomachū descēdit cholera: q̄ ipsius corrumpit cibū: & remouet abominationē: quę fit ppter vnctuositatē, & casum desyderij: & cōfert pluribus infirmitatib⁹. Et ille: cui quidē maius iuuamētum affert vomitus/est: cuius cōplexio prima est cholerica.

¶Non oportet, vt in mense plus q̄ bis sani euomant: quoniam cōsuescit natura eijcere superfluitates ad stomachum. Et scias q̧ vomitus facilis, leuis sine labore, & nō frequēs in hora necessitatis, est maximi iuuamenti. Hæc Auicēna. xiij. tertij tract. j. cap. xxxv.

¶Vomitus si (vt debet) tẽperate fiat: stomachũ purgat, & digestiuã efficit meliorẽ: corpusq; renouat, & mũdat caput, et sensum alleuiat: visumq; acuit. Q; si multus fuerit, corpus desiccabit: & hepati, ac pectori: necnõ oculis, & pulmoni nocebit. Et propterea vomitus nõ frequẽter fieri debet: corrũpitur enĩ stomachus: & ipsius virtus destruitur. quare nõ nisi cũ oportuerit: fiat. Hæc Rasis in. iiij. Almãsoris capi. xvj. Et Auicẽna in. xiij. tertij tract. v. ca. viij. dicit. In administratione quidem vomitus cum æqualitate est iuuamentũ maximum. verum assiduatio eius maxime debilitat virtutem stomachi, & facit ipsum lacunam superfluitatum.

¶De Deiectione seu purgatione humorum. Cap. III.

Operosum est: quorũ sana sunt, corpora purgare: torquẽtur enĩ & subuertũtur: proceditq; difficilis deiectio: cõfestimq; dissoluunt: qui eo modo purgãtur. Expedit igitur eis: quos purgare velimus: prius tenuare, secareq; crassos, & glutinosos humores: spiramẽtaq;, quos voce græca poros noiam⁹, interpellare. quibus succi trãsumunt, & trahunt a purgatorijs medicaminib⁹. ac serosos, tenuesq; succos ĩ prĩcipio ęgritudinũ deijcere expedit. At ĩ crassis, & glutiosis expectãda cõcoctio. In acutis autẽ: cũ moueant materię, & a principio medicamẽ adhibet: id multa fieri cõuenit cautione. In motu nãq;, & delatiõe, & fluxu cũ fuerit hũores: verẽdũ est, ne quoquomodo ĩbecillũ aliqd suapte natura intestinũ cõmotã excipiat materiã: pcipue thorax. Cũ aũt pti alicui hũores ĩsederit: queadmodũ in viscerũ fieri solet inflãmatiõib⁹: medicamẽ prius q̃ cõcoctio facta fuerit, nõ erit admouẽdũ. qcũq; enĩ ĩflãmata (ĩquit Hippocrates) a prĩcipio medicamie dissoluere tẽtauerit: ex cõstricto, & ĩflãmato nihil aufert / neq; enĩ cruda ęgritudo se dedit ac remittit: verum q̃ sana sunt, & lãguorẽ oppugnãt, eiq; obsistunt: tũ contabescũt. Cum enĩ debilitatũ fuerit corpus, tũ regnat ęgritudo: atqui quãdocũq; regnarit ęgritudo, ĩminet

pernicies. In materierum quidem deductione vtimur purgationibus in cephalea capitis morbo: hebescẽtibus oculis atq; in cęris materialibus morbis. In sanguinis autem detractione per venas mẽsura detractionis cõsyderãda est. Aegritudinis etiam magnitudo: viriumq; robur in sanguinis detractione cõsyderãtur. quæ magna quidẽ plus fieri posse indicãt detractionis: minora vero qualitate detractiõis purgãdũ deijciẽdumq; quoad vis magnitudoq; morbi diminuat. Cõsyderãda porro est: qualisnã sit hois natura. Nam si mediocriter graciles corpore fuerint: ingẽtesq; habeant venas, et sanguine refertas: atq; copiosas: detractioni parcẽdũ non est. At si venas habeãt angustas: albiq; corpore: molliq; carne: parce sanguis est detrahẽdus. paucum nãq; hi habẽt sanguinem: ac facile distrahũtur. Eadem ratione, ne quidẽ adolescẽtibus annorũ quatuordecim detrahẽdus est sanguis, et ne quidem senibus pręcipue debilibus. at quibus vires sunt integrę, & necessitas eff lagitat: vel septuaginta annos natis sanguinem dempseris.

¶Problemata.

¶Cur inferna purgatione, magis q̃ superna, graciles fiũt? Nempe q; ex inferna ad aluũ ex toto corpore quę subsidunt cõtrahi possint. hoc autem manifestũ ex fœtuum nutrimento. In illo em̃ loco, qui sunt fœtus, nutriuntur. Postrema siquidem eum tenẽt locum. Sursum autem versus a vicinis exeunt locis. Proinde a minori vi multo mobiliora sunt, cũ cta q̃ deorsum: q; præcellãt ad sese deferẽdum. Superna igitur purgatio emergens extrarium solum rapit. ideo etiã helleborum prębẽtes eue stigio cõfirmãt. Quæ autem inferna purgatio, ea ex multiplici cogit loco, & aliquãdo multa secũ pręcipua cõuellit: nec superfluitatibus moderatur. Quapropter cõfert plærũq; nõ omnia exinanire: fiunt siquidem reliquiæ nutrimẽtum, & robur suppetunt. Cum autem nihil relictũ fuerit: est vbi exinanitionem vehementẽ faciat: est vbi admodũ exhausti interficiãtur: est cum tardiuscula oblata

compoſitio opportuniſſimo adueniat loco.

¶ Cur e cõtrario albus,& niger helleborus purgat? Nẽpe ꝙ calida purgatoria ſunt. Calida ſiqdẽ cũcta ſoluunt. frigido aũt potius coagulãtur. Si igit̃ quędã inferne:q̃dã vero ſuperne purgantur:aſſimulatur ipſorũ vtrũq; medicaminũ purgationi. Grauis qdẽ,& denſus eſt:qui niger. Albus vero rarus,& leuis. quę igit̃ ſub vtroq; cẽtro humida cũ ipſis tulerit ſimilitudinẽ:quæ ſub nigro grauia, & dẽſa ferẽdi:deorſum naturã habẽt. quę aũt ab albo rara effecta, & leuia, facile ab excellente caliditate eleuantur in ſublime.

¶ Cur medicamenta,& res amarę, aut fœdi odoris magna ex pte purgare poſſunt? An quoniã amara quæcũq; maleq; olẽtia cõcoqui nequeũt. Qua de cauſa medicamẽta quoq; amara ſunt:atq; fœtida. Qꝛ eñ concoctionẽ nullã ſibi admittãt,mouere cũ amaritudine poſſunt:hinc medicamẽti ſortiũtur naturã. Et ſi iuſto plus data ſint pimẽt. Quę autẽ necãt:etiã ſi exigua detur:hęc nõ medicamẽta,ſed toxica eẽ dicimus. Ne illa qdẽ medicamẽta vocamus: q̃ nõ ſui generis qualitate purgare queãt. Sũt eñ plæraq; in genere cibi:q̃ ſi large ſumãtur facere idẽ poterũt: ceu lac/oleũ/muſtũ. Sed hęc oĩa ꝙ minus facile cõcoquũtur, iccirco purgãt: nec oẽs ſed aliquos. Sunt eñ alijs alia concoctu facilia:difficilia ve. Quãobrẽ non eadẽ medicamento omnibus ſunt:ſed ꝓpria plęriſq; comperiuntur. Deniq; medicamẽtũ nõ ſolũ concoctione immune:ſed etiã motus efficiẽs eſſe debet: ſicut & exercitandi ratio extrinſecus,aut intrinſecus accedens nõ niſi per motum alienam excernit materiam.

¶ De deiectione,ſeu purgatione humoꝝ Collectiones.

¶ Non intẽdimus im̃pſentiarũ velle de purgatiuis medicinis lõgũ:vt earũ materia expeteret:ſermonẽ facere.ſed tãtũ hoc in loco decreuimus purgari volẽtes admonere:ꝙ ꝑeorũ poſſe laborioſa pharmaca nõ aſſumant:ſed cũ leuibus,& benedictis medicinis ſupfluitates ſui corpis,cũ opportunũ fuerit,euacuẽt quę non habeãt virtutẽ,& mẽbra principalia

debilitare: sed potius eis conferre: qualis est Aloes: qui secũ dũ q̄ inq̃t Mesue, est de melioribus, & sublimioribus medicinis habẽs p̄rogatiuã supra alias medicinas. Et q̄q̄ intẽtio solutiui secũdũ plurimũ sit debilitare virtutes, & mẽbra: quę sunt minerę virtutũ: & afferre eis nocumẽtũ: Cadit tamẽ hęc intẽtio ab Aloe: non solũ enim nõ nocet: sed inuenitur ad cõfortationẽ mẽbrorũ debiliũ addere: & ad reditionẽ eorũ in proprias virtutes cõferre: neq; ad aliud, nisi ad vnũ videtur esse nociuũ: quia aperit orificia venarũ apertione sanguinẽ manare faciente: nisi cũ dragaganto, aut mastice, vel aliquo simili rectificetur. Solutione enim educit cholerã, & flegma, et mundificat caput ab eis, & stomachũ: & cõfert iuuamẽtũ magnũ doloribus eorũ. Et qui assiduat acceptionẽ eius diebus cõtinuis non videbit in corpore suo, neq; in instrumẽtis sensuũ suorũ ægritudinẽ: quæ nõ sit habilis sanari: & præseruat a putrefactione: ita q̄ etiam cadauera. Hæc Mesue cap. proprio. Ipso itaq; vtendũ est: cum in stomacho, vel capite aliqua repletio a sanis percepta fuerit.

¶ Species omnes Mirabolanorum valent ad mundificãdũ repletiones humorum: & valde cõueniũt. vt colligitur ex dictis Galeni/ Diascoridis/ Rasis/ & Auicennę. Nõ enim debilitant cum solutione sua, imo confortant stomachum: & p̄prie viscera: & præparant, & coadunant partes eorum, & cõfortant cor, & hepar, & corpus totũ. Neq; enim, nisi ad vnũ, vidẽtur nociui: quoniã faciũt cadere p̄paratos in oppilationes: nisi rectificentur cũ diureticis absynthio/ spica/ & similibus. sunt enim vt dixit Mesue ex rebus: quæ faciũt vtentes se iuuenescere: & acquirũt eis colorem bonũ, & bonitatẽ odoris oris, & sudoris: & generant gaudium, & hilaritatem: & cõfortant stomachũ/ cor/ & hepar, & conferunt tremori cordis, et confortant/ & mundificant stomachũ: conferunt hęmorrhoidibus, & extinguũt choleræ rubeæ inflãmationẽ. & citrinorũ pręcipue opatio in hoc est præexcellens: cum ipsi solutione educant eã: & cõferũt cõplexiones habẽtibus calidas:

Chebuli autē: qui ſunt ſpecies eorū ſecūda: educūt flegma; et adducūt in ratione: & clarificant viſum, & mūdificant ſtomachū, & cōfortāt ip̄m. Nigri aūt: qui ſunt tertia ſpecies ip̄orū, diſſolutione educūt melancholiā, & cholerā aduſtā, & clarificant colorē, & remouēt triſtitiā cōferēdo quartanarijs, leproſis, & huiuſmodi. Emblici quoq; ſpecies quarta ipſorū nō minus alijs vtiles exiſtūt: eo ꝙ teſte eodē Meſue ſunt ex medicinis confortantibus ſtomachū/cor/& hepar/& viſcera ſolutione educētes flegma: & ſunt ex rebus valde cōfortātibus cerebrū, & neruos: & augent intellectū, & cōfortant cor, mūdificāt ſtomachū a flegmate, & putrefactione, & confortant ip̄m, & p̄patāt, & ſedāt feruorē in eo, & auferūt ſitim, et addūt in appetitū, & ſedāt vomitū. Belirici quoq;, poſtrema Mirabolanorū ſpecies: ſunt ex medicinis benedictis, & eaſdem cum emblicis habent proprietates: ideo ſani ſicut infirmi non debent alias his medicinas fortiores eligere: cum poterunt huiuſcemodi iā dictis ſua corpora a ſuperfluitatibus ſufficienter mundificare.

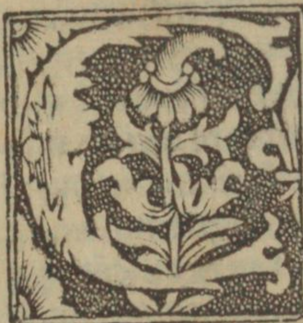
¶Reubarbarū ē ex medicinis benedictis, & ſolēnib⁹: ī quo aggregātur multę ex intētionibus q̄ q̄rūtur in re faciēte mūdificationē. Et nō eſt ī eo nocumētū apparēs: & dat in omni tēpore, & in omni ætate: ita ꝙ etiā pueris, & p̄gnantibus. Et de elegātioribus, & meliorib⁹, q̄ iūcta cū eo magnificāt opationē ei⁹, eſt aqua lactis ſumpta ex capris. Solutione educit cholerā, & flegma, & maior eius ꝓprietas eſt mundificare, & cōfortare hepar, & ſtomachū, & cōferre doloribus pūgitiuis eoꝝ, & viſcerū, & clarificare ſāguinē, & auferre oppilatōes: & morbos: quoꝝ mater ē oppilatio: ſicut hydropiſin/ictericiā/& groſſitiē ſplenis, & febres oppilationū. hęc Meſue. ca. ꝓprio

¶Caſia quoq; fiſtula mūdificat ſanguinē, & cōpeſcit omnē acuitatē, ſedat ſitim, & p̄roptie cū ſucco endiuiæ, aut ſolatri depurati, & clarificati ſecundum artem. Et ipſa quidē mūdificat ſtomachum, & educit choleram, & flegma, & operatur illud ſine nocumento, & exceſſu: caret enim mordicatione.

Et ipsa quidē lenit pectus, & guttur: & resoluit apostemata acuta in eis: & cōfert calefactioni renū sumpta cū diureticis, et infusione liquiritię: & prohibet generationē lapidis in eis: et confert febribus calidis. Hæc Mesue.

¶ Manna, & Tamarindi medicinæ sunt faciles: nō minusq; delectabiles existūt: pro tali purgatione humorū, & pcipue cholericorū valde vtiles esse approbātur: cū easdē ferme virtutes habeāt & operationes cū casia, & reliquis antescriptis. Et ideo sanis nō minus q̄ ęgris qbusdā videtur cōuenire: et si Tamarindi lędāt stomachū frigidū, & debilitēt (vt inquit Mesue) tñ & illud facile potest remoueri permiscēdo eos cū spica, succo fœniculi, & huiusmōi stomachū cōfortātibus.

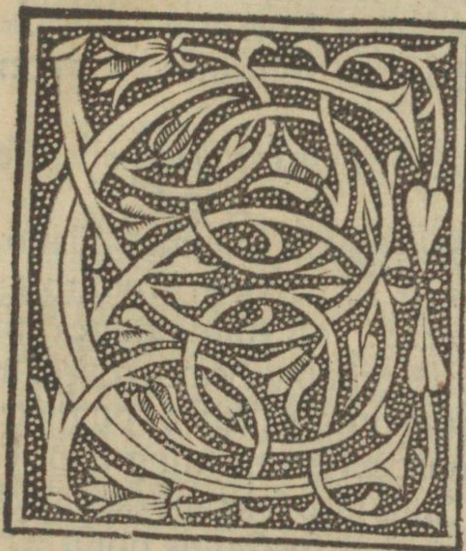
¶ Pręstantissimo viro, dño Andreæ Briello Apollineę artis ꝓfessori benemerito: cōsiliario, atq; Physico Regio Simphorianus Champerius. S.P.D.

Itasti me prior beniuolētia Andrea medicorū doctissime: qui antea q̄ vllā tecū habuerim cōsuetudinē: vir, & doctrina, et virtutibus insignis, me ī amicitię tuæ aleā inuitasti. Ego aūt: q in amore non respōdere lōge ab homine alienū, plane q; nefas eē existimauerī: duxi hāc Margaritā sanitatis haud ab re dictā opusculū ni fallor clarū tibi destinare. Tū ab vxore mea nobili Margarita: fœmina quidē ex clarissima Terralliorū familia orta. Tū q quēadmodū Margaritę p se solę quoquo in statu sint plurimū valēt: et si in celato auro repositę fuerint: magis lucere: magisq; hominū intuitū ad suā contēplationē allicere vidētur: Sic & nostri opis Margaritę: in quocūq; curādi genere persistāt: p seipsas graues / scitę / frugales / & pstātes sunt ac maxime cōducibiles. Interim ergo hęc paucula ꝓientaculo fuerint: quoadusq; opiparę cœnæ fercula comparentur. Vale. Nanceij. Anno dñi. M.cccccxij. ix. Kalēdas Ianuarij.

¶Margarita pretiosa domini Simphoriani Champerij in Rosam Gallicam De Medici, atq; ægri officio: in se cõtinēs medicorũ p̄cepta/auctoritates atq; sentẽtias memoratu dignas: ex diuersorũ philosophorũ/medicorũ/multorũq; aliorum clarorũ virorũ libris in vnũ collectas: quæ ad rectã viuendi formam medicum conducunt.

De Medici officio circa infirmũ. Cap. Primũ.

Vm quatuor fere sint ægritudinũ tẽpora/principiũ/incrementũ/status/& declinatio: In principijs q̄dẽ tenui opus est alimẽto: nõ equidẽ multo ad cõseruationẽ disponẽdã, quoad ægritudinis fuerit solutio. Inter incremẽta tenuiores cibi q̃ prius. In statib⁹ ne vires subuertãtur, & langori cedant, ac succũbant, etiã ad modũ tenuis cibus exhibendus. In declinatiõibus plus alimẽti quatenus subsidat morbus. At cũ sint in ægritudinibus status, tres: eorum alij acutissimi: alij tardissimi: alij intermedij: mediocritate quadã differẽtes. Verũtamẽ iuxta ætatẽ, iuxta tẽperationẽ: quã crasin vocãt greci: tẽpusq;, habitationẽq;, ac consuetudinẽ perite, ac minime imprudenter victus est ægro, vel debili accõmodãdus. Cõsyderandũ in primis exhibito ne vires saucientur cibo. At victus tenuissim⁹ presertim in multorũ dierũ ægritudinib⁹, ætate iuuenili, tẽperatione calida, corporib⁹ robustis, calidiore aere, locis calidis, & multi cibatus cõsuetudinibus, prorsus intolerabilis: quippe q̄ robur corporis subuellens: vt in cõtrarijs adiuueris. Insitus enĩ calor cũ extrinsecus alimẽtũ nõ admiserit: q̄d

intus est supfluũ venatur: ad humoresq; absumẽdos deuol uitur: quos depascitur sanitatẽ pessum mittẽtes. Proinde fugiendi minime opportuni victus, pariterq; lõgiores inediæ quæ inuicem opponũtur: e regioneq; inter se distãt: naturæ infestę. In ipsius aũt morbi principio/concocta/& cruda: vnde morbus qualiscũq; fuerit, ex egestionib⁹ licebit dinoscere. Quæ superne: cũ tussi per nasum & os, in cerebro, & pulmone, & thorace esse significãtur ex concretione, & colore. Quę inferne: vẽtris inferioris, & venarũ aperiũt affectionẽ. Loca quoq; in quibus accumulantur, & per quæ deducuntur: et vnde ferri incipiunt. qđ profecto e memoria labi non debet.

¶ De fine ægritudinis, & qualiter medicus habere se debet in crisi. Cap. II.

FInis in ægritudinibus repẽtina solutio, & dilatio, et validissima crisis est. Est nanq; vt in nostro aggregatore diximus crisis confestim oborta cum certamine mutatio: & primo vehemens quędam ægritudinis obluctatio, & naturę, vtraq; alterã oppugnãte: vt pugnantes sese inuicem inuadentes impetu ingruunt: vt altero alter euadat superior. Crisis ideo solet appellari: ꝙ cũ talis pugna pugnatur: inde iudicium spectantis possit exhibere morbus ne an natura in languente potentius insurgat, impugnet ve. Proinde: si qui humores incocti morbum faciant mouẽdi nõ sunt. Vetus enim oratio est cruda mouẽda non esse. Quare si crises ægrotanti sup concoctis adueniãt: ad sanitatẽ conferunt. Contra vero si huiusmodi humores extrarij incocti sint, inutilis est omnis crisis: ideo cruda mollia reddenda sunt: atq; mitiganda (vt Galenus tradit) contrarijs cõtraria adhibendo: non aceruatim, fusimq;: sed sensim: ne casus quispiã improuisus ad aliquam perducat distẽperantiam. Et sic contraria contrarijs plerũq; medendo, necessarium est qualitatũ excessus, siue singuli, siue bini sint infringere, opposita adhibendo.

¶Quatuor naturæ status cõsyderãdi a medico. Cap.III.

INsignes cõsyderãdi sunt quatuor naturę status: vbi cõiectãdi,& quãtũ,& quãdo,& quomodo nõ erit difficile. Omniũ siqdẽ quatuor sunt cognitiones. vna valetudinis primę,ac potioris. secunda vnde morbus inhorrescit,& lõgius serpit,& residẽs cõcutiat primũ pturbãdo. Tertia:q̃ opprimit,& sensim laxat,& mollit,& discerpit,& omnifariã manifesto dissoluit. Quarta cũ ad sanitatẽ rediens cõfirmatus est. qui status cõualescẽdi nominatur:cũ corpus impletur: robur,vireſq; resumit.

¶Tempora anni quatuor a Medico consyderanda. Cap.IIII.

ANni tempora quatuor cũ elementis affinitatẽ habẽt. Aer cũ vere. ẽ siqdẽ mediocriter humidus:& mediocriter calidus:& in temperie saluberrimus: respicitq; pueritiã. Aestas ętatẽ iuuenilẽ. Ignis faciem refert:qui pariter calidus & aridus. Autumnus cõfinis terræ est quę arida,& frigida:sicut aquæ hyemis:quę frigida et humida grandiorẽ ætatẽ respiciens. Hæc ipsa tẽpora humores suos singula augent:sanguinẽ ver:bilem flauã æstas auget,& amaram: Autumnus acrem & atrã:pituitã hyems. Verũtamen tempora tam mixta sunt: q̃ elemẽta: ita prope modũ in corpore mixti sunt humores. Nã nisi hæc foret pmixtio: cũcta perirent. Ita altero alterum coalescere voluit deus:ne superante vnoquouis cætera dissoluerentur: nec in tẽporibus id modo:sed etiã in ætatibus custodiuit. q̃uis singulis sint humores ætatibus accõmodati singuli. In ptibus quoq;,mẽbrisq; corporis differẽtia est:& ob institutiones,ac mores,& pter habitatões:quoniã magnas corporibus hęc oia inuehũt mutationes. Alia quidẽ cito,alia aũt seriuscule: alia vero multo post. Latet eñ aliquãdiu causa: quæ postea erumpit,& tarde ad nutriẽdi se ingerit tẽperationẽ:ad idq; se infert:qđ in corpore potestatem obtinuerit. pinde recte admonent:qui aiunt ex omnibus nihil esse paruifaciendum.

Q; si contraria contrarijs (vt dictum est) plerũq; medentur: necessariũ est qualitatem excessus, siue singuli, siue bini sint infringere, opposita adhibendo: nõ aceruatim, fusimq;, sed sensim: ne casus quispiam improuisus ad aliquã perducat distemperantiam.

¶ De Lunæ cum nostris corporibus affinitate. Cap. V.

Vna certe varijs suis qualitatibus vario tempore corporib⁹ nostris potest qualitates quoq; varias inuehere: tã sua quadã ꝓprietate: q̃ propiquitate. In ægritudinibus aũt plurimũ potest: & eo magis quo acutiores extiterint. Quippe quę procliuius cõmouentur: faciliusq; agitãtur: vtpote multiformibus obnoxię motibus: & perinde æger frequentissime lunæ sequitur mutationes: quæ ab ipsius a sole fiunt distãtijs, numerosisq; cũ omnibus errãtibus stellis figuris, sexangula/quadrangula/triangula/diametro, cum e regione distãt, & coitu. De quibus in libro nostro de vita cęlitus comparanda abũde, vt reor, dictũ est. At nulla fere dies est: quæ nõ suscipiat crisim. siquidẽ quotidie ex sole ipsi lunę sunt mutationes: nõ tamẽ eodẽ modo habẽt homines: neq; item crises similes. Aliubi nãq; manifestę luminarium ad se inuicem sunt figurę: ex quibus non paruę fiũt mutationes. Aliubi incertę: ita & quę crisium sũt. Aliubi q̃dẽ euidẽtes. Aliubi obscurę. Per nonã, & sextã multũ insignẽ, quintãq;, & tertiam neutiq̃ crises delitescũt. quãdoquidẽ non irrationales. nonam fert figura triangula, sextam pentagona: hoc est quinquangula: quintã sexangula, & tertiam nonangula. Triangulam nonã vtpote diebus nouem: atq; super nona particula: quæ lateris accipit terminũ. quoniam hæc ter sumpta dies lunaris ambitus enumerat: qui sunt septem supra viginti cum tertij particula. ita p̃cipue aliæ sunt attendendæ figuræ.

¶ Quo anni tempore medicamen adhibendum sit. Cap. VI.

Ernum tēpus calidū,& humidū est:nisi astra alior sum trahāt.ob hoc sanguinis est in corpore augmētū. Aestas calid9,& arida:ideo flaua bilis tū augetur. Autumnus aridus,& frigidus: ob hoc auget atram bilem:& suppurationes sunt vtiq; cruētę,& aquosæ. Hyems pituitā auget in corpore:quia quatuor ī homine elemēta quatuor āni tēpora respiciūt. Ideo solis cōuersio attēdēda,& ægrotātis tēperatio:ac his inspectis medicamē exhibēdū. Ac si verno tpe iuuenis ęgrotet ex sanguinis ēmultitudine:ideo sanguis forte detrahēdus:& q lateris morbo vexatur:vno,altero ve,aut tertio detrahendus die sanguis: anteq̄ morbus imperet,& succūbāt vires. Sāguinis aūt detractio a quintodecimo februarij die sumat principiū. Rursus incipiat a decimo septēbris ad decimū septimū vsq; decēbris. Si per æstatē lāgor inuaserit:principiū morbi purgamen desyderat:coniectādūq; in primis:quis victus esse ęgri debeat: quo et ali, & pariter opē ferre aduersum vim morbi possit:spectādaq; p̄ter oīa astra sunt. In primis luna:quas,& cū quibus habeat figuras:vt admonet Hippocrates plurib9 de q̄bus hæc sunt. A vergiliarū occasu dies.xlv. Nēpe a mēse decembri per ianuariū vsq;.hi dies augent pituitā. tū ieiunus vtere lauacris.labore,& re vti venerea licebit. A conuersione hyberna ad vernā vsq; dies.xcij. Nempe a vigesimo septio ianuarij ad aprilis vigesimū octauū. Hi dies hūiditatē augent,& sanguinē. vtere deābulationibus,& lauacris,et aridis cibis,re venerea,atq; laboribus. Ab æquinoctio aūt verno ad ortū vsq; vergiliarū dies.xlix. Nempe a vigesimo nono aprilis ad.xvj.iunij. hi augēt dies sanguinem: ob hoc vino vtere bene olente,& re venerea,& laboribus. Ab ortu aūt vergiliarū ad æstiuū vsq; solstitiū dies.xli. Nēpe a deciō septimo maij ad vigesimū octauū vsq; iulij. Hi dies flauam augent bilem:ideo vtere dulcibus quidē:sed aquosis. Alui curam habeto. Abstineto a re venerea,ac laboribus. A solstitio æstiuo ad æquinoctiū vsq; autumni dies.xcij. Nempe

a vigesimo nono iulij ad.xxiiij.vsq; octobris. Hi dies atrã augent bilem:ideo vtere calidis,& aquosis:vino bene olẽti. A salsore & re venerea abstineto. Ab æquinoctio autumni ad vergiliarũ occasum dies.xlv. Nẽpe a.xxix.octobris ad xij.decẽbris.hi dies augẽt suppurationes: ideo vtere acutis et acribus,& re venerea,& laboribus.Epistola ad Ptolemęũ cõcludẽs Hippocrates,Hæc custodi rex inquit,& vitæ cursum sine molestia perages.atq; hæc ita.

¶De caloris,& humoris corruptione. Cap.VII.

T quoniã humore,& calore hoĩs/atq; adeo fere aĩalis vita in corde & iecore fouetur: de humoris et caloris corruptione pauca mihi referẽda sunt. Duobus igit̃ modis corrũpitur in corpore calor. Vno cũ materia:altero citra materiã. Cũ materia:quũ ipsa in corpore succẽsa cor incendit,& in oĩa mẽbra æstus imoderatos euomit:qui humorẽ exiccant,absumũtq;.cuiusmodi in febribus est videre putridis.vbi solertibus studẽdũ medicis vt vel ea e corpore educatur materia:vel ab ipsa natura cõsumatur:vt in aggregatore nostro diximꝰ. Absq; materia:cũ ad intemperiẽ aliquã perductũ est:vt æquabilẽ caloris,& humoris neutiq̃ habeat ꝓportionẽ. ibi dãda medico opera: vt ad tẽperiẽ talẽ perducat:quę cõgrua videatur. Corrũpitur & in humore huiusmodi vitã suggerẽs ꝓportio: sed quãtitate et qualitate,& vtraq;,tam cum materia,q̃ sine ea. Quãtitate igitur sine materia:quæ extraria: cum humor calorem excedit:qui nisi exiccetur sua redundantia calorẽ sugillat,& extinguit naturalem: non multo secus,q̃ cum in lampade succensa oleum nimiũ ignem suffocat:vbi exiccandus,exhauriẽdus ve humor est superfluus. Q đ nisi fiat:extinguatur calor necesse sit:cuiusmodi eis solet accidere: qui cũ ad extremum vsq; sanguinem euecti sunt repẽtino ac subitario exitio corripiuntur. Quantitate cum materia:quũ ipsa humoris natura,quæ nutrire quidem potuit, sed caloris imbecilli-

tate obtorpuit,malaq; effecta est:qua superfluente calor opprimitur:cum obsistere nequeat: humor frigesit,& in pituitosum pingue cōuertitur.sin calor excesserit: humorem cōsumet,corpusq; in maciem exterminabit,exundanteq; ęstu aliquādo morti destinabit. Ideo tales frequentissime acuto et incitato calore pereunt. Qualitas sine materia est cū ex caloris imbecillitate humor in aliqd verti nō potest: vnde animans nutriatur,tum medico elaborandum: vt ad temperiē cuiusmodi calor fuerit deducat humorē:aut ꝙ aquosus humor:aut ꝙ minus aptus sit: vt succēdi possit, velut pinguedo. Amouendum igitur quicquid humoris obsistet. Qualitas cum materia est: cum humor ad alendum idoneus extrariam habet materiā:quæ purgationibus educēda sit. Causę horum corporis per calorē,& humorē sunt incōmodorū varię,aut ex locis,aut tēporib⁹,aut exercitijs, aut cibis,aut potibus,aut ex eis quæ affligunt animū perturbationibus,aut ꝙ ꝓpter viuētis naturam sit humor exiguus,aut nimius,aut crassus,aut tenuis.exiguus facile extinguitur:crassus naturales impedit virtutes,pręcipue capitis,animales.exilis minimo labori succūbit,ac demoritur:perinde atq; inflatu nimio lumen tenue. Causæ sunt pręterea præcipue attrita iam membra,aut exanclata,exhaustaq; laboribus,aut senio cōfecta. Corrumpit siquidem stomachus senilis humorē:quo ali corpus oportuit:ꝙ glutinosus ex minima efficiatur concoctione,exustisq; inhęreat membris: vt calorem ipsum exinde extingui necesse sit. Id est ꝙ senes sępissime spuunt et excreant,liquidoq; stercore exundant:& sumpto auidius cibo,ac largius epulati plęrūq; intereunt. qđ ideo euenit ꝙ attrita iam membra,calorem non admittāt:quem a corde per corpus diffundi diximus: sed alieno, atq; extrario humore pro eo qui alat succedit putrida materia: vt propemodum sensus amittantur.

¶Deprehensiones perfectę, et fideliter solutæ ægritudinis. Cap.VIII.

SOlutam eẽ perfecte, & fideliter, accipere oportet ægritudinem cum ad idem simul conuenerint solubilia cũcta. Sic igitur in pubertate cõfestim firmo modo iudicata fuerit ægritudo: siue breuiter extra vigorẽ soluta fuerit fideliter: hęc erit dephẽsio. primũ qdẽ, & maximũ signũ bonũ, & fidelis crisis. iquieti pri⁹ appareãt in diebus insignibus validis potẽtijs. deide die impari crisis facta: & pręterea, si febris soluta fuerit, iudicato laborãte. & ab alijs cõfluẽtibus casibus si fuerit liberatus, colorisq; melioris fuerit: tum facie, tũ reliquo corpore iuxta euacuationis rationẽ, confirmatiorq;, & validior inter exurgendũ, facilisq; corpore in omnibus: inde cõcoctiones ciborũ, et eductiones, omnesq; naturales actiones sine menda perficiãtur, confirmaturq; corpus iuxta rationẽ resumptionis: & color cõmutatus ex eo qui contra naturã in eũ qui naturalis est. hæc optima crisis: & perinde de reliquo confidendum: & victu commodo vesci debet, & lauacris vti suis. si vero deficiens sit crisis: subteruerti solet ægritudo.

¶ Deprehensio non perfecte solutæ ægritudinis. Cap. IX.

COgnoscim⁹ aũt quos suspicamur, nec certũ qcq̃ habem⁹ redituros ex dissoluta ęgritudine in statũ bonũ spando: cũ pmanere videm⁹ vrinas, & pulsus pallescere: & difficulter dimoueri in melius: cęteraq;, quæ iã memoratis sunt cõtraria: & vt paucis absoluã cũ pportionaliter soluũtur, cõuertẽdę qualitatis spes nõ dat.

¶ Pręsagium diei in quo moriturus est homo. Ca. X.

IN perniciosis ægritudinibus cõsyderare cõuenit paroxysmos in singulis iniectionibus, siue quotidie, siue in diẽ tertiũ, siue aliter fiant paroxysmi. Si aũt est febris nũq̃ deficiẽs: consydera vnde in diebus imparibus an paribus, difficilius habeat ægrotãs. scire nãq; manifesto cõuenit diem aut noctẽ. in qua fuit molestior expectatio facta ęgrotus morietur. Et si aliquãto plus

excedit ægritudo poteſtatem, confeſtim morietur. Sin aũt vis aliquantum obſiſtit: poterit producere vnũ, vel alterum diem moriturus. Ad tẽpus declinationis vigoris peruenire nullo modo poteſt: raro nãq; moritur quiſpiã in vigoris declinatione ratione ægritudinis: niſi alta ęgritudo prius occuparit. Prętèrea neq; neceſſe eſt: vt ad pubertatis tẽpus moriturus perueniat. vt plurimũ autẽ languẽtes in principio: aut aſcenſu moriuntur.

¶In acutis ægritudinibus quando inſpicere finẽ cõueniat. Cap.XI.

NOn tentandum eſt ab acutis detentos ægritudinibus coniectura aſſequi: interitum vt pronuncies ipſorum vel elapſum: in quibus p̃cipue ſubitariũ imminet periculũ: facile nãq; tranſfluit horum humor, & flagrantior, & vehementior eſt vis febris. in talibus nanq; febribus Hippocrates nihil tutum eſſe ait. In acutis enim (inquit) langoribus neutiq̃ tutæ ſunt definitiones, ſeu ſanitatis, ſeu mortis.

¶Q; peritus noſſe poteſt: qua hora æger ſit moriturus. Cap.XII.

CVm ſint particularis paroxyſmi tẽpora quatuor: obſeruãdũ eſt qua hora diei vel noctis ſeſe imitte re grauior cõſueuerit paroxyſmus. Præterea etiã in qua p̃te paroxyſmi grauius habuerit æger immiſſione, an in addimento, an in pubertate paroxyſmi: qua eñ hora ſolito magis oblãguerit oĩno morietur. Si igit̃ inie ctione paroxyſmorũ: moriũtur ĩ magnis inflãmationibus: quę in principalibus ſunt partibus: aut ob craſſorũ humorũ multitudinẽ, glutinoſorũq; cõglobatim æqualiter fluitãtiũ: et perfecte obſtipãtur ſpiritus meatus: tanq̃ ſtrangulata, et extincta natura: veluti cũ multitudo lignoꝶ viridiũ flammę iniecta, aceruataq; flammã extinguit. In pubertate autẽ paroxyſmorũ moriũtur vi & vehementia ægritudinis ſupata natura: vbi ægroti poteſtas, viſq; fuit. Hoc autẽ modo con-

tingit etiam in additamento paroxysmi ipsos mori. In defi cientibus autē vigoribus paroxysmorū moriuntur soluta ipsis vitali firmitudine. Obscurior nāq3 procidēs semper in perniciosis deficientibus vigoribus paroxysmi fit pulsus. Defluit nāq3 cum alijs in corpore, tum etiam febrilis calor. Hinc videtur vulgaribus, & imperitis, tum melius habere cum exurgit, & venter ducitur: vel alio modo mouetur: ani ma deficientes. Aliqui aliquantulum tum sudorem glutino sum educentes vita decesserunt.

¶ De abstinentia. Cap. XIII.

DVo sunt abstinentię genera: alterū vbi nihil assu mit æger. Alterum vbi nō nisi qđ oportet. Initia morborū, primū famē sitimq3 desyderant: ipsi de inde morbi moderationem: vt neq3 aliud q̄ expe dit: neq3 eius ipsius nimiū sumatur: neq3 etiā conuenit iuxta mediā protinus satietatē esse. Q2 si sanis quoq3 corporibus inutile est: vbi aliqua necessitas famē fecit: quanto inutilius est in corpore etiam ægro: neq3 vlla res magis adiuuat labo rantem: q̄ tempestiua abstinentia.

¶ De detractione ex Galeno. Cap. XIIII.

AQuibus autē volumus diuertere: binis diebus cō tinuis melius eduxeris: ac vbi multa fuerit opus detractione: vires tamen fuerint exhaustę: ibi de tractionem expedit dispensare: ac primam detra ctionē esse oportet minorē: vt rursus auferas: ac si volueris etiā tertio: verū cū sanguinis copia multa efferuescit: vt acu tissimā succidat febrim: velut in eis: quæ synochi nominā tur: tum expedita, & vna opus est detractione: quæ attendē da est, vt eo vsq3 fiat: quoad spiritus oblāguescat: deficiatq3 anima: vi cōsyderata potētiæ per pulsus. Ablatū nāq3 in nō nullis sanguinē se peruidisse ferunt p̄stantissimi medici sta tim ad libras vsq3 sex. Exiliente autē sanguine oportet per petuo pulsus attractare: ne te lateat: sit ne animæ defectus, an mors adueniens.

¶Quo tempore sit detrahendus sanguis ex Galeno. Cap.XV.

IN omni diei noctisq; hora, vrgente opportunitate, sanguinē exige. In febricitātibus paroxysmi augmētū custodiendū est: aut p lippitudinē: aut p aliud eiusmodi: sine febri. Cū opus fuerit sanguinis detractione: magnitudinē doloris cōsydera, inflāmationisve. qua enī hora dolorē mitigatū intuebere: sanguinem educito. Qz si horū nihil vrgeat: præstabit matutino tēpore sanguinem detrahere: non vtiq; statim cū experrectus surrexerit e lecto: sed vigilē ad horā modo vnā pstolari expedit. aliquibus etiam melius est prius lauare: alijs prius deambulare: vel vtrūq; facere. quos autem obseruatiōis causa leuandos sanguine putamus: cōceditur: vt cum aliqua sua cōsueta obierint negotia: sanguinis detractione leuentur.

¶De arteriæ sectione. Ex Galeno. Cap.XVI.

COncidūt arterias medici in temporibus quidem propter oculorum distillationes: cum calidę sunt: ac spiritosæ. In occipite autem eisdem hebescentibus acie: præsertim in antiquis capitis ægritudinibus calidis, ac spiritosis laborātibus. Atq; iterum ob multos antiquos circa caput languores vtuntur aliqui ea eductione sanguinis secādo pone aures arterias. Aliqui autem arteriam secare verentur: quo sanguinis cōpescant eruptionem in cicatricem abeunte sectione. in nonnullis dilatatur. Eruptione igitur sanguinis ex arteria facta, expedit ipsam hamis reuellendo totam oblique discindere: inde Aloen, et thuris manna dissoluendo, ac oui albumine madefaciendo, molliculos leporis pilos adhibendo, qui plurimum medicaminis habent, imponere: & solidescet vulnus, consistetq; sanguis.

¶De cucurbitula. Ex eis quæ scripsit Antylus. Cap.XVII.

On in lãguorũ primordijs, neq; in corpulẽtis, obe
ſiſq; corpibus vtimur cucurbitulis: ſed cũ leuatũ
totũ corpus eſt: & ab eo ſubtracta ſupflua: nec am
plius effluit e mẽbro cucurbitula leuato: neq; op⁹
fuerit mouere, & quatere, & trahere deſtitutũ in ea ꝑte inutilẽ
fluxũ. Cauẽdũ aũt eſt ne mãmæ cucurbitulas admoueam⁹:
quas ſi admouerim⁹ vehemẽter moleſtã faciũt ſublationẽ:
tũ ſpõgijs ex calido auferẽdę ſunt cucurbitulę: ita nãq; con=
ſueuerũt remitti. Q; ſi nõ ita: ꝑforãdę ſunt cucurbitulę. Sciẽ
dũ aũt eſt non modo in loco ſanguinis detractionẽ ex vena
detrimentũ inferre: anteq̃ totũ corpus ſubleuetur: cũ ex lan
guẽtibus ꝑtibus ſanguis aufertur: ſed etiã ſi cucurbitula ad,
hibeatur. Et ſanguinis qdẽ ꝑ venã detractio vna min⁹ peri
culoſa eſt: habita nãq; ratione illationis ad materiã ſanguis
educit: at cucurbitula facta imp̄ſſione in materiã auellendo
multũ amplectitur locũ: nõ ſenſibilis vaſis faciẽdo diuiſio=
nẽ, euellit: iuxta rationẽ materiã euacuat: nõ ratione inceden
tis: ac ad hypochondria in opportune adiecta præſertim in
ſynochis febribus: vel hemitritaicis: p̄cipue cõcuſſa lãguen
tis mẽte. et ſi ſuccũbant ſenſus, ſuffocationes, & interitus eo
die cõſequũtur. importune aũt capiti admiſſa lethargum ef
ficit, ꝑcidũtq; oculi. hæc vitãda: vbi bene accidit: oĩno hinc
longus capiti aliquis languor inuehitur.

¶ De Scarificatione. Ex Galeno. Cap. XVIII.

Ituitam Galenus non cenſet ſæpius per annũ cõ=
modũ eſſe diſtrahere ſanguine. ꝙ cum ſanguine
multus vitalis educatur ſpiritus: quo quidem fo=
ras ſcatente dẽſius/ moles vniuerſa refrigeratur:
cunctaq; naturalia opera deteriora redduntur. quare a remo
tioribus membris aufertur. Iuuat autem tum ſcarificatio: &
oculos pridem ſtillantes: & circa caput affectiones alias: et
circa thoracem: & anginas. Denſitates autem: quæ poſt ſan
guinis detractionem factę fuerint: e toto corpore ſoluere lo
ci ſcarificatione oportet.

¶De Sanguisugis, seu Hyrudinib⁹. Ex eis quę scripsit Antylus. Cap.XIX.

Yrudines, quas Sãguisugas vocamus: cape tibi custoditoq; ad diem vnã: obijce eis paucũ modo quo nutriant/sanguinẽ. Cum autẽ mẽbro alicui eas op⁹ fuerit admouere: nitro, & dulcissima bene abluant aqua: inde sanguine calefacto illiniat locus. postea in purgatã mitte aquã hyrudines: spõgia ipsarũ fumidũ abstergẽdo: ita admoueto: q̃ tumẽtes educere nõ cessabũt, quo ad salem ori immiscuerim⁹: aut nitrum: aut cinerẽ. posteaq̃ exciderint spongijs locus est calefaciendo abstergẽdus. & si sanguis eruperit: cicidem vstam, aut linteum vstum admoueas: aut spongias humecta pice intingẽdo, & vrẽdo inspar ge: superneq; imponito chartam aceto aspersam.

¶De Humido radicali conseruando. Cap.XX.

Ntẽtio nãq; in cõseruãda sanitate est ipsas corporis partes humidas custodire. Id cõmune est omni tẽperamẽto. Si autẽ fuerit contrariũ: hoc est aridũ: cito in senectutẽ omniũ animaliũ corpora perducit. Vt potuit tẽperamentũ corporis semp humidũ custodiri, Philippi sophistæ ostẽdit oratio: qua pronũtiat se factu rũ immortalẽ. nõ dubium certe quin lõgissimi sit futurus tẽporis: qui nunq̃ exarescat. Verũ humido victu superfluitates, & multitudinẽ humorum generãte, difficile est ęqualem mẽsuram obtinere: vt non ęgritudinibus capiare: vt ne cito cõsenescas. quãto em̃ temperamẽto sunt optimi omniũ: ita sunt ęqui longissimi: qui humidissimi, tãto etiã magis alijs va lẽt cũ corpus fuerit in tẽperamẽto retentũ. queãdmodũ etiã validissimi ad extremã vsq; senectutẽ sunt omniũ: qui in ea dẽ sint ętate cõstituti. Ob hoc laudat ab omnibus propemodũ medicis, ac philosophis: quicũq; corporis itegre cognouerũt elemẽta: hoc est tẽperamẽtũ. Nẽpe etiã solũ quibusdã visum est naturale esse melius. siquidem alijs succedẽte tem

pore est: cum a principio sit deterius. & perinde qui in eo cor pus suum cõstituerit ꝑnosse conuenit: vt ante cibũ sese exerceat, vtaturq; lauacris, cibisq; idoneis: necnõ pluribus excretionibus per vrinã & vẽtrem. nec quicq̃ prohibet: quo min⁹ vtatur quãdoq; pituitę purgatione: purgationibusq; tẽpestiuis, bonũq; succum gignẽtibus succis prę cũctis, vinoq; qđ potu vrinam moueat deijciatq;.

¶ Medicamina nutrientia: quę mollificant, ventremq; subducunt. Cap. XXI.

Vtrientia nãq; medicamina optima (inquit Hippocrates) fuerint: vt valẽtibus quidẽ: sed naturaliter astrictis aluo vtilis fiat inspectio: verũ etiã ex morbo recidiuis, necnõ antiquo morbo languentibus, opem ferent huiusmodi medicamina: vbicũq; delicate cõdita ammixtaq; fuerint. Nam vnũ modo simplex medicamẽ ad mollem reddẽdum vẽtrem; vel ad redũdantẽ humorem parũ modo soluendũ, satis erit deijcere volẽtib⁹. Ordiamur ab eis igit: quæ ꝑpotantur. ¶ Ex Theone vini purgatorij præparatio. Sume tibi casię, scamonię, ana vnciam. Vini xestes. vj. Hæc dissolutissima immitte linteo, & plurimũ astringe: torque linteum: rhacosq; ipsum suspẽde in vino, & sine dies quinq; aspergi. Inde ex eo vino dato ante cibũ dilutũ aqua calida. & bilem purgare creditur. ¶ Vinum pituitam deijciens. Lathyridũ purgatorum vncia vna. Nardi spicę grãmata. iij. vini xestes. v. constitue, vt dictũ est, & vtere. creditur leuare pituitosos. ¶ Vinũ melancholicis idoneum. Sume polypodis vnciam vnã: minutatim secãdo, & cribellando immitte in linteum: appẽde in vino xestium. v. & permittito dies septẽ aspergi, datoq; vt iam dictũ est. ¶ Conditũ flaua bili languẽtibus. Piperis drachme. iij. scamonię vncia. j. apij vncia. j. vini xestes. v. mellis xestis. j. prius dissolui

to species per sese: deinde etiam cum melle: mox vinũ iniice finito ad dies.v.& vtere. ¶Cõditũ phlegmaticis. Lathyridũ vncia.j.piperis vncia.j.anisi apij seminis ana vncia.j.vini xestes.v.mellis xestis.j.construe: vt dictum est: & vtere. ¶Conditum melãcholicis. Polypodij vncia.j.apij seminis drachma.j.vini xestes.v.mellis pestis vna.

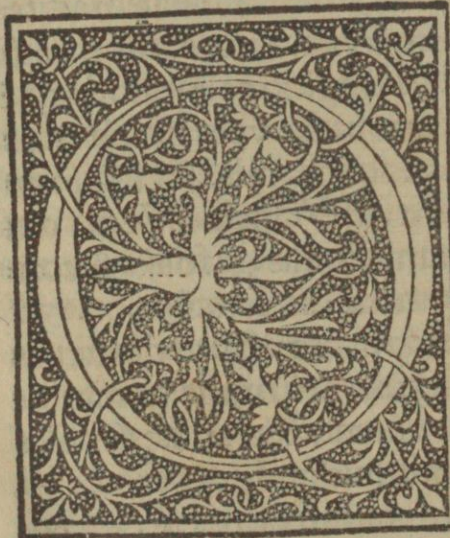
¶De Condimentis.
Cap.XXII.

Nvnc pauca de condimentis loquemur: non agriculturę modo secuti authores: sed aliquatenus Pesani, Apicijq; vestigia.& primũ. ¶Vt carnem salsam dulcẽ facias. Carnem dulcẽ facies si prius ĩ lacte coquas: postea in aqua. ¶Vt caro sine sale diu sit recens. Carnes recẽtes, quas: quãtasq; volueris, melle tegantur: vt vas pẽdeat: & quãdo volueris vtere. hic per hyemẽ melius: æstate nõ ita. idem de cocta carne facies. Collũ autẽ porcinũ vel bubulũ, & vncella cocta: vt diu durẽt. In sinapi ex aceto sale melle facta mittis: vt tegatur. & quando volueris vtere, ac miraberis. ¶Vt pisces fricti durẽt. Eodẽ momẽto quo frigũtur, & leuãtur, calido perfundãtur aceto. ¶Vuę vt diu seruẽtur. Accipias vuas de vite illęsas, & aquã fluuialem ad tertias decoxeris, & mitte in vas: in qđ vuas mittis: vas picatũ habeas, planeq; gypsatũ, & in loco frigido collocato in quẽ sol nõ habeat accessum, & cũ vuas virides volueris, ĩuenies ¶Vt mala granata durent diu. In aquam calidam feruẽtem merge, & statim leua: ac suspende. ¶Vt mala cydonia diu durent. Elige mala sine vitio cum ramulis, & folijs, & conde in vase: suffunde mel: defrutum: ac diu seruabis.
¶Ficum recentem: mala: pruna: pyra: cerasia: vt diu serues omnia cum peciolis diligenter legito, & in melle ponito ne se contingant. ¶Vt ficus aride durent. Fici aridæ si voles vt integræ sint: in vas fictile condito: id amurca decocta vngito. ¶Vinum si voles experiri duraturũ sit: nec ne. Polentam grandem, dimidium acetabuli in aliculum nouum

indito:& vini sestariũ de eo vino qđ voles experiri eodẽ infundito,& ĩponito ĩ carbones : facito: vt bis,aut ter ĩferueat tũ id ꝑcolato:polentã adijcito:vinũ ponito sub dio: postridie mane gustato:si id vinũ sapiat:qđ in dolio est:scito duraturũ.si subacidũ erit:nõ durabit. ❡Si voles scire in vinum aqua addita sit:nec ne. Vasculũ facito de materia hederacea: vinũ id qđ putabis aquã habere eodem mittito : si habebit aquã:vinũ effluet.aqua manebit. Nã non continet vinũ vas hederaceum. ❡Odorẽ deteriorẽ vino demere. Testã de tegula crassam purã calefacito in igni bene:vbi calebit eã pica to:testicula alligato testam:demittito in dolium infimũ leniter:finito biduo oblitũ doliũ.si dẽptus erit odor deterior: id optime.si nõ:sæpius facito:dum odorẽ malum dempseris.

❡Liber Secũdus pretiosę Margaritæ:in se cõtinẽs auctoritates atq3 sentẽtias memoratu dignas:ex Galeni: Auicennę:Rasis:Haliabatis:multorũq3 aliorũ clarorũ virorũ libris in vnum collectas:quæ ad Rosam nostram Gallicam pluri mum conducunt.

.§.I.

Portet vt ĩ primis cognoscamus ęgritudinem:quæ sit.deinde intẽdamus post illud ad medicandũ ipsam. Hæc Galenus ĩ primo regiminis acutorum commẽto tertio. Et in libro quarto de ingenio sanitatis capitulo tertio inq̃t. Vniuersaliter verũ est : ꝙ nullam curandi significationẽ possumus habere ab eis:quæ ignota sunt. Et ĩ lib.v.eiusdem capitulo quinto. Sẽper ante mẽtis aciem passionis cognitionẽ habeas:nec tibi facile,leueq3

hoc videatur. Cognita itaq; ęgritudine, debet deinde sapiēs et canonicus medicus causam eius venari: quoniam nō sufficit scire naturam ægritudinis; sed etiam causam cognoscere oportet. Cū dicat Galenus ī secūdo de febribus ad Glauconem capitulo primo. Istud moneo ante omnia: vt noueris discere causas ęgritudinum. & in libro de typo, & tremore, & rectigatione cap. v. Manifestū est: q volenti curare laudabiliter: necessarium est cognoscere causam vnde procedit eius ęgritudo. Et iterum in primo de febribus ad Glauconē dixit. Attēde istud: vt cōsyderes semper in omnibus ęgritudinibus regionū qualitatem: locorū positionem: aeris tēperātiam: tēporum rationem: ętatem: cōsuetudinem ægrotantis: naturā corporis: & an vitio corporis ęgritudo nata sit: an extrinsecus venerit ex cibo: an ex corruptela aeris. Cū ergo hęc oīa bene p̄cogitaueris: & cognoueris: optime scies quid ad ipsam ægritudinem facere cōueniat: nam si causam ignoras: quomodo curas? si em̄ nescis: an periculosa sit: an sine periculo ęgritudo: quid nisi temere facis quicquid feceris: si sanes: an potius occidas ignoraueris? Hæc ipse. .§.II.

¶ Cum inuenis virtutem resistētem tolerātes: abscinde causam, & expelle humorē, & abscinde cibū. Q; si inuenis virtutem deficientem: sis occupatus in ęquādo cōplexionem contrariam ei: quare infrigida eam & viuifica cum cibo: cumq; fortis fuerit per viuificationem eius: & vincit contrariū suū redi ad causam. Hæc Auicenna in prima quarti tract. ij. cap. vij. Quæ fuit Galeni sententia in tertio Terapenticæ cap. x. dicentis. Si dispositio quā curare eligimus indiget euacuatione: imbecillis autem virtus vltime fuerit eorum: quæ dispositionem sanant: nihil laborāti offerre in illo tempore omni secundum q renutriemus virtutem. Cum autem intantum fortitudinis venisse eam extimauerimus vt aut nihil: aut parum ab euacuatione lędatur: tunc ad dispositionis sanationem incedamus. .§.III.

¶ Necesse est: vt respicias ad ægri virtutem: & ad impetum

causæ:& ad quãtitatem virium eius: qui ægrotat:& ad qualitatem morbi: vt ne forte non reficiendo ciborum refectione vires ęgroti consumas:& fortiter abstinendo ad periculũ ducas. Hęc Galen⁹ primo ad Glauconẽ. Sicut idem scripsit in secũdo terapentice cap.ij. cum dixit. Et ꝓpterea medicus sapiens id minime facere pręsumat: nisi peracutissima foret ægritudo:& virtus valde robusta. .§.IIII.

¶Vbi secundum acumẽ ægritudo continuos,& vltimos labores habet: vltima & tenuissima dieta necessarium est vti: vbi autem non:nõ. Sed cõuenit grossius reficere: & tantum subcondescẽdere quantum ægritudo mollior fuerit vltimis Hæc Hippocrates in primo amphorismorũ amphorismo. vij. Et in amphorismo.ix. eiusdem inquit. Contẽplari oportet ægrotantẽ: si sufficiat dieta ad statum ęgritudinis:& vtrũ ille deficiat prius:& non sufficiat dieta: aut ęgritudo deficiat &c. Et in.x. eiusdem. Quibus cõtinuus status: continuo,& tenuiter reficere oportet. Quib⁹ vero posterior status: ad id, & ante id parum auferendum: prius vero vberius reficiendum: vt sufficiat ęgrotans. .§.V.

¶Nutricatio non mensuratur nisi secundum status propinquitatem:& longitudinem. vt vult Rasis in.x. Almansoris cap.xxiij. Similiter etiam Auicenna in.iiij. primi cap.j. cum ait. Quando ægritudo plus principio propinqua fuerit: & accidentia magis quieta: nutriemus virtutem cõfortantes: & quãtum ægritudo secundum augmentum processerit: & accidentia etiam ibi augmẽtata fuerint: minuemus dietam propter fidutiam: ꝙ virtus non resoluetur: immo vt alleuietur in hora luctaminis. Et in prima quarti tractatu.ij. ca. viij. de cibatione febricitantiũ. Dignior horarum ad ingrossandum est principium: in quo virtus non est multũ occupata. Et dignior horarum ad subtiliandũ est status: in quo est vehementia occupationis naturæ in pugna materiei. &c.

.§.VI.

¶Vnum commune oportet habere præceptum. Efficien-

tem vnamquãq; causarum abscindere prius: deinde sic venire ad eam, quæ facta est, discrasiam. Hæc Galenus in tertio tegni. Et in primo Terapeuticæ cap.xj. similiter inquit. Ad causam semper ibimus cognoscentes q̄ non est possibile finaliter vllam dispositionem sanare adhuc manēte causa faciente eam. & in quarto eiusdem cap.j. Causam sanare oportet primum: non negligentes extinguere febrem: quæ ex ea accendi anticipauit. & in quinto eiusdem cap.iij. dixit Febrem sanari impossibile est: nisi cesset putredo. Cessare eam impossibile est manente causa. Abscindere igitur oportet causam eius: si debet prior quidem putredo, postea vero febris sanari. &c. Et propterea inquit Rasis in.x. Almansoris cap.ij. Febris enim illico sedabitur cum causa eius remota fuerit. Et Auerrhois in.vij. colliget. Cū accidens nō timetur tūc studeas causam totaliter remouere: quoniā taliter ipsum infirmum curabis complete. .§.VII.

¶ Scias q̄ esse contentus infrigidatione: & dimittere flebotomiam: & ventris solutionem: addit in oppilatione, & coarctatione. Quare additur putredo, & caliditas in febribus. Et Rasis in libro de ægritudinibus iuncturarum cap.xviij. sic scribit. Vnguenta, & emplastra, quando corpus fuerit plenum multis humoribus, attrahunt humores ad loca magis: q̄ dissoluant. Quod sensit Galenus in.v. libro Terapenticæ cap.xv. dicens. Neq; balnearem vtiq; aliquem eorum: qui in putredine febrium: neq; frigidis vterer cataplasmatibus anteq̄ euacuarem superfluitates. Euacuatis vero iā cōfidenter: & cataplasmarem: & balnearem. .§.VIII.

¶ Ex plenitudine quæcunq; ęgritudines fiunt, euacuatio sanat: & quæcunq; ab euacuatione plenitudo: & aliorum contrarietas. Hæc Hippocrates secundo amphorismorum amphorismo.xxij. in cuius cōmento Galen⁹ inquit. Neq; diutius in his immorandū est: cū omne contrariū suo contrario sit medicādum. qđ ostendit ipsa natura morborū: & accidentia morbos comitātia. Et in cōmēto.xviij. primi regiminis

acutorum. Medici intentio non est: nisi opponere contrarium cõtrario: vnde curatio febrium est per infrigidationẽ. Et in tertio tegni textu cõmenti. lxxxij. sic ait. Curatio quidem vnum habet modum: & maxime cõmunẽ intẽtionem scilicet ei, quod soluendum est, contrarium. ·§·IX.

¶ Sunt autem ægritudines: hæ quidem ab igne: hę vero ab humiditate. Curantur autem ægritudines, quæ quidem ab igne, humiditate: quæ vero ab humiditate ab igne: humiditatem enim ignis exiccat. Hæc Aristoteles in prima problematum problemate vltimo. Et Hippocrates in. v. amphorismorum amphorismo. xviij. dixit. Quæcunq; infrigidata sunt: calefacere oportet: & supple quæcũq; supercalefacta infrigidare necesse est, cum curatio quælibet per contraria fieri debeat. ·§·X

¶ Non sunt pauciores ægritudines: quæ cum defectu accidunt: q̃ quæ ex superfluitate procedunt. & in hoc magistrorum error existit: qui statim ad purgandũ sunt prõpti. Hæc Rasis libr. vj. suorum amphorismorũ. Similiter Damascenus ait. Morbi ex pœnuria quãtitatis nõ minus, q̃ de plenitudine nimia nascũtur: vnde medici multi in temeraria purgatione delinquunt plęrunq;. ·§·XI.

¶ Secundum multũ & repente euacuare: aut replere: aut calefacere: aut ĩfrigidare: aut aliter quomodolibet corpori mouere: fallax est: & omnino naturæ inimicum. paulatim vero certum: & ex alio ad aliud transire non aliter decet. Hæc Hippocrates. ij. amphorismorum amphorismo. li. Et Galenus in tertio tegni textu commenti. lij. Medici quidem dispositiones corrigere debent ex multo studio paulatim transferentes in melius: quoniam non substinet natura repentinas immutationes. ·§·XII.

¶ Oportet nos incipere a paruis & minimis medicinis: quibus non præualentibus fiant fortiores: & magnę. quod congruit passionibus: in quibus patiẽtes securi sunt de vita: sed his, in quibus infirmus moritur: minime, immo fortioribus

indigemus. Hæc Galenus in.v.de ingenio sanitatis cap.vltimo. Et in sexto Terapenticę cap.vj. Alteratio, quæ paulatim fit, nunq̄ petit dolorem facere: sed necessarium est repētinam simul: & violentam fieri transmutationē: si debet aliquis dolor fieri. Quod etiā sentit Auicenna in quarta.j.cap.j.cum dixit. A debilioribus ad fortiora est procedendū: quādo debiliora non sufficiunt.

·§·XIII.

¶Mutatio vehemens corpora corrumpit: & propterea non est subito alterandum: neq; repente euacuandum: cum euacuationis superfluitas innati caloris naturam destruat. Hæc Aristoteles in prima problematū problemate.viij. Et Auicenna quarta primi cap.iij. Omnis euacuatio, quæ est superflua, secundum plurimū febres generat. & ideo concludit in quarta tertij cap.v.circa finem. In euacuatione cōuenientius est vt multiplicet̄ numerus eius: & minoretur quantitas eius in omni vice: quatenus conseruetur virtus. Cuius simile voluit in.xiiij.iij.tract.iiij.cap.xiiij. cum ait. Rectius quidē est vt euacuatio non fiat in vice vna subito: & cadat virtus: immo paulatim: ne ipsa perueniat ad multam debilitatem. Et ideo concludamus cum Galeno in.vj. Terapenticę cap.iiij. sic scribēte. Si euacuatio & alteratio fiat paulatim, opus erit sanatiuę artis. Si vero repēte: & scd̄m ml'tū: mime..

·§·XIIII.

¶Quod magis dilectum est apud me: est administratio clisteriorum secundum vltimitatem: qua indigetur in virtute id est secundum vltimam vtilitatem. Ex Auicenna in.xiiij. primi cap.xvij. Et in cap. eiusdem tractatus. Clisteria sunt magis dilecta in principio ægritudinis q̄ solutiua alia. quod sensit Hippocrates in libr. de pharmacijs circa: finē cum ait. Si quem oportet clisterizare congruit quotiescunq; volueris: minus enim periculosum est, q̄ pharmacias purgatiuas tradere.

·§·XV.

¶Corpora vbi quis vult purgare, oportet fluxa facere. Ex Hippocrate in.ij.amphorismorum amphorismo.ix. In cuius commento Galenus inquit. Subtiliandi sunt humores

grossi,& viscosi:& etiam sunt aperiendi pori:id est canales: quibus valeant currere:& medicaminibus extrahi:& expelli facile temperata medicina/qua non conturbetur natura. Quod qui neglexerit:& ad medicinam tantum intenderit: humores grossos,& angustiosos reddit:& cum nimijs tortu ris:defectionibus quoq;:& vertiginibus multis:& pulsibus inordinatis:& his similibus. Quod etiam dicit in tertio Tegni cum ait. Digestio facit cessare putredinem manētc substantia. Et in libro primo de crisi cap. ix. cum inquit. Non expedit tibi:vt administres medicinam solutiuam:nisi post q̃ digesta est ægritudo:& non in principio, vbi cruda est materia, oportet.

·§·XVI·

❡In chronicis ægritudinib⁹ maturatio tātum,& nihil plus expectandum est:& in acutis etiam ægritudinibus maturationem expectare melius est:& præcipue cum quietæ fuerint. Q; si mobiles extiterint:tunc ad euacuandum materiam festinare erit melius:quoniam impedimentum motus eius est maius q̃ suæ euacuationis nocumentum:anteq̃ ipsa sit matura:& proprie cum humores fuerint subtiles:& in concauitatibus venarum. Hæc Auicenna quarta.j. cap.iij. Et infra subiunxit. Cum humor fuerit in vno membro cōprehensus,nullo modo moueatur donec maturetur:& essentiam habeat temperatam. Et illud,quod magis custodire debemus in euacuatione, est canalium habitudo:ne ipsi sint clausi.quod tibi possibile erit:si ante maturationem ven trem soluas:id est materiam cum leuib⁹ minuas. Et in quarto eiusdem ait. Ex causa timorosa est: vt medicina ventris solutiua sumatur fere in intestinis existente sicca:immo expellenda est:saltem cum clysteri:aut iure mollificatiuo. Et in prima quarti tracta.ij.cap.vij.scripsit. Non euacues materiam indigestā in calido:neq; in frigido:nisi propter necessitatem. Et infra. Si non est digestus humor nō moueas:nisi in principio:apud statum vero non moueas aliquid donec vicat natura & digerat. Quę fuit Hippocratis sentētia in pri

mo amphorismorum amphorismo.xxij.dicentis. Digesta medicari, & mouere non cruda nisi in principio fuerint furiosa:&c. §.XVII.

¶Et caue in purgando melācholiam: & quēlibet alium humorem:& præcipue grossum: quia non debes semel purgare:sed sæpe. Isti enim humores non ducentur in multa quātitate in vna purgatione. Hæc Rasis in libro de ægritudinibus iuncturarum. cap.vij.Quę fuit Galeni sententia in primo Terapenticę cap.vltimo dicentis. Oportet quidem non repente, neq; semel fortibus tentare sanare pharmacijs: sed tempore magis caute, id est paulatiue. & similiter Hippocrates in primo ampho.ampho.iij.cum inquit. Cōpressiones, id est euacuationes ad vltimum ducere fallax est: sed qualis natura fuerit substinentis ad hoc ducere. similiter & inanitiones ad vltimum ducentes fallaces. Et Auicenna in quarta.j. cap.xx.ait. Ad summū melius est vt flebotomię vices sint multæ q̄ vt ipsius quantitas sit multa.& infra. Ex iuuamētis secundationis est: q; flebotomati virtutē cū perfectione suæ euacuationis quæ est necessaria conseruat. .§.XVIII.

¶Alienatio a medicinis vehementer frigidis factis ex eis quę sunt sicut papauer,& apium,& reliqua huiusmodi: non est tibi necessaria:nisi apud vehemētem necessitatem,& fortem dolorem. Hęc Auicēna in prima.iij.cap. xxix. Et si narcotica, & somnifera tibi necessaria sunt propter doloris vehementiam: vtere eis cum cautela & timore. hæc idem in eodem. Et in cap.xiij. eiusdem ait. In ęgritudinibus,& doloribus ventosis nō est narcoticis vtendum sicut quidam præsumptuosi quandoq; audent administrare apud doloris vehementiā: vt inde sedetur dolor in hora. Sed ipse post horam vehemētius excitatur: q̄ prius fuit: propterea q; prohibet resolui vētositatem. Et in quarta.j.cap.xxx.dixit. In dolore cholico, & exhibitiōe narcoticorū magnificatur malus finis: quoniam materiā augmentat:& frigus:& congelationem:& clausuram. .§.XIX.

¶Stupefaciẽtis cõplexionẽ cõsiderare debes:& ipsius qualitatem:& vt qđ ex eo est facili⁹ dones:& vt tribuas id qđ est cũ suis tiriacis cõpositũ:nisi ..es fuerit maxima, quę forti indigeat stupefactione. & prius exterius erunt applicanda:& sic etiã nõ conferentibus interius.postremo in pauca quãtitate & cũ maximo timore:& præmissa ꝓgnosticatiõe propinetur:vt fortis dolor sedet:& ne virtus totaliter resoluatur. Hæc Auicenna in quarta.j.cap.xxx. .§.XX.

¶Debet medicus omni suo ĩgenio sedare dolorẽ primo cũ rebus vere curãtib⁹:si est possibile. Nã dixit Galenus in.vj. amphorismorũ cõmento.xxxj. Sũt medicinæ mediocriter calidę:calefactiõis cõsuetudo dolorẽ mitigare aliquãdiu. Et in.vj.de ĩgenio cap.ij.dixit. Aqua calida mitigat dolorẽ oĩs apostematis. Et in.ij.de febrib⁹ ad Glauconẽ ait. Mediocrẽ dolorẽ sæpe adhibita extrinsecus calefactio,vel euaporatio sola per seipsam totũ curauit:vel minuit causam. .§.XXI.

¶In primis oportet maiorẽ habere sollicitudinẽ de re:quæ maiorem incurrit terrorẽ:regendo illud etiam qđ est sub ea. Hæc Auicenna in.iij.primi doctr.ij.cap.xij.Et in.iiij.primi cap.vltimo.Cũ multę cõiungũtur ęgritudines ab ea incipere debemus:in qua vna harũ trium ꝓprietas existit.Vna earum est ꝙ alia sonari nõ potest anteq̃ ipa sanetur:sicut apostema,& hulcus cum cõiungitur. medicamur eñ apostema donec cõplexionis malitia,quę cũ eo venit,remoueat:absq; cui⁹ sanatiõe hulc⁹ sanari nõ potest:postea vero medicamur hulcus.Et secũda est:cum vna ęgritudo causa fuerit alterius sicut cũ accidit oppilatio,& febris. medicamur enim oppilationem prius:deinde febrẽ.& si nobis necessariũ fuerit oppilationem aperire cũ eo:in qua aliqua existit caliditas:nõ curabim⁹ de febre:quoniã impossibile est, vt febris remoueatur causa ipsius remanente.Tertia vero:cum fuerit vna earũ de qua maior sollicitudo sit habẽda:sicut si cõiungatur sinochus,& paralisis. medicamur enim sinochũ extinguẽdo:& flebotomãdo:& paralisi nõ curabimus.Cum autẽ ægritudo

& accidēs coniungūtur: a sanatione ęgritudinis īcipiemus. Et si accidens superauerit: tunc accidentis curam habebim⁹ & ægritudinē non consyderabimus: sicut in cholica damus stupefacientia propterea: vt doloris fortitudo remoueatur: licet ipsi cholicę impedimētum faciat: &c. In tertia quoqȝ tertij canonis tracta. iij. cap. xxiiij. Cum duæ coniungūtur ęgritudines: oportet vt vehemētiorem earum diligēter attēdas.

·§·XXII.

¶ Dicamus igitur, & cōcludamus cum Haliabate in primo Theoricę capi. ij. cū dixit. Oportet medicum lectione occupari: studioqȝ cōsyderationis librorum: nec negligat aut fastidiat eos. Die quoqȝ, ac nocte cogat seipsum ad eorū custodiam, & memoriam in eundo: quo omnia conseruet necessaria: & de scientia, & de operatione reuoluat, & exerceat in eis suam mentem: vt non omni tempore egeat librorum consideratione. Hæc ipse.

¶ Peroratio de assidua dei deprecatione.

·§·XXIII.

¶ Superest vt deo & dei amicis assiduis supplicatiōib⁹ nos cōmendemus, & vt amici Iob ęgrotanti consulebant ad deū conuertere: sic futurum est vt saluis mercibus, & naui velis passis, ventisqȝ secundis cum magno meritorum prouentu ac fœnore portum sempiternę quietis introeamus. Quā nobis concedat pater misericordiarum, & deus totius consolationis: qui cōsoletur nos in omni tribulatiōe nostra. Amen.

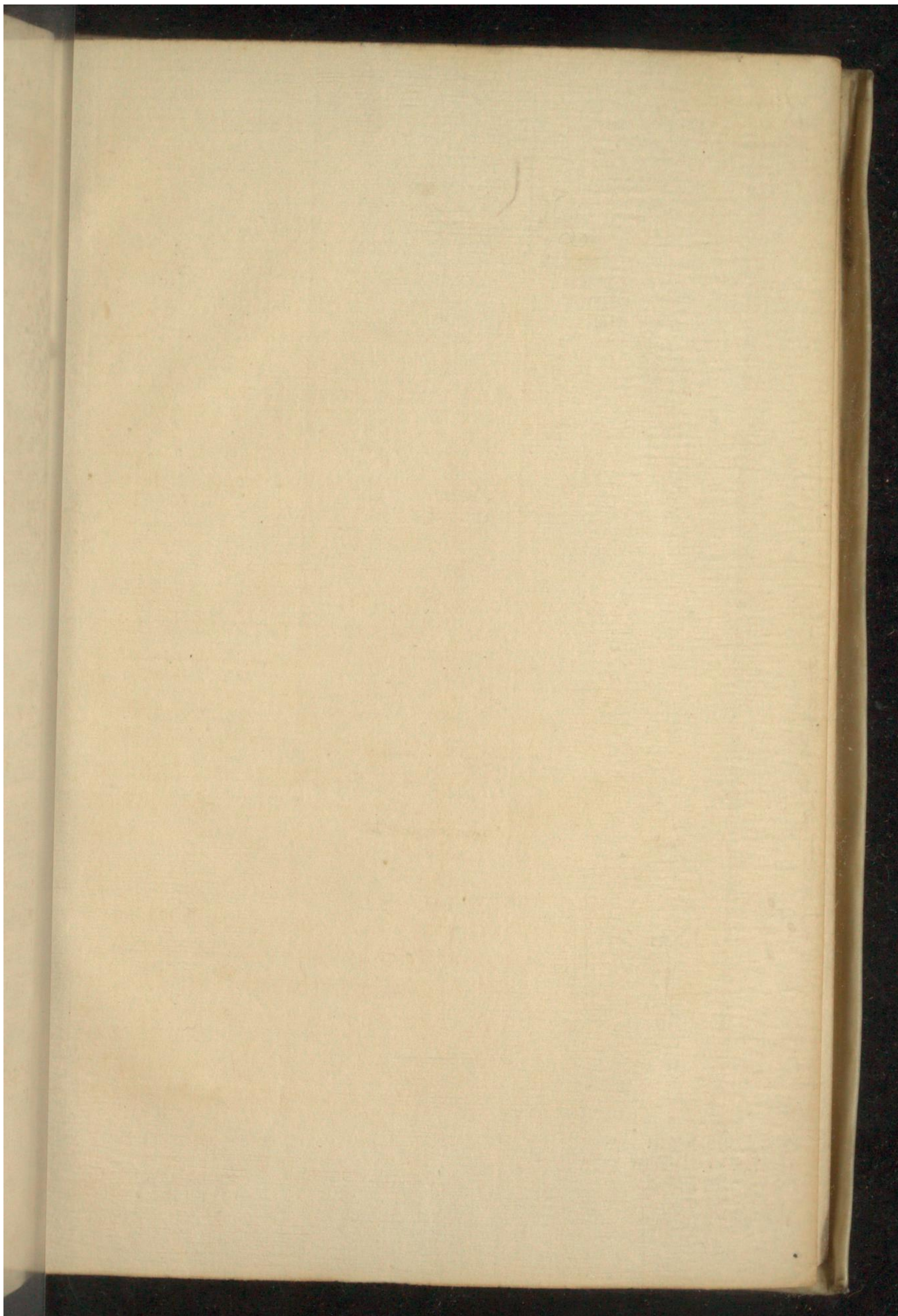
¶ Finis huius pretiosæ Margaritæ diligentissime cū annotationibus suis. Apud Nanceium Lotharingię primarium oppidum: ad octauum Calēdas Ianuarij. Anno salutis nostrę. MDXII.

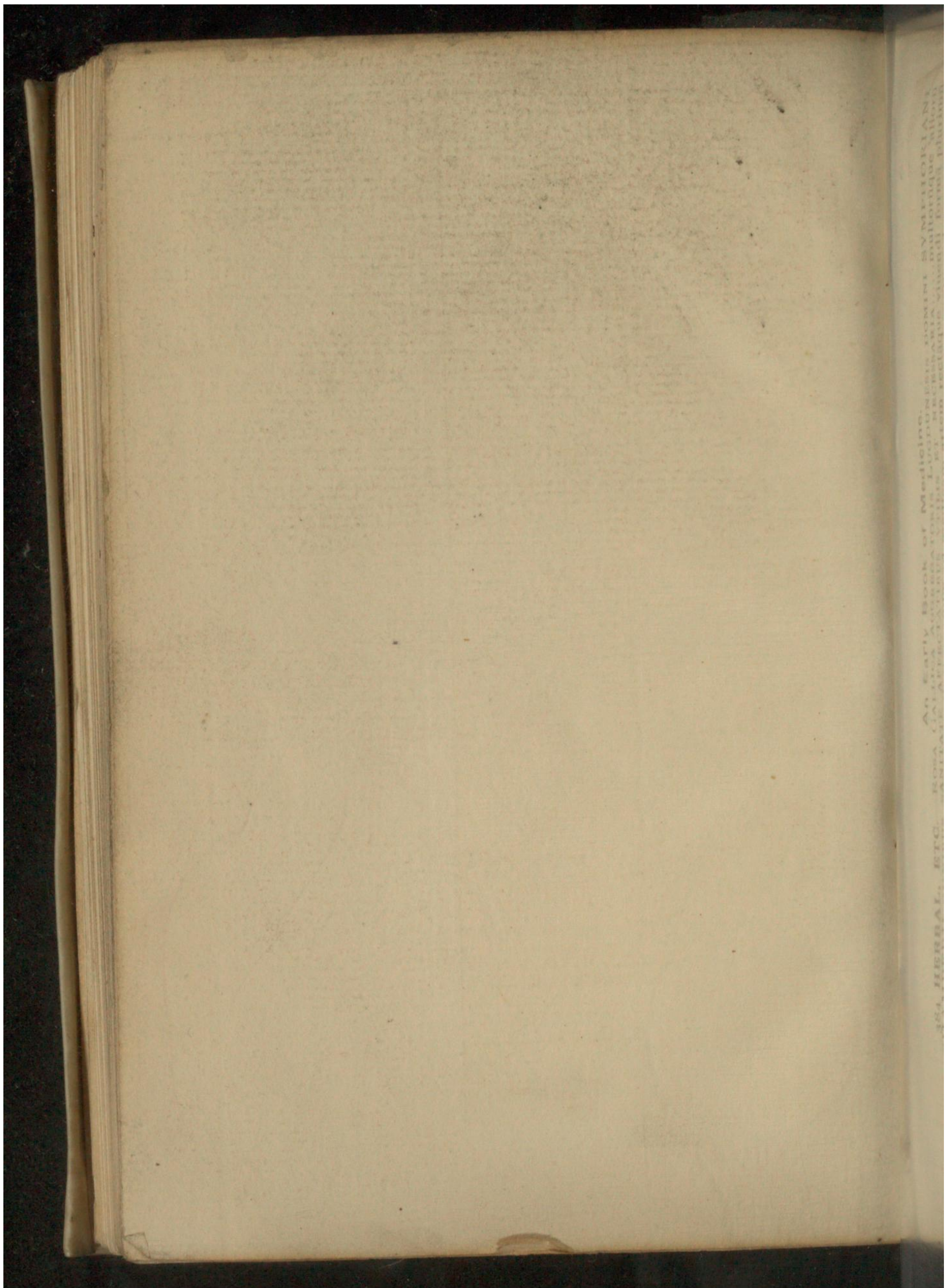
Pręclarissimum artium, & medicinæ doctorē: dominum Albertum de Podio: Christianissimi nostri regis cōsiliarium, ac simul physicum dignissimum: Symphorianus Champerius Lugdunēsis: illustrissimi Ducis Lotharigorum, Calabrū / & Barrēsiū: &c. medicus primarius, Salute plurima impartit.

Vm multi libelli q̄pluri maq; opera vir doctissime, hac potissimū de causa sæpius legantur: ꝙ viris optimis / sapientissimisue dicata sunt: ego hosce meorū studiorum labores: seu magis lubet, hæc nugamēta gerris siculis vaniora sub tuo nomine edere constitui: quæ cum legētes viderint, tibi ī quo artes illas liberales de excellētia inter se certare iā norūt omnes, esse dicata: auidius legant, reuerentiusq; obseruent. Sunt enim medicinę rudimenta: additis, quæ conuenire videbātur, ex probatissimis: quātum potui: scriptoribus: & in primis. G. luce doctrinarum splendidissima: quorū verba sępiuscule inter legēdū notabis: nec de omnibus sed quę crebra lectione occurrerunt, memoria, ingeniumq; suggessit: his equidem multa: illa vero q̄plurima: apes ex floribus hęrbantibusq; pratis mellilegulas secut⁹ ī scedulas calamo digessi: magis dictionum studens interpretamentis q̄ locorum singulorū idoneis: & breuiuscule fortassis q̄ decebat elaboraui. Sed nemo omnia scire & rimari potest: homines sumus. Mihi autē satis est huius materiæ: quam publicę vtilitatis causa suscepi maximam partē tra

didiſſe hoc breui aggregatore. Quãobrẽ ſi has me-
as nugulas nõ improbaueris:ſublimi feriam ſydera
vertice. Vale medicorum doctiſſime,& me tibi de
ditiſſimum eſſe perſuadeas. Ex Valẽtia Allobrogũ
V.idus Auguſti.M.DXI.

Ex officina Aſcenſiana emiſſum hoc opus.
Anno domini.MDXIIII.V.idus Septẽbris.

An Early Book of Medicine.

384 **HERBAL, ETC.**—ROSA GALLICA AGGREGATORIS LUGDUNĒSIS DOMINI SYMPHORIANI CHAMPERII OMNIBUS SANITATĒ AFFECTĀTIBUS VTILIS ET NECESSARIA......multorūque aliorū clarorum virorum libris in vnum collectas: quæ ad medicam artem rectāque viuendi formā plurimū conducūt, sm. 8vo, ROMAN LETTER, *long lines, curious cut on title of a man and a woman seated reading in a garden, the man holding a large rose, beautiful woodcut initials throughout in white on a black ground, panelled sheep*, FINE COPY, SOUND AND PERFECT, **6 guineas**

~~[Paris]~~ *officina Jodoco Badio Ascensiana*, 1518

Champier was an eminent Lyonese physician, and an able scholar in many other sciences, especially the Occult. After graduating in his profession, he settled at Lyons and founded a great Medical College there. Later, he became physician to Louis XII., or at any rate, assumed that title, some say without any reason. This book represents his *chef d'œuvre* in the science of medicine, and is a compilation that corresponds almost with our own 'Grete' Herbal, with which it is contemporary. The Ashburnham is the only copy we can trace as having occurred for sale in England.